

श्री अध्यात्मसारसंज्ञानुरयथ

पंक्ति श्रीकुंवरविजयजी कृत.

आ पुस्तक

सम्यक्ज्ञानी अध्यात्मवेदि, नय निक्षेपादिकंना जाणप
णा संवंधि इष्टा राखनारा साधर्मिक, जाईउने जणवा
वांचवाने उपयोगी जाणी.

तेनी द्वितीयावृत्तिने

यथायोग्य शोधीने

शा० नीमसिंह माणकारख्य श्रावकें

श्री मुंबापुरीमध्ये

“ निर्णयसागर ” मुद्रायंत्रमां मुद्रित कराव्युं छे.

संवत् १९१३ सन १८९६.

પ્રસ્તાવના.

જેમ કોઈ એક પદાર્થની બનાવટ કરવામાં માત્ર એકજ બનાવનારની પળ એવી સૂચી હોય છે કે તે એકજ વસ્તુને જૂદા જૂદા શૈકડા પ્રકારના રૂપમાં લાવી શકે છે, તો તે તેહિજ વસ્તુ જૂદા જૂદા પુરુષોની બનાવટથી જૂદા જૂદા આકાર વાલી થાય, તેમાં તો વલી કેવુંજ શું ? તેમ પ્રત્યેક ગ્રંથની રચના કરનારા મહાનપુરુષોમાં પણ એજ રીત જાણી લેવી.

શ્રીજૈનશાસનને વિષે એક દ્રવ્યાનુયોગ, વીજો ગણિતાનુયોગ, ત્રીજો ચરણ કરણાનુયોગ, અને ચોથો ધર્મકથાનુયોગ. એ ચાર અનુયોગ કહ્યા છે તે ચારેમાં દ્રવ્યાનુયોગ મુખ્ય ગણાય છે. હવે તે દ્રવ્યાનુયોગના વિષય જેમાં મુખ્યત્વે આ વેલા હોય એવા હજારો ગ્રંથો છે પરંતુ તેમાં જે ગ્રંથ ઘણોજ સરસ હશે, તે પણ કોઈ ન્યાય નિપુણવિદ્વાનનો આશ્રય લીધા વિના સાધારણ જનથી સમજાઈ શકાય નહીં એવા કઠિન વિષય અવશ્ય દ્રવ્યાનુયોગ સંબંધિ ગ્રંથોમાં હોય છે, તે એવા ગ્રંથોને અવલોકન કરનારા સજ્જનો સારી પેઠે જાણતા હશે.

પરંતુ આ અધ્યાત્મસાર પ્રશ્નોત્તર નામક ગ્રંથની રચના કરનાર પંક્તિ કુંવરવિજયજી છે તેમણે યદ્યપિ આ ગ્રંથને વિષે ઘણું કરીને દ્રવ્યાનુયોગ નીજ વક્તવ્યતા કરી જણાય છે તથાપિ તે એવી સરલતાથી વાર્તિક રૂપે ગુર્જર જાણમાં લખી છે કે માત્ર એક નવતત્ત્વ પ્રકરણનો જેણે બરોવર ગુરુમુખે અન્યાસ કરેલો હોય અને થોડી ઘણી નવ પ્રમુખની વાતો ગુરુમુખે ધારેલી હોય તેવા સામાન્ય જનને પણ આ ગ્રંથ માંહેલી વાતો સેદ્દેજ સમજવામાં આવી જાય, એવી યુક્તિ પૂર્વક રચના કરી છે તેથી દ્રવ્યાનુયોગને જાણવાની રુચી વાલા વિવેકી પુરુષોને પ્રથમ દ્રવ્યાનુયોગ રૂપ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરવાને આ પુસ્તક સ્વરે સ્વરું નૌકાસમાન છે.

આ ગ્રંથમાં જીવાદિક નવતત્ત્વ માંહેલા કયા કયા પદાર્થમાં કેટલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે? તથા તે શિવાય બીજી પણ પ્રસંગે એ નવતત્ત્વ સંબંધિ અનેક વાતો આવેલી છે, તથા નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી, નૈગમાદિ સાત નયેં કરી, ચાર નિદેષે કરી, તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોજંગીયેં કરી, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે કરી, તેમજ સત્ત્વજંગી, પંચજંગી, ત્રિજંગિ આદિકેં કરી અનેક પદાર્થો નાં સ્વરૂપ સવિસ્તર પણે દેલાહ્યાં છે, તેનો સામાન્ય સારાંશ અનુક્રમણિકામાં સૂચવ્યો છે, અને પૂર્ણ સુલાસો ગ્રંથ અવલોકન કરવાથી થશે. કિં બહુના.

आ ग्रथमांदेला विषयोनी अनुक्रणिका.

श्रंक.	विषय.	पृष्ठ.
१	श्रीजिनस्तुति रूप मंगलाचरणादि.	१
२	श्रीअरिहंतना, जगवंतादिक वार विशेषणोना अर्थ.	४
३	जीवादिक नव तत्त्वने तत्त्व कही बोलाव्यां तेनुं स्वरूप.	५
४	नव तत्त्वमां हेय केटला, हेय केटला अने उपादेय केटला ?	६
५	वाशठ मार्गणा स्थानमध्ये कयामार्गणास्थानमां चारगतिमां थी कयी गतिना केटला जीव जेद पामीयें तेनो यंत्र.	७
६	जीवने शाश्वत कहीयें किंवा अशाश्वत कहीयें तेनुं स्वरूप.	१०
७	जीवनां अव्यप्राण अने जावप्राणनुं स्वरूप.	१०
८	वाटें वहेता जीवनांकेटला प्राण पामीयें ? एनुं स्वरूप.	११
९	जीवने व्यवहारनयें नित्यानित्य कहीयें तेनुं स्वरूप.	११
१०	जीवने निश्चयनयें नित्यानित्य कहीयें तेनुं स्वरूप.	११
११	पुजल, पुजलने नथी ग्रहण करता ते कया नयें करीने तथा पुजल पुजलने ग्रहण करे ठे ते कया नयें करीने. ...	१२
१२	जीव, पुजने ग्रहण कया नयें करी करेठे तथा जीव पुजल ने नथी ग्रहण करतो ते कया नयें करी ने ? तेनुं स्वरूप.	१२
१३	नवतत्त्वमांथी आदरवा योग्य केटलां तत्त्व ठे.	१२
१४	नवतत्त्व मांदेला अव्यजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१२
१५	नवतत्त्व मांदेला जावजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१३
१६	नवतत्त्व मांदेला मिथ्यात्वी जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१७	नवतत्त्व मांदेला समकेति जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१८	नवतत्त्व मांदेला अजव्य जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१९	नवतत्त्व मांदेला जव्य जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१४
२०	नवतत्त्व मांदेला रूपी अजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
२१	नवतत्त्व मांदेला पुण्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
२२	नवतत्त्व मांदेला पापमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१४	नवतत्त्व मांहेला आश्रवमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
१४	नवतत्त्व मांहेला संवरमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
१५	नवतत्त्व मांहेला निर्झरामां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
१६	नवतत्त्व मांहेला बंधतत्त्वमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
१७	नवतत्त्व मांहेला ड्रव्यमोक्षपदमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
१७	नवतत्त्व मांहेला जावमोक्षपदमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
१७	नवतत्त्वमां मूल तत्त्व केटलां पामीयें. ..	१७
२०	जीव अने अजीव ए मूल वे तत्त्वनां उत्तर तत्त्व केटलां	१७
२१	नवतत्त्वनां जेदांतर तत्त्व केटलां थाय.	१७
२२	नवतत्त्वमां अरूपी तत्त्व केटलां अने रूपी तत्त्व केटलां .	१७
२२	नवतत्त्वनां बशे बहोतेर जेदमां अरूपी केटलां अने अरूपी केटलां.	१७
२४	नवतत्त्वमांशी निगोदना जीव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें.	२०
२५	नवतत्त्वमांशी नरकगतिनां जीव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें.	२०
२६	नवतत्त्वमांशी जरतक्षेत्रे मनुष्यगति आश्रयी केटलांतत्त्व पामीयें.	२०
२७	नवतत्त्वमांशी महाविदेहनां मनुष्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२०
२७	नवतत्त्वमांशी तिर्यचगति आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें. . .	२०
२७	नवतत्त्वमांशी व्यंतर, जवनपति, ज्योतिषी, वैमानिक अने नव त्रैवेयकना देव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें. . .	२१
४०	नवतत्त्वमांशी पंचानुत्तरना देव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें.	२१
४१	नवतत्त्वमांशी ईषत्प्रागुच्चारपृथ्वीना जीवोमांकेटलां तत्त्वपामीयें.	२१
४२	नवतत्त्वमांशी ड्रव्य समकेती जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें.....	२१
४३	नवतत्त्वमांशी जावसमकेती जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२१
४४	नवतत्त्वमांशी ड्रव्यलिंग श्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२२
४५	नवतत्त्वमांशी ड्रव्य श्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२२
४६	नवतत्त्वमांशी जावश्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें. . .	२२
४७	नवतत्त्वमांशी जावलिंग श्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें. . .	२२
४७	नवतत्त्वमांशी ड्रव्यज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२२
४७	नवतत्त्वमांशी जावज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२३

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૫૦	નવતત્ત્વમાંથી ક્રોધાદિ ચાર કષાયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૨૩
૫૧	નવતત્ત્વમાંથી જાવલિંગ આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૩
૫૨	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યલિંગ આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૪
૫૩	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૨૪
૫૪	નવતત્ત્વમાંથી જાવ આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૨૪
૫૫	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૨૪
૫૬	નવતત્ત્વમાંથી જાવ અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૨૪
૫૭	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યસિદ્ધમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૫
૫૮	નવતત્ત્વમાંથી જાવસિદ્ધમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૬
૫૯	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય ચારિત્રમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૬
૬૦	નવતત્ત્વમાંથી જાવ ચારિત્રમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૬
૬૧	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય સાધુમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૭
૬૨	નવતત્ત્વમાંથી જાવ સાધુમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૭
૬૩	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યલિંગ સાધુમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૮
૬૪	નવતત્ત્વમાંથી જાવલિંગ સાધુમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૮
૬૫	નવતત્ત્વમાંથી જીવને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૯
૬૬	નવતત્ત્વમાંથી જીવને વોલાવા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૯
૬૭	નવતત્ત્વમાંથી જીવને વાણોતર રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૩૦
૬૮	નવતત્ત્વમાંથી જીવને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૦
૬૯	નવતત્ત્વમાંથી જીવને ઘરરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૩૦
૭૦	નવતત્ત્વમાંથી રૂપી અજીવને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૧
૭૧	નવતત્ત્વમાંથી અજીવને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૧
૭૨	નવતત્ત્વમાંથી અજીવને રોકવા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૩૧
૭૩	નવતત્ત્વમાંથી અજીવ કેટલાં તત્ત્વને રોકી શકે છે.....	૩૧
૭૪	નવતત્ત્વમાંથી અજીવેં કેટલાં તત્ત્વનું ઘર બીતું નથી.	૩૨
૭૫	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્યને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૩૨
૭૬	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્યને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.. ..	૩૨
૭૭	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્યનાં પ્રતિપદ્ધીરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૨

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૭૬	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્યને રોકવારૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૨
૭૭	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્ય કેટલાં તત્ત્વને રોકી શકે છે.	૩૨
૭૮	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્ય કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.	૩૨
૭૯	નવતત્ત્વમાંથી પાપને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૮૦	નવતત્ત્વમાંથી પાપને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૮૧	નવતત્ત્વમાંથી પાપનાં પ્રતિપક્ષીરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૮૨	નવતત્ત્વમાંથી પાપને રોકવા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૮૩	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને પાપ રોકી શકે છે.	૩૩
૮૪	નવતત્ત્વમાંથી પાપે કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.	૩૩
૮૫	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને મિત્ર રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૮૬	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૮૭	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને રોકવા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૮૮	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને આશ્રવ રોકી શકે છે.	૩૪
૮૯	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવે કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.	૩૪
૯૦	નવતત્ત્વમાંથી સંવરને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૯૧	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને સંવર રોકી શકે છે.	૩૪
૯૨	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને સંવરની સાથે પ્રીતિ છે.	૩૫
૯૩	નવતત્ત્વમાંથી સંવરને ઘરરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૫
૯૪	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને નિર્જારા વાલે છે.	૩૫
૯૫	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વ નિર્જારાને સ્વામિરૂપ છે.	૩૫
૯૬	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વની સાથે નિર્જારાને પ્રીતિ છે.	૩૬
૯૭	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વનું ઘર નિર્જારાએ દીતું નથી.	૩૬
૧૦૦	નવતત્ત્વમાંથી વંધને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૬
૧૦૧	નવતત્ત્વમાંથી વંધને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૬
૧૦૨	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને વંધ રોકી શકે છે.	૩૬
૧૦૩	નવતત્ત્વમાંથી વંધતત્ત્વને કયું તત્ત્વ રોકી શકે છે.	૩૬
૧૦૪	નવતત્ત્વમાંથી વંધે કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.	૩૭
૧૦૫	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યસિદ્ધ પરમાત્માને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે.	૩૭

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१०६	नवतत्त्वमांथी ड्रव्यसिद्ध परमात्माने मित्ररूप केटलां तत्त्व ठे.	३७
१०७	नवतत्त्वमांथी ड्रव्य सिद्धपरमात्माने वाणोतररूप केटलां तत्त्व ठे.	३७
१०८	नवतत्त्वमांथी ड्रव्यसिद्ध परमात्माने घर रूप केटलां तत्त्व ठे.	३८
१०९	नवतत्त्वमांथी जावसिद्ध परमात्माने घर रूप केटलां तत्त्व ठे.	३८
११०	सिद्धपरमात्माने सुख केटलुं ठे.	३९
१११	सिद्धना जीव अक्रियठतां सात राज उंचारह्यातेक्रियाकेम करी.	३९
११२	सिद्धना जीवने कर्म केम लागतां नथी तेना हेतु देखाड्या ठे.	४०
११३	सिद्धना जीवो संबंधी सुखनो खाद.	४०
११४	सिद्धि किहांठे, मुक्ति किहां ठे, तथा मोक्षपद किहां ठे ?....	४०
११५	सिद्धने मोक्षपुरीमां धर्म ठे किंवा धर्म नथी.....	४१
११६	नवतत्त्वमांथी विसखजावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४१
११७	नवतत्त्वमांथी अशुजप्रकारें विसखजावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४२
११८	नवतत्त्वमांथी शुजप्रकारें विसखजावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४२
११९	नवतत्त्वमांथी अविस खजावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४२
१२०	ड्रव्यथकी षडावश्यकतुं स्वरूप ते शुं ?	४३
१२१	नवतत्त्वमांथी ड्रव्यथकी सामायिकादिक ठए आवश्यकमांहे	४३
	लां कया कया आवश्यकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४३
१२२	ड्रव्यथकी सामायिकादिक ठए आवश्यकरूप करणी करवी तेतुं	
	फल विशेष रीतें नयनी युक्तियें करी समजाव्युं ठे.....	४५
१२३	जाव थकी षडावश्यकतुं स्वरूप देखाड्युं ठे.	४६
१२४	जाव थकी षडावश्यक रूप करणी करवी तेनो हेतु शुं ?	४६
१२५	नवतत्त्वमांथी जावथकी सामायिकादिक ठए आवश्यकमां	
	हेला कया कया आवश्यकमां केटलां केटलां तत्त्व पामीयें.	४९
१२६	नवतत्त्वमांथी रमणिक तत्त्व केटलां पामीयें.....	५१
१२७	नवतत्त्वमांथी अशुजप्रकारें रमणिकखजावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	५१
१२८	नवतत्त्वमांथी शुजप्रकारें रमणिकखजावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	५१
१२९	नवतत्त्वमांथी शुद्ध प्रकारें रमणिकखजावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	५१
१३०	नवतत्त्वमांथी निश्चयथकी रमणिक खजावमां केटलां तत्त्व ठे.	५२

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૩૧	નવતત્ત્વમાંથી ધ્યાતા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૨
૧૩૨	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૪	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૫	નવતત્ત્વમાંથી વહિરાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૬	નવતત્ત્વમાંથી અંતરાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૪
૧૩૭	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય પરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૫
૧૩૮	નવતત્ત્વમાંથી જાવપરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૫
૧૩૯	સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જ્ઞાન, જ્ઞાતા ને જ્ઞેય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૦	સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં કર્તા કારણને કાર્ય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૧	સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં ધ્યાન ધ્યાતાને ધ્યેય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૨	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૪	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં. ...	૫૬
૧૪૫	નવતત્ત્વમાંથી કર્મફલ ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૬	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાન ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૭
૧૪૭	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં કર્મચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૭
૧૪૮	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં કર્મચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૮
૧૪૯	નવતત્ત્વમાંથી આર્ત રૌદ્રધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૮
૧૫૦	નવતત્ત્વમાંથી ધર્મધ્યાન શુદ્ધધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૮
૧૫૧	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં જીવને વાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૮
૧૫૨	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં જીવને વાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૮
૧૫૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં જીવને સાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૯
૧૫૪	નવતત્ત્વમાંથી કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં એમાં સાતે નયેં કરી જીવને શુદ્ધાશુદ્ધના કર્તાપણાનું સ્વરૂપ હે. ...	૫૯
૧૫૫	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૬૧
૧૫૬	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૬૨
૧૫૭	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૬૨

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१५८	नवतत्त्वमांथी जीवने अशुच कारणरूप केटलां तत्त्व ठे.	६१
१५९	नवतत्त्वमांथी जीवने शुच कारणरूप केटलां तत्व ठे.	६१
१६०	नवतत्त्वमांथी जीवने शुद्ध कारणरूप केटलां तत्व ठे.	६३
१६१	नवतत्त्वमांथी निश्चयनयथकी कार्यरूप केटलां तत्व ठे.	६३
१६२	नवतत्त्वमांथी लौकिक मार्गमांहे केटलां तत्व ठे.	६३
१६३	नवतत्त्वमांथी लोकोत्तर मार्गमांहे केटलां तत्व ठे.	६३
१६४	नवतत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा केटलां तत्त्वनी साथे ठे	६४
१६५	नवतत्त्वमांथी जीवने साधक दशा केटला तत्त्वनी साथे ठे....	६४
१६६	नवतत्त्वमांथी जीवने सिद्ध दशा केटलां तत्त्वनी साथे ठे.....	६४
१६७	नवतत्त्वमांथी संसारव्यापि केटलां तत्व पामीयें.	६४
१६८	नवतत्त्वमांथी सिद्धव्यापि केटलां तत्व पामीयें.	६५
१६९	नवतत्त्व साते नयें करी जीवनुं गुणीपणुं केम जाणीयें.	६५
१७०	नवतत्त्वमांथी जीवने अशुच गुणरूप केटलां तत्व पामीयें.	६५
१७१	नवतत्त्वमांथी जीवने शुच गुणरूप केटलां तत्व पामीयें.	६५
१७२	नवतत्त्वमांथी जीवने शुद्ध गुणरूप केटलां तत्व पामीयें.	६६
१७३	नवतत्त्वमांथी जीवने निश्चय गुणरूप केटलां तत्व पामीयें....	६६
१७४	नवतत्त्वमांथी प्रत्यक्ष ज्ञानमां केटलां तत्व पामीयें.	६६
१७५	नवतत्त्वमांथी परोक्ष ज्ञानमां केटलां तत्व पामीयें.	६६
१७६	नवतत्त्वमांथी स्वाज्ञाविक तत्व केटलां पामीयें.	६७
१७७	नवतत्त्वमांथी विज्ञाविक तत्व केटलां पामीयें.	६७
१७८	नवतत्त्वमांथी समकेतिने साध्य साधनरूप केटलां तत्वठे.	६७
१७९	नवतत्त्वमांथी मिथ्यात्वीने साध्य साधनरूप केटलां तत्व ठे.	७०
१८०	नवतत्त्वमांथी द्रव्यनयमां केटलां तत्व पामीयें.	७०
१८१	नवतत्त्वमांथी जावनयमां केटलां तत्व पामीयें.	७०
१८२	नवतत्त्वमांथी अढीछीप व्यापि केटलां तत्व पामीयें.	७१
१८३	नवतत्त्वमांथी अढीछीपथी बाहेर केटलां तत्व पामीयें.	७१
१८४	नवतत्त्वमांथी उर्ध्वलोकमां केटलां तत्व पामीयें.	७१
१८५	नवतत्त्वमांथी तिर्था लोकमां केटलां तत्व पामीयें....	७१

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૭૬	નવતત્ત્વમાંથી અધોલોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૭૧
૧૭૭	નવતત્ત્વમાંથી વ્યવહારનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં એમાં વ્ય- વહારનયના ઉપચરિતાદિક ઠ જેદનું સ્વરૂપ દેખાડયું છે.	૭૧
૧૭૮	નવતત્ત્વમાંથી નિશ્ચયનયમાં કેટલા તત્ત્વ પામીયેં.	૭૩
૧૭૯	જીવનાં વ્યવહાર પ્રાણ કયાં અને નિશ્ચય પ્રાણ કયાં.	૭૩
૧૮૦	એક મુષ્ટિમાં કેટલા જીવ પામીયેં.	૭૪
૧૮૧	ઠ ડ્રવ્ય માંહેલા એક મુઠીમાં કેટલા ડ્રવ્ય પામીયેં.	૭૪
૧૮૨	પાંચશે ત્રેશઠ જેદ માંહેલા કેટલા જેદના જીવ મરણ પામે.	૭૫
૧૮૩	અધ્યાત્મ સ્વરૂપની જાવનાના બાવન દોહા....	૭૫
૧૮૪	નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મ તથા એનાં પ્રતિપક્ષી કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મનું સ્વરૂપ....	૭૮
૧૮૫	નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ.	૭૯
૧૮૬	હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવે છે તેનું સ્વરૂપ.	૮૨
૧૮૭	હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી તેનું સ્વરૂપ.	૮૩
૧૮૮	હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવે છે તેનું સ્વરૂપ.	૮૩
૧૮૯	હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી તેનું સ્વરૂપ.	૮૪
૧૯૦	ઉપરથી સાધુપણા સહિત અને અંતરથી સાધુપણા રહિતનું સ્વરૂપ.	૮૫
૧૯૧	અંતરથી સાધુપણા સહિત અને ઉપરથી સાધુપણા રહિતનું સ્વરૂપ.	૮૬
૧૯૨	ઉપરથી સાધુપણા રહિત અને અને અંતરથી સાધુપણા રહિતનું.	૮૭
૧૯૩	ઉપરથી સાધુપણા સહિત અને અંતરથી સાધુપણા સહિતનું.	૮૮
૧૯૪	ષડ્ડ્રવ્ય નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ ડ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ જાવની ચોજંગીયેં.	૮૯
૧૯૫	ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવમાંથી કોણ કોણથી સૂક્ષ્મ છે....	૯૧
૧૯૬	ષડ્ડ્રવ્ય નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ નામાદિક ચાર નિક્ષેપે દેખાડયું છે.	૯૨
૧૯૭	વારે વ્રત ઉપર ચાર નિક્ષેપા તથા ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ.	૯૭
૧૯૮	ક્રોધ, માન, માયા, લોચ ઉપર ચાર નિક્ષેપા.	૧૦૪
૧૯૯	દાન, લાજ, જાવ, રૂપ, અનુજવ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યપુરુષ, મનુષ્યત્રી, ઇ પ્રત્યેક ઉપર ચાર નિક્ષેપા જતાચ્યા છે.	૧૦૫
૨૦૦	અનાદિ અનંતાદિક ચાર જાંગે કરી ષડ્ડ્રવ્ય તથા નવતત્ત્વનું	

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
	સ્વરૂપ નિશ્ચય અને વ્યવહારનયને મતે દેખાડ્યું છે.	૧૦૮
૨૧૧	ઠ ડ્રવ્યના પરસ્પર સંબંધની ચોષંગી દેખાડી છે.	૧૧૩
૨૧૨	પાંચ સમવાય કારણને પ્રશ્નોત્તરે કરી નિર્દાશ્યાં છે.	૧૧૪
૨૧૩	સમકેતનું સ્વરૂપ ષટ્કારકે કરી દેખાડ્યું છે.	૧૧૬
૨૧૪	મોક્ષ નિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ ષટ્કારકે કરી દેખાડ્યું છે.	૧૧૬
૨૧૫	નવપ્રકારના નિયાણાનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું છે.....	૧૧૬
૨૧૬	અરિહંતાદિક નવપદ ષટ્ત્વે સિદ્ધચક્રના યંત્રનું સ્વરૂપ સાત નયે કરી તથા ચાર નિદેષે કરી તથા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણે કરી તથા ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોષંગીયે કરી તથા ચૌદ ગુણઠાણે કરી તથા ગુણે કરી તથા નવતત્ત્વે કરી તથા ગુણી ગુણે કરી તથા પાંચવર્ણે કરી તથા દેવ, ગુરુ અને ધર્મની ઊલ્લેખાણે એ દશજાંમે કરી દેખાડ્યું છે.	૧૧૭
૨૧૭	સાતનયમાં ડ્રવ્યનય કેટલા અને જાવનય કેટલા.....	૧૧૮
૨૧૮	અઠાવીશ ઉપનયનું સ્વરૂપ, એમાં વ્યવહાર નયના ઠ નેદ છે.	૧૧૮
૨૧૯	ડ્રવ્ય અને જાવનું સ્વરૂપ સાતનયે ઊલ્લેખાવ્યું છે.	૧૨૪
૨૨૦	નિશ્ચય તથા વ્યવહારનયે કરી નવતત્ત્વ, ષટ્કારકનું સ્વરૂપ.	૧૨૫
૨૨૧	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ.	૧૨૬
૨૨૨	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ.....	૧૨૭
૨૨૩	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી આકાશસ્તિકાયનું સ્વરૂપ.	૧૨૭
૨૨૪	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી કાલડ્રવ્યનું સ્વરૂપ.	૧૨૮
૨૨૫	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી પુજાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ!.....	૧૨૮
૨૨૬	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી જીવ ડ્રવ્યનું સ્વરૂપ.	૧૨૯
૨૨૭	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી પુણ્યાદિક સાત તત્ત્વનું સ્વરૂપ.	૧૪૨
૨૨૮	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી દેવતાનું સ્વરૂપ.	૧૪૪
૨૨૯	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી નારકી જીવનું સ્વરૂપ.	૧૪૫
૨૩૦	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી રાજાનું સ્વરૂપ.	૧૪૫
૨૩૧	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી મનુષ્યનું સ્વરૂપ.	૧૪૬
૨૩૨	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી સામાયિકનું સ્વરૂપ.	૧૪૬

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१३३	एक आकाश प्रदेशमां षट्द्रव्यनुं तथा सातनयनुं स्वरूप.	१४०
१३४	नैगमादि सातेनयें करी जिनदास नामा शेठें श्रावक पुत्र प्रत्यें पूब्युं के तुं किहां रहे ठे इत्यादि नय स्वरूप ठे.....	१४०
१३५	नैगमादि सातेनयें करी जीवनुं स्वरूप.	१४१
१३६	नैगमादि सातेनयें करी ज्ञाननुं स्वरूप.	१४०
१३७	नैगमादि सातेनयें करी साधर्मिपणानुं स्वरूप.	१४१
१३८	नैगमादि सातेनयें करी धर्मनुं स्वरूप.	१४१
१३९	नैगमादि सातेनयें करी सिद्ध जगवाननुं स्वरूप.	१४१
१४०	नयनी अपेक्षायें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप.	१४३
१४१	सातेनयें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप एमां अजीवनां ५६० जेद.	१४४
१४२	जिनमंदिर उपर उत्सर्ग अपवादे सात नय उताखा ठे.	१४६
१४३	घट उपर उत्सर्ग अपवादे सातनय उताखा ठे.	१४७
१४४	घर उपर उत्सर्ग अपवादे सात नय उताखा ठे.	१४८
१४५	राज्य उपर उत्सर्ग अपवादे सातनय उताखा ठे.....	१४९
१४६	धर्मीजीवने समकेतनी स्थिरता करवा सारु सातनयनुं स्वरूप.	१६०
१४७	जहागति तहामति ए वचनने अनुसारें सातनय.....	१६१
१४८	अष्टावीश उपनयमां प्रथम द्रव्यास्तिकनयना दश जेदनुं स्वरूप.	१६१
१४९	पर्यायास्तिक नयना ठ जेदनुं स्वरूप.	१६३
१५०	नैगमादि सात नयना जेदो तथा तेनुं स्वरूप.	१६३
१५१	विशेषावश्यकने अनुसारें सात नयना जेद.	१६६
१५२	नित्यानित्यादि आठपदे निश्चय व्यवहार नयें जीवनुं स्वरूप.	१६६
१५३	द्रव्य समकेतादिक नव प्रकारना समकेतनुं स्वरूप.	१६८
१५४	जीवने कर्मना कर्त्तापणामां अने जोक्तापणामां नैगमादि सातनय मांहेला केटला नय पामीयें.	१७१
१५५	जीवने स्वरूपना कर्त्तापणामां केटला नय पामीयें.	१७३
१५६	जीवने स्वरूपना जोक्ता पणामां केटला नय पामीयें.	१७४
१५७	जीव कर्मनो अकर्त्ता तथा अजोक्ता क्या नयें करी जाणवो.	१७५
१५८	मंजूषा ऊपर सातनयमां चार निक्षेपा उत्सर्गापवादे कहा ठे.	१७५

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૫૯	સાતનયમાં ત્રણ નિક્ષેપાનું ઉત્સર્ગાપવાદેં સ્વરૂપ.	૧૭૭
૨૬૦	સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ કેવીરીતે પામીયેં.	૧૭૮
૨૬૧	ઠ ડ્રવ્યમાં દેય, ક્ષેય,ઉપાદેય તથા ઠડ્રવ્યના ગુણ પર્યાય અને ઠ ડ્રવ્યના પર્યાયનું પરસ્પર સાધર્મીપણું દર્શાવ્યું છે.	૧૭૯
૨૬૨	ઠ ડ્રવ્યમાં પરિણામિ કેટલા અને અપરિણામિ કેટલા.	૧૮૧
૨૬૩	ઠ ડ્રવ્યમાં જીવ કેટલાં અને અજીવ કેટલાં.	૧૮૨
૨૬૪	ઠ ડ્રવ્યમાં મૂર્તિ કેટલાં અને અમૂર્તિ કેટલાં.	૧૮૩
૨૬૫	ઠ ડ્રવ્યમાં સપ્રદેશીકેટલાં અને અપ્રદેશી કેટલાં.	૧૮૩
૨૬૬	ઠ ડ્રવ્યમાં એક કેટલાં અને અનેક કેટલાં.	૧૮૩
૨૬૭	ઠ ડ્રવ્યમાં ક્ષેત્રકેટલાં અને ક્ષેત્રી કેટલાં એમાં પુજ્જલનો વિચાર છે.	૧૮૪
૨૬૮	ઠ ડ્રવ્યમાં સક્રિય કેટલાં અને અક્રિય કેટલાં.	૧૮૬
૨૬૯	ઠ ડ્રવ્યમાં નિત્ય કેટલાં અને અનિત્ય કેટલાં.	૧૮૭
૨૭૦	ઠ ડ્રવ્યમાં કારણ કેટલાં અને અકારણ કેટલાં.	૧૮૯
૨૭૧	ઠ ડ્રવ્યમાં કર્તા કેટલાં અને અકર્તા કેટલાં.	૧૮૯
૨૭૨	ઠ ડ્રવ્યમાં સર્વવ્યાપિ કેટલાં અને દેશવ્યાપિ કેટલાં.	૧૯૧
૨૭૩	ઠ ડ્રવ્યમાં અપ્રવેશી પણાનું સ્વરૂપ.	૧૯૧
૨૭૪	ઠ ડ્રવ્યમાં એક અનેકાદિક આઠ પદ્ધતિનું સ્વરૂપ.	૧૯૨
૨૭૫	સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ.	૧૯૫
૨૭૬	સમકેતની નિઃસર્ગરુચિ આદિક દશપ્રકારની રુચિનું સ્વરૂપ.	૧૯૬
૨૭૭	ઠ ડ્રવ્યમાં અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, ડ્રવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, સત્ત્વ, અને અ ગુરુલઘુ ય ઠ ઠ સામાન્ય ગુણ કહ્યા છે. તથા નિગોદનું સ્વરૂપ.	૧૯૮
૨૭૮	જીવને સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવા રૂપ વિચાર કહ્યો છે.	૨૦૫
૨૭૯	ઠ ડ્રવ્યમાં અગીયાર સામાન્ય સ્વજ્ઞાવ નિશ્ચયવ્યવહારશ્રીકહ્યો છે.	૨૦૭
૨૮૦	ઠ ડ્રવ્યમાં ચેતનત્વાદિ વિશેષ સ્વજ્ઞાવ કહ્યા છે.	૨૧૦
૨૮૧	નવતત્ત્વ તથા ષટ્ઢ્રવ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાયેં ડ્રવ્ય અને જ્ઞાવની ચોજંગીયેં કરી દેલાહ્યો છે.	૨૧૨
૨૮૨	નવતત્ત્વ તથા ષટ્ઢ્રવ્યનું સ્વરૂપ કર્તા, કારણ અને કાર્ય રૂપ ત્રિજંગીયેં કરી દેલાહ્યું છે. તથા સમકેતની પ્રસંસા.	૨૧૮

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૭૩	સિદ્ધપરમાત્માના પંદર જેદ કહી દેલાડયા છે.	૨૨૨
૨૭૪	નામથકી, ક્ષેત્રથકી, કાલથકી, જાવથકી, દ્રવ્યથકી, ગુણથકી, તથા, ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ, એ નવજાંગે સિદ્ધનું સ્વરૂપ.	૨૨૨
૨૭૫	નિત્ય અનિત્યાદિક આઠ પદ્ધતિ કરી સિદ્ધનું સ્વરૂપ.	૨૨૩
૨૭૬	સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ સ્યાદસ્તિ સ્યાન્નાસ્તિની સત્ત્રંગી તથા નિત્ય અનિત્યની સત્ત્રંગી આદિક અનેક સત્ત્રંગીયેંકરી કહ્યું.	૨૨૪
૨૭૭	સિદ્ધપરમાત્માનાં જ્ઞાનગુણમાં, દર્શનગુણમાં, ચારિત્રગુણમાં, અને વીર્યગુણમાં, ષટ્ કારક લગાવ્યા છે.	૨૨૭
૨૭૮	સિદ્ધના સ્વરૂપમાં એકરૂપ, અસંખ્યરૂપ, અસંખ્ય અનંતરૂપ, અનંત અનંતરૂપ અને અનંત અનંત ધર્મરૂપ એ પંચત્રંગી કહી છે.	૨૨૮
૨૭૯	ચારનિકેપેં કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.	૨૨૯
૨૮૦	સિદ્ધપરમાત્મામાં અજોગી, ઉપજોગી અને જોગી એ ત્રિત્રંગી કહી છે.	૨૨૯
૨૮૧	સિદ્ધમાં નિત્યસ્વજાવ, અનિત્યસ્વજાવ, અસ્તિ, નાસ્તિ, યોગી, અયોગી, કર્તા, અકર્તા, જવ્યસ્વજાવ, અજવ્યસ્વજાવ, લાજ, અલાજ, ગ્રાહક, અગ્રાહક, સ્થિર, અસ્થિર, રક્તક, અરક્તક, અચલિત, ચલિત, રમણિક, અરમણિક, વ્યાપક, અવ્યાપક સ્વજાવ.	૨૩૦
૨૮૨	સિદ્ધપરમાત્માના અન્વયી ગુણ લખ્યા છે.	૨૩૨
૨૮૩	સિદ્ધપરમાત્મામાં દાનાદિક પાંચની અનંતતા દર્શાવી છે.	૨૩૩
૨૮૪	સિદ્ધની ઝલલાણ જેણે નથી કરી તેને ઉપદેશ કહ્યો છે.	૨૩૪
૨૮૫	પાંચ જ્ઞાન તથા ૮ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, રૂપી અરૂપીપણે, નિશ્ચય અને વ્યવહારનયેં, ઉત્સર્ગ અપવાદે કરી, દેશવ્યાપી સર્વવ્યાપીપણે, પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણેં કરી તથા કર્તા કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિત્રંગીયેં કરી કહ્યું છે.	૨૩૫
૨૮૬	જે જાણે, આદરે ને પાલે તથા જે જાણે ન આદરે અને ન પાલે, તથા જે જાણે ન આદરે અને પાલે, તેનો સ્વરૂપ તેમજ ન જાણે ન આદરે અને ન પાલે શ્ત્યાદિક અજાણની ચોત્રંગીનું સ્વરૂપ.	૨૩૯
૨૮૭	ગ્રંથસમાપ્તિના દોહા તથા ચોપાઈ પ્રશંસા રૂપ.	૨૪૧
૨૮૮	કેટલા એક જાણવા યોગ્ય લૂટક બોલ લાલચ કહ્યા છે.	૨૪૩

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री अध्यात्मसारप्रश्नोत्तरग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ श्लोक ॥

॥ चेतःकैरवकौमुदीसहचरः स्याद्वादविद्याकरः, कैवल्यद्रुममंजरीमधुकरः
संपल्लतांजोधरः॥ मुक्तिस्त्रीकमनीयजालतिलकःस्रुर्मदःशर्मकृत, श्रीमद्गीर-
जिनेश्वरस्त्रिचुवने द्वेमंकरः पातु वः॥१॥ खिमाविजय जिन उत्तम पद, तेहने
सेवे सुरनर वृंद ॥ निजरूप प्रगटे अमी वरसंत, कुंवर कहे प्रश्नोत्तर वृत्तंत॥१॥

॥ दोहा ॥

॥ हितोपदेश करवा जणी, ए प्रश्नोत्तर ग्रंथ ॥ ज
णशे गुणशे जे जविक, छेहेशे ते शिवपंथ ॥ ३ ॥

तिहां प्रथम श्री जिनस्तुति लखियें ठैयें.

॥ जय जगवान्, त्रैलोक्य तारण, अशरण शरण, परमात्मा, परमेश्वर,
जगन्त्रयाधार, कृपावतार, महिमानिधान, ज्ञापितसकलनिधान, समग्र
जंतुना करुणाबंधु, जग्य जीवोने धर्म पमाडता, जवसिंधुमां अनाथनाथ,
शिवपुर साथ, परमदयाल, वचन रसाल, जगद्रुपकारी, बंदे नर नारी,
तथा जे सुधासंयमी, निर्ग्रंथपंथ पालता, चारित्र दूषण टालता, सर्व
जीवने हित करता, आव्याने उरुरता एवा चौद हजार मुनिवरें परवस्थां
अलंकस्था कोडो गमे देवतायें सेवित, अनंतज्ञानमय, अनंतदर्शनमय,
अनंतचारित्रमय, अनंततपोमय, अनंतदानमय, अनंतवीर्यमय, अनंत
लाजमय, अनंतजोगमय, अनंतउपजोगमय, क्रोधरहित, मानरहित,
मायारहित, लोजरहित, हास्यरहित, रतिरहित, अरतिरहित, जयरहित,
शोकरहित, दुगंठारहित, रागरहित, द्वेषरहित, मोहरहित, मिथ्यात्वरहित
निद्रारहित, कामरहित, अज्ञानरहित, कंदर्परहित, रोगरहित, निराखंबी
निराशी, निरुपाधि, निर्विकारी, अनंतचतुष्टयी, अक्षय, अचल, अकल,
अमल, अगम, अनामी, अकर्मा, अबंधक, अनुदय, अजेदी, अवेदी, अ
छेदी, अखेदी, असखायी, अलेशी, अनवगाही, अव्यापी, अनाश्रयी, अ

कंप, अस्खलित, अविरोध, अनाश्रव, अलख, अशोक, अलोक, लोका
 लोकज्ञायक, शुरू, बुरू, स्वप्नावरमणी, सहजानंदी, एक, असंख्य, अनंत
 गुणें करी विराजमान, एवा अनंत सुखना जोगी, त्रैलोक्यना राजा, त्रैलो
 क्यना पति, त्रैलोक्यस्वामी, त्रैलोक्यनाथ, त्रैलोक्यतिलक, त्रैलोक्यने विपे
 मुकुट मुद्रासमान, त्रैलोक्यने विपे ठत्र समान, त्रैलोक्यने विपे सूर्यसमान
 उद्योतना करनार, मिथ्यात्वरूप अंधकारना टालनार, चंद्रमानी परें शीत
 छताना करनार. विषय कषायरूप बलतराना टालनार, जक्तवत्सल, जगत्र
 यना हितकारी, जगत्रयना प्रीतिकारी, जगत्रय उपकारी, करुणासागर, ज
 वसमुद्गथी पार उतारनार, तथा उक्तं च॥ अशोकवृद्धः सुरपुष्पवृष्टि, दिव्य
 ध्वनिश्चामरमासनं च, जामंरुलं दुंदुभिरातपत्रं सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वरा
 णाम् ॥ १ ॥ ए आठ प्रातिहार्यनी संपदायें करी विराजमान तथा पूजाति
 शय, वचनातिशय, ज्ञानातिशय अने अपायापगमातिशय, ए चार अतिशय
 पूर्वोक्त आठ प्रातिहार्य साथें मेलवीयें तेवारें बार थाय, ते बार गुणें करी
 शोजित तेमज चार अतिशय सहजनां जन्मथकी होय, अने कर्मद्वय थया
 थकी अगीधार तथा देवताना करेला उंगणीश मल्लीने चोत्रीश अतिशयें
 करी विराजमानथका एवा श्री वीर जगवान् चोवीशमा तीर्थकर ते जव्य
 प्राणीयोने हितोपदेश करता मिथ्यात्वरूप अंधकारने चूरता थका श्री
 राजगृही नगरीना उद्यानने विपे समोसखा, ते वखतें हर्ष जक्तियें जाविक
 थका जवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी अने वैमानिक, ए चार निकायना देवतायें
 मल्लीने रूप, सुवर्ण तथा रत्नमय त्रण गढनी रचना करी, तेना मध्यमां रत्न
 जडित सिंहासनने विपे श्रीवीर जगवान् वेठा, मस्तकें त्रण ठत्र शोचे ठे,
 चार चामर बीजाय ठे. सुर, असुर, मनुष्यमां स्त्री, पुरुष, विद्याधर, किन्नर,
 गंधर्व, इत्यादिक सर्व पर्षदा मल्ली, ते वखतें श्री श्रेणिकराजा पण अंतःपुर
 सहित चतुरंगिणी सेना लइने अति प्रमोद सहित श्रीसमवसरणने विपे
 आबी प्रभुने वांदीने बेठो अने बीजां पण सहु यथोचित स्थानकें वेठा.

प्रभुयें पण वाणीना पांत्रीश गुणें करी दिव्यध्वनियें देशना आ
 पवा मांकी, ते देशना केवी होय ? तो के सहशक्तिमंत अर्ख माग
 धी जाषामां होय, स्वर उदात्तपणे होय, मेघध्वनिनी परें होय, सर्व
 वाजित्रमां मेल उचित प्रमुख गुण सहित होय, अतिविस्तारपणे होय,

त्रणे काल मलती होय, पदसापेक्षपणें होय, प्रशस्ति विशेषें होय, अक्षर पदनी चातुरी होय, मालकोश रागमां होय, श्रोतानां मनने राजी कर नारी होय, सूत्र थोडुं अने अर्थ घणो होय, विविधप्रकारें श्रोताने बोध दायक होय, नय जंग प्रमाण सहित होय, चित्तने तथा श्रोत्रेंद्रियने सुखकारी होय, यथार्थपणे सुबोधकारी होय, कारक प्रमुख सहित होय, षड्द्रव्यादिक वि जेनोशुद्धपणे होय, श्रवणशी श्रोताना रोग नाश पामे, पडढंदा उठे, परस्पर विरोध नहिं, वचनमांहे संदेह नही, वादी दूषण आपी शके नहिं, श्रोताना संदेह टले, बाल गोपाल सर्वे समजे, कोशनां मर्म जांखे नहीं, जेमां पोताना स्तुति तथा पारकी निंदा नही, लोक प्रशंसा करे, श्रोताने आश्चर्य उपजे, अति वद्वज उडित नही, वचमां अंतराय पडे नहिं, श्रोतानां दुःख टले, जेमां ग्रामिक वचन न होय, एक योजनमां सरखी संजलाय, जेनो फलविभेद नही, सद्गुको पोत पोतानी जाषामां समजी जाय, आषाढना मेघनी परें प्रणमे, संशय भेदनकारिणी, चतुर्विधसंघमनोहारिणी, चतुर्विधधर्मप्रकाशिनी, जविजनकर्णामृतस्रवणी, सकलकुमतिविजाविणी, संसारसमुद्रतारिणी, सर्वसंशयनिवारिणी, सुखकारिणी, बहुल मिथ्यात्व तिमिरफुल दिनकरा नुकारिणी, एवी वाणी ते नित्य, अनित्य, एक, अनेक, सत्य, असत्य, वक्तव्य, अवक्तव्य, नाम, द्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव, गुण, पर्याय, उत्पाद, व्यय, ध्रुव, नय, निक्षेपा, कारक, प्रमाण, समवाय, द्रव्यास्तिक नय, पर्यायास्तिक नय, कर्त्ता, कारण, कार्य, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवाद, हेय, ज्ञेय, उपादेय, चौजंगी, त्रिजंगी, सप्तजंगी, अनेकजंगी, जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्झारा, बंध, मोक्ष, धर्म, अधर्म, आश्रव, परआश्रव, अतिचार, अनाचार, अतिक्रम, व्यतिक्रम, इत्यादिक सर्व गुणोपदेशिनी, सर्व जाषावबोधिनी, जगवान् देशना देता ह्वा, ते कहीयें ठैयें.

॥ अत्र गाथा ॥ जीवाजीवा पुष्पं, पावासव संवरो य निर्झरणा ॥ बंधो मुक्तो य तहा, नव तत्ता हुंति नायवा ॥१॥ श्रीबीतराग देवें त्रिगंडा गढने विषे बेसीने वार पर्षदामां ए रीतें उपदेश कह्यो के:- जीवादिक नव तत्त्वने जे निपुण बुद्धियें करी जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें, अंतरंग सद्देहे, तेने समकिती कहीयें, “अणुवर्णो दवं” ए श्री अनुयोगद्वार सूत्रनुं वचन ठे, वली कछुं ठे जे पद, अक्षर, मात्रा सहित शुरु सिद्धांत वांचता पठतां

અર્થ કરે છે, ગુરુમુખે સર્વે છે, તેપણ મુઝુ નિશ્ચયે આત્મસત્તા ઊંઘણ્યા વિના સર્વે દ્રવ્ય નિદેપે છે અને જે જાવ વિના માત્ર એકલું દ્રવ્ય છે તે પુણ્યબંધનું કારણ છે પરંતુ મોક્ષનું કારણ નથી. એટલે જે કરણીરૂપ કષ્ટ તપસ્યા કરે છે પરંતુ જીવ અજીવની સત્તા ઊંઘણી નથી તેને જગવતીસૂત્રમાં અવ્રતી અપચ્ચરકાળી કહ્યા છે, તથા જે એકલી બાહ્ય કરણી કરે છે અને પોતાને સાધુ કહેવરાવે છે તે મૃષાવાદી છે “અ મુણી રક્ષવાસેણ” મિતિ શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રવચનાત્ ॥ તથા “નાણેણ ચ મુણી હોઈ” એ વચનને જે જ્ઞાની તે મુ નિ છે અને અજ્ઞાની તે મિથ્યાત્વી છે.

તથા ગણિતાનુયોગ જે નારકી દેવાતા પ્રમુખના બોલ અથવા યતિ શ્રાવકનો આચાર જાણીને કોઈક કહે જે અમે જ્ઞાની હોઈએ પરંતુ તે જ્ઞાની કહેવાય નહિ જે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સ્વરૂપ જાણે તેનેજ જ્ઞાની કહીયે. એમ શ્રીઉત્તરાધ્યયનના મોક્ષમાર્ગાધ્યયનમાં કહ્યું છે, તથા ચ તત્પાઠઃ ॥ એવં પંચ વિહં નાણં, દ્વવાણ ચ ગુણાણ ચ ॥ પઞ્ચવાણ ચ સર્વેસિં, જં નાણીહિય દંસિયં ॥૧॥ એ વસ્તુ સત્તા જાણ્યા વિના જ્ઞાની નહી, પરંતુ નવ તત્ત્વ, ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઊંઘણે, તે સમકિતી કહેવાય. એવા જ્ઞાન, દર્શન, વિના જે કહે, કે અમે ચારિત્રીયા હોઈએ, તે પણ મૃષાવાદી છે જે માટે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં “ણો દંસણ ણાણેણ વિણા અ હંતિ ચરણ ગુણા” એ વચન છે માટે આજ કેટલા એક જ્ઞાનહીન થકા માત્ર ક્રિયાનો આમંબર દેલાડે તે ઊગે છે, તેહનો સંગ કરવો નહિ કેમ કે? એ બાહ્યકરણી અજ્ઞવ્યને પણ આવે છે માટે તેહપર રાચવું નહિ.

તથા આત્મસ્વરૂપ ઊંઘણ્યા વિના સામાયિક, પઢિકમણું, પચ્ચરકાળ પ્રમુખ જે છે તે દ્રવ્ય નિદેપામાં પુણ્યાશ્રવ છે, પરંતુ સંવર નથી. શ્રીજગવતીસૂત્રમાં “આયાં ચલુ સામાશ્યં” એ આલાવાચી જાણવું. તથા જીવનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના તપ, સંયમ, પુણ્યપ્રકૃતિ દેવજનનું કારણ છે. ઊક્તં ચ “પુવ્વત વેણં પુવ્વસંજમેણં દેવલોપ્પવવંતિ ણોચેવ ણં આયાં જાવતવયાય” એ આલાવો શ્રીજગવતીસૂત્રમાં કહ્યો છે, એવું સાંજલીને શિષ્ય સ્તુતિ કરી પૂછે છે,

૧ હે જગવંત ! એટલે જ્ઞાનવંત, અર્થાત્ સર્વ પ્રકારે કરી લોકાલોકના સ્વરૂપના જાણે તેને જગવાન્ કહીયે. ૨ હે જિનરાજ ! તિહાં જિન એટલે રાગ દ્વેષ રહિત એવા જે સામાન્ય કેવલી તેને વિષે રાજા સમાન તેને જિનરાજ કહીયે. ૩ હે અલલ ! એટલે જેનું સ્વરૂપ કોઈ પ્રકારે લાલ્યામાં

आवे नहीं, तेने अखख कहियें ४ हे चिदघन ! एटले चिद् कहेतां ज्ञान तेनो घन केतां समूह एवुं जेनुं स्वरूप तेने चिदघन कहियें. ५ हे चिदा नंद ! तिहां चिद् एटले ज्ञान अने आनंद एटले चारित्र, एटले ज्ञान अने चारित्रमय जेनुं स्वरूप ठे, तेने चिदानंद कहीयें. ६ हे निरंजन ! एटले जेना आत्मप्रदेशने विपे कर्मरूप अंजन नथी तेने निरंजन कहीयें. ७ हे वीतराग ! एटले वीत केतां वीत्या ठे राग अने द्वेष जेना तेने वीतराग क हीयें. ८ हे सत्चिदानंद ! एटले (सत् के०) दर्शन अने (चिद् के०) ज्ञान तथा (आनंद के०) चारित्र एटले दर्शन, ज्ञान अने चारित्रमय जेहनुं स्वरूप ठे तेने सच्चिदानंद कहियें. ९ हे अरिहंत ! एटले (अरि के०) कर्मरूप बैरी तेने अव्ययकी अने जावयकी जेणें (हंत के०) हृष्या ठे तेने अरिहंत कहियें. १० हे तीर्थकर ! एटले (तीर्थ के०) साधु, साध्वी, श्रावक अने श्राविका रूप चतुर्विध संघ, तेनी स्थापनाना (कर के०) कर नार तेने तीर्थकर कहियें. ११ हे परमात्मा ! एटले (परम के०) उक्क ष्ट्रण जगतने पूजवा योग्य ठे आत्मा जेनो तेने परमात्मा कहीयें. १२ हे परमेश्वर ! एटले (परम के०) उक्कष्टी (ईश्वर के०) ठकुराइ अर्थात् ज्ञान, दर्शन अने चारित्र रूप जे छल्ली, ते जेणें प्रगट करी ठे तेने परमेश्वर कहियें. ए रीतें स्तवन करीने शिष्य प्रश्न पूढे ठे.

१३ शिष्यः—नव तत्त्वमां जीवने तत्त्व कही बोलाव्यो तेनो श्यो परमार्थ ?
गुरुः—ज्ञानादिक गुणें करी चेतना सहित ठे, निश्चय नयें करी सत्तायें सिद्ध समान अने व्यवहार नयें करी शुभाशुभ कर्मनो जोकाठे, ए एनुं तत्त्व जाणवुं.

१४ शिष्यः—अजीवने तत्त्व कही बोलाव्यो तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—ज्ञानादिक चेतना रूप गुणें करी रहित जड स्वभाव वालो अने जेने सुख दुःखनुं ज्ञान नथी ए एनुं तत्त्व जाणवुं.

१५ शिष्यः—पुण्यने तत्त्व कही बोलाव्युं तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—जेम साकरनुं तत्त्व मीठाश ठे, तेम एना मीठा विपाक जीव जो गवे ठे ते पुण्य कहेवाय ठे, ए एनुं तत्त्व जाणवुं.

१६ शिष्यः—पापने तत्त्व कही बोलाव्युं तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—जेम अफीणनुं तत्त्व कडवाश ठे तेम एना कडवा विपाक जीव जोगवे ठे ए एनुं त व जाणवुं.

૧૪ શિષ્ય:—આશ્રવને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—પુણ્ય તથા પાપ એ બે તો કયાં આવે છે અને આશ્રવ તો કયાં પણ આવે અને અણકયાં પણ આવે, જે કારણે પુણ્ય પાપનાં જે દલીયાં છે, તે આશ્રવરૂપ છે તેતો કયાં આવે છે, અને અવતિપણાનાં જે આશ્રવ છે, તેતો અણકયાં આવે છે, અહીંયાં ફરી શિષ્યે પૂછ્યું કે અણકયાં આશ્રવ કેમ આવે ? તેવારે ગુરુએ કહ્યું જે એકેન્દ્રિયને પણ અવતિપણે આ દારે પાપ સ્થાનકનાં અણકયાં આશ્રવ આવે છે, એમ જગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે, માટે આશ્રવ કયાં પણ આવે અને અણકયાં પણ આવે, એ એનું તત્ત્વ છે.

૧૫ શિષ્ય:—સંવરને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—આવતા કર્મને રોકે એટલે શુચ્ચ કર્મનાં દલીયાંને પણ રોકે અને અશુચ્ચ કર્મનાં દલીયાંને પણ રોકે, તેથી આવતા કર્મને રોકે, એ એનું તત્ત્વ.

૧૬ શિષ્ય:—નિર્જારાને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—સંવર તો માત્ર આવતા કર્મને રોકે છે, પણ નિર્જારા તો અગ્નિરૂપ છે એટલે અંતરમાં પેશીને શુચ્ચ કર્મનાં દલીયાંને પણ વાલી નાખે, અને અશુચ્ચ કર્મનાં દલીયાંને પણ વાલી નાખે, અર્થાત્ સત્તાયે શુચ્ચાશુચ્ચનાં દલીયાં રહ્યાં છે, તેને નિર્જારાવે, એ એનું તત્ત્વ જાણવું.

૧૭ શિષ્ય:—બંધને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—શુચ્ચનાં દલીયાં, પણ બાંધે, અને અશુચ્ચનાં દલીયાં પણ બાંધે, એજ એનું તત્ત્વ જાણવું જે એ શુચ્ચને પણ બાંધે અને અશુચ્ચને પણ બાંધે.

૧૮ શિષ્ય:—મોહને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—બારમે ગુણગણે રાગ, દ્વેષ, અને મોહનો ક્ષય કયો અને તેરમે ગુણગણે કેવલ જ્ઞાન, કેવલ દર્શન અને યથાભ્યાસચારિત્ર રૂપ જે લક્ષ્મી તે જેણે પ્રગટ કરી, તેને દ્રવ્યમોહ કહીયે. અને જે સર્વ કર્મચક્રી મૂકાણા તે જાવમોહ કહીયે. એ એનું તત્ત્વ જાણવું. એ રીતે શ્રી વીતરાગ દેવે ત્રિગુણને વિષે વેસી બાર પર્ણદાને ઉપદેશ કયો, તે ઉપદેશમાં એ નવેને તત્ત્વ કરી બોલાવ્યાં.

૧૯ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાં હૈય એટલે ઠાંકવા યોગ્ય કેટલા તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:— નિશ્ચય નયે કરી પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જીવને ઠાંકવા યોગ્ય છે, કેમ કે એ ચારમાં પુણ્ય જે છે, તે શુચ્ચપ્રકૃતિરૂપ કર્મનો ઉદય છે અને પાપ છે, તે અશુચ્ચ પ્રકૃતિરૂપ કર્મનો ઉદય છે. માટે એ બે

कर्म ठे अने ते कर्म तो जीवने मोक्षमार्गने विषे विघ्नकर्त्ता ठे, तेमाटे निश्चय नयने मते करी शुभाशुभ विकाररूप जे वेदनीय कर्म ते जीवने ठांरवा योग्य ठे अने व्यवहार नयने मते तो एक पुण्य आदरवा योग्य ठे, केम के मोक्षनगरे जातां जीवने विघ्नना करनारा एवा जे क्रोध, मान, माया, लोभ आधि, व्याधि, जन्म, जरा, मरण, शोक, पीडा, विषय, कषाय, निद्रा, ममता, मूर्छा, अज्ञान, मिथ्यात्व, अव्रत, आदिक अनेक मोहराजाना सुन्नटो फरे ठे, ते सर्व जीवने मोक्षमार्गे जातां विघ्नकर्त्ता ठे, माटे तिहां पुण्यरूप वला वो ठावको जलो रूडो होय, तो निर्विघ्नपणे जीव, मोक्ष नगरे पहोंचे, तेथी व्यवहार नयने मते पुण्य आदरवा योग्य ठे केम के समकित्ती जीव एने वोला वारूप करी जाणे ठे, एटले जिनराजनां वचनमां बे नय प्रमाण ठे एमां जो कोइ एक नय उहापे, तो तेनुं वचन अप्रमाण जाणवुं.

३३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां झेय एटले जाणवा योग्य केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः— जीव अने अजीव ए बे तत्त्वनुं स्वरूप जाणवा योग्य ठे, तेवारें फरी शिष्ये पृढयुं जे जीवनुं स्वरूप शुं ठे ? तेवारें गुरु कहे ठे. नैगम अने संग्रहनये करी सर्व जीव सत्तायें एक रूप ठे, केम के ज्ञानादिक चेतना गुणें करी सहित सर्वजीव एकरूप ठे सत्तायें सरखा सिद्ध समान ठे, माटे एक जेदे सर्व जीव कहीयें अने व्यवहार नये करी तो जीवना चौद जेद ब्रह्मीश जेद तथा पांचशोने त्रेशठ जेद थाय ठे, तेनो विचारबाशठ मार्गणा थी धारवो, तेनी गाथा लखीयें ठेयें “गइ इंदीए काए, जोए वेए कसाय नाणे य ॥ संजम दंसण लेसा, जव सम्मे सन्नि आहारे ॥ १ ॥ ए बाशठ मार्गणानो यंत्र नीचें लख्यो ठे, तेथी पांचशो त्रेशठ जेदनो विवरो समजी लेवो.

तिहां पहेला कोठामां बाशठ मार्गणाना नाम लख्यां ठे, बीजा कोठामां नारकी जीवना चौदजेद मांहेला जे मार्गणाने विषे जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे, त्रीजा कोठामां तिर्यचना अडतालीश जेद मांहेला जे मार्गणाने विषे जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे. चोथा कोठामां मनुष्यना त्रण शो त्रण जेदमांथी जे मार्गणामां जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे, पांचमा कोठामां देवताना एकशो अष्टाणुं जेदमांथी जे मार्गणाने विषे जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे. षष्ठा कोठामां शरवाले पांचशो त्रेशठ जेदमांथी जे मार्गणायें जेटला जेद पामीयें तेना शरवाला देखाड्या ठे.

॥ अथ द्विषष्टिमार्गणां पंचशताधिकत्रिषष्टिजीवभेदानां यंत्रमिदम् ॥

बाशठ मार्गणा स्थाननां नाम.	नारकी. १४	तिर्यच. ४८	मनुष्य. ३०३	देवता. १९८	सर्व संख्या. १६३
१ देवगति.	०	०	०	१९८	१९८
२ मनुष्यगति.	०	०	३०३	०	३९३
३ तिर्यचगति.	०	४८	०	०	४८
४ नरकगति.	१४	०	०	०	१४
५ एकेंद्रियजाति	०	२२	०	०	२२
६ बेंद्रियजाति.	०	२	०	०	२
७ तेंद्रियजाति.	०	२	०	०	२
८ चौरेंद्रियजाति	०	२	०	०	२
९ पंचेंद्रियजाति	१४	२०	३०३	१९८	५३५
१० पृथ्वीकाय.	०	४	०	०	४
११ अप्काय.	०	४	०	०	४
१२ तैलकाय.	०	४	०	०	४
१३ वायुकाय.	०	४	०	०	४
१४ वनस्पतिकाय.	०	४१२	०	०	४१२
१५ त्रसकाय.	१४	२६	३०३	१९८	५४१
१६ मनोयोग.	७	५	१०१	९९	२१२
१७ वचनयोग.	७	१३	१०१	९९	२२०
१८ काययोग.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
१९ स्त्रीवेद.	०	१०	२०२	१२८	३४०
२० पुरुषवेद.	०	१०	२०२	१९८	४१०
२१ नपुंसकवेद.	१४	४८	१३१	०	१९३
२२ क्रोध.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२३ मान.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२४ माया.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२५ लोभ.	१४	४८	३३०	१९८	५६३

बाशठ मार्गणा स्थाननां नाम.	नारकी. १४	तिर्यच. ४८	मनुष्य. ३०३	देवता. १९८	सर्व संख्या. ५६३
२६ मतिज्ञान.	१३	१०	२०२	१९८	४२३
२७ श्रुतज्ञान.	१३	१०	२०२	१९८	४२३
२८ अवधिज्ञान.	१३	५१०	३०	१९८	२४६१५१
२९ मनःपर्यवज्ञान	०	०	१५	०	१५
३० केवलज्ञान.	०	०	१५	०	१५
३१ मतिअज्ञान.	१४	४८	३०३	१९०	५३५
३२ श्रुतअज्ञान.	१४	४८	३०३	१९०	५३५
३३ विभंगज्ञान.	१४	१०५	३०१५	१९०	२२४१०४
३४ सामायिक.	०	०	१५	०	१५
३५ छेदोपस्थाप०	०	०	१०	०	१०
३६ परिहारविशु०	०	०	१०	०	१०
३७ यथाख्यात.	०	०	१५	०	१५
३८ सूक्ष्मसंपराय.	०	०	१५	०	१५
३९ देशविरति.	०	५	१५	०	२०
४० अविरति.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
४१ चक्षुर्दर्शन.	७	११	१०१	९९	२१८
४२ अचक्षुर्दर्शन.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
४३ अवधिदर्शन.	१३	१०५	३०	१९८	२५११२४६
४४ केवलदर्शन.	०	०	१५	०	१५
४५ कृष्णलेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४६ नीललेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४७ कापोतलेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४८ तेजोलेश्या.	०	१३	२०२	९८१२८	३१३३४३
४९ पद्मलेश्या.	०	१०	३०	२६	६६
५० शुक्ललेश्या.	०	१०	३०	४४	८४
५१ जव्यजीव.	१४	४८	३०३	१९८	५६३

વાશંત માર્ગણા સ્થાનનાં નામ.	નારકી.	તિર્યંચ.	મનુષ્ય.	દેવતા.	સર્વ સંખ્યા.
	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮	૫૬૩
૫૨ અજવ્યજીવ.	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮	૫૬૩
૫૩ હપશમસમ	૭	૫	૧૦૧	૯૦	૨૦૩
૫૪ ક્ષાયિકસમ	૬	૩	૯૦	૭૦	૧૬૮
૫૫ ક્ષાયોપશમસ	૧૩	૧૦	૨૦૨	૧૯૮	૪૨૩
૫૬ મિશ્રસમકિત	૭	૫	૧૦૧	૮૫	૧૯૮
૫૭ સાસ્ત્રાદન.	૭	૨૧	૨૦૨	૧૭૦	૪૦૦
૫૮ મિથ્યાત્વ.	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૭૦	૫૩૫
૫૯ સંઙ્કી.	૧૪	૧૦	૨૦૨	૧૯૮	૪૨૪
૬૦ અસંઙ્કી.	૦	૩૮	૧૦૧	૦	૧૩૯
૬૧ આહારી.	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮	૫૬૩
૬૨ અપાહારી.	૭	૨૪	૨૧૭	૯૯	૩૪૭

॥ इति द्विषष्टिमार्गणायां पंचशताधिक त्रिषष्टिजीव

जैदानां यंत्रं समाप्तम् ॥

૨૪ શિષ્ય:-જીવને શાશ્વતો કહીયેં કેં વા અશાશ્વતો કહીયેં ?

ગુરુ:-નિશ્ચય નયને મતેં જીવ શાશ્વતો હે અને વ્યવહારનયને મતેં જીવ અશાશ્વતો હે, કેમ કે નિશ્ચય નયને મતેં જીવ હેયો હેવાય નહીં અને જોયો જોવાય નહીં સત્તાયેં શાશ્વતો સિદ્ધ સમાન હે, અને વ્યવહારનયને મતેં તો ઘડેડી, બેંડી, તૈંડી, ચૌરિંડી, દેવતા, નારકી, મનુષ્ય, તિર્યંચ એમ અનેક પ્રકારેં જીવ, ગતિ સંબધીયા જન્મ કરે હે. વહી તિહાંથી મરણ પામે હે. વહી તિહાંજ પાઠો જઈ હપજે હે. એમ અનેક પ્રકારેં જન્મ મરણનાં હુઃખ જોગવે હે, માટેં જીવ અનેકવિધ હે તેથી વ્યવહાર નયને મતેં જીવ અશાશ્વતો કહીયેં.

૨૫ શિષ્ય:-જીવનાં દ્રવ્યપ્રાણ તે શું ? અને જાવપ્રાણ તે શું ?

ગુરુ:-સંગ્રહનયને મતેં તો જે ગતિનું આયુ હ્યાં બાંધ્યું હે તે ગતિનાં દ્રવ્ય પ્રાણ કહીયેં. જો દેવતાનું આયુ બાંધ્યું હોય, તો તેને દ્રવ્યદેવ કહીયેં. તેવારેં તે દેવતાની ગતિનાં દ્રવ્યપ્રાણ થયાં, અને જો નારકીનું આયુ બાંધ્યું હોય, તો તેને દ્રવ્ય નારકી કહીયેં, તેવારેં નરકગતિનાં દ્રવ્યપ્રાણ થયાં.

૧૧ હવે જાવપ્રાણ કહે છે:—જે ગતિનું આયુ શ્વાં બાંધ્યું હતું તે ગતિમાં જઈ
 ઉપરથી, એટલે વ્યવહારનયને મતેં તિહાં જાવપ્રાણ પ્રગટ થયાં માટે તેને જા
 વપ્રાણ કહીયે. ^{અર્થ} આપણે આગલ મનુષ્યગતિનું આયુ બાંધ્યું હતું તે
 વારેં તિહાં મનુષ્યગતિનાં દ્રવ્યપ્રાણ હતાં અને શ્વાં હમણાં મનુષ્યગતિ પણે
 મનુષ્યમાં જોગવીયેં થયેં, તે જાવપ્રાણ કહીયેં. એ રીતેં દ્રવ્યપ્રાણ તથા જાવ
 પ્રાણનું સ્વરૂપ સંગ્રહનય અને વ્યવહારનયને મતેં જાણવું.

વલી નિશ્ચય અને વ્યવહારનયને મતેં દ્રવ્યપ્રાણ તથા જાવપ્રાણનું સ્વ
 રૂપ કહે છે:—એટલે હમણાં શ્વાની ગતિ સંબંધી જે પ્રાણ જોગવીયેં થયેં, તે
 દ્રવ્યપ્રાણ કહીયેં. અને જે અંતરંગ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને
 ઉપયોગ જે સત્તાગતેં જીવને રહ્યાં છે, તે જાવપ્રાણ કહીયેં.

૨૬ શિષ્ય:—વાટેં વહેતાં જીવનાં કેટલાં પ્રાણ પામીયેં ?

ગુરુ:—દ્રવ્યથકી તો જે ગતિનું આયુ બાંધ્યું છે, તે ગતિનાં જેટલાં પ્રાણ
 હોય, તેટલાં પામીયેં. જો એકેંડ્રિયનું આયુ બાંધ્યું હોય. તો ચાર પ્રાણ પામીયેં,
 જો બેંડ્રી, તેંડ્રીનું આયુ બાંધ્યું હોય, તો ષ, સાત પ્રાણ પામીયેં, જો ચૌરિંડ્રી
 નું આયુ બાંધ્યું હોય, તો આઠ પ્રાણ પામીયેં અને જો પંચેંડ્રીનું આયુ બાંધ્યું
 હોય તો નવ, દશ પ્રાણ પામીયેં. એ રીતેં દ્રવ્યથકી તો જે ગતિનું આયુ બાંધ્યું
 હોય, તે ગતિનાં તેટલાં પ્રાણ પામીયેં અને જાવથકી આગલ્યું આયુષ્ય જે સ
 મયેં પૂર્ણ થયું, તે સમયેં આગલી ગતિનું દ્રવ્યઆયુષ્ય સત્તાયેં બાંધ્યું હતું, તે
 જાવપણે ઉદય થયું એટલે વાટેં વહેતાં એક સમય તથા બે સમય લાગે, તે
 વેલાયેં જાવ આઠયું જોગવ્યું, તે માટે વાટેં વહેતાં જાવપ્રાણ એકજ પામીયેં.

૨૭ શિષ્ય:—જીવને વ્યવહારથકી નિત્ય કહીયેં થયેં તેમજ વ્યવહાર
 થકી અનિત્ય પણ કહીયેં થયેં, તેનો શ્વો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—જે ગતિમાં જીવ બેઠો છે તે ગતિમાં વ્યવહાર થકી નિત્ય કહીયેં
 અને સમયેં સમયેં આયુ ઘટે છે તેણેં કરી વ્યવહારથકી અનિત્ય પણ કહીયેં.

૨૮ શિષ્ય:—જીવને નિશ્ચેંથકી નિત્ય કહીયેં થયેં તેમજ નિશ્ચેં થકી અ
 નિત્ય પણ કહીયેં થયેં તેનો શ્વો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—દ્રવ્યથકી જીવ અસંખ્યાતપ્રદેશી શાશ્વતો નિત્ય છે, તેથી નિત્ય ક
 હીયેં અને પર્યાયથકી તો સમય સમય અનંતો ઉત્પાદ વ્યયરૂપ અગુરુ લઘુ

पर्याय हानि वृद्धि करे ठे, माटे अनित्य कहियें, ए रीतें निश्चययकी नित्या नित्यनुं स्वरूप जाणवुं. एम जीवनुं स्वरूप सामान्य प्रकारें कथुं.

शिष्यः—जीवनुं स्वरूप तो कथुं पण अजीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

गुरुः—अजीवनो मूल जेद तो एक ठे अने उत्तरजेद चौद ठे तथा जेदां तर तो पांचशे ने शाठ ठे तेमां पण पांचशेने त्रीश जेद तो रूपी ठे अने त्रीश जेद अरूपी ठे, एनुं विशेष स्वरूप गुरुमुखयकी जली रीतें जाणवुं.

३६ शिष्यः—पुजल, पुजलने नथी ग्रहण करतां ते कया नयें करीने ? तथा पुजल, पुजलने ग्रहण करे ठे ते कया नयें करीने ?

गुरुः—निश्चयनयें करी पुजल परमाणुआ मली खंध यता नथी जो निश्चयनयें करी परमाणुआ मली खंध यता होय, तो ते खंध कोइ वारें वि खरायज नहीं अने व्यवहार नयें पुजल परमाणुआ मली खंध थाय ठे ते पाठा विखरे पण ठे, ते माटे व्यवहारनयें करी पुजल पुजलने ग्रहे ठे अने निश्चयनयें करी पुजल पुजलने ग्रहण नथी करता ए परमार्थ जाणवो.

३७ शिष्यः—जीव पुजलने ग्रहण करे ठे, ते कया नयें करीने ग्रहण करे ठे ? अने जीव पुजलने नथी ग्रहण करतो ते कया नयें करीने ?

गुरुः—व्यवहार नयने मतें जीव, राग द्वेषरूप अशुज परिणामें करी स मय समय अनंता कर्मवर्गणाना पुजल ग्रहे ठे अने निश्चयनयने मतें तो जीव स्वसत्ताने ग्रहण करे ठे परंतु जो निश्चय नयने मतें जीव, कर्मपुजलने ग्रहण करतो होत तो कोइकालें सिद्धि पामत नहीं ते माटें निश्चयन यने मतें जीव पोतानी सत्ताने ग्रहण करे ठे अने व्यवहार नयने मतें जीव, कर्मपुजलनुं ग्रहण करे ठे ए रीतें जीव तथा अजीव, ए वे तत्त्व ज्ञेय षट्ठे जाणवा योग्य ठे: तेनो परमार्थ संक्षेपमात्र कह्यो.

३८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी उपादेय षट्ठे आदरवा योग्य केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमां त्रण तत्त्व आदरवा योग्य ठे, केम के जीव पोताना स्वरूपमां रमे, तेवारें संवर कहियें अने जेवारें जीव संवरमां रहे तेवारें समय समय अनंतां कर्मनी निर्जारा करे ठे अने जेवारें निर्जारा थाय, तेवारें जीव मोक्षपद पामे माटे संवर, निर्जारा अने मोक्ष, ए त्रण तत्त्व उपादेय ठे.

३९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अव्यजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—“अणुवर्णोदव” ए अनुयोगद्वार सूत्रनुं वचन ठे षट्ठे शब्द

નયને મતેં જેને સ્વપરની વેંચણરૂપ ઉપયોગ વર્તતો નથી તેને અનુપયોગી દ્રવ્ય જીવ કહીયેં, તેમાં ૮ તત્ત્વપામીયેં. તે મધ્યે એક તો જીવતત્ત્વ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં લાગી રહ્યાં છે, તે આશ્રવજૂત જાણવાં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે માટે ઠહું બંધતત્ત્વ પણ છે, એ રીતેં દ્રવ્ય જીવમાં નવ તત્ત્વ માંહેલાં ૮ તત્ત્વ જાણવાં.

૩૩ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલા જાવજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:— જાવજીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા નવ તત્ત્વ પણ પામીયેં. અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં. તેમાં પ્રથમ આઠ તત્ત્વ આવી રીતેં પામીયેં:— કે “ ઉવઠંગોજાવ ” એ અનુયોગદ્વાર સૂત્રનું વચન છે. એટલે જે જીવને શબ્દ નયને મતેં સ્વ પરની વેંચણરૂપ સ્વરૂપજોગ ઉપયોગ વર્તેં છે, તેને ઉપયોગી જાવજીવ કહીયેં. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તેનાં નામ કહે છે. એક તો જીવ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવ જૂત જાણવાં, એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં, અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે, માટે ઠહું બંધતત્ત્વ પણ થયું અને સ્વ પરની વેંચણ કરી જીવસ્વરૂપમાં રહે, તેવારેં તેને સાતમું સંવરતત્ત્વ કહીયેં. તથા જીવ જ્યાં સુધી સંવરમાં રહે, ત્યાં સુધી સમયેં સમયેં અનંતાં કર્મનાં દલીયાં નિર્જારાવે, તે આઠમું નિર્જારાતત્ત્વ પામીયેં. એમ આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા સમજિરૂઢ નયને મતેં કેવલીને જાવજીવ કહીયેં. તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયેં. તે આવી રીતેં:— એક તો કેવલીનો જીવ, અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવ રૂપ અનંતાં રહ્યાં છે તે આશ્રવપ્રાય જાણવાં એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. એ દલીયાયેં કેવલીને બાંધી રાખ્યા છે, તેથી મોક્ષપુરીયેં જતાં રોકાણા વે, માટે એ ઠહું બંધતત્ત્વ જાણવું. અને સ્વસત્તા તથા પરસત્તાની વેંચણ કરી શુદ્ધધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા થકા સ્વરૂપમાં વર્તેં છે તે સાતમું સંવર તત્ત્વ છે, અને સંવરમાં રહેતાં સમયેં સમયેં અનંતાં કર્મ નિર્જારાવે છે, તે આઠમું નિર્જારા તત્ત્વ છે, અને નિર્જારા થઈ તેવારેં ચારમે ગુણઠાણે અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ અને મોહની ય કર્મ સ્વપાવીને તેરમે ગુણઠાણે કેવલજ્ઞાન પામ્યા છે એટલે એમને દ્રવ્યથી મોક્ષ પદ કહીયેં. એ નવમું મોક્ષ તત્ત્વ થયું. એ રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા એવંચૂત નયને મમેં સિદ્ધને જાવજીવ કહીયેં તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:—એક તો સિદ્ધનો જીવ પોતેં જીવતત્ત્વ છે, તથા યથા ક્ષ્યાત ચારિત્રરૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે વીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં. અને જાવમોક્ષ પદ પામ્યા છે, તે ત્રીજું મોક્ષતત્ત્વ કહીયેં. એમ એવંચૂત નયને મમેં સિદ્ધજાવજીવમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એ પરમાર્થ.

૩૪ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલા મિથ્યાત્વી જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—મિથ્યાત્વીને દ્રવ્યજીવ કહીયેં. તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૫ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલાં સમકેતી જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—સમકેતી જીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, નવ તત્ત્વ પણ પામીયેં, અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં, તેમાં આઠ તત્ત્વ આવી રીતેં:—શબ્દ નયને મમેં સ્વપરની વેંહચણ કરી સત્તાગતના ઉપયોગમાં જેનો જાવ વર્તે છે, તેને સમકેતી જીવ કહીયેં. તેમાં આગલ જાવજીવમાં કહ્યાં તેજ રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા સમજિરૂઢ નયને મમેં કેવલી જગવાન પણ દ્વાયિક સમકેત વંત છે તેમાં આગલ જાવજીવમાં કહ્યાં તેજ રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા—એવંચૂત નયને મમેં સિદ્ધ જગવાન પણ દ્વાયિક સમકેતી છે તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં અર્હિઆં પણ ત્રણ તત્ત્વ જાણી લેવાં, એ રીતેં નવ તત્ત્વમાંથી સમકેતી જીવમાં આઠ, નવ અને ત્રણ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું.

૩૬ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલા અજવ્ય જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—અજવ્યજીવમાં આગલ દ્રવ્યજીવમાં કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વ માંહેલા જવ્ય જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—જવ્યજીવમાં ૪ તત્ત્વ, આઠ તત્ત્વ, નવ તત્ત્વ અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં, તે આવી રીતેં કે, જે જવ્યજીવ મિથ્યાત્વી હોય, તેમાં આગલ દ્રવ્યજીવમાં કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં અને જે જવ્યજીવ સમકેતી હોય તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે આઠ તત્ત્વ પામીયેં તથા કેવલીજવ્યજીવમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે નવ તત્ત્વ પામીયેં અને સિદ્ધને પણ જવ્યજીવ કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એ રીતેં દ્રવ્યજીવ, જાવજીવ, મિથ્યાત્વી જીવ, સમકેતી જીવ, અજવ્ય જીવ અને જવ્ય જીવ, એ ૪ પ્રકારેં જીવનું સ્વરૂપ સામાન્યેં કરી જાણવું. એવું સાંજલી શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. શિષ્ય:—તમે કેવલી જગવાનને તથા સિદ્ધ જગવાનને જવ્ય જીવ કહ્યા, તો હજી શું સં

સારમાં જવ કરવા બાકી રહ્યા છે ? ગુરુ:-એ વચન મૂર્ખાપણાનું બોલે છે, જે કારણે જેને પલટણ સ્વજાવ છે તેને જવ્ય સ્વજાવ કહીયેં. અને અપલટણ સ્વજાવને અજવ્ય સ્વજાવ કહીયેં માટે કેવલીને તથા સિદ્ધને તો સમય સમય અનંતા પર્યાયનો ઉત્પાદ વ્યયરૂપ સ્વજાવ પલટાઈ રહ્યો છે, તેણે કરી અનંતું સુખ જોગવે છે, તેમાટેં એમાં જવ્ય સ્વજાવ જાણવો.

૩૭ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વ માંદેલા રૂપી અજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-કોઈ જીવને સત્તાયેં પુણ્ય અને પાપનાં દલીયાં આશ્રવરૂપ અનંતાં લાગ્યાં છે, તે સર્વ દલીયાં અજીવ છે માટે પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને અજીવ, એ ચાર તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયાં મલી બંધાય છે ઇટલે પાંચમું બંધતત્ત્વ પણ થયું. એમ રૂપી અજીવમાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૮ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વ માંદેલા પુણ્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-કોઈ જીવ પુણ્ય બાંધે, તેવારેં ચાર તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં જે પુણ્યનાં દલીયાં પોતેં અજીવ છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં ઇટલે પુણ્ય, અજીવ અને આશ્રવ, એ ત્રણ તત્ત્વ થયાં. તથા એ દલીયાં મલી બંધાય છે તે ચોથું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતેં પુણ્યમાં ચાર તત્ત્વ પામીયેં.

૪૦ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વ માંદેલા પાપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-કોઈ જીવ જેવારેં પાપ બાંધે, તેવારેં ચાર તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:- પાપનાં દલીયાં પોતેં અજીવરૂપ છે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં ઇટલે પાપ, અજીવ અને આશ્રવ, એ ત્રણ તત્ત્વ થયાં અને એ પાપનાં દલીયાં મલી બંધાય છે તે ચોથું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતેં પાપમાં ચાર તત્ત્વ જાણવાં.

૪૧ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વમાંદેલા આશ્રવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-જેવારેં જીવ, આશ્રવનું ગ્રહણ કરે, તેવારેં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:- પુણ્ય અને પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ છે તે પણ આશ્રવ પ્રાપ્ત જાણવાં. ઇટલે પુણ્ય, પાપ, અજીવ અને આશ્રવ, એ ચાર તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયાં મલી બંધાય છે, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૪૨ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વ માંદેલા સંવરમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-જેવારેં જીવ સ્વપરની વેંચણરૂપ સ્વજાવમાં આવે, તેવારેં સંવર કહેવાય, અને સંવરમાં જેટલી વાર જીવ રહે, તેટલી વાર નિર્જીરા પણ અવશ્ય કરે ઇટલે જીવ, સંવર અને નિર્જીરા, એ ત્રણ તત્ત્વ સંવરમાં પામીયેં.

૪૩ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વ માંહેલા નિર્જારામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:- જેવારેં જીવ તત્ત્વાત્ત્વ વિચારરૂપ ઉપયોગમાં વર્તે, તેવારેં સંવર કહીયેં અને સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનંતા કર્મની નિર્જારા કરે ઇટલે જીવ, સંવર અને નિર્જારા, એ ત્રણ તત્ત્વ નિર્જારામાં પામીયેં.

૪૪ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વમાંથી બંધ તત્ત્વમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:- કોઈ જીવ કર્મ બાંધે તેવારેં પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ તેનાં દલીયાં હોય, તેને અજીવ કહીયેં. તે દલીયાં કર્મરૂપ મલી સર્વ બંધાય છે. એ રીતેં પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ પાંચ તત્ત્વ બંધમાં પામીયેં.

૪૫ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યમોક્ષપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:- દ્રવ્યમોક્ષપદ તો અજ્ઞાન, રાગ, દ્રેષ અને મોહનીય કર્મનો બાર મે ગુણઠાળે કાય કચ્છો અને તેરમે ગુણઠાળે કેવલ જ્ઞાન પામ્યા ઇવા કેવલી જગવાન તેને દ્રવ્યમોક્ષપદ કહીયેં, તેમાં તો એ નવે તત્ત્વ પામીયેં. તે આવી રીતેં:- એક તો કેવલી જગવાનનો જીવ તે પોતેં જીવતત્ત્વ છે અને તેને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં. ઇટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. અને એ દલીયે કેવલીને બાંધી રાખ્યા છે, તેણેં કરી મોક્ષમાં જતાં રોકાણા છે માટે ઠહું બંધતત્ત્વ થયું અને સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી શુદ્ધિયા નના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા થકા સ્વરૂપમાં વર્તે છે, તે સાતમું સંવરતત્ત્વ થયું અને સંવરમાં રહેતાં સમય સમય અનંતાં કર્મ નિર્જારાવે છે, તે આઠમું નિર્જારાતત્ત્વ કહીયેં તથા અજ્ઞાન, રાગ, દ્રેષ અને મોહનીય કર્મ બારમે ગુણઠાળે સ્વપાવીને દ્રવ્યમોક્ષપદ પામ્યા છે, તે નવમું મોક્ષ તત્ત્વ કહીયેં. એ રીતેં દ્રવ્યમોક્ષપદમાં નવે તત્ત્વ પામીયેં.

૪૬ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વમાંથી જાવમોક્ષપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:- જાવમોક્ષપદમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, કેમ કે જે સમસ્ત કર્મકાય કરીને લોકની અંતેં બિરાજમાન વર્તે, તેને જાવમોક્ષપદ કહીયેં. તેમાં એક તો જીવતત્ત્વ અને યથાશ્રિયાત ચારિત્રરૂપ ગુણેં કરીને પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે બીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં અને જાવ મોક્ષપદ પામ્યા છે તે ત્રીજું મોક્ષ તત્ત્વ જાણવું. એ જાવમોક્ષપદમાં ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં. એ રીતેં એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જે જાણે, તેને જ્ઞાની કહીયેં અને જે અંતરંગ પ્રતીતિ સર્દ

हे, तेने समकेती कह्यै, एवा समकेत सहित जे जीव ठे, तेनी सर्व करणी लेखे ठे, एवुं सांजलीने फरी शिष्य पूढे ठे.

४७ शिष्यः—ए नवतत्त्वमां मूल तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—मूलतत्त्व तो एक जीव अने बीजो अजीव ए वे तत्त्व पामीयें. तिहां जीवमां चार तत्त्व थाय, ते आवी रीतें—जीव, जेवारें स्वसत्ता अने परसत्तानी वेंचण करी स्वरूपमां रमे, तेवारें संवर कह्यै, अने संवरमां जीव वत्तें, तेवारें समय समय अनंतां कर्म निर्जरावे, तेथी निर्जरा तत्त्व थाय. ते निर्जरा थाय तेवारें मोक्ष पामे, ए रीतें जीव, संवर, निर्जरा अने मोक्ष ए चार तत्त्व जीवमां जाणवां. अने अजीवमां पांच तत्त्व थाय ते कहे ठे.

पुण्य अने पापरूप जे आश्रवनां दलीयां ठे ते अजीव कह्यै. अने ए दलीयां मली बंधाय ठे ते बंध कह्यै एटले पुण्य, पाप, आश्रव, अ जीव अने बंध, ए रीतें अजीवमां पांच तत्त्व थाय, एटले जीवमां चार अने अजीवमां पांच मली नव तत्त्व ठे, अने मूल तत्त्व बे जाणवां.

४८ शिष्यः—पूर्वे कहेलां मूल वे तत्त्वनां उत्तर तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—गाथा ॥ जीवाजीवा पुषं, पावासव संवरो य निज्जारणा ॥ बंधो मुखो य तहा, नव तत्ता हुंति नायवा ॥१॥ अर्थः—एक(जीव के०) जीव तत्त्व बीजुं (अजीवा के०) अजीवतत्त्व, त्रीजुं (पुषं के०) पुण्यतत्त्व, चोथुं (पाव के०) पाप तत्त्व, पांचमुं (आसव के०) आश्रव तत्त्व, षष्ठुं (संवरो के०) संवर तत्त्व, (य के०) वली सातमुं (निज्जारणा के०) निर्जरा तत्त्व, आठमुं (बंधो के०) बंधतत्त्व, नवमुं (मुखो के०) मोक्षतत्त्व, ए (नवतत्ता के०) नव तत्त्व (हुंति के०) होय ते (नायवा के०) निपुणबुद्धियें करी जाणवां. एटले ए नवतत्त्व निपुण बुद्धियें करीने जाणे, ते ज्ञानी जाणवा अने ए न व तत्त्व अंतरंग प्रतीतें करीने सद्दे तेने समकेती जाणवा. माटें ए नव तत्त्वनुं स्वरूप अनेक रीतें चिन्न चिन्न प्रकारें गुरुमुखथी धारवुं, केम के जे प्राणीने ए जीवादिक नव पदार्थनुं जाणपणुं ठे, तेने समकेती कह्यै अ ने समकेत विना अज्ञान दशायें करी सर्व करणी आंक विनानां मीमांसर खी व्यर्थ जाणवी एटले अज्ञानी जीव जीवस्वरूपना उपयोग विना अव्य जीव ठे “अणुवर्तगोदवं” इति अनुयोग द्वार सूत्रवचनात् ॥

एटले पूजा, प्रभावना, दान, शील, तप, क्रिया, ध्यान, स्मरण, ज्ञा

ન, એ સર્વ જાવનિક્ષેપે સમકિત સહિત લાજકારી છે. અહીંયાં કોઈ કહે છે જે મનઃપરિણામદૃઢ કરીને કરીયે તે જાવ કહીયે એવચન મૃષા છે. એતો સુખની વાંઠાયે મમત્વી પણે ઘણાય કરે છે પરંતુ તે જાવમાં ગણાય નહીં. જ્યાં તો જે સૂત્ર સાચે શ્રી વીતરાગની આજ્ઞાયે હેય ઉપાદેયની પરીક્ષા કરી શુજાશુજ અજીવ રૂપ જે આશ્રવ બંધ તે ઉપરે (હેય કેળ) ત્યાગબુદ્ધિ તથા જીવના સ્વગુણ, સંવર, નિર્જરા અને મોહ, તેને (ઉપાદેય કેળ) આદરવા યોગ્ય પરિણામ તે જાવ કહીયે. ઇટલે શુજાશુજરૂપી ગુણ તે દ્રવ્ય છે, અને અરૂપી ગુણ તે જાવ છે. ઇટલે જે કારણ મન, વચન અને કાયાથી લેશ્યા દિકેં એક ચિત્તે કરે છે પણ તે સર્વ, દ્રવ્યનિક્ષેપામાં છે માટે જાવ વિનાનું દ્રવ્ય છે તે સર્વ અંક વિનાનાં મીઠાં સરખું થયા જાણવું. એ શ્રી દેવ ચંદ્રજી કૃત આગમસારોદ્ધાર ગ્રંથથી પરમાર્થ જાણવો. અત્ર સૂત્રપાઠઃ ॥ ૧૥ ॥ ગાથા ॥ મેરુસ્ત સરિસવસ્તમ, જિત્તીય મિત્તં તુ અંતરં હોઈ ॥ દ્વલ્લ ય જાવ હય, અંતરમિહ તત્તિયં નેયં ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—મેરુપર્વત અને સરશવના ઢાળાને જેટલું અંતર હોય, તેટલું દ્રવ્ય અને જાવમાં અંતર જાણવું માટે સમકેતજાવવિના સિદ્ધપદ ન પામે.

શ્લોક ॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતં વૃત્તમ્ ॥ ધ્યાનં ડુઃખનિધાનમેવ તપસાં સંતાપમાત્રં ફલં, સ્વાધ્યાયોપિ હિ બંધણ્વ કુધિયા તેઽજિગ્રહાઃ કુગ્રહાઃ ॥ અશ્લાઘ્યા સ્વલુ દાનશીલતુલના તીર્થાદિયાત્રા વૃથા, સમ્યક્ત્વેન વિહીનમન્યદપિ યત્તત્સર્વમંતર્ગદુઃ ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—સમ્યક્ત્વ વિના ધ્યાન તે ડુઃખનો જ નિધાન ઇટલે જંઘાર છે, એમ જે તપ છે તે પણ સંતાપરૂપ માત્ર છે અર્થાત્ કષ્ટરૂપ છે, સઘાય ધ્યાન છે, તે પણ હિ ઇતિ નિશ્ચયે ઇટલે નિશ્ચયનયે કરીને બંદીખાના રૂપ છે, (કુધિયા કેળ) માઠી બુદ્ધિયે કરીને જે કોઈ અજિગ્રહ લેવા તેતો કુગ્રહ ઇટલે માઠા ગ્રહ બરોવર છે તથા નિશ્ચે દાન, શીલ આદિ દેઈ પરિણામની તુલના તે સર્વ (અશ્લાઘ્યા કેળ) અપ્રશંસનીય છે, વહી તીર્થ પ્રમુખની યાત્રા કરવી તે પણ વૃથા છે, સમકેતે કરીને હીનથકો જો ઇટલાં કામ કરે, તો તે સર્વ શરીરમાં ગડગૂંબડ તુલ્ય છે, ઇટલે ડુઃખ રૂપ છે એથી કાંઈ ગરજ સરે નહીં કદાપિ નવગ્રેવેયકેં જાય, તો પણ ગરજ સરે નહીં. સમકેત વિના સિદ્ધપદ ન પામે, એ પરમાર્થ જાણવો.

૪૯ શિષ્યઃ— નવ તત્ત્વનાં પ્રેદાંતર તત્ત્વ કેટલાં પામીયે ?

गुरुः— जेदांतर तत्त्व (१९६) पामीयें ॥ अत्र गाथा ॥ चउदस चउदस बाया, वीसा बासीय हुंति बायाला ॥ सत्तावनं बारस, चउ नव जेया कमे ऐसिं ॥ १ ॥ अर्थः—जीव तत्त्वना चउद.जेद, अजीवना चउद, पुण्यना वहे तावीश, पापना व्यासी, आश्रवना वहेतावीश, संवरना सत्तावन, निर्झराना बार, बंधना चारअने मोक्षनानव, एवं सर्वमली (१९६) जेद ठे, तेने जे दांतर कहीयें. तेनो विस्तारें परमार्थ, गुरुमुखथी जाणवो.

५० शिष्यः—नव तत्त्वमां अरूपी तत्त्व अने रूपी तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—एक जीवतत्त्व, बीजुं संवरतत्त्व, त्रीजुं निर्झरातत्त्व, चोथुं मोक्ष तत्त्व, ए चार अरूपी जाणवां अने एक पुण्यतत्त्व, बीजुं पापतत्त्व, त्रीजुं आश्रव तत्त्व, चोथुं बंधतत्त्व, ए चार रूपी जाणवां अने एक अजीव तत्त्व मिश्र जाणवुं. उक्तं च ॥ गाथा ॥ जीवो संवर निझार, मुक्को चत्तारि हुंति अरूवी ॥ रूवे बंधासब पुण, पावा मिस्स हुंति अजीवा ॥ १ ॥ इति ॥

५१ शिष्यः—ए नव तत्त्वना वशेने व्होतेर जेद ठे, तेमां अरूपी जेद के टला पामीयें अने रूपी जेद केटला पामीयें ?

गुरुः—धर्मास्तिकायना खंध, देश अने प्रदेश, ए त्रण जेद तथा अधर्मास्ति कायना खंध, देश अने प्रदेश, ए त्रण जेद तथा आकाशास्तिकायना खंध, देश अने प्रदेश, ए त्रण जेद अने कालनो एक जेद, ए सर्व मली दश जेद, अजीव तत्त्वना अरूपी जाणवा, अने संवरना सत्तावन जेद, निर्झराना बार जेद, मोक्षनानव जेद, ए सर्व मली अष्टाशी जेद अरूपी जाणवा. हवे रूपी जेद कही देखाडे ठे, पुजलना खंध, देश, प्रदेश अने परमाणु ए चार जेद, जीव ना चौद जेद, पुण्यना वहेतावीश जेद, पापना व्याशी जेद, आश्रवना वहेता वीश जेद, बंधना चार जेद, ए रीतें सर्व मली (१७७) जेद रूपी जाणवा. एनी साथें पूर्वोक्त (७७) जेद अरूपी मेलवीयें तेवारें सर्व मली नवे तत्त्वना (१९६) जेद थाय. एटले आगला प्रश्नमां जीवने अरूपी कही बोलाव्यो ते निश्चय नयने मते जाणवो अने आ ठेकायें नव तत्त्वना (१९६) जेदमां जीवना चौदजेद रूपीपणे गण्ठा ते व्यवहार नयने मते जाणवुं ॥ गाथा ॥ धम्माधम्मागासा, तिय तिय अरू अजीव दसगा य ॥ सत्तावनं संवर, निझार दुदस मुत्ति नवगा य ॥ १ ॥ अष्टासीय अरूवी, संपइ जसा मि जेय रूवीणं ॥ परमाणु देस पणसा, खंधा चउ अजीव रूवीणं ॥ २ ॥

જીવે દસ ચઢ ડુ ચઢ, બાસી બાયાલા હુંતિ ચત્તારી ॥ સય અઠાસી રૂઘી,
ડુસય ઠસત્ત નવ તત્તે ॥ ૩ ॥ એ રીતે એ સૂત્રની ત્રણ ગાથા મધ્યે (૧૭૬)
જેદમાં રૂપી અરૂપીનો વિચાર જાણી લેવો.

૫૨ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી નિગોદના જીવ આશ્રી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-એક તો જીવ તત્ત્વ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં તે અજીવ
રૂપ અનેતાં લાગાં છે તે આશ્રવચૂત જાણવાં એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય,
પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયે જીવ વંધાણો છે, તે
ઢંઢું બંધતત્ત્વ જાણવું. એ નિગોદીયા જીવમાં ઢ તત્ત્વ જાણવાં.

૫૩ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી નરકગતિના જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-નરકગતિમાં જે મિથ્યાત્વી જીવ તે આશ્રયી તો ઢ તત્ત્વ પામી
યેં, એક જીવ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપરૂપ અજીવનાં અનેતાં દલીયાં આ
શ્રવચૂત થઈ લાગાં છે એ પાંચ તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયે જીવ વંધાણો છે
તે ઢંઢું બંધતત્ત્વ થયું, એ રીતે મિથ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઢ તત્ત્વ જાણવાં અ
ને નરકગતિ મધ્યે જે સમકેતી જીવ છે, તે આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં, એ
માં ઢ તો પૂર્વોક્ત મિથ્યાત્વી જીવની પરેં જાણવાં અને સમકેતી જીવ તત્ત્વા
તત્ત્વવિચારરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વરૂપમાં રહે, એટલે સંવર કહીયેં તથા
સંવરમાં જીવ રહે. તિહાં સુધી સમય સમય અનેતી નિર્જારા કરે, તે નિર્જારા,
એ રીતે સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં. એ પરમાર્થ જાણવો.

૫૪ શિષ્ય:-નવતત્ત્વમાંથી ઝરતકેત્રે મનુષ્યગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.

ગુરુ:-ઝરતકેત્રમાં સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે
જાણવાં અને મિથ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઢ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં,

૫૫ શિષ્ય:-નવતત્ત્વમાંથી માહાવિદેહકેત્રે મનુષ્ય આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.

ગુરુ:-માહાવિદેહકેત્રે મિથ્યાત્વી જીવ છે, તે આશ્રયી ઢ તત્ત્વ અને સમ
કેતિ જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં અને તિહાં કે
વલી ઝગવાનું છે તે આશ્રયી નવ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં.

૫૬ શિષ્ય:-એ નવતત્ત્વમાંથી તિર્યચગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-તિર્યચ જીવ એક રાજલોકમાં છે માટે સમકેતી તિર્યચ જીવ આ
શ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે પામીયેં અને મિથ્યાત્વી તિર્યચ જીવ
આશ્રયી ઢ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે પામીયેં.

५७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी व्यंतर, जवनपति, ज्योतिषी, वैमानिक अने नवग्रैवेयकना देवगति आश्रयी देवोमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—मिथ्यात्वी देवआश्रयी ठ तत्त्व अने समकेती देव आश्रयी आ ठ तत्त्व पामीयें. एनो परमार्थ आगल कह्यो, ते रीतें जाणवो.

५८ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पंचानुत्तर देव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पांच अनुत्तर विमानमां तो सर्व समकेतदृष्टि देव जाणवा माटे तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

५९ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी ईषत्प्राग्चार नामें पृथ्वीना जीवो आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ईषत् प्राग्चार नामें पृथिवी ते सिद्धशिला जाणवी. तिहां निगोदी या मिथ्यात्वी जीव ठे ते आश्रयी आगल कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पामी यें अने तिहां सिद्ध परमात्मा रह्या ठे ते आश्रयी त्रण तत्त्व पामीयें.

६० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यसमकेती जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्य समकेती जीव पहेले गुणठाणें कहीयें. माटे एमां मिथ्यात्वी जीवनी परें ठ तत्त्व पामीयें. कारण के देवदर्शन, पूजा, उत्सव, जक्ति, संघ यात्रा, साह्ममीवत्सल आदिक अनेक करणी समकेतीनी करेठे, तथा देव ते अरिहंत, गुरु ते सुसाधु अने धर्म केवळीनो जाण्यो आदरे ठे, कुदेव, कुगुरु, अने कुधर्मने परिहृस्या ठे, तथापि तादृश जीव अजीवनी उलखाण करी नथी स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी नथी, नव तत्त्व अने षड्द्रव्यनुं जाण पणुं गुरु मुखें कखुं नथी माटे द्रव्य समकेती जीव पहेले गुणठाणे जाणवा.

६१ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी जावसमकेतीमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्दनयने मत्तें जेना परिणाम वर्त्तता होय, ते जावसमकेती जीव चोथा गुणठाणार्थी मांमीने यावत् दशमा बारमा गुणठाणा पर्यंत जाणवा. एटले जेणें जीव, अजीव, नव तत्त्व अने षड्द्रव्यनुं जाणपणुं करी स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी ठे अने साध्य एक, साधन अनेक, जे समकेतनी करणीरूप यात्रा, दर्शन, प्रजावना, पूजा, जक्ति, साह्ममीवत्सल, संघयात्रा, तीर्थयात्रा प्रमुख करे ठे तथा निश्चयदेव, व्यवहारदेव, निश्चयगुरु, व्यवहार गुरु, निश्चयधर्म, व्यवहारधर्म, ए रीतें जेणें सत्तागतें प्रतीति करी ठे एवा जाव समकेती जीवमां आठ तत्त्व पामीयें, एक तो जीव अने सत्तायें पुण्य पापनां

દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં લાગ્યાં હે તે આશ્રવચૂત જાણવાં. ઇટલે જીવ, અ જીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, ૫ પાંચ તત્ત્વ જાણવાં અને ૫ દલીયે જીવ વંધાણો હે, તે બહુ બંધતત્ત્વ તથા જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વૈચ્છણ કરી સ્વરૂપમાં રહે તે સાતમું સંવરતત્ત્વ અને સંવરમાં રહે ત્યાં સુધી સમયસમય અનંતી નિર્જીરા કરે, તે આઠમું નિર્જીરા તત્ત્વ. ૫ રીતે જાવસમકે તિજીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે તથા કેવલીને સમજિરૂઢ નયને મતે જાવસમકેતી કહીયે. તેમાં આગલ ક હ્યા પ્રમાણે નવે તત્ત્વ પામીયે. તથા સિદ્ધપરમાત્માને ઇવંચૂતનયને મતે જાવ સમકેતી કહીયે. તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. ૫ રીતે જાવસમકેતી જીવમાં આઠ, નવ અને ત્રણ તત્ત્વ પામ્યાનું સ્વરૂપ જાણવું.

૬૨ શિષ્ય:- ૫ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે?

ગુરુ:- દ્રવ્યલિંગ શ્રાવક તો જે ક્રજુસૂત્ર નયને મતે પહેલે ગુણઠાણે હોય તે જાણવા જો પણ તેના સંસારબદાસી, વિષયસુખથી વિરક્ત જાવ પરિણામ વર્તે હે. વૈરાગ્યજાવનાયે ચિત્ત વર્તે હે. અને શ્રાવકના બાર વ્રત રૂપ લિંગ અંગીકાર કહ્યું હે, તોપણ તાદૃશ જીવ અજીવની ઝંલખાણ કરી નથી, તથા સ્વસત્તા પરસત્તાનું જ્ઞાસનરૂપ જાણપણું કહ્યું નથી માટે તે જીવ યથા પ્રવૃત્તિકરણમાં વર્તતા પહેલે ગુણઠાણે જાણવા. તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતે ૭ તત્ત્વ પામીયે.

૬૩ શિષ્ય:- ૫ નવ તત્ત્વમાંહે દ્રવ્ય શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:- દ્રવ્ય શ્રાવક તો સમકેતીને કહિયે ઇટલે શ્રાવકનું દ્રવ્ય તે સમકે તી ચોથે ગુણઠાણે જાણવો, તેમણે આગલ કહ્યા પ્રમાણે આઠ તત્ત્વ પામીયે

૬૪ શિષ્ય:- ૫ નવ તત્ત્વમાંહે જાવશ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:- શબ્દ નયને મતે ૫ સમકેત સહિત હે અને શ્રાવકનાં બાર વ્રતલે વાનો જાવ ઉત્કૃષ્ઠો વર્તે હે, ઇટલે ગુણઠાણું તો ચોથું હે પણ પાંચમા ગુણ ઠાણાના જાવ વર્તે હે તેને જાવશ્રાવક કહીયે. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે.

૬૫ શિષ્ય:- ૫ નવ તત્ત્વમાંથી જાવલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે?

ગુરુ:- જાવલિંગ શ્રાવક પાંચમે ગુણઠાણે કહીયે ઇટલે આગલ સમકેત સહિત હતા, અને શ્રાવકનાં બાર વ્રત ઉચ્ચારી તે રૂપ લિંગ જેણે પહેલું હે, તેને જાવલિંગ શ્રાવક પાંચમે ગુણઠાણે વર્તતા કહીયે તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે.

૬૬ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

गुरुः—द्रव्य ज्ञानतुं जाणपणुं पहेले गुणगणे कहीयें कारण के अन्यमतनां सर्वशास्त्र प्रत्ये जाणे ठे तथा अंतरंग उपयोग विना जैनमतनां सर्व सूत्र प्रत्ये वांचे ठे, अर्थ करे ठे, पद, अक्षर, मात्रा, शुद्धसिद्धांत, ज्ञाप्य, निरुक्ति, टीका, वांचतां, पूढतां, अर्थ करतां, गुरुमुखें सर्दहे ठे तो पण शुद्ध निश्चयनयें आत्मसत्ता उलख्या विना तत्त्वातत्त्वरूप स्वरूपनी प्रतीति कख्या विना ए सर्व द्रव्यज्ञान, पहेले गुणगणे कहीयें. तेमां ठ तत्त्व पामीयें.

६१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्दनयने मत्तें समकेती जीवने ज्ञावज्ञान कहीयें तेमां आगल कक्षां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें अने समजिरूढनयने मत्तें केवलीने ज्ञाव ज्ञान कहीयें तेमां आगल कक्षां ते रीतें नवे तत्त्व पामीयें तथा एवंचूत नयने मत्तें सिद्धना जीव ज्ञावज्ञानी कहीयें. तेमां त्रण तत्त्व पामीयें,

६८ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी क्रोध, मान, माया अने लोचनी चोकडीमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पहेले गुणगणे क्रोधादिक चारनो जे जीवने उदय ठे तेमां ठ तत्त्व पामीयें अने चोथा गुणगणाथी मांकी बछा गुणगणालगें क्रोधादिक चारनो जे जीवने उदय ठे तेमां आठ तत्त्व पामीयें.

६९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावलिंग आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ज्ञावलिंग आचार्य ठठे अने सातमे गुणगणे कहीयें जे कारणे ठत्रीश गुणें विराजमान, सर्व क्रियामां तत्पर, जिनमत परमतनां जाण, सर्व समय सावधान, निश्चयव्यवहार रूप तत्त्वातत्त्वना जाण, गहनायक, गहना धोरी, पंचप्रस्थाने सेवित, सर्व सिद्धांतना जाण, पारंगामी, श्रुत उपयोगी, चरणानंदी, परमतना जीतनार, सारणावारणादिकें करी शिक्षाना दातार, गहनी मर्यादाना राखनार, आठ प्रमादना तजनार, सात विकथाना निवारनार, स्वसत्तारमणी, परसत्ताथी विरक्त परिणाम, युगप्रधान सरखा, जव्य प्राणीने हितोपदेश करता, अनेक जीवने तारता, परवादीना मद गालवा गंधहस्ती सरखा, जव्यप्राणीना हृदयरूप आरामथकी मिथ्यात्वरूप अंधकार टालवाने विषे दीपक सरखा उद्योतना करनार, आत्मसत्ताना रसीया, अनुभवरूप अमृतकुंरुमां फीलता, साध्य एक, साधन अनेक, एवा उपयोग सहित साधन करता, अने जव्य प्राणीने पण ए रीतें उपदेश देता, तीर्थ

સાત રાત્રિ, નગરે પાંચ રાત્રિ, ગ્રામેં એક રાત્રિ એ રીતેં ઉચ્ચવિહારેં વિચરતા, સ્વદયા પરદયાને વિષે તત્પર, ઠઠે અને સાતમે ગુણઠાણે જેના પરિણામની તુલ્યતા વર્તેં હે એવા જાવલિંગ આચાર્યમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૦ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યલિંગ આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—એ દ્રવ્યલિંગ આચાર્ય પહેલે ગુણઠાણે જાણીયેં કારણ કે જેણે ગુણ વિના આચાર્યની પદવીનું લિંગ ધારણ કહ્યું હે, આચાર્ય નામ ધરાવી અતિ આનંદરેં કરી શોજતા, મંત્ર, યંત્ર, જામા ઔષધિયેં કરી જોલા લોકોનાં મન રીઝવતા, પત્રીબંધ સ્વોટા રૂપેયા સરસા, લોક પાસેં આપણો મહિમા કરાવતા પૂજાય હે પણ યથાર્થપણે જીવ અજીવનું જાણપણું કહ્યું નથી અને અંતરંગ નિશ્ચયનયેં આત્મસત્તા જેણે ઝલ્લકી નથી તેહને દ્રવ્યલિંગ આચાર્ય કહીયેં તેમાં આગલ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે કહ્યાં તે રીતેં ૭ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—સાધુ પણામાંથી આચાર્યપણું નીપજે હે, તે કરણ માટે આચાર્યનું દ્રવ્ય તે સાધુ કહીયેં અને સાધુ તો ઠઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તતા હોય તેમાં આગલ સમકેતિ જીવમાં કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવઆચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—આચાર્યનું દ્રવ્ય તે સાધુ હોય, પરંતુ તે ગુણેં કરી આચાર્યપદવીને યોગ્ય, વૈરાગી, ત્યાગી હોય, યદ્યપિ આચાર્ય તો નથી તથાપિ આચાર્યના ગુણેં કરી શોજે હે. અને આચાર્ય પદવી લેવાનો જાવ વર્તેં હે તેને જાવ આચાર્ય કહીયેં. તે ઠઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તતા હોય તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—જે અરિહંતનો જીવ આગલ ત્રીજે જવેં એકાગ્રચિત્તેં કરીને એક પદ આરાધે, અથવા વીશ સ્થાનક પદ આરાધે તથા એવી જાવના જાવે જે સર્વ જગતના જીવને શાસનના રસીયા કરી ધર્મ પમાડી કર્મથકી મૂકાવું? અને સર્વ જીવને સુખીયા કરી મોક્ષ નગરેં પહોંચાડું? એવા પ્રકારની ઉત્તમ જાવના જાવી શ્રેણિકાદિ પ્રમુખેં જિનનામ કર્મ પુણ્ય ઉપાર્જ્યુ ત્યાં થકી માંનીને જ્યાં લગેં કેવલ જ્ઞાન ન ઉપન્યું હોય, ત્યાં હર્મેં બદ્ધસ્થ અવસ્થાયેં દ્રવ્ય અરિહંત કહીયેં તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવ અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

गुरुः—जाव अरिहंतमां नव तत्त्व पामीयें, ते कहे ठेः—जे देवलोकथी अथवा नरकथकी चवी त्रण ज्ञान सहित मातानी कुखने विषे उपजे, पठी जन्मावसरें ठप्पन्न कुमारिका महोत्सव करे, तेवार पठी सौधमेंद्र माता पा सेंथी मागी पांच रूपे करी अति आरुंवरें मेरुउपर लइ जाय तिहां सिंहासन उपर खोले बेसाडी चोशठ इंद्र मली महोत्सव करी पोतानो आत्मा निर्मल करे. पठी पाठा लइ आवी माताजीने आपे. वाळावस्थायें क्रीडा करता पठी यौवनावस्थायें माता पिता परणावे, तथापि उदासी जावें संसारनां सुख विलसे. पठी समय अवसरें लोकांतिक देवताने वचने वैराग्य जाव नायें संसार उदासी विषय कषायथकी विरक्तजावें दीक्षा लेवाने मनोरथें दिनप्रत्यें एक कोड अने आठ लाख सोनैयानुं दान एक वर्ष पर्यंत आपी अति आरुंवरें दीक्षा अवसरें स्वयमेव पोताने हाथे लोच करे, ते वेलायें चो थुं मनःपर्यव ज्ञान उपजे, पठी एकलमद्वपडिमा आदरी जगतमां विहार करता, गाम, नगर, अटवीमां फरता, घोर उपसर्गने सहन करता, अधोर तपें करी कर्मने चूरता, शुक्लध्यानना पायाने ध्यावता, शुद्ध निश्चयनयें करी आत्मसत्ताने गवेषता, आत्मसत्ताना रसीया, अनुत्तररूप अमृत कुंठमां जीलता, शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणामें करी घातीकर्मने चूरी केवलज्ञान रूप अनंत चतुष्टय लक्ष्मी जेवारें प्रगट थाय, तेवारें त्रण जवनने विषे उद्योत थयो तेवखत नारकीना जीवने पण एक मुहूर्त शाता थाय. पठी त्रिगडाने विषे वेसीने चतुर्विध संघनी स्थापना करी वार पर्यदाने धर्मदेशना देता, अनेक जीवने तारता, पांत्रीश वाणीरूप मधुरध्वनियें करी जव्यप्राणीना मन हरता, कोडीगमे देवतायें सेवित, चोत्रीश अतिशयें करी विराजमान, आठ महाप्रातिहायें करी शोजता, अनेक जीवने संसारसमुद्रथकी तारीने मोक्ष नगरें पहुँचाडता, सुखना दातार, दयाना जंकार, करुणाना समुद्र, जूमंरुलने विषे अज्ञानरूप अंधकार चूरवाने सूर्यसमान जाणवा. एवा अरिहंतदेव शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचाळें रह्या तेरमे गुणठाणे वर्तता कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

५५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अव्यसिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—सिद्धनुं अव्य ते केवली कहीयें केम के केवलीमांथी सिद्धपणुं नी पजे ठे माटे केवलीमां आगल कहां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें ?

૭૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવસિદ્ધમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—જાવસિદ્ધમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. કેમ કે શુદ્ધ શુદ્ધધ્યાન રૂપાતીત પરિણામ રૂપ ક્ષપકશ્રેણીયે કરી આત્મપ્રદેશયકી કર્માવરણને ચૂરી જેણે સ્વસત્તા નિરાવરણ કરી લોકને અપ્રજાગેં બિરાજમાન, અનંત જ્ઞાનમય, અનંતદર્શનમય, અનંતચારિત્રમય, અનંતવીર્યમય, અનંતદાનમય, અનંતલાઝમય, અનંતજોગમય, અનંત ઉપજોગમય, સહજાનંદી, પૂર્ણાનંદી, અજર, અમર, અવિનાશી, અચલિત, અસ્થલિત, અયોગી, અવેદી, અમોદી, અલેશી, અણાહારી, અશરીરી, અરક્ષક, અવ્યાપક, એક, અસંખ્ય અનંતગુણેં કરી બિરાજમાન, પરમાનંદ સુખના વિલાસી, એવા જાવસિદ્ધ પ્રજુ તેહમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. એક તો સિદ્ધનો જીવ તે જીવતત્ત્વ અને યથા ક્ષ્યાત ચારિત્ર રૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે વીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં અને જાવમોક્ષ પદવી પામ્યા છે તે ત્રીજું મોક્ષતત્ત્વ જાણવું.

૭૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યચારિત્રમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—દ્રવ્યચારિત્રી જીવ પહેલે ગુણઠાણે હોય તેમાં ૭ તત્ત્વ પામીયે, કેમ કે સંસારયકી ઉદાસીજાવેં જેણે પાંચ મહાપ્રત રૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કહ્યું છે, ઢકાયની રક્ષા કરે છે, સૂજતો આહાર લીધે છે, સાધુની ક્રિયા, પઢિક્કમણું, પઢિલેહણ આદિક કરે છે, નિરંતર વૈરાગ્યજાવનાયેં પરિણામ વર્તે છે, પણ યથાર્થ પણે જીવ અજીવની ડંલખાણ કરી નથી, અને શુદ્ધનિશ્ચયનયેં અંતરંગ સિદ્ધસમાન આત્મસત્તા ડંલખી નથી, અને નરકનિગોદનાં દુઃખયકી બીહીતો થકો અંતરંગ પુણ્યાદિકની વાંઠાયેં નિરતિચાર પણે ચારિત્ર પાલે છે, પણ યથાર્થ સાધ્ય સાધન પણાની ડંલખાણ નથી; તેને દ્રવ્ય ચારિત્ર પહેલે ગુણઠાણે જાણવું. તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે ૭ તત્ત્વ પામીયે.

૭૮ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવચારિત્રમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—શબ્દનયને મતેં જાવચારિત્રવંત જીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે. જે કારણેં કોઈ જીવેં ઘર, કુટુંબ, પરિવાર, પુત્ર, કલત્ર, ધન, માલ, ઢતી ક્રિને ત્યાગી, ચારિત્ર અંગીકાર કહ્યું છે, પાંચ સમિતિયેં સમિતો, ત્રણ ગુતિયેં ગુતો, આઠ પ્રવચનમાતાને પાલે છે, સત્તર જેદેં સંયમ આરાધે છે, સૂજતો આહાર લીધે છે. માંઘલાના પાંચ દોષ ટાલી આહાર કરે છે, સાંજ સવારેં પઢિક્કમણું પઢિલેહણાદિક ક્રિયા કરે છે, સંગ્રહનયને મતેં સર્વ જી

वने पोतानी आत्मसत्ता वरोबर करी जाणी तेहनी दया पाळे ठे, संसार उदासी, वैरागी, त्यागी जावनायें परिणाम वत्तें ठे अने जीव, अजीव, न वतत्व, षड्द्रव्यना गुणपर्याय, नित्य अनित्यादिकनुं जाणपणुं कळुं ठे तथा नव निक्षेपा, प्रमाण, द्रव्य, जाव, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवादनुं स्वरूप जाणी, जीवसत्ताने ध्यावे ठे, अने अजीवसत्तानो त्याग करे ठे, ए रीतें जेणें स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी ठे. शुद्धनिश्चयनयें करी जेणें सिद्धसमान पोताना आत्माना प्रतीति करी ठे, साध्य एक, साधन अनेक, ए रीतें पोताना अत्माने साधतां ठे सातमे गुणठाणें जे जीव वत्तें ठे, तेने शब्दनयने मतें जावचारित्र्यो कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्व पामीयें. अने समजिरूढनयने मतें केवलीने पण जावचारित्र्य कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें नव तत्व पामीयें. तथा एवंभूतनयने मतें सिद्धना जीवने पण जावचारित्र्य कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें त्रण तत्व पामीयें.

७९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यसाधुमां केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—साधुनुं द्रव्य ते श्रावक पांचमे गुणठाणे जाणवो, एटले श्रावकमांथी साधुपणुं नीपजे ठे, माटे द्रव्यसाधु ते पांचमे गुणठाणे श्रावकने कहीयें, तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्व पामीयें.

८० शिष्यः—ए नव तत्वमांथी जावसाधुमां केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—जावसाधुमां, आठ तत्व पामीयें, कारण के जे जीवें समकेत सहित श्रावकनां वार व्रत उच्चस्थां ठे अने संसारथकी उदासी वैराग्यरूप परिणामें वत्तें ठे अने निरंतर साधुपणुं लेवानी जावनायें चित्त रमे ठे. तथा एवुं चिंतवे ठे जे संसाररूप बंदीखानाथी केवारें हुं बूटीश ? अने निर्विकारी पदनुं आपनार एवुं साधुपणुं केवारें हुं अंगीकार करीश ? अने एकाकी पणे विहार करी मांस मसादि तथा देव मनुष्योना करेला घोर उपसर्ग केवारें सहन करीश ? महातप तपी इंद्रियरूप शत्रुने दमन करी सर्वकर्मने चूरी महारो आत्मा केवारें निरावरण करीश ? ज्ञानरूप अनंत चतुष्टय लक्ष्मी केवारें प्रगट करीश ? एवुं साधुपणुं मने केवारें उदय आवशे ? आ संसाररूप हडमांहेथी नीकली वनमां एकाकी पणे निर्जयथको सिंहनी परें केवारें हुं विचरीश ? ते जीव रहस्थपणे रह्यो थको पण ऋजुसूत्र नयने मतें जावसाधु जाणवो, अने शब्दनयने मतें अंतरंग स्वसत्ता परसत्तारूप प्रतीति करी

हे एटले गृहस्थपणे पांचमे गुणगणे ठे, पण मनोरथ ठठा सातमा गुण गणाना वर्त्ते ठे, माटे एने जावसाधु कहीयें तेमां आठ तत्व पामीयें ?

७१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ड्रव्यलिंग साधुमांहे केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—ड्रव्यलिंग साधु पहेले गुणगणे होय, तेमां आगल कद्यां ते रीतें ठ तत्व पामीयें. कारण के कोइ जीवें नरक निगोदनां दुःखथकी जय पामीने अथवा देवेंद्र नरेंद्रनी कृद्धि देखीने तेनी वांढायें मोहगृहीत वैराग्यें अथवा आ जवें इंद्रियसुखनी वांढायें चारित्ररूप लिंग अंगीकार कछुं ठे, पांच महाव्रत सूधां पाळे ठे, इंद्रिय दमे ठे, परिसहना उपसर्गने सहन करे ठे, पडि ब्रह्मणादि क्रिया शुद्ध करे ठे, ठता जोग तज्या ठे, वैराग्यजावें चित्त वर्त्ते ठे, पण तादृश जीव अजीवनुं जाणपणुं कछुं नथी. अने अंतरंग पुण्यादिकनी वांढारूप परिणाम वर्त्ते ठे तथा निश्चयनयें सत्तागतनी उलखाण नथी. तेणें करी तेने ड्रव्यलिंग साधु व्यवहारनयने मतें कहीयें. ने ते संसारी जाणवा.

७२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावलिंग साधुमां केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—कोइ जीवें संसार थकी उदासिजावें राजकृद्धि, धन, माल, ठांकी कुटुंब, परिवारनो मोह मूकी, संसाररूप चारगति थकी उदासी परिणामें चारित्र रूप लिंग अंगीकार कछुं ठे तेहने निवृत्तिचारित्र कहीयें. एटले ते जीव संसार थकी निवृत्त्यों ठे अने प्रवृत्ति चारित्र ते जे साधुनी क्रिया, पडिक्रमाणुं, पडिलेहण आदि शुद्ध रीतें करे ठे तेने प्रवृत्ति चारित्र कहीयें, पांच महाव्रत सूधां पाळे ठे, आ जवें तथा परजवें इंद्र नरेंद्रना सुखनी वांढा रहित एक पोतानो आत्मा निरावरण करवाने वास्ते तथा पोताने जन्म मरणनां दुःख थकी मूकाववा निमित्तें एक पोताना आत्मानुंज साधन करे ठे ते प्रवृत्ति चारित्र कहीयें अने जीव, अजीव, नव तत्व, षड्द्रव्य, नय, निक्षेपा, द्रव्य, जाव, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवादनुं स्वरूप जाणी स्वसत्ता पर सत्तानी जेणें प्रतीति करी ठे, शुद्धनिश्चय नयें करी पोताना आत्माणी सत्ता जेणें उलखी ठे, साध्य एक तेने कर्मथकी रहित निरावरण करवानां, साधन अनेक करणीरूप, ए रीतें पोताना आत्मस्वरूपने साधे, तेने शब्दनयने मतें ठठे सातमे गुणगणे वर्त्तता जावलिंग साधु कहीयें. तेमां आठ तत्व पामीयें. ते आवी रीतें—एक तो तेनो जीव पोतें जीव तत्व ठे अने सत्तायें पुण्यपापनां दळीयां अजीवरूप अनंतां लाग्यां ठे ते आ

श्रवचूत जाणवां. एटले जीव, अजीव, पुण्य, पाप अने आश्रव, ए पांच तत्त्व थयां अने ए दलीये जीव बंधाणो ठे, ते ठहुं बंधतत्त्व थयुं अने तत्त्वातत्त्व स्वरूप स्वपरनी वेंचण करी स्वरूपमां रहे, एटली वार संवर कहियें. ते सा तमुं संवर तत्त्व तथा संवरमां जीव रहे तिहां सुधी समयसमय अनंती निर्जरा करे, ते आठमुं निर्जरा तत्त्व जाणवुं एणी रीतें जावलिंग साधुमां आठ तत्त्व जाणवां. ए रीतें नव तत्त्वनुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहियें, अने अंतरंग सर्दहे तेने समकेती कहियें ॥ इति श्री बालबुद्धवबोधार्थ नवतत्त्वमयप्रश्नोत्तराणि समाप्तानि ॥ हवे नव तत्त्वना स्वरूपमां मांहोमांहे संबंधनो विचार जाणवा रूप प्रश्नोत्तर लखियें ठैयें.

७३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप पांच तत्त्व जाणवां कारण के जीवने एकेक प्रदेशें पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां लाग्यां ठे ते आश्रवचूत जाणवां एटले पुण्य, पाप, अजीव अने आश्रव, ए चार तत्त्व थयां अने ए दलीये जीव बंधाणो थको चारगतिरूप संसारमां अनंता काल थया रखडे ठे माटे पांचमुं बंधतत्त्व जाणवुं. ए रीते ए पांच तत्त्व जीवने शत्रुचूत थइने अनादि कालनां लागं ठे तेणें करी जीव, चारगतिरूप संसारमां परित्रमण करे ठे माटें ए नव तत्त्वमां जीवने पांच तत्त्व, शत्रुरूप जाणवां.

७४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने वोलावारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पुण्य प्रमुखरूप चार तत्त्व जीवने वोलावा समान जाणवां ते देखाडे ठे. एक तो पुण्यतत्त्व ठे ते व्यवहारनयने मत्तें आदरवा योग्य ठे, केम के ए पुण्य ठे ते जीवने मोक्ष नगरें जातां वोलावा रूप ठे, कारण के जवरूप अटवीमां चोराशी लाख जीवायोनिरूप ग्रामने विषे जन्म, जरा, मरण, जय, शोक, पीडा, आधि, व्याधि, माया, मोह, मूर्छा, मिथ्यात्व, अव्रत, कषाय आदिक अनेक मोहराजाना मूकेला सुजट ते जीवने मोक्ष नगरें जातां विघ्न कर्त्ता ठे, माटे तिहां पुण्यरूप वोलावो जीवने ठावको सहायकारी होय तो जीव, निर्विघ्नपणे मोक्षनगरें पहुँचे तेथी पुण्यतत्त्व व्यवहारनयने मत्तें जीवने आदरवा योग्य ठे, एटले समकेती जीव ठे ते पुण्य तत्त्वने वोलावा रूप करी जाणे ठे, पण अंतरंग निश्चयें आत्माना गुणरूप पुण्यने नथी जाणतो. जेम कोइ नगरें जावुं होय अने मार्गमां जय धणो होय, तेवारें वा

टमां बोलावो लीधो जोइयें, केमके बोलावो लीधा विता निर्विघ्न पणे प होंचाय नहिं अने जेवारें वांढितपुर नगरें पहुँचे तेवारें बोलावाने शी ख आपे. ते दृष्टांते अर्हीयां जीवने मोक्ष नगरें जावुं ठे अने मागें मोह राजाना सुजटोनो जय घणो ठे, जेथी पुण्यरूप बोलावो जो साचो ठावको होय, तो निर्विघ्नपणे जीव, मोक्ष नगरें पहुँचे, ए परमार्थ जाणवो. मा टे कोइ जीव पुण्य बांधे, तेवारें चार तत्त्व जेलां आवे, ते आवी रीतें:—जे पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप ठे, अने ए दलीयां वंधाय ठे, षट्ठे पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां. ए रीतें ए नव तत्त्वमां व्यवहारनयने मत्तें पुण्यतत्त्व जीवने बोलावा रूप आदरवा योग्य ठे.

७५ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी जीवने वाणोतर रूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी एक निर्झरा तत्त्व जीवने वाणोतर रूप जाणवुं. जेम के कोइ एक साहुकार घणें करजें बीटाणो होय तेणें करी दुःखी थयो होय, पण तेने वाणोतर ठावको मळो होय तो शेठने करजयकी ठोडावे अने नवी कमाणी करी आपे, तेम इहां जीव घणा कालनो कर्मरूप करजें बीटाणो महादुःख जोगवतो थको संसार मां फरे ठे, एम फरतां फरतां प्रवस्थितिने योगें करी सकाम निर्झरा रूप वाणोतर जीवने मळे, तेवारें सर्वकर्मरूप कारजयकी जीवने ठोडावे, अ ने ज्ञानादिक गुणरूप अनंती लक्ष्मी जीवने प्रगट करी आपे.

७६ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी जीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीमें?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी एक संवर तत्त्व जीवने मित्ररूप जाणवुं. कारण के घणा काल थया संसारमां जीव दुःख जोगवे ठे, ते दुःख जोगवतां जोग वतां रखडतां रखडतां पुण्यरूप बोलावो जीवने सहायकारी थयो, तेवारें निर्विघ्नपणे जीवने संवररूप मित्रने घरे पहुँचाव्यो, ते संवररूप मित्रने घरे जीव पहुँच्यो, तेवारें संवररूप मित्रें पुण्य पापरूप जे दलीयां नवा कर्मनां आश्रव आवतां हतां ते सर्व रोक्यां, ए रीतें एक अंतर मुहूर्त्त पर्यंत संवररूप मित्रना घरमां रद्देतां घातिकर्म दाय करी अनंत ज्ञान, अनंत दर्शन, अनंत चारित्र, अनंत वीर्यआदि देइ अनंत गुणरूप लक्ष्मी जीवने संवरूप मित्रनी सहायें प्रगट थाय, माटे संवर तत्त्व जीवने मित्ररूप जाणवुं.

७७ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी जीवने धररूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने एक मोक्षतत्त्व धररूप जाणवुं. कारण के पुण्य पापरूप अजीवनां दलीयां अनंतां सत्तायें आश्रवचूत थइ लागां ठे, तेणें करी जीव बंधाणो ठे, तेथी संसाररूप चार गतिमां फरे ठे, एटले पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व जीवने अनादि काल नां शत्रुरूप थइ लागां ठे, तेणें करी जीव अनेक प्रकारें विटंवना जोग वे ठे, एम संसारमां फरतां फरतां पुण्यरूप बोलावानी सहायें करी जव स्थितिने योगें जीव संवररूप मित्रने घरे पहुँच्यो, तेवारें संवर रूप मित्र वारणुं रोकी वेठो, एटले पुण्य पाप रूप नवा कर्मना आश्रव जीवने सम यें समयें अनंतां दलियां आवतां हतां, ते दलीयां सर्वें रोकाणां अने तेथी आगल जीवने एकेक प्रदेशे अनंती कर्मनी वर्गणाना थोकडा लागा हता, तेने निर्झरारूप बाणोतरें अंतरमां पेशी वालवा मांख्या. ए रीतें एक अंतर मुहूर्त आत्मस्वरूपनां ध्यानमां रहेतां घाती कर्म क्षय करी ज्ञानादि अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, पठी अनेक जीवने धर्मदेशना दइ संसारथकी निस्तारी घाती कर्म खपावी, जीव अने संवर रूप मित्र ए वे तत्त्व मोक्षपुरी पहुँचे, माटे जीवने मोक्षतत्त्व धररूप जाणवुं.

७७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी रूपी अजीवनेमित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—अजीवने मित्र रूप पांच तत्त्व जाणवां, केमके पुण्य पापनां दलीयां आश्रव रूप ते अजीव ठे, अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, माटे पुण्य, पाप, आश्रव, अजीव अने बंध ए पांच तत्त्व, रूपी अजीवने मित्र रूप ठे.

७८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व जाणवुं. कारण के सकाम निर्झरा गुण जेवारें जीवने आवे, तेवारें अजीवरूप पांच तत्त्वनां दलीयां सत्तायें अनंतां रह्यां ठे, तेने वालीने क्षय करी नाखे, माटे.

७९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं, कारण के शब्द अने समजिरूढ नयने मत्तें संवरगुण जीवने आवे, तेवारें पुण्य, पाप, अजीवरूप आश्रवनां दलीयां आवतां रोकाय ठे, माटें.

८० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अजीव, केटलां तत्त्वने रोकी शके?

गुरुः—अजीव एकजजीव तत्त्वने रोकी शके, कारण के जीवने एकेक

प्रदेशें अनन्तां कर्मरूप दलीयां अजीवनां लागां ठे, तेणें करी जीव, मोक्ष नगरें जातां रोकाणो ठे, माटे अजीव एक जीवतत्त्वने रोकी शके ठे.

ए२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अजीवें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमां अजीवें एक मोक्षतत्त्वनुं घर दीतुं नथी, कारण के जीव, जेवारें मोक्ष नगरें पधारे, तेवारें कर्मरूप अजीवनां दलीयां सत्तायें अनन्तां लागां हतां, ते सर्व शुद्ध ध्यानरूप अग्नियें करी वाली क्षय करीने मोक्ष नगरें पधारे ठे, माटे अजीवें एक मोक्षतत्त्वनुं घर दीतुं नथी.

ए३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप चार तत्त्व पामीयें ते कहे ठे, पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, एटले बंध थयो माटे पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां, एटले कोइ जीव पुण्य बांधे, तेवारें ए चार तत्त्व मित्ररूप साथें आवे, माटे.

ए४ शिष्यः—ए एव तत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप एक निर्जरा तत्त्व जाणवुं, कारण के जेवारें सकाम निर्जरा गुण जीवने आवे, तेवारें पुण्यनां दलीयां जे सत्तायें बांध्यां ठे, ते खपावीने, जीव मोक्ष नगरे पहोंचे, माटे.

ए५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यनां प्रतिपद्दीरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पुण्यनुं प्रतिपद्दी एक पाप तत्त्व जाणवुं. कारण के जे समयें शुद्ध परिणामें जीव पुण्यनां दलीयानुं ग्रहण करे ठे, ते समयें पापनां दलीयानुं ग्रहण नथी, कारण के एक समयें बे क्रिया न होय ए परमार्थ ठे.

ए६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने रोकवारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पुण्यनां दलीयां रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं कारण के शब्द नयने मते जे समय जीव स्वरूप चिंतनरूप संवरमां आवे, ते समय नवा कर्मरूप दलीयानुं ग्रहण नथी, माटे पुण्यने संवर रोके ठे.

ए७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्य केटलां तत्त्वने रोकी शके ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी मोक्ष नगरे जतां एक जीव तत्त्वने पुण्य रोकी शके ठे, केम के पुण्यनां दलीयां सत्तायें निकाचित बांध्यां होय, ते संपूर्ण जोगव्या विना केवली जगवान् पण मोक्ष नगरे जइ शके नहीं, माटे.

ए८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्य केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पुण्ये एक मोक्ष नगरनुं घर दीतुं नथी. केम के मोक्ष नगरें जातां जीवने पुण्यनां दळीयां साथें जतां नथी, जेवारें पुण्यनां दळीयां सर्व खपावी रहे, तेवारेंज जीव, मोक्ष नगरें पहुँचे ठे, तेमाटे.

एण शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पापने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पापने मित्ररूप चार तत्त्व जाणवां. कारण के पाप नां दळीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दळीयां मली बंधाय ठे, ऐटले बंध कहीयें माटे पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां. एटले कोइ जीव पाप बांधे, तेवारें ए चार तत्त्व जेलां आवे.

१०० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पापने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पापने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व जाणवुं. कारण के जेवारें सकाम निर्झरा गुण जीवने आवे तेवारें पापनां दळीयां जे सत्तायें अनंतां लागां ठे, तेने वाढीने ह्य करे, माटे पापनुं शत्रु निर्झरा ठे.

१०१ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पापनां प्रतिपक्षी रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पापनुं प्रतिपक्षी रूप एक पुण्य तत्त्व जाणवुं, कारण के जीव जे समये अशुभ परिणामें पापनां दळीयानुं ग्रहण करे ठे, ते समयें पुण्यनां दळीयानुं ग्रहण नथी, केम के एक समयें बे क्रिया न होय, ए परमार्थ ठे, माटे नव तत्त्वमां पापनुं प्रतिपक्षी रूप एक पुण्य तत्त्व जाणवुं.

१०२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पापने रोकवारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पापनां दळीयां रोकवा रूप एक संवर तत्त्व जाणवुं. कारण के शब्द नयने मत्तें जे समयें जीव स्वरूपना चिंतनरूप संवर मां आवे, ते समय नवा कर्मरूप दळीयानुं ग्रहण नथी माटे.

१०३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने पाप रोकी शके ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी मोक्ष नगरें जातां एक जीव तत्त्वने पाप रोकी शके ठे, कारण के पापनां दळीयां निकाचित पणे सत्तायें बांध्यां होय, ते खपाव्या विना कोइ जीव, मोक्षनगरें पहुँचे नहीं.

१०४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पापें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पापें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी कारण के मोक्ष नगरें जातां जीवने पापनां दळीयां साथें आवतां नथी, एटले शुभा

शुच विकाररूप पुण्य पापनां दलीयां सत्तायें रह्यां ठे, ते खपाव्या विना कौइ जीव मोक्ष नगरें पहुँची शके नही.

१०५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने मित्ररूप पांच तत्त्व पामीयें. कारण के पुण्य पापनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां. अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, ते बंध कहीयें. एटले पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व आश्रवने मित्ररूप जाणवां.

१०६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी आश्रवने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व पामीयें. कारण के जेवारें सकामनिर्झरा गुण जीवने आवे, तेवारें आश्रवनां दलीयां सत्तायें अनंतां रह्यां ठे, तेने बालीने क्षय करे, माटे ते शत्रुरूप जाणवुं.

१०७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने रोकवारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी आश्रवने रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं. केम के शब्दनयने मतें जे समय जीव सत्तागतना चिंतनरूप संवरमां आवे, ते समयें शुचाशुच विकाररूप आश्रवनां दलीयांने आवतां रोके, माटे.

१०८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने आश्रव रोकी शके ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक जीव तत्त्वने आश्रव रोकी शके, कारण के आश्रवनां दलीयां शत्रुरूप यइने जीवने सत्तायें लाग्यां ठे, तेणें करी जीव, मोक्ष नगरें जातां रोक्याणो ठे, माटे एक जीव तत्त्वने आश्रव रोके ठे.

१०९ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी आश्रवें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी, कारण के मोक्षनगरें जातां जीवने शुचाशुच विकाररूप आश्रवनां दलीयां साथें आवतां नथी, माटे नव तत्त्वमां एक मोक्ष तत्त्वनुं घर आश्रवें दीतुं नथी.

११० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी संवरने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—संवरने मित्ररूप एक जीवतत्त्व जाणवुं. कारण के जीव, मोक्ष नगरें जाय, तेवारें संवरतत्त्व मित्ररूप ठे, तेने साथें छेतुं जाय. एटले मोक्षमा जीवने यथाख्यात चारित्ररूप संवरतत्त्व सदा काल साथें वर्ते ठे, माटे.

१११ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने संवर रोकी शके ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पांच तत्त्वने संवर रोकी शके ठे, कारण के शब्द

अने समजिरूढ नयने मत्तें जेवारें जीवने शुक्लध्यानरूप संवर गुण आवे, तेवारें शुजाशुज नवां कर्म रूप पांचे तत्त्वनां आश्रव रोकाय, एटले संवर तत्त्वनुं ए लक्षण ठे, जे आवता कर्मने रोके, माटे ए नव तत्त्वमांथी पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्वने संवर रोके ठे.

११२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक निर्झारा तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति जाणवी, कारण के जीव घणां कर्म करी विंटाणो थको अनेक प्रकारनी पीडा पामतो पामतो दुःख विटंबना सहेतो, रखडतो, रखडतो, पुण्यरूप बोलावांनी सहायें जवस्थितिने योगें करी संवररूप मित्रने घरे पहाँच्यो, एटले संवर अने निर्झारा, ए बे तत्त्वं साथें मल्ली जीवने कर्मथकी ठोडाव्यो, अने ज्ञानादि अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी आपी. पढी जीव अने संवर, ए बे तत्त्व मित्ररूप ठे, माटे मोक्षपुरीमां साथें गयां. अने संवरने निर्झारातत्त्वनी साथें प्रीतिहती तो पण निर्झाराने मूकी अने जीवतत्त्वने लई मोक्ष पुरीमां गयो, तेथी निर्झारा तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति ठे,

११३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी संवरने घररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक मोक्ष तत्त्व संवरने घररूप जाणवुं. कारण के मोक्षपुरीमां सिरुना जीवने यथाख्यात चारित्ररूप संवर तत्त्व सदा काळें साथें वर्तें ठे, माटे ए नव तत्त्वमां संवरने घररूप एक मोक्ष तत्त्व ठे.

११४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने निर्झारा बाळे ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी आश्रवरूप पांच तत्त्वनां दलीयां जीवनी सत्तायें लागीं ठे, तेहने निर्झारा बाळीने दाय करे ठे, कारण के जेवारें सकाम निर्झाररूप गुण जीवने आवे, तेवारें शुजाशुजकर्मरूप पांच तत्त्वनां दलीयां जीवने सत्तायें अनंतां रहेलां ठे, तेने निर्झारावेमाटे पांच तत्त्वने बाळे ठे.

११५ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्व निर्झाराने स्वामीरूप पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी एक जीवतत्त्व निर्झाराने स्वामीरूप जाणवुं. एटले जे कारणे जीवने एक एक प्रदेशें अनंता कर्मरूप वर्गणानां थोकडा लागीं हता, ए रीतें कर्मरूप करजें जीव, विंटाणो थको दुःखी हतो, पण सकाम निर्झाररूप वाणोतर मळे, तेवारें जीवने सर्व कर्मरूप करजथकी

ढोडावे, अने ज्ञानादि अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी आपी, जीवने सुखी
थो करी मोक्ष नगरें पहुँचावे, माटे निर्झरानुं स्वामी एक जीव तत्त्व ठे.

११६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटला तत्त्वनी साथें निर्झराने प्रीति ठे?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक संवर तत्त्वनी साथें निर्झराने प्रीति ठे. कार
ण के जीव कर्मरूप करजें वीटाणो थको दुःख पामतो पामतो पुण्यरूप वो
लावानी सहायें करी संवररूप मित्रने घेर पहुँच्यो, तेवारे संवररूप मित्रें
निर्झराने तेडी पोतानो मित्र जाणी जीवने कर्मरूप करजथकी ढोडाव्यो,
पडी निर्झराने इहां मूकी संवर तत्त्व जीवने लक्ष मोक्षपुरीमां गयुं.

११७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वनुं घर निर्झरायें दीतुं नथी?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी एक मोक्षतत्त्वनुं घर निर्झरायें दीतुं नथी, कार
ण के मोक्ष नगरमां जीवने आत्मप्रदेशें कर्मनी एक परमाणु मात्र रज र
ही नथी, ते कारण माटे मोक्षपुरीमां निर्झरा तत्त्वनो खप नथी.

११८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पांच तत्त्व, बंधने मित्ररूप जाणवां. कारण के
कोइ जीव कर्म बांधे, तेवारें पुण्य, पाप आश्रवरूप तेनां दलीयां अजीव
रूप ठे, ते सर्व बंधाय ठे, माटे ए नवमांथी पुण्य, पाप, आश्रव, अजीव
अने बंध, ए पांच तत्त्व बंधने मित्ररूप जाणवां,

११९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—बंधने शत्रु रूप एक निर्झरा तत्त्व जाणवुं कारण के जेवारें सका
म निर्झरारूप गुण जीवने आवे, तेवारें ए पांच तत्त्व आश्रवचूत तेनां द
लीयां बंधाणां ठे, तेने बाळीने ह्मय करे, माटे बंधनी शत्रु निर्झरा ठे.

१२० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने बंध रोकी शके ठे ?

गुरुः—एक जीव तत्त्वने बंध रोकी शके ठे, जे कारणें शुभाशुभकर्म
रूप दलीये करी जीव बंधाणोथको संसारमां अनेक प्रकारें करी पीडा पा
मे ठे माटे कर्मरूपबंधें बंधाणो तेणें करी मोक्षनगरें जातां रोकाणो ठे.

१२१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधतत्त्वने कयुं तत्त्व रोके ठे ?

गुरुः—ए बंधतत्त्वने रोकनार एक संवरतत्त्व जाणवुं, कारण के शब्द न
थने मत्तें जेवारे जीवने संवर गुण आवे, तेवारें आवता कर्म रूप जे दली
यां ते सर्वे बंधातां रोकाय, माटे ए नवतत्त्वमां बंधने रोकवारूप एक संवर ठे.

૧૧૧ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી બંધેં કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીઠું નથી ?

ગુરુ:-એ નવ તત્ત્વમાંથી બંધેં એક મોઢા તત્ત્વનું ઘર દીઠું નથી, કેમ કે જે વારે મોઢા નગરેં જીવ જાય, તેવારે સર્વ કર્મનાં બંધ રૂપ જે દલીયાં સત્તાયેં રહ્યાં છે તે સર્વ તોડી બાલી કાઢી કરી જાય છે. તે કારણેં જીવને મોઢા પુરી માં બંધ નથી માટે એ નવ તત્ત્વમાં બંધેં એક મોઢા તત્ત્વનું ઘર દીઠું નથી.

૧૧૨ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાં દ્રવ્યસિદ્ધપરમાત્માને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:-દ્રવ્યસિદ્ધ પરમાત્માને શત્રુરૂપ પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. શ્હાં સિદ્ધનું દ્રવ્ય તે કેવલી છે કેમ કે કેવલીમાંથી સિદ્ધપણું નીપજે છે માટે દ્રવ્યસિદ્ધપરમાત્મા તે કેવલીને જાણવા. તે કેવલીજગવાનને પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં સત્તાયેં રહ્યાં છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં એટલે પુણ્ય, પાપ, અજીવ અને આશ્રવ, એ ચાર તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયેં કેવલીને બાંધી રાખ્યા છે, તે પાંચમો બંધ થયો, તેણેં કરી કેવલી મોઢાપુરીમાં જતાં રોકાણા છે, એ રીતેં દ્રવ્યસિદ્ધ પરમાત્માને પાંચ તત્ત્વ શત્રુરૂપ જાણવાં.

૧૧૩ શિષ્ય:-એ નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યસિદ્ધ પરમાત્માને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:-દ્રવ્યસિદ્ધપરમાત્માને મિત્રરૂપ એક સંવર તત્ત્વ જાણવું, જે કારણેં દ્રવ્યસિદ્ધપરમાત્મા શુદ્ધધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા, સંવરરૂપ મિત્રને ઘરે વસેં છે, એટલે સંવરરૂપ મિત્રેં પાંચ તત્ત્વનાં દલીયાં અજીવરૂપ નવા કર્મનાં આશ્રવ આવતાં રોક્યાં, એટલે સમજીરૂઢ નયને મતેં શુદ્ધધ્યાન રૂપ સંવરને ઘરે વસેં છે, તેણેં કરી નવા કર્મરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં આવતાં રોકાણાં છે, એ પરમાર્થ જાણવો. માટે દ્રવ્યસિદ્ધને એક સંવર તત્ત્વમિત્રરૂપ કહીયેં.

૧૧૪ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યસિદ્ધપરમાત્માને વાણોતરરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-દ્રવ્યસિદ્ધ પરમાત્માને વાણોતરરૂપ એક નિર્જીરા તત્ત્વ જાણીયેં. કેમ કે જીવને સંસારમાં જમતાં જમતાં અનંતા પુણ્યપરાવર્તન કાલ ગયો, તેણેં કરી ઘણી આશાતનાયેં કર્મ બાંધ્યાં, માટે કર્મેં વિંટાળો થકો દુઃખ પામતો પામતો સકામ નિર્જીરા રૂપ વાણોતર મલ્યો, તેવારેં જીવને કર્મરૂપ કરજથકી ઠોડાવ્યો, અને અનંત ચતુષ્ઠયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી આપી, અને હજી શુદ્ધધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા, સમય સમય અનંતા કર્મના થોકડા લખાવે છે, એટલે અંતેં નિર્જીરારૂપ વાણોતર, સર્વ કર્મરૂપ ક

रजयकी ठोडावी अने डव्यसिद्ध परमात्माने जावमोक्षपदें पहाँचाडशे.
१२६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी डव्यसिद्ध परमात्माने घररूप केटखां तत्त्व?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी, डव्यसिद्ध परमात्माने घररूप, एक जाव मोक्ष तत्त्व जाणीयें, तेनुं दृष्टांत बतावीयें ठैयें. जेम कोइ एक प्राणी करजें वींटा णो होय, घणो दुःखी थातो होय, तेवारें परदेश कमावा नीकले, पढी अनेक देशावर फरतो फरतो धन कमाई. उपार्जनकरी करज उतारी धन लइ सुखी थो थइ पोताने घरे जइ बेसे, तेम इहां जीव अनंता कर्मरूप करजें वींटा णो थको दुःख जोगवतो जोगवतो काल स्थितिने योगें करी निगोदथकी बाहेर निकळ्यो. पढी चोराशी लाख जीवाथोनिरूप ग्राम तथा जवपाटण रूप नगरमां जमतो जमतो कोइ एक अवसरें जवस्थितिने योगें करी पुण्यरूप बोला वो साचो सहायकारी थयो, तेवारे तेणे संवररूप मित्रने घरे जीवने पहाँचा छ्यो एटले संवरें पोतानो मित्र जाणी हित आणीने निर्जारा रूप वाणोतर जीवने राखी आप्यो, तेणें सर्व कर्मरूप करजयकी जीवने ठोडाववा मां क्यो अने पोतें बारणुं बांधी रोक्री बेठो, तेवारें पांचे तत्त्वनां दळीयां. अ जीवरूप नवा कर्मनां आश्रव आवतां रुंध्या. एणी रीतें अनेक प्रकारें मेहे नंत करी जीवने कर्मरूप करजयकी ठोडाव्यो तेथी अनंतज्ञान, अनंतदर्शन, अनंत चारित्र, अनंतवीर्य, अव्याबाध, अमूर्ति, सहजानंदी, पूर्णानंदी, अजर, अमर, अविनाशी, ए आदि देइने अनंत गुणरूप लक्ष्मीने प्रगट करी, परमानंदसुखनो विलासी थइ, जावमोक्षपद प्रत्यें जीव पामे, माटे ए नव तत्त्वमां डव्यसिद्ध परमात्माने घररूप एक जावमोक्ष तत्त्व जाणवुं.
१२७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जावसिद्ध परमात्माने घर रूप केटखां तत्त्व ठे ?

गुरुः—जावसिद्ध परमात्माने घररूप एक जावमोक्षपुरीरूप तत्त्व जाणवुं. कारण के जाव मोक्षपुरी लोकने अतें कहीयें तिहां जन्म नही, जरा नही, मरण नही, जय नही, शोक नही, रोग नही, पीडा नही, निद्रा नही, आहार नही, निहार नही, शत्रु नही, मित्र नही, राजा नही, चाकर नही, शेठ नही, पति नही, वाणोतर नही, खावुं नही, पीवुं नही, उठवुं नही, पहरवुं नही, लेवुं नही, देवुं नही, हसवुं नही, खेळवुं नही, रमवुं नही, जमवुं नही, बोळवुं नही, चालवुं नही, नाडी नही, न्याय नही, रात नही, दिवस नही, माया नही, ममता नही, राग नही, द्वेष नही, द्वे

श नहीं, कजियो नहीं, वाद नहीं, विवाद नहीं, जणवुं नहीं, गणवुं नहीं, अर्थ नहीं, विचार नहीं, व्रत नहीं, पच्चस्काण नहीं, गुरु नहीं, चेलो नहीं, आधि नहीं, व्याधि नहीं, एवा अजरामरस्थानके अनंत परमानंदसुखनो विलास ते प्रत्ये जोगवता अनंत जाव सिद्ध परमात्मा ज्योतिःस्वरूपे आ प आपने स्वजावे सुख जोगवे ठे.

एवुं सांजलीने शिष्य बोध्यो जे ते सुख ते शुं कहीयें ?

गुरु:- सुखनुं वर्णन करतां केवलीनां आउखां अनंतां पूरां थइ जाय, तो पण वर्णवुं जाय नहीं, एटबुं ठे तो पण दृष्टांतें करी लेशमात्र बतावुं बुं ॥गाथा ॥ सुरगण सुख त्रिहुं कालनां, अनंत गुणां ते कीध । अनंतवर्गे वर्गित कछ्यां, तो पण सुख समीध ॥ १ ॥ अर्थ:- (सुर के०) देवता ते जवनपति, ज्योतिषी, व्यंतर, वैमानिक, नवग्रहेयक, अनुत्तरविमान, सर्वा र्थसिद्ध, ए रीतें जे सर्व देवतानां सुख तेना (गण के०) समूह ते त्रिहुं कालनां एटले आगल आदिरहित अनंतो काल गयो ते कालमां थइ गयेलां सर्व चार निकायनां अनंतां देवतानां सुख तथा वर्त्तमान कालें असंख्याता देवता वर्त्ते ठे, तेनां सुख तथा अनागत काल ते आवतो ठेदेडा रहित काल तेमां थनारां अनंतां देवतानां सुख, ए रीतें त्रणे कालना देवतानां सुख लइने जेलां करीयें, तेने वली अनंत गुणां करीयें, तेना पाढा अनंतावर्ग करीयें, वली अनंत वर्गित कीजें, ए रीते अतीतादि काल ठेडा रहित ठे तेहनां सर्वे देवतानां सुख वर्गवर्गित करीनिं जेलां करीनिं तोपण सिद्धशिलायें अजरामर स्थानके जावसिद्ध परमात्मा जे सुख जागवे ठे, तेना एक स मयमात्रना सुखने तोले ले देवतानां सुख नावे, ए परग्रार्थ जाणवो,

११७ शिष्य:-सिद्धना जीव चौदमे गुणठाणे कर्मथकी मूकाणा, तेवारें क्रिया रहित एटले अक्रिय थया, तेम ठतां सातराज लोक उंचा लोकने अग्रजागें जइ रह्या ते क्रिया केम करी ?

गुरु:-जेम तुंबडाने कचराना पट लाग्या, एटले तुंबडुं कचरे करी ले पाणुं थकुं जारी थइने पाणीमांहे हेवुं जइ बेसे, अने ज्यारें पाणीयें करी कचरो धोवाइ जाय, तेवारें तरत उंचुं चडी आवे, एटले कचरो धोवाणो तेवारें आहुं अवलुं हेवुं जइ शके नहीं, एने उंचे आववानो स्वजाव ठे, मांटे उंचुं आवे, तेम जीवने पण आठ कर्मरूप कचराना पट लाग्या ठे,

ઘટલે કર્મરૂપ કચરે કરી લેપાણો, તેવારેં જારે થઈને સંસારરૂપ સમુદ્રમાં હેઠો વેઠો, તે જેવારેં કર્મરૂપ કચરો અનુજવ જ્ઞાનરૂપ અમૃત કુંડમાં ધો વાય, તેવારેં તુંવડાની પરેં તરત જીવ, ઝંચો જઈ લોકને અગ્રજાગેં બેસે, પણ આહો અવલો નીચો જઈ ન શકે, તુંવડાની પરેં તરત ઝંચો આવે.

૧૩૧ શિષ્ય:-સિદ્ધના જીવને કર્મ કેમ લાગતાં નથી ?

ગુરુ:-“યે ચલંતિ તે વગ્રંતિ” ઘટલે જે જીવનો ચલિત સ્વજાવ છે, તે જ જીવ કર્મેં કરી વંધાય છે, તેમાં જે જીવનો શુદ્ધચિંતવનરૂપ ચલિત સ્વજાવ છે, તે જીવ, પુણ્યને દલીયે કરી વંધાય છે, અને જે જીવનો અશુદ્ધચિંતવનરૂપ ચલિત સ્વજાવ છે, તે જીવ, પાપને દલીયે કરી વંધાય છે, ઘટલે શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામની ચીકાશેં જીવને કર્મની ઘૂડ ચહોટે પણ સિદ્ધગવાને શુદ્ધધ્યાનરૂપ અગ્નિયેં કરી શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામની ચીકાશ વાલી નાલી, તેથી તેને ચિકાશવિના કર્મરૂપ ધૂલ ચોટી ન શકે.

૧૩૨ શિષ્ય:-સિદ્ધના સુખનો સ્વાદ કેહવો હશે ?

ગુરુ:-જેમ ઘૂતનો સ્વાદ ખાટો નહીં, લાડો નહીં, મોલો નહીં, તીલો નહીં, તમતમો નહીં, કઢવો નહીં, કષાયેલો નહીં, ગદ્યો નહીં, મધુરો નહીં, ઇ રીતેં ઘૂતનો સ્વાદ તો જે સ્વાદ તે જાણે, પણ મહોટે કહ્યો ન જાય, અને ઇ ઘૂત વિના સર્વેં વસ્તુ અટકે ઘટલે ઘૂત વિના સર્વેં લોટું જાણવું. તેમ સિદ્ધના સુખને પણ જે જોગવે, તેજ જાણે, પરંતુ કેવલી જગવાનથી પણ મુક્તેં કહેવાય નહીં અને ઇ સુખ વિના સર્વેં સુખ લોટાં, ઘટલે વ્યર્થ જાણવાં.

૧૩૩ શિષ્ય:- સિદ્ધિ સિદ્ધિ લોક કરે છે, તે સિદ્ધિ કિહાં છે ?

ગુરુ:-જેવારેં આત્માનું સ્વરૂપ સાધવા ઝઘ્યા, તેવારેં સાધુ કહેવાણા, અને ક્રિયારૂપ સાધનેં કરી જેવારેં આત્મિક સ્વરૂપ સાધી રહ્યા ઘટલે સંપૂર્ણ કાર્ય નીપન્યું તેવારેં સિદ્ધ કહેવાણા, માટે કાર્યની સિદ્ધિ તો હ્યાં થઈ તેથી સિદ્ધિ હ્યાં કહીયેં અને સિદ્ધ તો ઝંચા લોકને અગ્રજાગેં છે.

૧૩૪ શિષ્ય:-મુક્તિ મુક્તિ લોક કરે છે, તે મુક્તિ કિહાં છે ?

ગુરુ:- (મુક્તિ કે) ગતિચક્રી જે મૂકાણો તેને મુક્તિ કહીયેં. ઘટલે ચાર ગતિરૂપ સંસારચક્રી જીવ મૂકાણો, તેને મુક્તિ કહીયેં. તે ચાર ગતિરૂપ કર્મચક્રી તો જીવ હ્યાં મૂકાય છે, તેથી મુક્તિપદ હ્યાં જાણવું અને ઝંચું સિદ્ધ શિલા ઊપર તો જીવને રહેવાનું ઠેકાણું છે, કારણ કે જેવારેં જીવ,

कर्मथकी हलवो थाय, तेवारें उंचो जाय, तेमज कमें करीने जारे थाय तेवारें नीचो जाय, ए जीवनो स्वभावज ठे, पण मुक्तिपद तो इहां जाणवुं.

शिष्यः—इहांथी उंचो जतां जीव, सिद्धशिला उपरज रोकाइ रह्यो पण तेथी आगल उंचो केम गयो नहिं ?

गुरुः—आगल अलोकमां धर्मास्तिकायनुं सहाय नथी, तेथी सिद्ध शि लायेंज रोकाणो, पण उंचो गयो नही, ए परमार्थ जाणवो.

१३३ शिष्यः—मोक्ष मोक्ष लोक करे ठे, ते मोक्षपद किहां ठे ?

गुरुः—राग, द्वेष अने मोहनो क्षय कख्यो तेनुं नाम अव्यमोक्ष कह्यौं, केम के राग, द्वेष अने मोहनो क्षय तो बारमे गुणठाणे कख्यो अने तेरमे गुणठाणे अव्यमोक्ष पद पामी चूक्यो माटे बारमे गुणठाणे मोहनीय कर्मरूप राग, द्वेष, अज्ञान खपावी, तेरमे गुणठाणे देशें जणी पूर्वकोटि सुधी विचरे ते अव्यमोक्ष जाणवो. अने सकलकर्मथकी मूकाणा ते जावमोक्ष जाण वो. अने ते सकलकर्मथकी जीव इहां मूकाय ठे माटे जावमोक्षपद तो इहां ठे अने मोक्षपुरी तो लोकने अंतें ठे ए परमार्थ जाणवो.

१३४ शिष्यः—सिद्धने मोक्षपुरीमां धर्म ठे के धर्म नथी ?

गुरुः—सिद्ध जगवान्, व्यवहार धर्मकरणीरूप जे ठे तेतो इहां मूकी गया, एटले व्यवहार धर्मकरणीरूपथकी तो सिद्ध रहित ठे, अने सत्तागतें ज्ञान, दर्शन, चारित्र, वीर्य, अव्याबाध, अमूर्ति, अशुरुलघु, ए आदें अनंतो धर्म सिद्धने प्रगट थयो ठे, तेणें करी सिद्ध परमात्मा अनंतुं सुख भोगवे ठे, माटे निश्चयथकी सिद्ध, धर्म सहित ठे. अने व्यवहारकरणीथी रहित ठे ए परमार्थ ठे. ए रीतें नव तत्त्वना संबंधनुं स्वरूप, सामान्य प्रकारें जाणवुं.

१३५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी खिस स्वभावमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—खिस स्वभाव पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीवने जाणवो. तेमां ठ तत्त्व पामीयें कारण के कजुसूत्र नयने मत्तें शुचाशुच विकाररूप चिंतनमां जेवारें कोइ जीवनुं मन प्रवर्तें, तेवारें शुचाशुच एटले पुण्य पाप उपाजें, एटले पुण्य पापमां जीव लेपाणो, तेने पहेले गुणठाणे खिस स्वभाव जाणवो. तेमां ठ तत्त्व पामीयें, एक तो स्वभाव ते जीवनो पोतानो जाणवो. माटे एक तो जीवतत्त्व अने (शुचाशुच के०) पुण्य, पाप, ए त्रण तत्त्व थयां, ते

પુણ્ય પાપનાં દલ્લીયાં તે ચોથું અજીવતત્ત્વ, એ આશ્રવરૂપ જાણવાં, તે પાંચમું આશ્રવ તત્ત્વ, તથા એ દલ્લીયે જીવ બંધાય છે, તે ઠઠું બંધ તત્ત્વ જાણવું.
 ૧૩૬ શિષ્ય:-એનવતત્ત્વમાંથી અશુભપ્રકારેં લિસ સ્વજાવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:-ઋજુસૂત્ર નયને મતેં અશુભ પ્રકારેં લિસ સ્વજાવ પહેલે ગુણઠાણે મિથ્યાત્વી જીવને જાણવો, તેમાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. એક તો સ્વજાવ જીવનો તે જીવતત્ત્વ, બીજું (અશુભ કેળ) પાપ તત્ત્વ, એ પાપનાં દલ્લીયાં તે ત્રીજું અજીવ તત્ત્વ, અને એ દલ્લીયાં આશ્રવરૂપ જાણવાં, તે ચોથું આશ્રવ તત્ત્વ, અને એ દલ્લીયે જીવ બંધાણો, એટલે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૩૭ શિષ્ય:-એનવતત્ત્વમાંથી શુભપ્રકારેં લિસ સ્વજાવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:-ઋજુસૂત્ર નયને મતેં શુભપ્રકારેં લિસ સ્વજાવ પહેલે ગુણઠાણે મિથ્યાત્વી જીવને જાણવો, તેમાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, એક તો જીવનો સ્વજાવ તે જીવતત્ત્વ, બીજું શુભપ્રકાર તે પુણ્ય તત્ત્વ, ત્રીજું પુણ્યનાં દલ્લીયાં તે અજીવરૂપ છે માટે અજીવતત્ત્વ, એ આશ્રવરૂપ જાણવાં માટે ચોથું આશ્રવ તત્ત્વ અને એ દલ્લીયે જીવ બંધાણો, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૩૮ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વમાંથી અલિસ સ્વજાવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-જે પ્રાણી અંતરંગ પુણ્ય પાપરૂપ કર્મની બાંઠાયકી રહિત એક મોક્ષપદની બાંઠાયેં અનેક પ્રકારેં ક્રિયા કરે છે, તે જીવનો અલિસ સ્વજાવ જાણવો, તે શબ્દનયને મતેં તો ચોથે ગુણઠાણે સમકેતીથી માંમી પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ જીવ તથા ઢઠે, સાતમે ગુણઠાણે સાધુ મુનિરાજ અથવા સમજિરૂઢનયેં યાવત્ ઢઢસ્ય અવસ્થા જ્યાં સુધી કેવલજ્ઞાન નથી ડપન્યું, તિહાં સુધી અલિસ સ્વજાવ જાણવો. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, એક તો જીવ તથા સત્તાયેં પુણ્યપાપનાં દલ્લીયાં, અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં. એટલે પાંચ તત્ત્વ થયાં, અને એ દલ્લીયેં જીવ બંધાણો છે, તે ઠઠું બંધ તત્ત્વ, તથા જીવ અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી જીવ સ્વજાવમાં રહે, એટલી વાર સંવર કહીયેં, અને સંવરમાં જીવ રહે, એટલી વાર સમયેં સમયેં અનંતાં કર્મોની નિર્જારા કરે. એ રીતેં શબ્દ અને સમજિરૂઢ નયને મતેં અલિસ સ્વજાવમાં આઠ તત્ત્વ જાણવાં. અને એકલા સમજિરૂઢ નયને મતેં તો કેવલી જગવાનને અલિસ સ્વજાવ કહીયેં. તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં નવે તત્ત્વ પામીયેં, તથા

एवंभूत नयने मत्तें सिरुजगवान् लोकने अंतें बिराजमान ठे, तेने अखिस खजाव कहियें. तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१३९ शिष्यः—द्रव्यथकी षडावश्यकतुं स्वरूप ते शुं कहियें ?

गुरुः—कुलाचारें अंतरंग सत्तागतना उपयोग विना पुण्यरूप फलनी बांढारूप परिणामें १ सामायिक, २ चउविसढो, ३ वंदनक, ४ पडिक्कमणुं, ५ काउस्सग अने ६ पच्चस्काण, ए षडावश्यक रूप जे करणी करवी, ते द्रव्यथकी षट् आवश्यकरूप करणी जाणवी.

१४० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी द्रव्य सामायिकमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ऋजुसूत्रनयने मत्तें द्रव्य सामायिक पहेले गणठाणे जीवने कहियें. तेमां पांच तत्त्व पामीयें. जे कारण मन, वचन, कायायें करी एक चित्तें वैराग्य जावना सहित सामायिक करे ठे, पण अंतरंग सत्तागतना उपयोगमां वर्त्ततो नथी अने पुण्यरूप फलनी बांढायें तेना परिणाम वर्त्तें ठे माटे ए जीवने द्रव्य सामायिक, पुण्यरूप शुज कर्मतुं हेतु जाणवुं. ते मां पांच तत्त्व पामीयें, एक तो तेनो जीव, ते जीवतत्त्व, बीजुं शुज कर्म ते पुण्य तत्त्व, त्रीजुं पुण्यनां दळीयां ते अजीवतत्त्व, चोथुं ए आश्रवरूप ठे ते आश्रवतत्त्व, पांचमुं ए दळीये जीव बंधाणो, ते बंधतत्त्व, ए रीतें नव तत्त्वमांथी द्रव्य सामायिकमां पांच तत्त्व पामीयें.

१४१ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी द्रव्य चउविसढामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्य चउविसढामां आठ तत्त्व पामीयें, जे कारणें आवते कालें चोवीश जिन थाशे, ते श्रीवीतराग देवें कहा ठे, तेने जव शरीर आश्रयी द्रव्य चउविसढो कहियें, एटले कोइ जीव समकित जावें वर्त्तता हशे, अथवा कोइ देशविरति अथवा सर्वविरति मुनिराज पणे वर्त्तता हशे, परं तुं हमणां तेमनी सेवा, स्तुति, जक्ति, पूजा प्रमुख जे करियें, ते नैगमन यने मत्तें वर्त्तमानें पोताना जावशुं आवता कालना द्रव्यनी गवेषणा जाणवी, माटे तेमां समकेति जीवनी पेरें आठ तत्त्व कहियें.

१४२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यवंदनमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—व्यवहार नयने मत्तें जो बीरा शालवीनी परें वंदना करे, तो एक तत्त्व पामीयें अने ऋजुसूत्र नयने मयें द्रव्यवंदन करे, तो पांच तत्त्व पामीयें, कारण के वंदन एटले कृति कर्मादि गुरुवंदन जाणवुं, तिहां जे बीरा

शालवीयें वंदना करी, तेने अंतरमां पुण्य पाप रूप फलनी वांढा न हती, एक निकेवल कृष्ण वासुदेवनुं मन रीजववा सारु वंदना करी हती, माटे तेणें पुण्यरूप फल उपाज्युं नथी तेथी तेमां तो एक जीवतत्व पामीयें. तथा व्यवहारनयने मत्तें अंतरंग राग सहित जक्ति सहित विधिपूर्वक वंदना करे ठे, पण अंतरंग सत्तागतना जाणपणा विना तथा साध्य साधन रूप वद्देचण विना कुलाचारें अंतरंग पुण्य रूप इंद्रिय सुखनी वांढायें वादे ठे, तेमां पांच तत्व पामीयें. एक तो तेनो जीव अने ऋजुसूत्र नयने मत्तें अव्य वंदन करतां शुच फल उपाज्युं ते, बीजुं (शुच के०) पुण्य, त्रीजुं पुण्यनां दळीयां ते अजीव, ए आश्रव रूप जाणवां. ते चोथुं आश्रव तथा ए दळीये जीव बंधाणो, ते पांचमो बंध. ए रीतें अव्यवंदनमां पांच तत्व ठे.

१४३ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी अव्य पडिक्रमणामां केटलां तत्व पामीयें?

गुरुः—ए अव्य पडिक्रमणनामें आवश्यक जे ठे, ते ऋजुसूत्र नयने मत्तें पद्देले गुणठाणे कहीयें, तेमां पांच तत्व पामीयें. एटले जे पापयकी निवर्तवुं तेनु नाम पडिक्रमणुं ठे, तिहां मन, वचन अने कायायें एकाग्र चित्तें पडिक्रमणुं करे ठे, पण अंतरंग निश्चयनय सत्तागतना उपयोग विना तथा साध्य साधन रूप कार्य कारणनी खबर विना, कोइ जीव, पापयकी निवर्तें नही, माटे अव्यपडिक्रमणुं ते शुच फलादि पुण्यहेतु जाणवुं तेमां आगल कहां ते रीतें पांच तत्व जाणवां.

१४४ शिष्यः—ए नव तत्वमांथी अव्ययकी काउस्संगरूप आवश्यक मां केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मत्तें अव्यकाउस्संग पद्देले गुणठाणे मिथ्यात्व द शायें होय, कारण के जीव अजीव रूप अंतरंग सत्तानी प्रतीति कख्या विना कठिणपणुं आदरी अनेक मंश, मशक, वाघ, सिंह, रीठ, शीयाल, सर्प आदिक तिर्यंच जीवना तथा मनुष्यना अने देवताना करेला उपसर्ग सहन करे ठे, आत्मज्ञान विना एक चित्तें धैर्यपणुं आदरीने काउस्संग करे ठे. तथापि ते कष्टरूप शुचफलनुं हेतु जाणवुं. पण अंतरंग जासनविना आत्मप्रदेशकी कर्म आवरण टले नही, मात्र शुच एटले पुण्यफल उपाजें माटे तेमां जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्व पामीयें.

१४५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्य पञ्चकाणरूप आवश्यकमां केट
खां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्यपञ्चकाण, पहेले गुणठाणे मिथ्यात्व दशायें जाणीयें. कारण
के अंतरंग झ्णानो रोध कल्या विना जे जीव, व्रत पञ्चकाण करे ठे, ते अ
व्रती जाणवां. एटले ए सर्वे पूर्वजवना अंतरायकर्मनो उदय जाणवो. माटे
ए कष्टरूप, पुण्यफल हेतु जाणवुं. पण अंतरंग सत्तागतें निर्झरानुं हेतु
नहीं माटे एमां पण आगल कल्यां ते रीतें पांच तत्त्व जाणवां.

हवे द्रव्यथकी ए ठ आवश्यक रूप करणी करवी, तेनुं फल विशेष
रीतें नयनी युक्तियें करी थोडामां समजावे ठे.

तिहां व्यवहारनयने मत्तें उपरथकी षडावश्यकरूप करणी विधि
सहित जल्ली रीतें करे ठे, अने कजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग परिणाम लोक
देखाडवारूप यशःकीर्त्तिनी वांढायें अथवा कोशुं मन रीजववा रूप जलुं
मनाववानी वांढायें करे, ते जीवनी महेनत वीरा शालवीनी परें वृथा जा
णवी. एटले कजुसूत्रनयने मत्तें जेना अंतरंग परिणाम वीरा शालवीनी परें
कोशुं मन मनाववादिक फलनी वांढारूप ठे, तेज फल प्रत्यें ते ते वखतें
पामे, परंतु एवो परिणाम, परजवें पुण्यरूप फल हेतु पण नहीं जाणवो.

वली कोइ जीव, व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी षडावश्यकरूप करणी
विधि सहित जल्ली करे ठे, अने कजुसूत्र नयने मत्तें लोकने ठगवारूप धन
हरवा रूप अथवा घात दगो करवारूप उदाइ राजाने मारनारानी परें
अंतरंग परिणाम वत्तें ठे. अथवा ह्यादिकने पोतानी चतुराइ देखाडी विष
यसुखना परिणाम वत्तें ठे, एटले व्यवहारनयने मत्तें क्रिया तो घणी रूढी
करे ठे, पण कजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग परिणाम माठा वत्तें ठे, ते माटे
ते जीव, पापकर्मरूप फल प्रत्यें उपाजें ठे, ए परमार्थ जाणवो.

वली कोइ जीव, व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी षडावश्यक रूप करणी
विधिसहित जल्ली रीतें करे ठे, अने कजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग वैराग्य
सहित उदासीपरिणामें नरक निगोदना दुःखथकी बीहितो सुखनी लालचें
परजवें पुण्यरूप फलनी वांढारूप परिणाम वत्तें ठे, ते जीव, कजुसूत्रनय
ने मत्तें शुच फल रूप पुण्यनां दक्षियां उपाजें ठे, अने कर्मरूप निर्झरा तो
जेवारें शब्द नयने मत्तें करणी करे, तेवारें थाय, तेनुं स्वरूप आगल देखा

હશું માટે વિવેકી પુરુષે સર્વ ઠેકાણે નયનું સ્વરૂપ વિચારી ચિત્તમાં સમજ
ણ ઉતારી પઠી કામ કરવું.

૧૪૬ શિષ્ય:- જાવથકી ષડાવશ્યકનું સ્વરૂપ શું કહીયે ?

ગુરુ:-શબ્દ નયને મતે અંતરંગ નિશ્ચય નયે સત્તાગતના ઉપયોગરૂપ પ
રિણામે સાધ્ય સાધનરૂપ ઝલ્લખાણ સહિત આ જવની તથા પરજવની
વાંઠા રહિત તથા યશઃકીર્તિ, માન, શોષા અને પૂજાની વાંઠા તજીને એક
પોતાના આત્માને નિરાવરણ કરવારૂપ પરિણામે સામાયિક, ચઢવિસત્તો,
વંદનક, પઢિક્કમણું, કાઠસ્સગ અને પચ્ચક્કાણ રૂપ કરણી કરે, તેને
જાવથકી ષડાવશ્યકરૂપ કરણી જાણવી.

૧૪૭ શિષ્ય:-જાવથકી ષડાવશ્યક રૂપ કરણી કરવી, તેનો હેતુ શું કહીયે ?

ગુરુ:-પ્રથમ સામાયિક લેવું, પઠી ષડાવશ્યકરૂપ કરણી કરવી, જેમ મ
લીન લુગડા ઉપર રંગ લગાડવાથી તે લુગડાની કિમત ઘટે, માટે મેલ
ટાલી લુગડું ઝજલું કરી પઠી રંગ ચઢાવે, તો તેની કિમ્મત ઘણી વધે,
તેમ જ્યાં જીવ પણ સંસારમાં આર્ત, રૌદ્રરૂપ પરિણામે કરી તથા ગમ
નાગમન કરતાં અનેક પ્રકારે જીવની વિરાધના રૂપ પાપે કરી મલીન થયો,
માટે તે પાપ આલોચા વિના મલીન પણે વ્રતરૂપ રંગ લગાવે, તો તે ન
શોષે, તે કારણે પ્રથમ ફરિયાવહિ પઢિક્કમવી, ઇટલે એકેંડી, બેંડી, તેં
ડી, ચૌરિંડી અને પંચેંડી પ્રમુખ જીવના (૫૬૩) જ્ઞેદ થાય. તે આવી
રીતે:-એકેંડિયના બાવીશ, બેંડિયના બે, તેંડિયના બે, ચૌરિંડિયના બે, મલી
અઠાવીશ થયા, તથા પંચેંડિયમાં નારકીના સાત પર્યાસા અને સાત અપ
ર્યાસા મલી ચૌદ જ્ઞેદ, તથા દેવતોના નવાણું પર્યાસા અને નવાણું અપર્યા
સા, મલી એકશોને અઠાણું જ્ઞેદ, તથા તિર્યચના વીશ જ્ઞેદ, તથા મનુષ્ય
ના એક શો એક પર્યાસા, એકશો એક અપર્યાસા અને એકશો એક સંમૂર્ઠિમ,
મલી ત્રણશોને ત્રણ જ્ઞેદ, એ સર્વ એકઠા કરીયે તેવારે (૫૬૩) થાય. તેને
અજિહ્યા વત્તિયા પ્રમુખ દશ બોલેં કરી દશ ગુણા કરીયે, તેવારે (૫૬૩૦)
થાય, તેમાં કેટલા એક રાગેં કરી હણ્યા, કેટલા એક દ્વેષેં કરી હણ્યા એટલે
રાગ દ્વેષેં બમણા કરતાં (૧૧૨૬૦) થાય. તે વહી મન, વચન, અને કાયા
યેં કરી ત્રિગુણા કરતાં (૩૩૭૮૦) થાય. વહી કરતાં, કરાવતાં અને અ
નુમોદતાં પાપ લાગ્યું તેથી ત્રણ ગુણા કરતાં (૧૦૧૩૪૦) જ્ઞેદ થાય. તે

पढी अतीत अनागत अने वर्तमान काखें जे पाप लाग्युं होय माटे त्रण गुणा करतां (३०४०१०) थाय, ते अरिहंतनी साखें, सिद्धनी साखें, साधुनी साखें, देवनी साखें, गुरुनी साखें, अने पोताना आत्मानी साखें, ए रीतें ठनी साखें मिळामि डुकड देतां थकां ठ गुणा करीयें तेवारें (१०१४१ १०) थाय. ए रीतें मिळामि डुकड देतां थकां ऐमंता मुनिने केवल ज्ञान उपन्युं. ते माटे मन शुद्धें प्रथम श्रियावहि पडिक्रमवी तेनो अर्थ विचारी (१०१४१ १०) मिळामि डुकड देवा. पढी तेनी आलोचणानो एक लोगस्सनो काउस्सग कर वो उपर एक लोगस्स प्रगट कहेवो. ए रीतें पापथकी रहित शुद्ध निर्मल यइ पढी “करेमि जंते” उच्चरवुं, ते व्रतरूप रंग लगाडवो, पण पापरूप मल टाढ्या विना व्रतरूप रंग शोभे नहीं, ते कारणें प्रथम श्रियावहि पडि क्रमवी, पढी चार थोड्यें देव वांदवा, पढी गुरुनो आदेश मागी पडिक्रम णुं ठाववुं. तेवार पढी षडावश्यक रूप करणी करवी, ते आवी रीतें:-

तिहां प्रथम सामायिक आवश्यक करवुं, तेनो अर्थ कहे ठे. (सम के०) समता तेनो (आय के०) लाज तेने सामायिक कहीयें. ते अवश्य करवुं. माटे ते आवश्यक कहीयें. ए पढी ते समता जे परमसुखना निधान तेनो लाज श्रीकृष्णज्जादिक चोवीश तीर्थकरने थयो, तेथी समताना विधान, पर मोपकारी, जगत् गुरु, जगन्नयना जीवने उपकारना करनार, परम सुखना दातार, एवा चोवीश तीर्थकरनुं ध्यान करीयें. जे थकी संसारनो पार पा मीयें ए वीजुं चउविसठानामें आवश्यक. तेवार पढी ए चोवीश तीर्थकरना ठं लखावनार गुर्वादिक श्रीआचार्य जगवान् ठत्रीश गुणें करी बिराजमान, परमो पकारी तेनो उपकार संजारीने विधिपूर्वक हर्ष सहित तेने वंदना करवी, ते त्रीजुं वंदन आवश्यक जाणवुं. ए वंदण शा वास्ते करवुं? ते कहे ठे. आगल पाप आलोचीने पापथकी निवर्त्तवुं ठे माटे विनतिपणे नर्माश गुण विना कोइ जीव पापथकी निवृत्ति शके नही, तेमाटे वंदना करवी. पढी गुर्वादिक पासेंथी प्रतिक्रमण नामक आवश्यक करवानो आदेश मागवो, एटले पाप थी निवृत्तवुं, तेजुं नाम पडिक्रमणुं ठे. ते पापथकी निवर्त्तवाने अर्थ साधु तो आदेश मागी पगाम सवाय कही पाप आलोवे, अने श्रावक बार व्रतरूप अतिचार आलोवे. ए रीतें पाप आलोची पापथकी रहित शुद्ध निर्मल जाज ननी परें थयो थको वली कांइ थोडुं एक पण पाप रळुं होय, तेमाटे ‘आय

रिय उववाय' प्रमुख त्रणे गाथा कही सर्व जीवने खमावे, ए चोथुं आवश्यक.

ए रीतें पापथकी रहित जेवारें आत्मरूप जाजन खाखी थाय, तेवारें तेने ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी पूरवुं (जरवुं) जोश्यें, तेने माटे पांचमुं आवश्यक करवुं. ते आवी रीतें:—प्रथम चारित्रनुं आराधन करवा सारु 'करेमि जंतें' कही पढी बे लोगस्सनो काउस्सग करवो. पढी उपर एक लोगस्स प्रगट कहेवो, एटले ए चारित्रनुं आराधन जाणवुं पढी दर्शननुं आराधन करवा निमित्तें "सबलोए अरिहंत चेइयाणं" एटले सर्व लोकने विषे जेटलां श्रीअरिहंतनां चैत्य ठे, तेने वांदवा पूजवा रूप कही, एक लोगस्सनो काउस्सग करवो, एटले ए दर्शननुं आराधन जाणवुं. पढी ज्ञाननुं आराधन करवा निमित्तें "पुस्करवर दीवडुं" कही एक लोगस्सनो काउस्सग करवो, एटले ए ज्ञाननुं आराधन जाणवुं. ए रीतें ज्ञान, दर्शन अने चारित्रना आराधनरूप काउस्सग करी ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी आत्मरूप जाजनने पूरवुं. कारण के आगल पापनी आलोचना करी पापथकी रहित आत्मरूप जाजन खाखी थयुं ठे, माटे इहां पांचमा आवश्यकमां ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी पूरवुं, तथापि महोटा उत्तम बली थानुं सहाय होय तो निर्विघ्न पणे आराधन थाय, तेमाटे सहाय निमित्तें श्रुतदेवतानुं आराधन करवुं. पढी जे क्षेत्रें देवता आसख्या ठे, ते क्षेत्र देवतुं आराधन करवुं, एटले महोटानी सहायथकी ज्ञान, दर्शन, चारित्रनुं साधन निर्विघ्नपणे थाय. ए रीतें ए पांचमुं काउस्सग नामा आवश्यक जाणवुं.

ए रीतें आत्मरूप जाजन ते ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी संपूर्ण जराणुं एटले हवे फरी पाबुं पाप करवाना नियम करवा सारु ठठा आवश्यकने विषे चार प्रकारना आहाररूप पाप करवाना पञ्चस्काण करवां माटे नोकारसी, पोरिसी, एकासणुं, आयंबिल, उपवास, ठठ, अठम, अछाइ, मासखमण, पासखमण, ठम्मासी, बरसी अथवा जावजीव, इत्यादिक पोतानी शक्ति माफक चार आहाररूप पाप करवानां पञ्चस्काण करवां, ए ठठ पञ्चस्काण आवश्यक जाणवुं. ए रीतें ए ठ आवश्यकनुं स्वरूप जाणी विवेकी पुरुष, हृदयमां धारी नित्य प्रत्यें उजय टंक करतां थकां जीव अल्पकालमां कर्म रहित थइ सिद्धिपद बरे, पामे. एम, शब्द नयने मतें ए सामान्य प्रकारें जावथकी षडावश्यकनुं स्वरूप जाणवुं.

१४७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावसामाधिकमां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—श्रीजगवतीसूत्रमां “आया खलु सामाश्या ” ए आलावे सामाधिकनो अर्थ कस्यो ठे, एटले जेटली वार खस्वरूपमां रहेवुं, तेटली वार सामाधिकनो लाज जाणवो, माटे शब्दनयने मत्तें चोथा गुणगणावाला सम केती, अने पांचमा गुणगणावाला देशविरतिश्रावक, तथा ठठा सातमा गुणगणावाला मुनिराजने सामाधिक जाणवुं, तेमां आठ तत्त्व पामीयें, अने सम जिरूढनयने मत्तें केवली जगवानने सामाधिक जाणवुं. तेमां नव तत्त्व पामीयें. तथा एवंचूतनयने मत्तें सिरूजगवानने सामाधिक जाणवुं. तेमां त्रण तत्त्व पामीयें. ए रीतें जाव सामाधिकना खरूपनो परमार्थ जाणवो.

१४८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जाव चउविसहामां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—एवंचूत नयने मत्तें हमणां ऋषजादि चोवीश तीर्थकर जावनिदेपे सिरूदेत्रमां बिराजमान वत्तें ठे, तेने जाव चउविसहो कहीयें. एटले हमणां एमनी सेवा, जक्ति, स्तुति, पूजादि करीयें ठैयें. ते नैगम नयने मत्तें वर्त्तमाने पोताना जावथी गया कालना जावनी गवेषणा जाणवी, ए सिरूमां वत्तें ठे, माटे तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१४९ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी जाव वंदन आवश्यकमां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—श्रीवीतरागनी आज्ञा पालनार, शुरुमार्गना प्ररूपक, आत्म तत्त्वना रसीया, मोक्षाजिलाषीपणे पोताना आत्मानुं साधन करे ठे, एवा गुरु आदिक आचार्य जगवानने कृति कर्मादिक एटले द्वादशवर्त्त वंदन, विधिपूर्वक करवुं, परंतु आ जव तथा परजवनी वांढा रहित, मान अहंकार गाली, यशःकीर्त्तिनी वांढा रहित, एक पोताना आत्माने कर्मथकी मूकाववा निमित्तें करे, तो महोटी लाज उपार्जन करे ॥ उक्तं च ॥ तिष्ठयरत्तं सम्मत्तं, खाई यं सत्तमी तईयाए ॥ वंदणएण विहीणा, बरुं च दसारसीहेणं ॥ १ ॥ अस्यार्थः—श्रीकृष्ण वासुदेवें विधिपूर्वक एक साध्यें अंतरंग राग सहित वंदणा करतां तीर्थकर गोत्र उपार्ज्य अने द्वायिक सम्यक्त्वं पाम्या, तथा सातमी नरकनां दलियां एकठां मेलव्या हतां, तेमांथी चार नरकनां काप्यां, माटे जाव वंदन आवश्यकमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व जाणवां.

१५० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जाव पडिकमणामां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—शब्दनयने मत्तें पापथकी निवर्त्तवुं तेने पडिकमणुं कहीयें तिहां

जे दिवसनं पाप लाग्युं होय ते सांजने पडिक्कमणे निवर्त्ते, अने रात्रिनं पाप लाग्युं होय, ते प्रजातने पडिक्कमणे निवर्त्ते. तथा पन्नर दिवसनं पाप लाग्युं होय, ते पाखीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, अने चार मासनं पाप लाग्युं होय, ते चोमासीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, तथा बार मासनं पाप लाग्युं होय, ते संवत्सरीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, ए रीतें पडिक्कमणुं करवायकी पाप निवर्त्ते खरुं परंतु ते कोने निवर्त्ते? के जे अंतरंग सत्तागतें वस्तु धर्म रह्यो ठे, ते निरावरण पणे प्रगट करवाने अर्थें पडिक्कएणुं करे ठे, ते प्राणी पाप थ की निवर्त्ते ठे, परंतु सत्तागतना जाणपणा विना पाप टले नही, माटे ए वी आलोयणा सहित जे पडिक्कमणुं करवुं, तेतो देशविरति पांचमा गुण ठाणा वाला आवक तथा ठेठे सातमे गुणठाणे वर्त्तनारा साधु मुनिराज ते ने उदयें आव्युं ठे, माटे तेमां पूर्वे कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

१५१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावकाउस्सगमां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—जे शब्द नयने मत्तें जाणपणा सहित बाह्यथकी तो मेरुनी परें निश्चल पणे थइने दुष्ट जीव जे वाघ सिंह, शीयाल, रीछ अने सर्पादिक तिर्यचना करेला उपसर्ग तथा देवता अने मनुष्यना कख्या उपसर्ग जेवा के ठेदन, जेदन, ताडन, तर्जनादिक तथा क्रूर वचन, कडवां वचन रूप अनेक प्रकारना उपसर्ग थाय, पण समता रसें जीनो एयो जे मुनिराज, ते निश्चलित पणे वर्त्ते, परंतु कोप करे नहिं, अने अंतरंगथकी तो सत्तागतना उपयोगमां स्वपरनी वेंचण करतो थको अमोल पणे वर्त्ते, ते प्राणी महो टी निर्झरा प्रत्यें करे, तेने जावकाउस्सग कह्यीयें. तेमां आठ तत्त्व पामीयें.

१५२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावपच्चस्काण आवश्यकमां केटलां तत्त्व?

गुरुः—शब्द नयने मत्तें इहानिरोध पणे जाव पच्चस्काण जे जे वस्तुनां प्राणी करे ठे, ते प्राणी मोक्ष नगरने नजीक करे ठे, एटले आ जवने विषे यशःकीर्त्ति, मान, शोजा, तथा इंद्रियसुखनी लाखचथकी रहित निरिह पणे तेमज परजवनी इहा जे देवता, चक्रवर्ती, वासुदेव, तथा इंद्रादिकनी कृद्धिनी वांढा थकी रहित थको एक पोताना आत्माने निरावरण करवारूप जे जे पच्चस्काण करे ठे, ते तो सर्व जावपच्चस्काण आवश्यक कह्यीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. ए रीतें जा वथकी षडावश्यकनुं स्तरूप संक्षेपमात्रें करी कहुं.

१५४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांशी रमणिक तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमां अनेक नयनी अपेक्षायें करी एक जीव तत्त्व रमणिक जाणवुं. केम के नैगम अने संग्रह ए बे नयने मत्तें पारिणामिक जावें करी सर्व जीव पोताना स्वरूपमां रमणिक जाणवा. अने व्यवहार नयें करी तो जीवने अजीवरूप पुज्जलमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा कजुसूत्र नयने मत्तें जीवने शुजाशुज रूप परिणामें करी पुण्य अने पाप रूप आश्रवमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा शब्द अने समजिरूढ ए बे नयने मत्तें तो जीवने संवर अने निर्झारा ए बे तत्त्वमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा एकला समजिरूढ नयने मत्तें जेवारें जीवें घातीकर्म खपावी, ज्ञानादि अनंत चतुष्टय रूप लक्ष्मी प्रगट करी, तेवारें एने ड्रव्यमोक्ष पदमां रमणिकपणुं जाणवुं, ए रीतें ए नव तत्त्वमां रमणिक पणुं एक जीव तत्त्वने जाणवुं, पण जे प्राणीने इष्टदेव तथा गुरुकृपायकी नय निक्षेपानी कला प्राप्त थइ हशे, ते प्राणीने ए प्रश्नोतो अर्थ विचारतां घणी रीज उपजशे माटे नय, निक्षेपा, ड्रव्य, जाव, निश्चय व्यवहारनुं जाण पणुं विशेष रीतें करवुं, एटखे समकेत रूप रत्नानी प्रतीति थाय.

१५५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांशी अशुजप्रकारें रमणिकस्वजावमां केटलांतत्त्व ?

गुरुः—कजुसूत्र नयने मत्तें अशुज प्रकारें रमणिक स्वजावमां पांच तत्त्व पामीयें, ते कहे ठेः—एक तो रमणिक ते जीव अने अशुज ते पाप तथा ए पापनां दलीयां अजीव ते आश्रवचूत जाणवां. अने ए दलीये जीव बंधाय ठे माटे जीव, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१५६ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांशी शुजप्रकारें रमणिकस्वजावमां केटलांतत्त्व ?

गुरुः—कजुसूत्र नयने मत्तें पहेले गुणठाणे शुज प्रकारें रमणिक स्वजाव होय तेमां पांच तत्त्व पामीयें, एक तो (रमणिक के०) जीव पोतें, बी जुं (शुज के०) पुण्य, ते पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीये जीव बंधाय ठे, ते बंध तत्त्व थयुं, एटखे जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व थयां.

१५७ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांशी शुरुप्रकारें रमणिकस्वजावमां केटलांतत्त्व पामीयें

गुरुः—शब्द अने समजिरूढ नयने मत्तें चोथा गुणठाणांशी थावत् ते रमा अने चौदसा गुणठाणा पर्यंत जीवने शुरु प्रकारें रमणिक दशा जा

ણવી, તેમાં આઠ તત્ત્વ અને નવ તત્ત્વ પામીયે. ઇટલે (શુજ કે) પુણ્ય નાં દલીયાં અને (અશુજ કે) પાપનાં દલીયાં આગલ એ વે પ્રશ્ન કહ્યા હે, તેમાંહે જીવ લેપાળો હે, અર્થાત્ એ શુજાશુજ કર્મરૂપ કચરામાં જીવ લેપાળો હે, પણ તિહાં થકી શુદ્ધિના કરનારા એક સંવર અને વીજું નિર્જીરા એ વે તત્ત્વ જાણવાં. ઇટલે શબ્દ અને સમજિરૂઢ નયને મતે સમકેત જા વેં ચોથા ગુણઘાણાથકી માંનીને યાવત્ અગીયારમા બારમા ગુણઘાણા લ ગેં જે જીવ વતેં હે, તેમાં પૂર્વે કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયે. એક તો જીવ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવ રૂપ અનંતાં રહ્યાં હે, તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં તથા એ દલીયે જીવ બંધાળો હે, ઇટલે જીવ, પુણ્ય, પાપ, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ઢ તત્ત્વ થયાં તથા જીવ અજીવ રૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી જિહાંસુધી જીવ, સ્વરૂપમાં રહે, તિહાં સુધી સંવર ક હીયે. અને જિહાં સુધી સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનં તી નિર્જીરા કરે, એ રીતેં પૂર્વોક્ત ઢ તત્ત્વમાં સંવર તથા નિર્જીરા ખેલીયે, તે વારેં આઠ તત્ત્વ પામીયે:— અને સમજિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ગુણઘાળેં શુ રૂ પ્રકારેં રમણિકપણું કેવલી જગવાનને જાણવું. તેમાં પૂર્વોક્ત આઠ ત ત્ત્વની સાથેં કેવલજ્ઞાન પામ્યા, ઇટલે દ્રવ્ય મોહ પદ પામ્યા તેનવમું કહેવું.

૧૫૭ શિષ્ય:— એ નવ તત્ત્વમાંથી નિશ્ચયથકી રમણિક સ્વજાવમાં કે ટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:— એવંચૂત નયને મતેં નિશ્ચયથકી રમણિક સ્વજાવમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. કેમ કે નિશ્ચયથકી રમણિકપણું તો મોહ પુરીમાં સિદ્ધના જીવ ને હે, તેમાં તો એક સિદ્ધનો જીવ તે જીવ તત્ત્વ અને યથાખ્યાત ચારિત્ર રૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે હે તે બીજું સંવર તત્ત્વ જા ણવું. તથા ત્રીજું જાવમોહ પદ પામ્યા હે, તે ત્રીજું મોહતત્ત્વ જાણવું.

૧૫૮ શિષ્ય:— એ નવ તત્ત્વમાંથી ધ્યાતારૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:— એનવ તત્ત્વમાંથી ધ્યાતા રૂપ એક જીવ તત્ત્વ જાણવું, કારણ કે કોઈ જીવ ક્ષુસૂત્ર નયને મતેં ક્રોધ, માન, માયા, લોજ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકથા, હાસ્ય, વિનોદ નિંદા અને ઈર્ષ્યા, એ આદેં અનેક પ્રકારેં અ શુજ પરિણામેં કરી નરક અને તિર્યંચ ગતિનાં સુખને ધ્યાવે હે, અને વલી કોઈએક જીવ તો ક્ષુસૂત્ર નયને મતેં દાન, શીલ, તપ, જાવના, પૂજા, પ્ર

भावना, संघजक्ति, गुरुजक्ति, उपकार बुद्धि, ए आदि देहने अनेक प्रकारें शुभ परिणामें करी मनुष्यगति तथा देवगतिना सुखने ध्यावे ठे, तथा कोश्य कजीव तो वली समजिरूढ नयने मत्तें शुद्ध परिणामें करी मोक्ष गतिने ध्यावे ठे. ए रीतें नव तत्त्वमांथी ध्यातारूप एक जीव तत्त्व जाणवुं.

१६० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अशुभ प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्वपामीयें ?

गुरुः—अशुभ प्रकारें ध्याता रूपमां पांच तत्त्व जाणवां. तेमां एक तो (ध्याता के०) जीव, बीजुं (अशुभ के०) पाप, त्रीजुं पापनां दलियां ते अजीव ठे, चोथुं ए आश्रव रूप जाणवुं, अने पांचमुं बंध तत्त्व जाणवुं.

१६१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी शुभ प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्वपामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी शुभ प्रकारें ध्यातारूपमां पांच तत्त्व पामीयें. एक तो ध्यातारूप जीवतत्त्व अने बीजुं (शुभ के०) पुण्य ते पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीये जीव बंधाणो ठे, एटले जीव, पुण्य, अजीव आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१६२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी श्रुद्ध प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी श्रुद्ध प्रकारें ध्याता रूपमां आठ तत्त्व तथा नव तत्त्व पामीयें. कारण के शुचाशुभ विकाररूप जे कर्म, तिहांथकी जीवने श्रुद्धनां करनार, एक संवर अने बीजुं निर्झरा, ए बे तत्त्व ठे, कैम के शब्द अने समजिरूढ नयने मत्तें चोथा गुणगणाथी मांसीने यावत् ठदस्थ अ वस्था लगें जीवने शुद्ध प्रकारें ध्याता रूपमां पूर्वे कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें, अने समजिरूढ नयने मत्तें तेरमे गुणगणे शुद्ध प्रकारें ध्याता के वली जगवान् कहीयें तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१६३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बहिरात्मां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—बहिरात्मा जीव, पहेले मिथ्यात्व गुणगणे होय, जे माटे बाह्य संपदायें रत होय, तेने बहिरात्मा कहीयें ॥ गाथा ॥ पुजलसैं रातो रहे, जाणे एह निधान ॥ तस लाखें लोच्यो रहे, बहिरातम अजिधान ॥ १ ॥ अर्थः—एटले शुचाशुभ कर्म विपाक फलने उदर्ये करी राज्य, कृद्धि, जंमार, हुकम, दास, दासी, सुजट, सीपाइ, आबरू, इज्जत, शोचा, पुत्र, कलत्र, कुटुंब, परिवार, राग, रंग, कला, विकला, माहापण, चतुराइ, हाव, जाव, नाटक, कौतुक, पोताना शरीरनी कांति, बल, जुवानी, मद, अहंकार, ए आदें देह अनेक

प्रकारें पोतानी शोचा देखी तेना उपर एकाग्रचित्तें रीज माने मनमां एम जाणे जे संसारमां सुख एक हुंज जोगवुं हुं, ए रीतें पोताना स्वरूपथकी जे बाह्य जाव ठे, तेने आदरी तेनां सुख विलसे तेने बहिरात्मा कहीयें. तेमां आगल मिथ्यात्वगुणठाणे कहां, ते रीतें ठ तत्व पामीयें.

१६४ शिष्यः—ए नव तत्वमांथी अंतरात्मांमां केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—दोहा ॥ पुजलजाव रुचे नहीं, तायें रहे उदास ॥ सो अंतर आत्मा लहे, परमानंद प्रकाश ॥ १ ॥ पुजल खल संगीपरें, सेवे अवसर देख ॥ तनु शक्ति ज्युं लकडी, ग्यान जेद पद लेख ॥ २ ॥ बहिरात्म तज आत्मा, अंतर आत्म रूप ॥ परमात्मने ध्यावतां, प्रगटे सिद्धस्वरूप ॥ ३ ॥ माटे बाह्या संपदा थकी जेनो विरक्त जाव वत्तें ठे, अने पोताना आत्म स्वभावमां रक्तजाव वत्तें ठे तथा पोताना सहज समाधिपदने विरहें दुःखें करी असमर्थ थको फुरे ठे, एवो जीव, चोथा गुणठाणाथी मांकीने वारमा गुणठाणा लगें अंतरात्मा कहीयें. ए अंतरात्मा जीव, ते सम्यग्दृष्टि जाग्यो थको विवेकरूप लोचनें करी सहितथको परजावथकी उदासी होय, ते वारें साचो नय देखतां एतुं जगतमां शत्रुमित्र कोइ नथी, एने कोइ जीवथी वैर विरोध पण नथी, ए सर्व जीवने पोता सरखा जाणी तेनी दया पाखे, रक्षा करे, उपकार करे, ते परदया जाणवी. अने पोतानो आत्मा कर्मने वशें करी दुःखी ठे, अनेक प्रकारें पीडा पामे ठे, जन्म, जरा, मरणनां दुःख जोगवे ठे, तेने कर्मरूप दुःखथकी मूकाववाना जे परिणाम ते स्वदया जाणवी. एटले जे कारणें आत्माने ज्ञानजावें करी समजावे. के रे जीव ! तुं अनादि कालनो जमतो थको जे तें जोग जोगवीने, ढोड्या, ते महा विकाररूप अनंत दुःखना दातार, तेहनी फरीथी तुं वांढा करे ठे, तेथी तुं जने छाज केम नथी उपजती ? अने जे आहार लइने ढोड्या ते वली पाढा आहार पणे करे ठे ? एतुं आचरण उत्तम विवेकी आदरे नहीं, केम के वन्या आहारनी श्हा तो श्रान होय, ते करे ? ए रीतें मनःपश्चात्तापें करी पोताना बोधबीज सुख सहज रसने चाखे, एटले समकेत रूप ज्ञान दृष्टियें करी स्वस्वरूपप्रकाश, चिदानंद, बिद्यु, विनाशरहित, एक तुं शाश्वतो, सर्व जगतना जाव प्रपंच जाणवाने शक्तिमंत, एतुं ताकें स्वरूप असंख्यात प्रदेशें करी सहित ठे, पण एक एक प्रदेशें अनंता कर्म परमाणु रागद्वेषनी चि

काशें अति स्निग्ध पणें निविडचूत थइ लागा ठे, तेणें करी ज्ञानस्वरूप द बाइ गयुं ठे, ते प्रगट करवाने अर्थें संसार उदासी त्यागरूप वैराग्य जावना जावतो खपरनी वेंचण करी स्वरूपनुं ग्रहण करे, अने परस्वरूपने विज्ञा वरूप जाणी त्याग करे, ए रीतें अनुजवरसमां जीवतो ध्यानरूप अग्नियें करी कर्म आवरणेने जस्म करतो थको, थोडा कालमां परमानंद पद प्रत्यें पामे, तेने अंतरात्मा कह्यीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्व पामीयें.

१६५ शिष्यः—ए नव तत्वमांथी द्रव्यपरमात्मां केटळां तत्व पामीयें ?

गुरुः—समजिरूढ नयने मतें तेरमे गुणठाणे केवलीने द्रव्यपरमात्मा कह्यीयें, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्व पामीयें.

१६६ शिष्यः—ए नव तत्वमांथी जावपरमात्मां केटळां तत्व पामीयें ?

गुरुः—एवंचूत नयने मतें जे लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जागें वर्तें ठे. एवा सिद्ध जगवाननें जावपरमात्मा कह्यीयें, तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्व पामीयें.

१६७ शिष्यः—सिद्ध परमात्माना स्वरूपमां ज्ञान, ज्ञाता अने ज्ञेय, ए त्रिजंगी उपजे ठे, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—(ज्ञान के०) जाणपणुं ते जीवो गुण ठे, ते ज्ञान गुणें करीने त्रण कालनुं स्वरूप प्रत्यक्ष पणें एक समयमां सिद्धपरमात्मा जाणे ठे, तेथी सिद्धनो जीव, ज्ञाता ठे, अने जेने ज्ञान गुणें करी जाणे ठे, एवां सर्व द्रव्य ते ज्ञेय ठे, ए सिद्ध परमात्माने विषे त्रिजंगीनुं स्वरूप जाणवुं.

१६८ शिष्यः—सिद्ध जगवान्ना स्वरूपमां कर्त्ता, कारण अने कार्य, ए त्रिजंगी उपजे ठे, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—कर्त्ता सिद्धनो पोतानो जीव जाणवो, अने ज्ञान, दर्शन, चारि त्र तथा वीर्य रूप अनंता गुण जे ठे, ते कारण जाणवां, तथा (कार्य के०) पर्यायनुं उत्पाद व्यय रूप नव नवा ज्ञेयनी समय समय अनंती अनंती वर्तना रूप जे सुख, ते सुखनुं आस्वादन ते कार्य जावुं.

१६९ शिष्यः—सिद्ध जगवान्ना स्वरूपमां ध्यान, ध्याता अने ध्येय, ए त्रिजंगी उपजे ठे, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—ध्यान ते सिद्धना जीवोने पोताना स्वरूपनुं ठे. ते चार ध्यान थ की उत्तर जाणवुं, अने तेनो ध्याता ते सिद्धनो पोतानो जीव तथा ध्येय

તે આત્મિક સ્વરૂપ જાણવું. એ રીતે જે જીવ, સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણે, તેવારે તેને સિદ્ધનાં સુખ પ્રગટ કરવાનો ખાવ ડપજે, અને સિદ્ધનાં સુખ પ્રગટ કરવાની વાંઠાયે જે કારણ સેવે છે, તેને સમકેતની પ્રાપ્તિ જાણવી.

૧૭૦ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-ઋજુસૂત્ર નયને મતે પહેલે ગુણઠાણે અશુદ્ધ ધ્યાન હોય, તેમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં, કારણ કે એક તો અશુદ્ધ ધ્યાનનો કર્તા જીવ તત્ત્વ અને (અશુદ્ધ કેળ) ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકૃતિ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ક્લેશ, કજીયો, વાદ, વિવાદ, એ આદે અનેક પ્રકારનું અશુદ્ધ ધ્યાન છે, તે સર્વ બીજું પાપ તત્ત્વ જાણવું અને તે પાપનાં દલીયાં અજીવ છે, તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં, માટે ત્રીજું અજીવ અને ચોથું આશ્રવ તત્ત્વ તથા તે દલીયે જીવ બંધાણો તે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૭૧ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારે ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-ઋજુસૂત્ર નયને મતે પહેલે ગુણઠાણે શુદ્ધધ્યાનરૂપમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં. તેમાં એક તો ધ્યાનનો કર્તા જીવતત્ત્વ પોતે જાણવું અનેક (શુદ્ધ કેળ) દાન, શીલ, તપ, જાવના, પરોપકાર, કરુણા, દયા, ચૈત્યજાતિ, પૂજા, પ્રજાવના, એ આદિક અનેક પ્રકારનું શુદ્ધ ધ્યાન જાણવું, એવા અનેક પ્રકારના શુદ્ધ ધ્યાનમાં જીવ વર્તે છે, તથાપિ અંતરમાં ઇન્દ્રિયરૂપ સુખની લાલચના પરિણામ છે, તેણે કરી (શુદ્ધ કેળ) પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે, તે બીજું પુણ્યતત્ત્વ થયું, અને તે પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, છટલે ત્રીજું જીવ તત્ત્વ અને ચોથું આશ્રવતત્ત્વ થયું. અને એ દલીયે જીવ બંધાય છે, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ થયું.

૧૭૨ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનરૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-શબ્દ સમજિરૂઢ નયને મતે સમકેત જાવેં ચાચા ગુણઠાણાથી માંનીને યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણઠાણા લગેં શુદ્ધ ધ્યાન જાણવું. તેમધ્યે શબ્દ નયને મતે સમકેત જાવેં ઢઠે, સાતમે ગુણઠાણે જે જીવ શુદ્ધ ધ્યાનમાં વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે આઠ તત્ત્વ પામીયે, અને સમજિરૂઢ નયને મતે તેરમે, ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ શુદ્ધધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલે શુદ્ધ ધ્યાને વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે નવતત્ત્વ પામીયે?

૧૭૩ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી કર્મફલ ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

गुरुः—जे जीव, कर्मनां फल जोगवे ठे तेने कर्मफल चेतना कहीयें, ते पहेला गुणठाणाथी मांकीने चौदमा गुणठाणा लगे जाणवी, तिहां जे पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीव कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें. अने समकेत जावें चोथा गुणठाणाथी मांकीने यावत् अगीयारमा बारमा गुणठाणा पर्यंत जे जीव, कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. तथा समजिरूढ नयने मत्तें तेरमे चौदमे गुणठाणे वर्त्तता केवली जगवान्, पण कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१७४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञानचेतनामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्द नयने मत्तें चोथे गुणठाणे समकेती जीवने ज्ञानचेतना जाणवी, अने पांचमे गुणठाणे देशविरति श्रावकने पण ज्ञानचेतना जाणवी, तथा ठठे, सातमे, यावत् अग्यारमे, बारमे गुणठाणे वर्त्तता साधु मुनिराजने पण ज्ञानचेतना कहीयें, कारण के एक रूपैयानी पूंजीवालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, अने दश रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, अने सो रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, तथा हजार रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, एमं यावत् लाख रूपैया अने कोड रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, तेम इहां चोथा गुणठाणाथी यावत् चौदमा गुणठाणा पर्यंत तथा मोक्ष पर्यंतना सर्व जीव ज्ञानी कहीयें तिहां शब्दसमजिरूढ नयने मत्तें समकेतजावथी मांकी यावत् अगीयारमा बारमा गुणठाणा लगे जे साधु, मुनिराजपणे विचरे ठे, तेमां आठ तत्त्व पामीयें अने समजिरूढ नयने मत्तें तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जगवान् विचरे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें, तथा एवंचूत नयने मत्तें सकल कर्म क्षय करी लोकने अंतें बिराजमान अनंत सुखने विलासें करी सादि अनंतमे जागें सिद्ध परमात्मा वत्तें ठे, तेमां आगल कहां ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१७५ शिष्यः—नवतत्त्वमांथी अशुज प्रकारें कर्मचेतनामां केटलांतत्त्वपामीयें ?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मत्तें पहेले गुणठाणे अशुज प्रकारें कर्म चेतना मां पांच तत्त्व पामीयें, ते आवी रीतेंः—कोइ जीवनी चेतना पापरूप परिणामें वत्तें ठे, तेने अशुज प्रकारें कर्मचेतना कहियें. तेमां एक तो जी

વની ચેતના તે જીવતત્ત્વ, બીજું અશુચ એટલે પાપ તત્ત્વ, ત્રીજું પાપનાં દલીયાં તે અજીવતત્ત્વ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ છે માટે આશ્રવ તત્ત્વ અને પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે, માટે બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૭૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાં શુચ પ્રકારેં કર્મ ચેતનામાં કેટલા તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે શુચ પ્રકારેં કર્મ ચેતનામાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, તિહાં કોઈ જીવની ચેતના પુણ્યરૂપ પરિણામેં વર્તે છે, તેને શુચ પ્રકારેં કર્મચેતના કહીયેં, તેમાં એક જીવની ચેતના અને બીજું (શુચ કેળ) પુણ્ય, ત્રીજું પુણ્યનાં દલીયાં તે અજીવ તત્ત્વ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ છે માટે આશ્રવ તત્ત્વ, પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે માટે વંધતત્ત્વ છે.

૧૭૭ શિષ્ય:—એનવતત્ત્વમાંથી આર્તરૌદ્રધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.

ગુરુ:—આર્ત રૌદ્રધ્યાન પહેલે ગુણઠાણે મિથ્યાત્વી જીવને હોય, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં ઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને ચોથે ગુણઠાણે સમકેતી જીવ તથા પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ જીવને પણ આર્ત રૌદ્ર ધ્યાન હોય, એ પરમાર્થ દેવચંદ્રજીકૃત આગમસાર થકી જાણવો તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૮ શિષ્ય:—એનવતત્ત્વમાંથી ધર્મધ્યાન શુક્લધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—શબ્દસમજિરૂઢ નયને મતેં ધર્મધ્યાન તથા શુક્લધ્યાનની જાવનામાં આઠ તથા નવ તત્ત્વ પામીયેં, તિહાં શબ્દ નયને મતેં ધર્મધ્યાનની જાવનાયેં ચોથે ગુણઠાણે સમકેતી જીવ અને પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ જીવ, તથા ઢઠે સાતમે ગુણઠાણે સાધુમુનિરાજ હોય, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા શુક્લધ્યાનની જાવના વાલા જીવ, નવમે ગુણઠાણેથી થાવત્ અગીયારમા બારમા ગુણઠાણા લગેં ઢઢસ્થ મુનિરાજ હોય. તેમાં પણ આઠ તત્ત્વ પામીયેં. અને તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ શુક્લધ્યાન ધ્યાવે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૯ શિષ્ય:—એનવતત્ત્વમાંથી અશુચ પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે અશુચ પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. તેમાં એક તો જીવ તત્ત્વ, બીજું અશુચ પ્રકારેં બાધક તે પાપ, તથા એ પાપનાં દલીયાં અજીવ તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે ત્રીજું અજીવ, ચોથું આશ્રવ અને પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે, તે બંધ.

૧૮૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુચ પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ?

गुरु:-ऋजुसूत्र नयने मत्तें पहेले गुणठाणे जीवने शुचप्रकारें बाधकरूप पांच तत्त्व जाणवां. तेमां एक तो जीव, बीजुं शुचप्रकारें बाधक ते पुण्य, त्रीजुं ए दलीयां अजीव ठे. चोथुं ए आश्रव रूप ठे अने पांचमुं बंधतत्त्व. १७१ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी जीवने शुचप्रकारें साधकरूप केटलां तत्त्व?

गुरु:-चोथे गुणठाणे समकेती जीव, पांचमे गुणठाणे देशविरति, अने षष्ठे सातमे गुणठाणे साधुमुनिराज अने थावत् अगीयारमा बारमा गुणठाणापर्यंत शब्द समजिरूढनयने मत्तें शुद्धप्रकारें साधक दशा जाणवी, तेमां आगल कक्षां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने समजिरूढ नयने मत्तें तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जगवानने शुद्धप्रकारें साधक दशा जाणवी, तेमां आगल कक्षां, ते नव तत्त्व पामीयें.

१७२ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी कर्त्तारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:-ए नव तत्त्वमां अनेक नयनी अपेक्षायें करी कर्त्तारूप एक जीव तत्त्व जाणवुं. ते आवी रीतें:-नैगम अने संग्रह नयने मत्तें सर्व जीव, पोताना स्वरूपमां पारिणामिक जावें वर्त्ते ठे, अने व्यवहारनयें करी जीव शुचाशुच रूप करणीनो कर्त्ता कह्तीयें, एटले कोइ जीव व्यवहारथकी शुचाशुचरूप करणी करे ठे, अने ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंगजावनी चिकाशरूप परिणाम वर्त्तता नथी. तेमाटे ते जीव, पुण्य पापरूप फल प्रत्यें न पामे, केम के ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग जावनी चिकाशरूप परिणाम विना उपरथकी व्यवहार नयने मत्तें शुचकरणीरूप वीरा शालवीयें अढार हजार साधु प्रत्यें वांथा, तथापि पुण्यरूप फलप्रत्यें न उपाज्युं, तेमाटे अंतरंग जावनी चिकाशविना पुण्यरूप दलीयां चोटे नहीं ॥ गाथा ॥ आतमसाखें धर्म जे, त्यां जननुं शुं काम ॥ जनमनरंजन धर्मनुं, मूढ्य न एक बदाम ॥ १ ॥ अर्थ:-अंतरंग आत्मानि साखें जे धर्म करवो, ते धर्म प्रमाण ठे, एटले आत्मा निरावरण करवा सारु धर्म करवो ते प्रमाण ठे अने (जन के) लोक तेनां मन रीजववा रूप अथवा यशःकीर्त्ति शोचानी वांठारूप परिणामें जे धर्म करवो, ते धर्मनुं मूढ्य एक बदाम मात्र पण नथी, एटले वीरा शालवीनी पेरें कृष्ण वासुदेवनुं मन रीजववारूप व्यवहारथकी तो शुचकरणी घणीए करी, पण बदाम मात्र फल प्रत्यें न पाम्यो. ए परमार्थ जाणवो. अने ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंगजावनी चिकाश विना उपरथकी व्यवहार नयने मत्तें

समकेती जीव, कर्मने वशें करी जोगादिक अशुज करणी अनेक प्रकारें करे ठे, परंतु अंतरंग जावनी चिकाश विना तेने पापरूप दळीयां चोटतां नथी. अत्र गाथा “ज्ञानीको जोग है, सो निर्झराको देतु है ॥ अज्ञानीको जोग है, सो बंधफल देतु है” ॥ माटे समकेती जीव, कर्मने वशें करी अत्रतीने उदयें संसारमां व्यवहार नयें करी उपर थकी विषयादिक अशुज करणी करे ठे, पण ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग परिणामरूप जावनी चिकाश विना कर्मरूप दळीयां लागतां नथी, ए परमार्थ जाणवो, एम व्यवहार नयने मत्तें जीव अशुजप्रकारें करणीनो कर्त्ता ठे, तेहनूं स्वरूप सामान्य प्रकारें कळूं

वली ऋजुसूत्र नयने मत्तें जावना चिकाशरूप परिणामें करी जीव, पुण्य रूप फल प्रत्यें पामे, कारण के जीरणशेतें व्यवहार नयने मत्तें उपर थकी तो दान आप्युं नथी, परंतु ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग दान देवाना जावना चिकाशरूप परिणाम होता, तेणे करी जावचिकाशें बारमा देवलोक नां पुण्यरूप दळीयां लागां, तथा तेमज श्री तीर्थकर जगवाने पण आगळ श्रीजे जवें ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग जावनी चिकाशरूप परिणामें करी सर्व जीवने धर्म पमाडी दुःखथकी मूकावी सुखीयां करूं ? एवी जावना जावी, ते जावना चिकाशरूप परिणामें तीर्थकर नामगोत्रनां दळीयां वांध्यां, पण व्यवहार नयने मत्तें तो एक जीवने पण धर्म पमाडी दुःखथकी मूकावीने सुखीयो कखो नथी, तथापि परदयारूप जावथकी जिननाम कर्म उपाज्युं ए परमार्थ ठे, एटले ऋजुसूत्रनयने मत्तें जीव, शुज प्रकारें कर्म नो कर्त्ता तेनो ए परमार्थ कळो.

वली ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग अशुज जावना चिकाशरूप परिणाम ते थकी जीव जे ठे, ते पापरूप फल प्रत्यें उपाजें, जेम कालक सूरियो खाटकी ते राजगृही नगरी मध्ये दिन प्रत्यें पांचशे पाडा मारतो हतो. ते सारु तेने श्रेणिक राजायें कूवामां टांग्यो अने पाडा मूकाव्या, एटले व्यवहार नयने मत्तें ते खाटकी हिंसा नथी करतो, पण ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग पाडा मारवाना जावरूप परिणामनी चिकाशें वत्तें ठे, तेथी श्रीवीर प्रजुयें कळूं के हजी पाडा मारे ठे अने पापरूप दळीयां उपाजें ठे एटले व्यवहारनयें तो पाडा नथी मारतो परंतु ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग हिंसारूप जावनी चिकाश वत्तें ठे, माटे हजी पाडा मारे ठे, एम कळूं मत

खब के चिकारें पापनां दलीयां लागे ठे, एम कजुसूत्रनयने मत्तें जीव अशुज प्रकारें कर्त्ता तेनुं स्वरूप कहुं. ए रीतें व्यवहार नयनो अने कजुसूत्र नयनो ए परमार्थ जाणवो, सम्यग्दृष्टि जीवने ए बे नय प्रमाण ठे, एटले व्यवहारनयें करणी करवी अने कजुसूत्रनय हृदयमां धारवो, ते थकी जीवने कार्यनी सिद्धि नीपजे.

हवे शब्द समजिरूढ नयने मत्तें जीव ज्ञानदृष्टियें करी धर्मध्यान शुक्ल ध्यानरूप शुद्ध परिणामें करी स्वरूपना चिंतनरूप संवरमां रहेतां समय समय अनंता कर्मनी निर्झरा करे, अत्र गाथा ॥ ठछ अछम दसम, डुवाल सेहिं मासरू मास खमणेहिं ॥ एतोउ अणेग गुणो, सोहिं जिमीयस्स नाण स्स ॥१॥ जं अन्नाणी कम्मं, खवेश बहुआइं वास कोडीहिं ॥ तं नाणी तिहिं गुत्तो, खवेश उस्सासमित्तेणं ॥ २ ॥ अर्थः—सम्यक्ज्ञान रहित एवो अज्ञानी मिथ्यादृष्टि जीव, ते ठछ, अछम, दशम, डुवालस, पासखमण, मासखमण प्रमुख अनेक प्रकारें तपस्या करतो, तथा ए तपस्या आदें देइने अनेकगुणें करी शोचतो घणा वर्षनी कोडी गमे तपस्यायें करी जेटलां कर्म खपावे, तेटलां कर्म, सम्यक् ज्ञानी जीव, मन, वचन, कायायें करी एकचित्तें सत्तागतनां चिंतनमां रहेतां थकां एक श्वासोह्वासमां खपावे, एटले मिथ्यादृष्टिअज्ञानी जीव, घणा वर्षनी कोडी गमे तपस्या करी जे काम काढे, तेटलुं काम समकेतदृष्टि जीव, एक श्वासोह्वासमां काढे, ए रीतें शब्दसमजिरूढ नयने मत्तें करी जीव, संवर निर्झरा रूप कार्यनो कर्त्ता तेनो परमार्थ कह्यो.

हवे एवंचूत नयने मत्तें जीव सर्व कर्म खपावी, मोक्षपद पामी, लोकने अंतें विराजमान सादि अनंतमे जागें परमानंद सुखने विलासे, बाधारहित अनंता सिद्ध परमात्मा वत्तें ठे. ए रीतें ए नयनी अपेक्षायें करी नव तत्त्वमां जीवनुं कर्त्तापणुं देखाड्युं, तेमाटे ए पंक्ति जीव चित्तमां उतारी, नयनी अपेक्षा विचारी, सर्वनय प्रमाण करे, ते प्राणी सम्यग्दृष्टि जीव जाणवो. अने जे एमां एक नय पकडे ते जीव मिथ्यादृष्टि जाणवो.

१७३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अशुज प्रकारें कर्त्ता रूप केटलां तत्त्व ठे.

गुरुः—कजुसूत्र नयने मत्तें पहेले गुणगणे अशुज प्रकारें कर्त्ता रूपमां पांच तत्त्व जाणवां. एक तो कर्त्ता जीव पोतें, बीजुं (अशुज के०) पाप,

ત્રીજું પાપનાં દલીયાં તે અજીવ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ જાણવાં તે આશ્રવ, પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે તે બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૭૪ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:-ઋજુસૂત્ર નયનેં મતેં પહેલે ગુણઠાણેં શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં, જેમ કોઈ એક જીવ શુદ્ધ કરાળી કરે છે, અને તેના અંતરં ગુણરૂપ ઇન્દ્રિય સુખની વાંઠાયેં પરિણામ વર્તેં છે, તેને શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તા કહીયેં. તિહાં કર્તા જીવતત્ત્વ, અને વીજું (શુદ્ધ કે) ગુણ, ત્રીજું ગુણનાં દલીયાં તે અજીવ, ચોથું એ આશ્રવરૂપ છે પાંચમું એણે કરી જીવ બંધાય છે.

૧૭૫ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:-શુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં આઠ તથા નવ તત્ત્વ પામીયેં. જે કારણેં શબ્દ સમજિરૂઢ નયને મતેં સમકેત જાવેં ચોથા ગુણઠાણાથી માંઢીને થાવત્ અગીયારમા બારમા ગુણઠાણા લગેં ઢઢસ્થ અવસ્થાયેં શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપ કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા સમજિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાનને શુદ્ધપ્રકારેં કર્તા કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૬ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને અશુદ્ધ કારણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:-એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુદ્ધ કારણરૂપ એક પાપતત્ત્વ જાણવું, કારણ કે અશુદ્ધ ઘટલે પાપ તે પાપનાં કામ તો હિંસાદિ પરિણામ તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, ઘટલે કારણ તો જીવને અશુદ્ધ મહ્યાં પણ જીવ તેમાં હે જલે, તો બંધાય અને જો જીવ તેમાં જલ્લીને બંધાય તો જીવ, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. અને જો જીવ નહીં જલે, તો નવ તત્ત્વમાંથી એક પાપ તત્ત્વ પામીયેં. તેથી અશુદ્ધ કારણરૂપ જીવને એક તત્ત્વ છે.

૧૭૭ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને શુદ્ધકારણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-જીવને શુદ્ધ કારણ રૂપ એક ગુણ તત્ત્વ જાણવું. ઘટલે શુદ્ધ કારણ તે દાન, દયા, પરોપકાર, કરુણા, સેવા, જક્તિ, ઉત્તમ ગુણવાન્ જીવના બહુમાન કરવાં એ આદેં અને પ્રકારેં શુદ્ધ કારણ જાણવાં, ઘટલે (શુદ્ધ કે) ગુણરૂપ ફલની વાંઠાયેં પરિણામ વર્તેં છે માટે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં ઘટલે જીવને કારણ તો શુદ્ધ મહ્યાં, પણ તેમાં હે જીવનો ઉપયોગ જલે તો ગુણ

रूप दलीयां बांधे तेवारें जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने वंध, ए पांच तत्त्व पामीयें नहीं तो शुज कारणरूप जीवने एक पुण्य तत्त्व जाणवुं.

१७७ शिष्यः—एनवतत्त्वमांथी जीवने शुद्धकारणरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—जीव, शुजाशुज कर्मरूप कचरे लेपाणो, तेणें करी चार गतिरूप संसारमां अनेक प्रकारनी विटंबना जोगवे ठे, परंतु जो संवर अने निर्झरारूप वे शुद्ध कारण जीवने मले, तो कर्मथकी ठोडावी मोक्ष नगरें पहोंचाडे. ए रीतें शुद्ध प्रकारें कारणरूप जीवने संवर अने निर्झरा ए वे तत्त्व जाणवां.

१७८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी निश्चयथकी कार्यरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—एतुंचूतनयने मतें निश्चयथकी कार्यरूप एक मोक्षतत्त्व जाणवुं. ते मोक्षपुरीमां तो आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें,

१७९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी लौकिक मार्गमांहे केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—(लौकिकमार्ग के) संसारहेतुमार्ग एटले शुजाशुज विकाररूप संसारवृद्धिनां कारण सेववां तेने लौकिकमार्ग कहीयें, तेमां ठ तत्त्व पामीयें, जे कारणें राग, द्वेष, अज्ञान, मिथ्यात्व, विषय, कषाय, निद्रा, विकथा, हांसी, कुतूहल, अहंकार ममकाररूप अनेक प्रकारनी चेष्टाउं करवी, ते सर्व संसार वृद्धिनां कारण जाणवां. तेने लौकिकमार्ग कहीयें. अथवा तप, संयम, पूजा, प्रभावना, जक्ति, इंद्रियदमन, वैराग्य, जावना, ए आदि अनेक प्रकारनी कष्टक्रिया करे ठे, पण आ जवमां यशःकीर्त्ति, लक्ष्मी, पुत्र, कलत्र, परिवार, कृद्धिनी वांठायें अथवा परजवें शेठ, सेनापति, साहुकार, देवता, इंद्र, वासुदेव, चक्रवर्त्तीनी पदवी पामवारूप वांठायें परिणाम वर्त्ते ठे, एटले ठे तो लोकोत्तर मार्ग, पण अज्ञान दशायें करी संसार वृद्धि हेतुमां गयो माटें लौकिकमां जल्यो, तेमां ठ तत्त्व पामीयें. एक तो जीव, अने शुजाशुज विकाररूप पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां सत्तायें लाग्नां ते आश्रवचूत ठे, ए दलीये जीव बंधाणो ते ठहुं बंधतत्त्व ठे.

१८० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी लोकोत्तर मार्गमां केटलांतत्त्वपामीयें ?

गुरुः—ए लोकोत्तर एटले लोकथकी उत्तर चारगतिरूप संसारनी वांठाथकी रहित एक मोक्ष मार्गने साधे, तेने लोकोत्तर मार्ग कहीयें. एटले समकेती, देशविरति तथा ठठे सातमे गुणठाणे वर्त्तता जे साधु मुनिराज, एम यावत् ब्रह्मस्थ अवस्था लगें सर्वे जीव, लोकोत्तर मार्गमां जाण-

वा, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्व पामीयें. तथा तेरमे चौदमे गुणठाणे शुद्ध ध्यानमां वर्तता केवली जगवान् पण लोकोत्तर मार्गमां जा एवा, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्व पामीयें.

१६९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा केटला तत्त्वनी साथें ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा ठ तत्त्वनी साथें ठे केम के जीवने अनादि कालना सत्तायें जावकर्मरूप राग अने द्वेष, शत्रु थइ लागा ठे, तेनी चिकाशें शुचाशुच विकाररूप आठ कर्मनां दलीयां लागे ठे, ते दलीयांने अव्यकर्म कहीयें, ते आठ कर्मथकी उत्तर कर्मरूप एक शोने अठावन्न प्रकृति जाणवी, ते प्रकृतिरूप कमें जीव बंधाणो, तैणें करी चार गतिरूप संसारमां फरे ठे, ए रीतें जीवने बाधक दशा कहीयें. तेमां आगल मिथ्यात्वगुणठाणे कहां, ते रीतें ठ तत्व पामीयें.

१७० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने साधक दशा केटला तत्त्वनी साथें ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी जीवने साधकदशा वे तत्त्वनी साथें जाणवी, कारण के निगोदमां कमें करी जीवनी चेतना दवाणी, पण अकारनो अनंत मो जाग उघाडो हतो, तैणें करी जीवित पणुं हतुं तिहांथकी अकाम निर्झारायें कालस्थितिने योगें करी जीव उंचो आव्यो, त्रसपणुं पाम्यो, अ ने पुण्यना उदयें श्रावक कुल, देवगुरुनी योगवाइ मली, परंतु शब्दसमजि रूढ नयने मत्तें समकित जावरूप संवर, निर्झारा, ए वे तत्व जो जीवने सहा यकारी थाय, तो सकल कर्मथकी बोडावी जीवने मोक्ष नगरें पहुँचाडे, माटे साधकदशारूप जीवने संवर अने निर्झारा, ए वे तत्व जाणवां.

१७१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने सिद्धदशा केटला तत्त्वनी साथें ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने सिद्धदशा एक मोक्ष तत्त्वनी साथें जा एवी, कारण के एवंचूतनयने मत्तें सकल कर्म क्षय करी शुद्ध सत्ता निर्मल, परमज्योति, लोकालोकप्रकाशक, अनंत गुणसंपन्न होय, तेने सिद्ध दशा कहीयें, ते तो मोक्षमां होय, माटे मोक्षतत्त्वनी साथें सिद्ध दशा ठे.

१७२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी संसारव्यापि केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—व्यवहारनयने मत्तें 'संसरतीति संसारः' एटले चारगतिरूप संसारमां संसरतुं तेने संसार कहीयें, तिहां पहेले गुणठाणे मिथ्यादृष्टि जीव चारगतिरूप संसारमां संसरे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें ठ तत्व प

मीयें, अने समकित जावें चोथा गुणठाणाथी मांमी यावत् अग्यारमेवारमे गुणठाणे ठ्ठस्य अवस्थायें साधु मुनिराज पण वत्तें ठे, ते पण चार गति रूप संसारमां व्यवहारनयने मत्तें संसरे ठे, माटे तेने संसारी कहीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें आठतत्त्व पामीयें, तथा समजिरूढ नयने मत्तें तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जगवान् वत्तें ठे, तेने व्यवहार नयने मत्तें संसारी कही बोलाव्या ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१६६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां सिद्धव्यापि केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शुक्ल ध्यानरूप अग्रियें करी अष्ट कर्म बाळी, अष्ट गुण संपन्न, लोकने अंतें विराजमान, अनंतसुख जोगी, सादि अनंतमे जांगे वत्तें ठे, तेने सिद्ध जगवान् कहीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१६७ शिष्यः—ए नव तत्त्वने साते नयें करी जीवतुं गुणीपणुं केम जाणीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक जीवतत्त्वने गुणी कहीयें, कारण के नैगम अने संग्रह नयने मत्तें पारिणामिक जावें करी सर्व जीव, पोताना स्वजाव रूप गुणमां रह्या वत्तें ठे, माटे ए वेहु नयने मत्तें सर्व जीव, सत्तायें ए क समान ठे, तेथी एक जेदें कहीयें, अने व्यवहार नयने मत्तें जीवना चौद जेद, बत्रीश जेद, तथा पांचशो त्रेशठ जेदपणे सर्वे कर्मरूप जडनी साथें अनंतो काल जेला रह्या, माटे जडरूप पणें करी जड कहेवाणा, अने कजुसूत्र नयने मत्तें अतरंग परिणामनी चिकाशें शुजाशुज कर्मने हेतुयें जीव, पुण्य पाप अजीवरूप आश्रवमां बंधाणो, तेणें करी चार गति रूप संसारमां पड्यो, माटे संसारी कहेवाणो अने शब्द तथा समजिरूढ नयने मते संवर निर्झरारूपपणे करी घाति कर्म द्यय कहां, तेवारें तेरमे गुणठाणे केवली कहेवाणो तथा एवंभूतनयने मत्तें सकल कर्म द्यय करी मोक्ष पण पामी लोकने अंतें विराजमान वत्त्यों, तेवारें सिद्ध कहेवाणो, एम अनेक नयनी अपेक्षायें पंकितलोकने ए नवतत्त्वमां जीवतुं गुणीपणुं जाणवुं.

१६८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जीवने अशुज गुण रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—अशुज गुण ते पापने कहीयें, अने ते पापनां दळीयां अजीव, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दळीये जीव बंधाणो ठे, ए रीतें पाप, अ जीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व जीवने अशुज गुणरूप जाणवां.

१६९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जीवने शुज गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

ગુરુ:—શુદ્ધગુણ તે પુણ્યને કહીયે તે પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં, અને એ દલીયે જીવ વંધાણો છે. એ રીતે પુણ્ય, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જીવને શુદ્ધગુણરૂપ જાણવાં.

૨૦૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને શુદ્ધ ગુણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—જીવ, શુદ્ધાશુદ્ધ વિકારરૂપ કર્મે કરી લેપાણો, તેથી ચારગતિ રૂપ સંસારમાં અનેક પ્રકારે પીડા યોગવે છે, પણ જો શબ્દ સમજીરૂઢ નયને મતે સંવર નિર્જારારૂપ બે ગુણ સહાયકારી થાય, તો જીવને સર્વ કર્મથી બોધાવી શુદ્ધ કરે, અને અનંત ચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી આપે, માટે સંવર અને નિર્જારારૂપ બે તત્ત્વ જીવને શુદ્ધ ગુણરૂપ જાણવાં.

૨૦૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને નિશ્ચયગુણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—એવંચૂતનયને મતે નિશ્ચય ગુણરૂપ એક મોક્ષતત્ત્વ જાણવું, જે કારણે જિહાં જન્મ નહી, જરા નહી, મરણ નહી, રોગ નહી, શોક નહી, પીડા નહી, આધિ નહી, વ્યાધિ નહી, હર્ષ નહી, હેત નહી, પ્રીતિ નહી, સંતાપ નહી, કર્મ નહી, ક્રોધ નહી, વાદ નહી, વિવાદ નહી, શત્રુ નહી, મિત્ર નહી, યદું (શિવ કેવ) નિરુપદ્રવ અચલિત અદ્વય પદની સ્થિતિ, અનંત ત સુખનું વાસરૂપ, તે મોક્ષ પદ કહીયે. તે જીવને નિશ્ચયગુણરૂપ જાણવું.

૨૦૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના બે પ્રેદ છે, એક સર્વપ્રત્યક્ષ, અને બીજું દેશપ્રત્યક્ષ, તેમાં સર્વપ્રત્યક્ષ તો કેવલ જ્ઞાન છે, તિહાં કેવલી જગવાન્ લોકા લોકનું સ્વરૂપ કેવલજ્ઞાને કરી પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે, તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે, અને સિદ્ધના જીવ પણ કેવલજ્ઞાને કરી સર્વજ્ઞાવ, પ્રત્યક્ષ પણે જાણે છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે, એ રીતે સર્વપ્રત્યક્ષનું સ્વરૂપ કહ્યું, હવે દેશપ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના વલી બે પ્રેદ છે. એક તો મનઃપર્યવજ્ઞાન, તે મનો વર્ગણને પ્રત્યક્ષપણે જાણે, અને બીજું અવધિજ્ઞાન, તે પુદ્ગલવર્ગણને પ્રત્યક્ષ પણે જાણે, એ દેશપ્રત્યક્ષના બે પ્રેદ જાણવા, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના સ્વરૂપમાં આઠ, નવ તથા ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૦૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી પરોક્ષજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—પરોક્ષજ્ઞાનના ત્રણ પ્રેદ છે, એક આગમપ્રમાણ, બીજું અનુમાન પ્રમાણ, ત્રીજું ઉપમા પ્રમાણ, તિહાં જે દેવતાનાં સુખ, નરકનિગોદનાં

दुःख, ऊर्ध्वलोकना जाव, अधोलोकना जाव, तिर्था लोकना जाव, ए सर्वे श्री जिन आगमश्रुती प्रमाण करे, ते प्रथम आगमप्रमाण जाणवुं. तथा कोइ जीव, अजीवरूप वस्तुने अनेक प्रकारनी उपमा आपी बोला वीयें, जेम तीर्थकरने गंधहस्तीनी उपमा, चिंतामणि रत्ननी उपमा, ए री तें ते वस्तुना गुणप्रमाणें जीव अजीव वस्तुने उपमा देवी, ते बीजुं उपमाप्रमाण जाणवुं. तथा कोइना घरमां धूमाडो देखी अग्निनुं प्रमाण थाय, तेमज कोइकुं मुख देखी हर्ष, शोक अथवा रोग चिंतानुं प्रमाण थाय, एवुं अनेक प्रकारनुं जे जाणपणुं तेने अनुमानप्रमाण कह्यीयें. ए रीतें सम्यक् ज्ञानना धणीने ए त्रण प्रकारें परोक्ष ज्ञाननुं जाणपणुं होय, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने जे मिथ्यात्वी जीवने ए त्रणे प्रकारें परोक्षज्ञाननुं जाणपणुं होय, तेमां उ तत्त्व पामीयें,

१०४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी स्वाज्ञाविक तत्त्व केटलां पामीयें.

गुरुः—जीव, जेवारें पोताना स्वज्ञावमां रहे, तेवारें संवर कह्यीयें अने ज्यां सुधी संवरमां जीव रहे, त्यां सुधी समय समय अनंतां कर्म निर्जारा वे, अने निर्जारा थाय, तेवारें जीव, मोक्षपद पामे, कारण के ॥ गाथा ॥ द्वाण अर्द्ध जे अघ टले, ते न टले जवनी कोड ॥ तपस्या करतां अति घणी, पण नावे ज्ञान तणी कोइ जोड ॥ १ ॥ अर्थः—एक घडीमां उ द्वाण थाय तेवुं अर्द्ध द्वाण एटले एक घडीनो वारमो जाग थयो, एटली वार सत्ताग तना चिंतनरूप संवरमां जीव रहेतो थको जेटलां कर्म खपावे, तेटलां कर्म कोडिजव सुधी ठठ, अष्ठम, मास, खमण आदिक तपस्या करतां न खपे. ए परमार्थ जाणवो. ए रीतें एक अंतरमुहूर्त खरूपना चिंतनरूप संवरमां रहेतो थको जीव, घातीकर्म दाय करी केवल ज्ञान पामे, अने पढी अघाति कर्म खपावी मोक्षपद पामे, एम ए नव तत्त्वमांथी जीव, संवर, निर्जारा अने मोक्ष, ए चार तत्त्व स्वाज्ञाविक जाणवां.

१०५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी विज्ञाविक तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, शुभाशुभ विज्ञाव दशारूप परिणामें करी, पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप बांधे, ते आश्रवभूत जाणवां. माटे जीव, पुण्य, पाप, अजीव, बंध अने आश्रव, ए उ तत्त्व विज्ञाविक जाणवां.

१०६ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी समकेतीने साध्यसाधनरूप केटलांतत्त्व ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांशी समकेतीने साध्यरूप एक तत्त्व अने साधन रूप बे तत्त्व पामीयें, ते आवी रीतें—शब्दनयने मत्तें समकेत जावें जे जीव वत्तें ठे, ते एतुं चिंतवन करे ठे, जे माहारे जीवें कर्मवशें करी संसारमां फरतां अनंता पुनल परावर्तन कल्यां, तेणेंकरी अज्ञानपणे घणी विराधनाउं करी, एटले केवली, ब्रह्मस्थ मुनिराज, तीर्थयात्रा, केवली प्ररूपित धर्म, समकेती, देशविरति, ब्रह्मचारी, ए आदें देइने अनेक प्रकारना गुणी जीवो तेना अवर्णवाद बोलीने विराधनाउं करी, एम संसारमां फरतां अज्ञानने वशें करी में एवा उत्तम, गुणीजीवोनी निंदा करी, ईर्ष्या करी, ते कमें बीटाणो थको अनेक प्रकारें विटंबना जोगवी, तथा में दुष्ट पापी जीवें आज्ञानपणे एक इंड्रिय सुखनाज सावय माटे अनेक प्रकारें जीवने ठेदना, जेदना, ताडना, तर्जना, प्रमुख दुःख पीडा उपजावी, एटले एक समकित गुण बिना माहारे जीवें मिथ्यात्वजावें करी महा आकरा निविड कर्मना बंधप्रत्यें बांध्या, तेणें करी ज्ञारी थइने माहारे जीवें नरक निगोदमां अनंतां दुःख जोगव्यां, एम दुःख जोगवतां जोगवतां अवस्थितिने योगें करी जेवारें पुण्यरूप बोलावानी सहायें त्रसपणुं, पंचेंद्रिय परवडा, मनुष्यनो अवतार, देव गुरुनी योगवाइ मल्ली, तेवारें महोटे पुण्ये करी तत्त्वमयी, तत्त्व प्रकाशिनी, तत्त्वस्वरूपज्ञासिनी देशना, गुरुमुखें सांजली, तेथी महारी मिथ्यात्वनी बुद्धि विलय थइ, अने हुं बोधवीज ना लाजप्रत्यें पाम्यो, एवा प्रकारनी जावनायें समकेतदृष्टि जीव, तत्त्व स्वरूपनी निर्मल प्रतीति करवा सारु जीवादिक नव पदार्थनुं जाणपणुं गुरुमुखें करे, ते आवी रीतें—नैगमादि सात नय, द्रव्यास्तिक दश नय, पर्यायास्तिक ठ नय, कारण पांच, कारक ठ, हेय, ज्ञेय, उपादेय, निश्चय, व्यवहार, द्रव्य, जाव, उत्सर्ग, अपवाद, उत्पाद, व्यय, ध्रुव, निक्षेप, प्रमाण, तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव, ए द्रव्यादि चार जांगे करी तथा नित्य, अनित्य, सत्, असत्, एक, अनेक, वक्तव्य, अवक्तव्य, ए नित्यादि आठ पक्षें करी, षड्द्रव्यनुं तथा नव तत्त्वनुं स्वरूप गुरुमुखें जाणे, अथवा त्रिजंगी, सप्तजंगी, अनेकजंगी, ए रीतें अनेक प्रकारें नव तत्त्व षट्द्रव्यनुं जाणपणुं करी स्वसत्ता परसत्तानी जासनरूप जेणें प्रतीति करी ठे.

तिहां स्वसत्ता ते एक निश्चयनयें करी शुद्ध, निर्मल, परमज्योति, कर्म

कलंकथकी रहित, शुद्ध, चिदानंद, वस्तुगतै सत्तायें सिद्धसमान, अखंड, अखिस, शाश्वत, एवं पोताना आत्मानुं स्वरूप तेनी जेणें अंतरंग ज्ञासनरूप जाणपणानी प्रतीति करी ठे, ते जीव, स्वसत्तायें रक्त कहियें अने परसत्ता ते शुजाऽशुज विकाररूप कर्मनुं ग्रहण करवुं अने पढी तेथकी उपना जे फलरूप विकार, इंद्रियना सावध, तेनेविषे मग्नपणे, एकाग्र चित्तें वर्तवुं, एवा परिणाम जे जीवना वर्तें ठे, ते जीव, परसत्तायें रक्त कहियें. ए स्वसत्ता अने परसत्तानो अर्थ जाणवो.

हवे समकेती जीव, अज्ञानदशाथी रहितथको उदासी परिणामरूप विरक्तजावें इंद्रियरूप विकारथकी रहित, एक पोताना आत्मानी सिद्ध समान जेणें प्रतीति करी ठे ॥ श्लोक ॥ यः परात्मा परंज्योतिः, परमः परमेष्ठिनाम् ॥ आदित्यवर्णस्तमसः, परस्तादामनन्ति यं ॥ १ ॥ सर्वे येनोन्मूढ्यं ते, समूलाः क्लेशपादपाः ॥ मूर्ध्ना यस्मिन्नमस्यंति, सुरासुरनरेश्वराः ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ अस्यार्थः—जीव ठे ते परमात्मा ठे, परमज्योति ठे, पंचपरमेष्ठि थी पण अधिको पूज्य ठे, केम के पंचपरमेष्ठि तो मोक्ष मार्गना देखाड नार ठे, पण मोक्षनो जावावालो तो आपणो जीव ठे, अज्ञाननो मटाड नार ज्ञानदृष्टियें करी पोताना स्वरूपनो जाणनार, सर्व कर्मक्लेशनो खपाव नार, एवो पोतानो आत्मा ध्यावो. तेहीज परम श्रेयनुं कारण ठे, शुद्ध ठे, परम निर्मल ठे, एवो आत्मा उपादेय जाणी सईहे. जेहवुं पोताथी निर्वहे, तेवो त्यागवैराग्यमां प्रवर्तें. एवे श्लोक श्रीहेमाचार्यकृत वीतरागस्तोत्रना ठे.

एटले धनने परवस्तु जाणी, सुपात्रने दान आये, इंद्रियना विकारने कर्म बंधनां कारण जाणी, तेने परिहरी शील पाळे, आहार पुजल परवस्तुनो ठे, ते शरीरपुष्टिनुं कारण ठे, अने शरीरपुष्टि कीधे इंद्रियना विषयनी पुष्टि थाय, ते सर्व परस्वजाव जाणवो. माटे तिहांथकी समकेती जीव, विरक्त जावें, संसार उदासी, त्यागरूप वैराग्य जावनायें वर्ततां एक पोतानी सत्तायें वस्तुधर्मनी जेणें प्रतीति करी ठे, अने पोतानी आत्मसत्ता साधवाने विषे जेनुं चित्त उजमालपणे उद्यममां प्रवर्तें ठे, एवी रीतें साध्य जेनुं एक चोखुं ठे, अने (साधन के) जे संवर निर्झरारूप व्रत, पञ्चस्काण, पोसा, सामायिक, पडिकमणुं, तीर्थयात्रा, पूजा, प्रजावना, महोत्सव, ध्यान, स्मरण, इत्यादि अनेक प्रकारें साधना ठे, पण साध्य तो

પોતાના આત્માને કર્મચક્રી રહિત નિરાવરણ કરવારૂપ એકજ છે, એમ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી પોતના સ્વરૂપમાં રહે, તેટલી વાર જીવને સંવર કહીયે. અને એ સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનંતા કર્મના થોકડા નિર્જારાવે, એટલે નિર્જારાતત્ત્વ કહીયે, માટે એ નવ તત્ત્વમાં સમકેતી જીવને સાધ્યરૂપ એક મોક્ષતત્ત્વ જાણવું. અને સાધન રૂપ સંવર અને નિર્જારા એ બે તત્ત્વ જાણવાં.

૨૦૭ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી મિથ્યાત્વીને સાધ્ય સાધનરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે.

ગુરુ:-મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ, પહેલે ગુણઠાણે શુચ્ચકરણીરૂપ પુણ્યફલદેહુ ઇન્દ્રિય સુલ્લેખી લાલચે અનેક પ્રકારે કષ્ટક્રિયા, વ્રત, પચ્ચસ્કાણ, તપ, જપ કરે છે, પણ અંતરંગ પુણ્યરૂપ ફલની વાંઠાયે પરિણામ વર્તે છે, એટલે એક કર્તા જીવતત્ત્વ, અને વાંઠા પુણ્યની તે વીજું પુણ્યતત્ત્વ, તથા પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે ત્રીજું અજીવતત્ત્વ, ચોથું આશ્રવતત્ત્વ અને એ દલીયે જીવ બંધાણો, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતે નવ તત્ત્વમાંથી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને સાધ્ય સાધનરૂપ પાંચ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૦૮ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને રૂઝુસૂત્ર, એ ચાર દ્રવ્ય નય કહીયે, એ ચાર નયનું જાણપણું પ્રથમ ગુણઠાણે જાણવું. માટે એ દ્રવ્ય નયને મતે જે જીવના પરિણામ વર્તે છે, તે જીવ, શુચ્ચાશુચ્ચ કર્મરૂપ પુણ્ય પાપના ફલ પ્રત્યે ઉપાર્જે છે, માટે કર્તા જીવ અને પુણ્યપાપનાં દલીયાં અજીવ તે આશ્રવરૂપ જાણવાં અને એ દલીયે મલી જીવ બંધાણો, એ રીતે જીવ, પુણ્ય, પાપ, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ છ તત્ત્વ, દ્રવ્યનયે જે જીવના પરિણામ વર્તતા હોય, તેમાં જાણવા.

૨૦૯ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી જ્ઞાનનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-શબ્દ, સમજિરૂઢ અને એવંચૂત એ ત્રણ જ્ઞાનનય જાણવા, એટલે જે જીવના શબ્દ અને સમજિરૂઢ નયને મતે બદ્ધસ્થ અવસ્થાપર્યંત પરિણામ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે, અને સમજિરૂઢ નયને મતે તેર મે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયે, તથા એવંચૂત નયને મતે સિરૂ જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે, એ રીતે જ્ઞાન નયે જે જીવ વર્તતા હોય, તેમાં આઠ નવ અને ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૧૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અઢીઢીપઘ્યાપિ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—અઢી ઢીપમાં મિથ્યાત્વી જીવ રહ્યા છે, તે આશ્રયી ઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમકેતજાવેં ઢદ્વસ્થ અવસ્થા પર્યત જે જીવ વર્તે છે, તે નિર્જ્ઞા રાપ્રત્યેં કરે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગ વાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં,

૨૧૧ શિષ્ય:—એનવતત્ત્વમાંથી અઢીઢીપથી વાહેરના લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ ?

ગુરુ:—અઢી ઢીપથી વાહેર તિર્યચ જીવ રહ્યા છે, અને દેવતા, વિદ્યાધર તથા મુનિરાજનું અઢીઢીપ વાહેર આવાગમન છે, માટે તિહાં મિથ્યાત્વી જીવમાં ઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમકેત જાવેં જે જીવ વર્તે છે, તેમાં આઠતત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ઋર્ધ્વ લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—ઋર્ધ્વલોકમાં વૈમાનિક દેવ રહ્યા છે, સિદ્ધના જીવ રહ્યા છે, પાંચ સ્થાવરના જીવ રહ્યા છે, અને નિગોદીયા જીવ રહ્યા છે, તેમાં સિદ્ધના જીવ આશ્રયી ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, અને મિથ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ પામીયેં, તથા સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી તિર્થા લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—તિર્થા લોકમાં જે મિથ્યાત્વી જીવ છે, તે આશ્રયી ઠ તત્ત્વ અને સમકેતજાવેં ઢદ્વસ્થ અવસ્થા પર્યત જે જીવ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ, તથા તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અધોલોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—અધોલોકમાં જવનપતિ, દેવ તથા નારકીના જીવ અને પાંચ સ્થાવરના જીવ, તથા નિગોદીયા જીવ રહ્યા છે, તેમાં સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને મિથ્યાત્વીજીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૫ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી વ્યવહાર નયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—વ્યવહારનયનો મૂલજેદ તો એક છે, અને વિસ્તારચક્રી ઠ જેદ જાણવા. તે આવી રીતેં:—એક તો અશુદ્ધવ્યવહાર નય છે, તે અશુદ્ધવ્યવહારનયેં કરી જીવમાં અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ, એ અનાદિકાલનાં શત્રુચૂત થઈ લાગ્યાં છે, તેણેં કરી જીવમાં અશુદ્ધપણું જાણવું, માટે એ અશુદ્ધતાની ચિ કાશેં કરી જીવને સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ દલીયાં સત્તાયેં લાગે છે,

ए अशुक्रता जीवने अनादिनी जाणवी, ए रीतें ए अशुक्र व्यवहारनयें जीव कर्त्ता जाणवो. तेनुं स्वरूप संक्षेपमात्र कथुं.

हवे वीजो शुभ्रव्यवहार नय ठे. तेणें करी जीव, दान, शीयल, तप, ज्ञान, पूजा, प्रज्ञावना, सेवा, प्रक्ति, साहम्मिवात्सल्य अने विनय, वैयावच्च, उपकार, करुणा, दया, यत्ना, मनोहर वचन बोलवुं, सर्व जीवनुं रूढुं चिंतवुं, ए आदें देइ अनेक प्रकारें जीव शुभ्रव्यवहारनयें कर्त्ता जाणवो.

हवे त्रीजो अशुभ्रव्यवहार नय. तेणे करी जीव क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, कषाय, निद्रा, विकथा, हांसी, विनोद, निंदा, ईर्ष्या, चाढी, मूर्खा, ममता, हिंसा, मृषा, अदत्त, मैथुन, ए आदें देइने अनेक प्रकारें जीव, अशुभ्र व्यवहारनयें कर्त्ता जाणवो.

हवे चोथो उपचरितव्यवहारनय. तेणें करी जीव, धन, कुटુંબ, परिवार, हाट, घर, वखार, गाम, गरास, देश, चाकररूप दास, दासी, वाणोतर, राजकृति, क्षेत्र, खલાं, वाढી, वन, आराम, કૂવા, વાવ્ય, સરોવર, નવાણ, ए आदि अनेक प्रकारની જે વસ્તુ પોતાથકી પ્રત્યક્ષ જૂદી છે, તેને जीव, અજ્ઞાનપણે પોતાની કરી જાણે છે, તેને મહારું મહારું કરતો ફરે છે, તેથી તેના પાપનો અધિકારી થાય છે, ए उपचरितव्यवहारनयें जीव; कर्त्ता जाणवो.

हवे पांचमो अनुपचरित व्यवहारनय. तेणें करी जीव, શરીરાદિક પર વસ્તુ જે પોતાના આત્મસ્વરૂપથી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી છે, પરંતુ પારિણામિક જાવેં છોલીચૂતપણે એકઠી જીવની સાથેં મલી રહી છે, તેને जीव, પોતાની કરી જાણે છે, જો પણ જીવેં ઇવાં શરીર તો સંસારમાં અનંતી વાર કચ્યાં, અને અનંતી વાર મૂક્યાં, તો પણ અજ્ઞાનપણે જીવ, પોતાની કરી જાણે છે, તેથી તેને વાસ્તે અनेક પ્રકારનાં હિંસાદિક પાપેં કરી જીવને પુષ્ટ કરે છે, ए अनुपचरितव्यवहारनयें जीवने कर्त्ता जाणवो.

ए पांच प्रकारें व्यवहारनयमां જે જીવના પરિણામ વર્તે છે, તે જીવ, શુભ્રા શુભ્રરૂપ ફલ પ્રત્યેં પામે. ए पांच व्यवहार ते ऋजुसूत्र नयने मर्ते पहेले गुण गाणे जाणवा. एमां वर्त्तनारो जीव, मिथ्यादृष्टि होय, तेमां ठ तत्त्व पामीयें.

हवे ठाठो शुभ्रव्यवहार-नय, एटले शुभाशुभकर्मरूप कचरामां जीव, छे पाणो ठे तिहांथकी शुभ्रनिर्मलतानो करनार, तेने ठाठो शुभ्रव्यवहार नय कहीयें. एटले नीचेना गुणगणानुं बोडवुं अने उपरला गुणगणानुं छेवुं,

તેને શુદ્ધવ્યવહારનય જાણવો. માટે પહેલે ગુણઠાણે મોહનીય કર્મની સાત પ્રકૃતિ યજ્ઞપાવી, ચોથે ગુણઠાણે આવ્યો, તેવારે આત્માના અનંતા ગુણમાં હેથી એક સમકેત ગુણ પ્રગટ્યો, ઇટલી જીવને શુદ્ધતા થઈ, એમજ ચોથે થી પાંચમે, પાંચમેથી ઠઠે, ઠઠેથી સાતમે, એમ યાવત્ અગીયારમે વારમે ગુણઠાણે ઠઠ્ઠસ્થ અવસ્થા પર્યંત જે જીવ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે.

તથા સમન્નિરૂદ્ધનયને મતે તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ શુદ્ધ વ્યવહારમાં વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયે, ઇટલે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાનને પણ પંચલઘુ અક્ષરરૂપ કાર્ય કરવું બાકી છે, તેથી ઇટલી જીવને અશુદ્ધતા જાણવી. તે અશુદ્ધતાને ટાલે અને શુદ્ધતા નિપજાવે, તેને શુદ્ધવ્યવહાર નય કહીયે. ઇટલે જેમ જેમ આગલનાં ગુણઠાણાં ઢોડવું અને ઉપરલાં ગુણઠાણાં લેવું, તેને શુદ્ધવ્યવહારનય જાણવો. એ રીતે ઠ પ્રકારે વ્યવહારનયના સ્વરૂપમાં ઠ, આઠ તથા નવ તત્ત્વ જાણવાં.

૧૧૬ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી નિશ્ચયનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-એવંચૂતનયને મતે જીવે ૧ જ્ઞાનાવરણીયકર્મની પાંચ પ્રકૃતિ ક્ષય કરી અનંત જ્ઞાન પ્રગટ કહ્યું, ૨ દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિ ક્ષય કરી અનંત દર્શન પ્રગટ કહ્યું, ૩ વેદનીયકર્મની બે પ્રકૃતિ ક્ષય કરી અવ્યાબાધ સુખ પ્રગટ કહ્યું. ૪ મોહનીય કર્મની અઠાવીશ પ્રકૃતિ યજ્ઞપાવી, દ્વાયિક સમકેત અને યથાચાર્યત્ત્વરિત્ર પ્રગટ કહ્યું. ૫ નામકર્મની એકશો ત્રણ પ્રકૃતિ યજ્ઞપાવી, અરૂપી ગુણ પ્રગટ કહ્યો. ૬ આયુઃકર્મની ચાર પ્રકૃતિ યજ્ઞપાવી, અક્ષયસ્થિતિગુણ પ્રગટ કહ્યો, ૭ ગોત્રકર્મની બે પ્રકૃતિ યજ્ઞપાવી, અગુરુલઘુગુણ પ્રગટ કહ્યો, ૮ અંતરાયકર્મની પાંચ પ્રકૃતિ યજ્ઞપાવીને, અનંત વીર્યશક્તિરૂપ ગુણ પ્રગટ કહ્યો. એ રીતે એ આઠ કર્મ અનાદિકાલનાં આત્મ ગુણને ઘાતક હતાં, આત્મગુણને રોધક હતાં, આત્મગુણને આવસ્થા હતા, તેને શુદ્ધગ્યાનરૂપ અગ્નિયે કરી આત્મપ્રદેશથી અષ્ટ કર્મ બાલી અષ્ટગુણસંપન્ન લોકને અંતે વિરાજમાન સાદિ અનંતમે જાગે અનંતા સિદ્ધ પરમાત્મા એવંચૂતનયને મતે થયા છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતે નવ તત્ત્વમાંથી નિશ્ચયનયમાં ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૧૧૭ શિષ્ય:-જીવના વ્યવહારપ્રાણ તે કયાં ? અને નિશ્ચયપ્રાણ તે કયાં ?

ગુરુ:-વ્યવહાર નયના મતવાલો તો બાહ્યથી જેનું જેનું સ્વરૂપ દેલે,

તેને તેહવું કહી બોલાવે, ઇટલે ચાર ગતિરૂપ સંસારમાં જીવ નવ નવા જ વેં કરી એકેંદ્રિયથી માંકી પંચેંદ્રિય પર્યંત દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્ય નામ ધરાવી ચવવું ઉપજવું કરે છે, માટે જે ગતિમાં ઉપજે, તે ગતિનાં જે પ્રાણ જીવ ધરે છે, તે વ્યવહારનયેં પ્રાણ જાણવાં, અને નિશ્ચય પ્રાણ તો જીવને સત્તાગતેં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગરૂપ છે. એ જીવનાં નિશ્ચયપ્રાણ તે સદાકાલ શાશ્વતાં છે, એનો કોઈ કાલેં વિનાશ થતો નથી. ઇટલે વ્યવહારપ્રાણની તો ઘટ વધ થાય, ગતિયેં ગતિયેં વિનાશ થાય, પરંતુ નિશ્ચયપ્રાણ તો શાશ્વતાં જાણવાં.

૨૧૭ શિષ્ય:—એક મુઠીમાં જીવ કેટલા પામીયેં ?

ગુરુ:—નિગોદિયા ગોલા લોકાકાશપ્રમાણે અસંખ્યાતા છે, ઇટલે ચૌદ રાજલોક, જીવેં કરી કાજલની કૂપી પ્રમાણેં જસ્યો છે, અને એક મુઠીમાં પણ નિગોદના ગોલા અસંખ્યાતા છે, તેમાં અનંતા જીવ પામીયેં.

૨૧૮ શિષ્ય:—ષડ્દ્રવ્યમાંહેલાં એક મુઠીમાં કેટલાં દ્રવ્ય પામીયેં ?

ગુરુ:—એક મુઠીમાં બે દ્રવ્ય પામીયેં, કેમ કે લોકમાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અધર્માસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને આ કાશાસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, તેમ નિગોદિયા ગોલા પણ તે પ્રમાણેં અસંખ્યાતા છે, અને તે અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા જેદ છે, તેથી એક મુઠીમાં પણ ધર્મ, અધર્મ અને આકાશના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. તેમ જીવ પણ અનંતા જાણવા. જેમ કોઈ એક વૈદ્યેં પૈશાજાર પૈશાજાર લાલ ઔષધી લાંબીને જોલી કરી તેમાંથી એક ચપટી જરીને આપે, તેને લક્ષ ઔષધી કહીયેં, અને મહોટો ઢગલો પડ્યો છે તેને પણ લક્ષ ઔષધી કહીયેં. એ દૃષ્ટાંતેં ચૌદ રાજલોકમાં પણ એકેક દ્રવ્યના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા અને એક મુઠીમાં પણ અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા, ઇટલે એક મુઠીમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને નિગોદિયા જીવના ગોલા પણ અસંખ્યાતા આવ્યા, માટે એક ધર્માસ્તિકાય બીજું અધર્માસ્તિકાય, ત્રીજું આકાશાસ્તિકાય અને ચોથું જીવાસ્તિકાય, એ ચાર દ્રવ્ય થયાં. હવે તે નિગોદમાંહેલો એક ગોલો લહિયેં, તેમાં અસંખ્યાતી નિગોદ છે, તે અસંખ્યાતીમાંથી એક નિગોદ લહિયેં તેમાં અનંતા જીવ છે, તેમાંહેલો એક જીવ લહ્યેં, તેના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને જીવના એકેકા પ્રદે

शें कर्मनी अनंती वर्गणाळ लागीं ठे, अने एकेक वर्गणामां अनंता पुंज ल परमाणुआ रह्या ठे, ए पांचमुं पुंजलद्रव्य थयुं, अने ए परमाणुआ सदा काल शाश्वता ठे, माटे एकेका परमाणुआमां अनंतो उत्पादव्यय रूप काल वहीं गयो, माटे ठहुं कालद्रव्य पण अनंतुं कहीयें. अने परमाणुआ तो एना ए शाश्वता ठे. ए रीते एक मुठीमां ठ द्रव्य जाणवां, ११० शिष्यः—जीवना पांचशें त्रेशठ जेद ठे, तेमांथी केटला जेदना जीव मरण पामे अने केटला जेदना जीव नहींं मरण पामे ?

गुरुः—जीवना पांचशो त्रेशठ जेदमांथी देवताना अपर्याप्तावस्थाना नवा णुं जेद नहींं मरे, तथा नारकीना अपर्याप्तावस्थाना सात जेद नहींं मरे, तथा युगलीया मनुष्यना अपर्याप्तावस्थाना ढ्याशीं जेद नहींं मरे, ए रीतें सर्व मली (१९९) जेद नहींं मरे, बाकीना (३७१) जेदवाला मरे. ए रीतें नव तत्त्वनुं स्वरूप समकेतदृष्टि जीवना हितने अर्थें समकित रूप रत्न निर्मल करवाने वास्ते स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करवाने दीपक समान, आत्मारथीं जीवने आचरण समान नवतत्त्व विचार कळो ॥

॥ हवे अघ्यात्मस्वरूपबावनी कहीयें ठेयें ॥

॥ दोहा ॥ माया जाल मूकी परी, श्रुत शारीत्र विचार ॥ जवजल ता रण पोतसम, धर्म हियामां धार ॥ १ ॥ धर्मथकी धन संपजे, धर्म सुखी या होय ॥ धर्म धन वघे घणुं, धर्म करे जग कोय ॥ २ ॥ धर्म करे जे प्राणीया, ते सुखीया जवमांय ॥ जगमां सहु जीजी करे, आवी लागे पाय ॥ ३ ॥ धर्म धर्म सहु को करे, धर्म न जाणे कोय ॥ धर्म शब्द जगमां वडो, विरला बूजे सोय ॥ ४ ॥ आतमसाखें धर्म जे, त्यां जननुं शुं काम ॥ जनमन रंजन धर्मनुं, मूढ्य न एक बदाम ॥ ५ ॥ पोचेगा तब कहेगा, तब लग क ह्यो न जाय ॥ मनमें रोष नहींं करो, जडके जागी जाय ॥ ६ ॥ माणस होणां मुसकिळ है, तो साध्य कहांसो होत ॥ साध हुवा तब सिद्ध जया, केनी न रही ज्योत ॥ ७ ॥ साधु जया तो क्या हुवा, न गया मनका छेख ॥ समता सूं चित्त लाय कर, अंतरदृष्टि देख ॥ ८ ॥ चेतन तें परच्यो नहीं, क्या हुवा व्रतधार ॥ शाखि विहूणा खेतमें, वृथा बनाइ वाड ॥ ९ ॥ आतम अनुभव वासकी, कोशक नवली रीत ॥ नाक न पकरे वासना, कानग्रहे परतीत ॥ १० ॥ श्री जिनवाणी तुं नमी, कीजें आतम शुद्ध ॥ चिदानंद सुख

पामीयें, मिटे अनादि अशुद्ध ॥ ११ ॥ शुद्धात्मदर्शन बिना, कर्म न बूटे
 कोय ॥ ते कारण शुद्धात्मा, दर्शन करो थिर होय ॥ १२ ॥ आत्म अनु
 जव रमण्यें, मटे मोहअंधार ॥ आपस्वरूपमें जलहले, नहीं तस अंत
 अपार ॥ १३ ॥ तिहां आत्म त्रिविधा कह्यो, बाहिर अंतर नाम ॥ परमात्म
 तिहां तीसरो, सो अनंत गुणधाम ॥ १४ ॥ प्रथम बहिरात्मलब्धन ॥ पुजलसैं
 रातो रहे, जाने एह निधान ॥ तसलाजें लोच्यो रहे, बहिरात्मअभिधान ॥ १५ ॥
 द्वितीय अंतरात्म लब्धन ॥ पुजल खलसंगीपरें, सेवे अवसर देख ॥ तनु
 शक्ति ज्युं लकडी, ग्यानभेद पद लेख ॥ १६ ॥ बहिरात्म तज आत्मा,
 अंतर आत्म रूप ॥ परमात्मने ध्यावतां, प्रगटे सिद्ध स्वरूप ॥ १७ ॥ पु
 जल जाव रुचे नहीं, ताथें रहे उदास ॥ सो अंतर आत्म लहे, परमात्म
 परकाश ॥ १८ ॥ सिद्ध स्वरूपी जो कहूं, पण कबु देखुं न रूप ॥ अंतरदृष्टि
 विचारतां, अैसे न सिद्ध अनूप ॥ १९ ॥ अनुजव गोचर वस्तुका, जाणे ए
 हि अलाद ॥ कहन सुननमें किसुं नहीं, पाये परम आल्हाद ॥ २० ॥ अं
 तम परमात्म हुई, अनुजव रस संगतें ॥ दैतजाव मल नीसरे, जगवंतनी ज
 कतें ॥ २१ ॥ दोहा ॥ आत्मसंगें विलसतां, प्रगटे वचनातीत ॥ महानंद रस मो
 कलो, सकल उपाधि रहीत ॥ २२ ॥ सिद्धस्वरूपी आत्मा, समता रस जरपूर ॥
 अंतरदृष्टि विचारतां, प्रगटे आत्म नूर ॥ २३ ॥ आपें आप विचारतां, मन पा
 मे विशराम ॥ रस स्वादित सुख उपजे, अनुजव ताको नाम ॥ २४ ॥ अनु
 जव चिंतामणि रतन, अनुजव है रसकूप ॥ अनुजव मारग मोक्षको, अनु
 जव शुद्ध स्वरूप ॥ २५ ॥ चिदानंद चिन्मय सदा, अविचल जाव अनं
 त ॥ निर्मलज्योति निरंजनो, निराखंब जगवंत ॥ २६ ॥ कतकमल पर
 पंथकी, निःसंगें निर्लेप ॥ जिहां विजाव दुर्जावनो, नहीं लवलेशें खेप ॥
 ॥ २७ ॥ ज्युं नवनीतको जल बले, तब प्रगटे घृत खास ॥ तिम अंत
 र आत्मथकी, परमात्म परकाश ॥ २८ ॥ शुद्धात्म जावें रहे, प्रगटे
 निर्मल ज्योति ॥ ते त्रिभुवनशिर मुकुटमणि, गइ पाप सवि छोति ॥
 ॥ २९ ॥ निजस्वरूप रहेतां थकां, परस्वरूपको नाश ॥ सहज जावथी
 संपजे, उरते वचन विलास ॥ ३० ॥ अंतरदृष्टि देखीयें, पुजल चेतन रू
 प ॥ परपरिणति होय वेगही, न पडे ते जवकूप ॥ ३१ ॥ अंतर्गत जा
 ण्या बिना, जे पहेरे मुनिवेश ॥ शुद्धक्रिया तस नवि हुवे, इम जाणो ध

रो नेह ॥ ३२ ॥ अंतर्गतनी वातडी, नवि जाणे मति अंध ॥ केवललिंग धारी तणो, न करो तेह प्रसंग ॥ ३३ ॥ अंतर आत्मस्वजाव ठे, ते जाणे मुनिराय ॥ कर्ममल दूरें करे, एम जाणो मनमांय ॥ ३४ ॥ आत्म वस्तु स्वजाव ठे, ते जाणे ऋषिराय ॥ अध्यातम वेदी कहे, इम जाणो चित्तमांय ॥ ३५ ॥ आत्म ध्यानं पूर्णता, रमता आत्म स्वजाव ॥ अष्ट कर्म दूरें करे, प्रगटे शुद्ध स्वजाव ॥ ३६ ॥ लाख कोड वरसां लगे, किरिया ये करी कर्म ॥ ज्ञानी आसोह्वासमां, इम जाणे ते मर्म ॥ ३७ ॥ अंतर मे ल सवि उपशमे, प्रगटे शुद्ध स्वजाव ॥ अव्याबाध सुख जोगवे, करी कर्म अजाव ॥ ३८ ॥ अक्षय रुद्रि देवा जणी, अष्ट कर्म करो दूर ॥ अष्ट कर्म ना नाशथी, सुख पामे जरपूर ॥ ३९ ॥ संतोषीय सदा सुखी, सदा सुधार स लीन ॥ इंद्रादिक जस आगलें, दीसे दुःखीया दीन ॥ ४० ॥ जे सुख न हिं सुररायने, नही राया नही राय ॥ आत्म सुखने अनुजवे, ते संतोष पसाय ॥ ४१ ॥ सुरगण सुख त्रिहुं कालनां, अनंत गुणां ते कीध ॥ अनं तवर्गे वर्गित कस्यां, तोपण सुख समीध ॥ ४२ ॥ ते सुखनी इहा करो, मूको पुजलसंग ॥ अल्पसुखने कारणें, दुःख जोगवो परसंग ॥ ४३ ॥ अथ तृतीय परमात्म लक्षण ॥ दोहा ॥ प्यारो आप स्वरूपमां, न्यारो पुजल खे ल ॥ सो परमात्म जाणीये, नही जस जवको मेल ॥ ४४ ॥ नामात्म बहिरातमा, थापना कारण जेह ॥ सो अंतर अव्यातमा, परमात्म गुण जेह ॥ ४५ ॥ जावातम सो देखीये, कर्ममर्मको नाश ॥ स करुणा जगवं तकी, जावें जाव उदास ॥ ४६ ॥ परम अध्यातमने लखे, सद्गुरु केरे संग ॥ तिनको जव सफलो हुवे, अविहड प्रगटे रंग ॥ ४७ ॥ धर्म ध्या नको हेतु है, शिवसाधनको खेल ॥ असो अवसर कब मिले, चेत सके तो चेत ॥ ४८ ॥ वक्ता श्रोता सब मिले, प्रगटे निज गुण रूप ॥ अखय खजानो ग्यानको, तीन जवनको छूप ॥ ४९ ॥ अष्टकर्म वन दाहिकें, तप सिद्ध जिनचंद ॥ तासम जो अप्पा गणे, ताकूं वंदे इंद ॥ ५० ॥ कर्मरोग औषध समी, ग्यान सुधारस वृष्टि ॥ शिवसुख अमृत सरोवरें, जय जय सम्यग्दृष्टि ॥ ५१ ॥ ज्ञानवृद्ध सेवो जविक, चारित्र समकित मूल ॥ अ जर अगम फल पद लहो, जिनवर पदवी फूल ॥ ५२ ॥ ए रीतें बहिरात्मा दिक त्रण आत्मानुं स्वरूप अध्यात्म बावनीये करी जाणवुं.

हवे जीव स्वरूपनुं ध्यान करवाने गाथा कहे ठे:- अहमिक्को खलु सुद्धो, निम्ममज्ज नाण दंसण सम्मग्गो ॥ निम्मम निज्जत्तचित्तो, सब्बे एए स्खयं नेमि ॥१॥ अर्थ:-ज्ञानी जीव एवी रीतें ध्यान करे जे हुं एक हुं, परपुत्र लथी न्यारो हुं, निश्चयनयें करी शुद्ध हुं, माहारं ज्ञान कर्ममलथी न्यारं ठे, निर्मम एटले ममताथी रहित हुं, ज्ञान दर्शनथी जख्यो हुं, हुं महारा ज्ञानजाव सहित हुं, हुं महारा गुणमां रह्यो हुं, ते चेतना गुण महारी सत्ता ठे, एवुं पोतानुं आत्मस्वरूप तेने ध्यावतो सर्व कर्मने क्षय करे ठे.

हवे समकेतनी शुद्धि करवा सारु निश्चय व्यवहाररूप चोत्रंगीयें करी देव, गुरु अने धर्मनुं स्वरूप देखाडे ठे.

१११ निश्चयथकी शुद्ध देव ते आपणो जीव, निष्पन्नस्वरूपी, तत्त्व मणी, आपणा आत्मानुं तरण तारण जहाज ते आपणो आत्मा ठे, सर्व कर्म क्लेशनो खपावनार अने अनंतगुणरूप लक्ष्मीनो प्रगट करवा वालो आपणो जीव ठे, माटे पोताना आत्मानुं ध्यान एकाग्र चित्तें करतो आ राधना करतोथको जीव, संसार समुद्रना (तीर के०) कांठा प्रत्यें पामे.

११२ तथा व्यवहारथकी सुदेव ते श्रीअरिहंत जगवान् बार गुणें करी सहित, चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमान, पांत्रीश वाणीरूप गुणें करी ज व्य प्राणीने हितोपदेश करता आरीसानी पेरे निमित्त कारणरूप जाणवा.

११३ तथा निश्चयथकी कुदेव ते पोताना आत्मानुं स्वरूप न उलख्युं अने ज्ञान दशायें करी जडरूप विज्ञावदशामांजेनुं चित्त सदाकाल लागी रह्युं ठे ए रीतें पोताना आत्मानुं विराधना करतो थको प्राणी संसाररूप समुद्रमांजूवे

११४ व्यवहारथकी कुदेव ते कृष्ण, महादेव, क्षेत्रपाल, ब्रह्मा, पितृ प्रमुख जाणवा. ए रीतें निश्चय व्यवहाररूप देवनुं स्वरूप जाणी समकित शुद्ध करवुं.

हवे निश्चय व्यवहारथी गुरु उलखवा रूप चोत्रंगी कहे ठे.

११५ प्रथम निश्चयथकी सुगुरु ते आपणा जीवने एकांतें बेसाडी रूढी शीखामण आपी, मिथ्यात्वरूप कुमार्गथकी निवारी अने समकेतरूप शुद्धमागें चढावे, एवी रीतें आत्माने मार्गे आणे, तो तुरत आवे, माटे निश्चय सुगुरु ते आपणो आत्मा जाणवो.

११६ व्यवहारथकी सुगुरु ते जे साधुमुनिराज सत्तावीश गुणें करी स

હિત આચાર વ્યવહાર સહિત, કૃપાપાત્ર, શુદ્ધમાર્ગના પ્રરૂપક, જન્યપ્રાણીને પ્રતિવોધવા જીવમવંત, તે વ્યવહાર સુગુરુ કારણરૂપ જાણવા.

૧૧૭ નિશ્ચયથકી કુગુરુ તે જે જિન વચનના ઓટા અર્થ કરે અને અજ્ઞાનને વશે ઓટી પ્રરૂપણા કરી સંસારવૃદ્ધિનાં કારણ સેવી પોતે કૂબે, અને પરને કૂવાવે.

૧૧૮ વ્યવહારથકી કુગુરુ તે યોગી, સંન્યાસી, બ્રાહ્મણ, કુલિંગ પ્રમુખ તેમજ સ્વલિંગી જે આચાર રહિત ખેલધારી એવા યતિ પ્રમુખ જાણવા.

હવે ધર્મનું સ્વરૂપ નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ ચોજંગીયેં કરી દેખાડે છે.
૧૧૯ નિશ્ચયથકી સુધર્મ તે જીવને અંતરંગ સત્તાગમેં અનંતચતુષ્ટયરૂપ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વીર્યરૂપ અનંતો ધર્મ રહ્યો છે, તે કમેં કરી આવરાણો છે. જે મ આઢાં વાદલાં આવ્યાથી સૂર્યની કાંતિ દબાઈ જાય, પણ અંતરમાં દેદીપ્યમાન કાંતિ છે. તેમ આત્માને કર્મરૂપ વાદલાં આઢાં આવ્યાં, તેણેં કરી આત્માની કાંતિ દબાણી પણ અંતરંગ આત્માની કાંતિ સૂર્યની પેરેં દેદીપ્યમાન છે, તે નિશ્ચયધર્મ કહીયેં.

૧૨૦ તે પૂર્વોક્ત ધર્મ નિરાવરણ પ્રગટ કરવાને વાસ્તે સાધ્ય એક ચોસું નિર્મલ રાખીને જે બાહ્ય વ્યવહાર ક્રિયારૂપ વ્રત પચ્ચસ્કાણ આદિ જે કરણી કરવી, તે વ્યવહારથકી સુધર્મ જાણવો.

૧૨૧ નિશ્ચયથકી કુધર્મ તે જે એકાંત માર્ગ બાહ્યકરણી તે ઉપર રાચ્યો પરંતુ અંતરંગ જ્ઞાનહિન આત્મધર્મ ઓલખ્યો નથી, તે નિશ્ચયકુધર્મ છે.

૧૨૨ વ્યવહારથકી કુધર્મ, તે પારકા પરદર્શનીના મતને અનુયાયી જે ધર્મ કરણી કરવી, તે વ્યવહારથકી કુધર્મ જાણવો. એ રીતેં નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ ચોજંગીયેં કરી દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું સ્વરૂપ જાણે, અને અંતરંગ પ્રતીતેં નિર્મલ પણે સર્દહે, તે નિશ્ચયસમકેતના ધણી જાણવા.

હવે નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ જે જાણે તેને જ્ઞાની કહીયેં. અને જાણીને પાછે, તેને સાધુસુનિરાજ કહીયેં ?

૧૨૩ શિષ્ય:— એ પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ કેવી રીતેં જાણીયેં ?

ગુરુ:—એકેંદ્રિયથી માંનીને પંચેંદ્રિય પર્યંત ત્રસ અને સ્થાવર જીવ તે સહુને પોતાના જીવ સરખા જાણી, તે જીવોની યત્ના કરે, રક્ષા કરે, દયા પાછે, કોઈ જીવને મનથકી, વચનથકી અને કાયાથકી પોતેં હુહવે નહિં,

અને વીજાને પણ ઇજ રીતે ઉપદેશ આપે, તે જીવને વ્યવહારપ્રાણાતિ પાતથકી વિરમ્યો કહીયે. એ વ્યવહાર પ્રાણાતિપાતવિરમણનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૩૩૪ હવે નિશ્ચય પ્રાણાતિપાતવિરમણનું સ્વરૂપ કહે છે. આપણો જીવ અજ્ઞાનને વશ કરી દુઃખી છે, જન્મ, જરા મરણ, ત્રય, શોક, આધિ, વ્યાધિ રૂપ પીડાયેં કરી સંસારમાં અનંતા કાલ થયા દુઃખ જોગવે છે, તેથી આ ત્મજ્ઞાનરૂપ લોચનેં કરી અજ્ઞાનરૂપ મિથ્યાત્વને લપાવી જ્ઞાન, દર્શનરૂપ ગુણ પ્રગટ કરી આપણા જીવને કર્મથી ઠોડાવવો, તેવારેં જન્મ જરારૂપ સર્વ દુઃખ મટે અને આત્મજ્ઞાનને બલેં કરી આત્મપ્રદેશેં નવા કર્મની ર જ લાગવા ન આપે, એવા જેના શબ્દ નયને મતેં પરિણામ વત્તેં છે, તે જીવ, નિશ્ચય પ્રાણાતિપાતથકી વિરમ્યા કહીયે.

૩૩૫ હવે વ્યવહારથકી મૃષાવાદનું સ્વરૂપ કહે છે. કહવું વચન બોલવું. પરજીવને વિશ્વાસ પ્રતીતિ ઉપજાવી અસત્ય વચન બોલવું, તેથી જે વિરમ્યા છે અને મુખથકી સત્યવચન બોલે છે તે વ્યવહાર મૃષાવાદથકી વિરમ્યા કહીયે.

૩૩૬ હવે નિશ્ચયથકી મૃષાવાદ વિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. પૌજલિક પરવસ્તુને આપણી કહેવી, તે નિશ્ચય મૃષાવાદ જાણવો કારણ કે પુજલ પરમાણુઆ છે તે શાશ્વતા છે, તે એકેક જીવેં અનંતી વાર આહાર પળે લઈ નિહાર પળે કરી અનંતા જીવ સિદ્ધિ વસ્ત્યા અને હજી પણ સર્વે જીવ આહાર પળે લઈ નિહારપળે કરે છે, તેમ આપણા જીવેં પણ અનંતી વાર આહારપળે લઈ નિહારપળે કહ્યા, તે કારણેં એ સાધારણ વસ્તુ કહીયે. માટે તે પૌજલિક વસ્તુને જીવ આપણી કરી માને તે નિશ્ચય મૃષાવાદ કહીયે. અને જીવને અજીવ કરી જાણેં શ્યાદિક અજ્ઞાનપણું તેને નિશ્ચયમૃષાવાદ જાણવો. અથવા સિદ્ધાંતના અર્થ લોટા કહે, તે પણ મૃષાવાદમાં છે, એ મૃષાવાદ જેણેં ત્યાગ્યો તે નિશ્ચય મૃષાવાદથકી વિરમ્યો કહીયે. ઇટલે વીજાં સર્વે વ્રત જાંગે તેથી એક ચારિત્ર જંગ થાય, પરંતુ જ્ઞાન દર્શનનો જંગ ન થાય, અને નેણેં નિશ્ચયમૃષાવાદ જાંગ્યો, તેણે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણે જાંગ્યા, જે કારણે આગમમાં એમ કહ્યું છે કે એક સાધુયેં ચોથું વ્રત જાંગ્યું અને એક સાધુયેં વીજું મૃષાવાદવ્રત જાંગ્યું તેમાં જેણેં ચોથું વ્રત જાંગ્યું તે આલોચના લીધે શુરુ થાય, પરંતુ જેણેં સિદ્ધાંતના લોટા અ

થે કહી મૃષાવાદ ઉપદેશ દીધો, તે આલોચના લીધે પણ શુદ્ધ ન થાય. ૧ નિશ્ચયથી વીજા મૃષાવાદ વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૨૩૭ હવે વ્યવહારથી અદત્તાદાન વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે, જે પારકું ધન વસ્તુ પ્રમુખ હુપાવે, ચોરાવે, ઠગી લીધે, તેને ચોર કહીયેં ઇટલે આણ દીધી પારકી વસ્તુ લેવી, તેને અદત્તાદાન કહીયેં. તેથી જે વિરમ્યો છે, તે વ્યવહાર અદત્તાદાનથી વિરમ્યો કહીયેં.

૨૩૮ હવે નિશ્ચય અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જીવ, પાંચ ઇંદ્રિયાનાં ત્રેવીશ વિષયરૂપ સુખ, તેની વાંઠાયેં આઠ કર્મની વર્ગણાને ગ્રહણ કરે છે, ઇત્યાદિક પરવસ્તુને લેવા વાંઠે, તે નિશ્ચય અદત્તાદાન જાણવું. શ્રદ્ધાં શિષ્ય પૂછે છે કે વિષયની અને કર્મની વાંઠા કોણ કરે છે ? તેવારેં ગુરુ કહે છે. પુણ્યપ્રકૃતિના જે બહેંતાલીશ પ્રેદ છે, તે ચારં કર્મની શુદ્ધ પ્રકૃતિ છે, તેને યોગેં જીવ, આગલ જતાં ઇંદ્રિયસુખ પામે છે, તેમાટે જે જીવ પુણ્યને આગલ પ્રેલું લેવા યોગ્ય કહે છે, તે જીવ, કર્મની અને વિષયની વાંઠા કરે છે, ઇટલે કોઈક જીવ વ્યવહારથી તો અદત્તાદાન એક તૃણમાત્ર પણ લે તો નથી તો પણ તેને જો અંતરંગ પુણ્યાદિકની વાંઠા છે, તો તેણેં કરી તેને નિશ્ચય અદત્તાદાન લાગે છે.

૨૩૯ હવે વ્યવહારથી મૈથુનવ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જે પુરુષ, પરસ્ત્રીનો પરિહાર કરે, તેને વ્યવહારથી મૈથુનવિરમણ વ્રત કહીયેં, ઇટલે સાધુને સર્વથા સ્ત્રીનો ત્યાગ છે, તથા ગૃહસ્થને હાથે પરણેલી સ્ત્રી મોકલી છે અને પરસ્ત્રીનાં પચ્ચસ્કાણ છે, તે સર્વ વ્યવહાર મૈથુનવિરમણવ્રત જાણવું.

૨૪૦ હવે નિશ્ચય મૈથુનવિરમણવ્રત કહે છે. જે જીવ, અંતરંગ વિષય અજિલાષનો ત્યાગ અને મનની તૃણાનો ત્યાગ કરી પોતાની આત્મપરિણતિને વિષે રમણ કરે છે, પણ પરપરિણતિમાંહે પેસતો નથી પોતાના ગુણનું ચિંતન કરે છે, પણ પરનું ચિંતન કરતો નથી ઇટલે પોતાના સ્વજ્ઞાવરૂપ ઘર મૂકી વિજ્ઞાવરૂપ પરઘરમાં પેશી કુશીલીયો થતો નથી તે જીવ નિશ્ચય મૈથુનથી વિરમ્યો છે.

૨૪૧ હવે વ્યવહારથી પરિગ્રહ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જે ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, ચતુષ્પદ, ઘર, ધરતી, વસ્ત્ર, આજીરણાદિકનો ત્યાગ, તે વ્યવહારથી પરિગ્રહત્યાગ વ્રત જાણવું. ઇટલે સાધુને સર્વથા પરિગ્રહનો ત્યાગ છે અને ગૃહ

સ્યને જ્ઞા પ્રમાણે પરિગ્રહ છે, તે જેટલી જ્ઞા હોય, તેટલો પરિગ્રહ મોકલો રાખે અને ઉપરાંત પરિગ્રહની નિવૃત્તિ કરે, તે વ્યવહારથી પાંચમું વ્રત કહીયે.

૩૪૩ હવે નિશ્ચયથી પરિગ્રહ વિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે:— જે જાવકર્મ રૂપ રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન તેની ચિકાશે ક્રવ્યકર્મરૂપ જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મ નીપન્યાં તેને મૂકે, શરીર ઇન્દ્રિયનો પરિહાર ઇટલે શરીર અને ઇન્દ્રિય ઉપરથી મૂર્ખા મૂકી અને શુદ્ધાશુદ્ધ વિકારરૂપ જે કર્મ, તેને પર જાણીને ઠાંકે, તે નિશ્ચય પરિગ્રહનો ત્યાગ કહીયે. ઇટલે આ જવસંબંધિ તથા પરજવસંબંધી શરીરાદિ પરવસ્તુની મૂર્ખા ઢોઢી તે જીવે નિશ્ચય પરિગ્રહ ઢોઢ્યો, એમ જાણવું. એ રીતે નિશ્ચય વ્યવહારથી પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાત્ર જાણવું.

એ રીતે પાંચ મહાવ્રત પાલે પણ જ્ઞાનદૃષ્ટિ વિના પાંચ મહાવ્રત પલે નહીં, માટે જ્ઞાનનું જાણપણું કરવા સારુ જીવનું સ્વરૂપ ચોક્કસીયે કરી ઊંલેખાવે છે, ઇટલે એક જીવ, હિંસા કરતા નથી પણ હિંસાનાં ફલ જોગવે છે, અને બીજા જીવ, હિંસા કરે છે, પણ હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી તથા ત્રીજા જીવ, હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવે છે, ચોથા જીવ, હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવતા નથી, એવી રીતે એ ચાર પ્રકારના જીવ ઊંલેખવા જોઈયે.

૩૪૬ શિષ્ય:—પહેલા જીવ જે હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવે છે, તે કયા જીવ જાણવા? અને તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયે? તથા તેમાં સાત નય માંહેલા કેટલા નય પામીયે? તથા તેમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે? તથા તેના ચાર નિક્ષેપા કેમ જાણીયે? એ ચાર પ્રશ્નોની પૃષ્ઠા છે.

ગુરુ:—સમુદ્રને વિષે હજાર હજાર યોજનના શરીરવાલા મહોટા મત્સ્ય છે, તેની આંખની પાપણમાં તંદૂલીયો મત્સ્ય ગર્જજ પર્યાસો ઉપજે છે, તેનું આયુષ્ય એક અંતર મુહૂર્તનું હોય છે, તથાપિ ઇટલા આયુષ્યમાં તે એવું ચિંતવન કરે છે જે આ મત્સ્યના મુખમાંહે કોડો ગમે જીવ આવે છે અને જાય છે, પણ હું જો ઇટલું મહોટું શરીર પામ્યો હોત તો એક પણ જીવને જીવતો જવા દેત નહીં! એ રીતે યથાપિ એ મત્સ્ય વ્યવહાર નયને મતે એક જીવને પણ હણતો નથી, તથાપિ રજુસૂત્ર નયને મતે જીવહિંસારૂપ અશુદ્ધ પરિણામે કરી પાપ વાંધી મરીને સાતમી નરકે જાય છે, એ જીવ મિથ્યાત્વી જાણવા. એનું ગુણગણું પહેલું જાણવું. તથા એ જીવમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં

ઠ તત્ત્વ પામીયેં. હવે એ મિથ્યાત્વી જીવમાં ચાર નિક્ષેપા આવી રીતેં લગાડવા. પ્રથમ તો જેનું મિથ્યાત્વી એવું નામ હોય તે નામમિથ્યાત્વી કહેવો અને બીજો સ્થાપનામિથ્યાત્વી તે મિથ્યાત્વ એવા અક્ષર લક્ષી સ્થાપવા અથવા મૂર્તિ સ્થાપવી, તથા ત્રીજો દ્રવ્યમિથ્યાત્વી તે જીવને સત્તાયેં દ્રવ્યમિથ્યાત્વરૂપ દલીયાં રહ્યાં છે, ચોથો જાવમિથ્યાત્વી, તે મિથ્યાત્વનાં દલીયાં ઉદયરૂપ જાવેં જોગવે છે. વધી પ્રકરાંતરેં ચાર નિક્ષેપા કહે છે. પ્રથમ નામમિથ્યાત્વી, એટલે જે કોણું મિથ્યાત્વી એવું નામ હોય તે, તથા બીજો સ્થાપનામિથ્યાત્વી તે તેની મૂર્તિ સ્થાપવી, તથા ત્રીજો દ્રવ્યમિથ્યાત્વી તે બ્રાહ્મણ, અતીત, વૈરાગી પ્રમુખ કૃષ્ણ મહાદેવને માને તેને દ્રવ્ય મિથ્યાત્વી કહીયેં, અને ચોથા જાવ મિથ્યાત્વી તે ઢૂંઢીયા પ્રમુખ જિનશાસનના દેષી શત્રુરૂપ જાણવા.

૨૫૦ શિષ્ય:-બીજા જીવ જે હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી, તે જીવ કયા? અને તેમાં ચૌદ ગુણગણાં માંદેલાં કેટલાં ગુણગણાં પામીયેં? અને નવ તત્ત્વમાંદેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? તથા સાતનય માંદેલા કેટલા નય પામીયેં? અને તેના ચાર નિક્ષેપા કેમ જાણીયેં?

ગુરુ:- એ જીવ સમકેતી જાણવા. એનું ગુણગણું ચોથું જાણવું. શબ્દ નયને મતેં અંતરંગ સત્તાગતના જાસનરૂપ સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતેં શ્રીવીતરાગની આજ્ઞા પ્રમાણેં જેણેં પ્રતીતિ કરી છે, પણ પૂર્વકૃતકર્મને યોગેં કરી સંસારમાં વ્યવહાર નયને મતેં અરુચિપણે વિષયાદિક આશ્રવરૂપ હિંસાનાં કામ કરે છે, અને આરંજના કામના આદેશ ઉપદેશ આપે છે, એટલે શબ્દનયને મતેં સમકિતજાવેં વર્તતાં જે પોતાનાં પૂર્વકૃત કર્મ છે, તેને નિર્જા રાવે છે, પણ તેને અજુજરૂપ નવા કર્મનો બંધ પડતો નથી. એ જીવમાં નવ તત્ત્વમાંદેલાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. હવે એના ઉપર ચાર નિક્ષેપા લગાવે છે. પ્રથમ કોણું સમકેતી એવું નામ તે નામસમકેતી, બીજું સમકેતની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપીયેં, તે સ્થાપના સમકેત, ત્રીજું યાત્રા, દર્શન, સેવા, જાક્તિ, સંઘ, સામીવત્સલ શ્યાદિ સમકેતની કરણી કરવી પણ અંતરંગ જીવ અજીવની વેંચણરૂપ પ્રતીતિ કરી નથી, તેને દ્રવ્ય સમકેત કહીયેં. ચોથું આગલ કહ્યા પ્રમાણેં સર્વ કાર્ય કરે, અને અજીવરૂપ નવતત્ત્વ ષડ્દ્રવ્યનું જાણપણું કરી અંતરંગ સ્વસત્તાપરસત્તાની પ્રતીતિ પણ કરી છે, તેને જાવસમકેત કહીયેં.

૨૫૪ શિષ્ય:-ત્રીજા જીવ જે હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ જો

ગવે છે, તે જીવ કયા ? તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયેં ? અને નવ તત્ત્વમાં હેલાં તત્ત્વ કેટલાં પામીયેં ? તથા સાત નયમાંહેલા નય કેટલા પામીયેં ? અને ઇમાં ચાર નિદેપા શી રીતેં જાણવા ?

ગુરુ:- એ જીવ, સિધ્ધાદ્દિ પહેલે ગુણગણે જાણવા. ક્ષુસૂત્ર નયને મતેં તેના પરિણામ મહાઆરંજપરિગ્રહરૂપ હિંસાજાવેં વર્તેં છે, તથા વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથી પણ હિંસારૂપ આશ્રવનાં કામ કરે છે, ઇમાં ૭ તત્ત્વ પામીયેં. ઇના ચાર નિદેપા આગલ પ્રશ્ને લગાવ્યા છે, તે રીતેં જાણવા.

૨૫૭ શિષ્ય:- ચોથા જીવ જે હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવતા નથી તે કયા ? તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયેં ? અને નવ તત્ત્વ માંહેલાં તત્ત્વ કેટલાં પામીયેં ? તથા સાત નયમાંહેલા નય કેટલા પામીયેં ? અને ઇના ચાર નિદેપા કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:- એ જીવ સાધુમુનિરાજ જાણવા. તે સંગ્રહનયને મતેં સર્વ જીવને પોતાના જીવ સમાન જાણી ક્ષુસૂત્રનયને મતેં તેવાજ મનઃપરિણામ વર્તેં છે, વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથી ઠકાયની દયા પાલે છે, અને શબ્દસમજિરૂઢ નયને મતેં ઠઠા સાતમા ગુણગણાથી માંમીને યાવત્ બારમા ગુણગણા પર્યંત બદ્ધસ્થ મુનિરાજ આત્મસ્વરૂપમાં રમણ કરતા કર્મરૂપ લેપને લાગવા દેતા નથી. એ રીતેં જાવદયામાં વર્તતા પોતાના આત્માની રક્ષા કરે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. ઇના ચાર નિદેપા આવી રીતેં કહેવા. તે કોશ્નું સાધુ ઇવું નામ તે નામસાધુ, સાધુની મૂર્તિ સ્થાપીયેં, તે સ્થાપનાસાધુ, સાધુની ક્રિયા પાલે, સૂજતો આહાર લીયે, પઢિલેહણ પઢિક્કમણું કરે, પાંચ મહાવ્રત પાલે, સત્તર જેદેં સંયમ આરાધે, પણ અંતરંગ સત્તાગતના જાણપણા વિના જ્ઞાન ધ્યાનનો તેવો ઉપયોગ વર્તતો નથી, તેમાટે તે ડ્રવ્ય સાધુ કહીયેં. તથા આગલ જે રીતેં સાધુની ક્રિયા કહી, તે પ્રમાણેં સર્વ ક્રિયા પણ કરે છે, અને અંતરંગ જીવ અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતેં સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તે જાવસાધુ છે.

૨૬૨ વહી હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી એ જાંગામાં અરિહંત કેવહી પણ જાણવા. એ અરિહંત, વ્યવહારનયેં કરી ડ્રવ્યદયારૂપ ઠકાયના પ્રતિપાલક છે, સમજિરૂઢનયને મતેં તેરમે ચૌદમે ગુણગણે શુદ્ધ ધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા વર્તેં છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે

रीतें नवे तत्त्व पामीयें, एना चार निक्षेपा कहे ठे. अरिहंत एवं नाम, ते नामअरिहंत, एनी मूर्त्तिप्रमुख करी स्थापवी, ते स्थापनाअरिहंत अने ज्यां सुधी केवलज्ञान नथी उपन्युं तिहां सुधी ठग्नस्थावस्थापर्यंत अरिहंतनो जीव, ते अव्यअरिहंत जाणवो, तथा अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, लोकालोकनुं स्वरूप एक समयमां जाणे अने त्रिग डाने विषे वेसी जव्यप्राणीने हितोपदेश आपे, तेने जावअरिहंत कहीयें.

१६६ वली हिंसा करता नथी अने हिंसानां फल जोगवता नथी ए जां गामां सिद्ध परमात्माना जीव पण जाणवा. ए जीव, गुणगणवर्जित ठे, एवंचूतनयने मत्तें सकलकर्म क्षय करी लोकने अंतें विराजमान वत्तें ठे. एमां आगल कक्षां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें. हवे एना चार निक्षेपा कहे ठे:—प्रथम सिद्ध एवं नाम ते नामसिद्ध, बीजो श्रीजिनप्रतिमा स्था पीयें ते स्थापनासिद्ध, त्रीजा केवली जगवानने अव्यसिद्ध कहीयें, चोथा सकल कर्मनो क्षय करी अनंतगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें वि राजमान वत्तें, ते जावसिद्ध कहीयें. ए रीतें चोचंगीनुं स्वरूप जाणवुं. ए रीतें रत्नत्रयीनुं स्वरूप जाणी जे चारित्र पाळे, तेने साधु मुनिराज कहीयें. ए साधु मुनिराजनुं स्वरूप जाणवारूप चोचंगी लखियें ठेयें. एक जीव, उपरथी तो साधुपणा सहित ठे अने अंतरंगथकी साधुपणा रहित ठे, तथा बीजा जीव, अंतरथकी साधुपणा सहित ठे अने उपरथकी सा धुपणा रहित ठे तथा त्रीजा जीव, अंतरथकी साधुपणा रहित ठे अने उ परथकी पण साधुपणा रहित ठे, चोथा जीव, अंतरथकी पण साधुपणा सहित ठे अने उपरथकी पण साधुपणा सहित ठे.

१७७ शिष्य:—पहेला जीव जे उपरथकी साधुपणा सहित अने अंतरथ की साधुपणा रहित ते कया जीव ? तेमां गुणगणां केटलां पामीयें ? तथा सात नयमांहेला नय केटला पामीयें ? तथा तेमां नव तत्त्वमांहेलां तत्त्व केटलां पामीयें ? अने एना चार निक्षेपा केम जाणीयें ?

गुरु:—ते जीव, साधुलिङ्गधारक पहेले गुणगणे होय, तेमां नयनुं स्वरूप वतावे ठे, ते जीवने नरकनिगोदनां दुःखथकी बीहीतां सुखनी लालचें पुण्यरूप बांढायें साधुपणुं खेवानो मनमां अंश उपन्यो एटले नैगमनयना मतवालो तेने साधु कही बोलावे, कारण के ए नयना मतवालो एक अं

श ग्रहीने सर्व वस्तुनं प्रमाण करे ठे तेमाटे. तथा संग्रहनयना मतवालो सत्ताने ग्रहण करे ठे, माटे साधुपणानां उपकरण जे उधो, मुहपत्ती, कपडां, पात्रां प्रमुख ए सर्व साधुपणानी सत्ता ठे तेने ग्रहे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो तेने साधु कही बोलावे. तथा व्यवहारनयने मत्तें जे उपरथी आचार व्यवहार क्रिया प्रमुख पांच महाव्रत पाळे ठे, सूजतो आहार लीये ठे, बे टंकनां आवश्यक साचवे ठे, ए रीतें उपरथकी प्रवर्ततो देखी ने व्यवहारनयना मतवालो तेने साधु कही बोलावे, तथा ऋजुसूत्रनयने मत्तें जे अंतरंग वैराग्यज्ञावरूप संसारनां दुःख देखी उदासीचावें वर्त्ते, तो शुचफल उपार्जन करे, अने कोइ जीवना मनना परिणाम लोकने ठ गवारूप अथवा उदरपूर्णा माटे कपटरूप वर्त्तता होय, ते जीव अशुच फल उपार्जन करे, ए ऋजुसूत्रनयना मत्तें साधु कहेवाय. ए रीतें द्रव्य लिंगी जीवमां चार नय जाणवा. हवे चार निक्षेपा बतावे ठे. प्रथम कोइ नुं साधु एतुं नाम होय, ते नामकाधु, वीजो साधुनी मूर्ति प्रमुख स्थापीयें, ते स्थापनासाधु, त्रीजो जे साधुनी क्रिया, आचार, व्यवहार प्रमुख करे ठे, पांच महाव्रत पाळे ठे, सूजतो आहार लीये ठे, पण अंतरंग सत्ता गतना जाणपणा विना ज्ञान ध्याननो तेहवो उपयोग वर्त्ततो नथी, अने पुण्याधिकनी बांठाये अनेक रीतें साधन तो करे ठे, तोपण ते व्यवहार नयने मत्तें द्रव्यसाधु जाणवा. ए त्रण निक्षेपा द्रव्यलिंगी साधुमां कहीयें. हवे एमां नव तत्त्वनुं स्वरूप बतावे ठे, ए लिंगी जीवनी सत्तायें पुण्य पापरूप अजीवनां दलीयां अनंतां लागीं ठे, ते आश्रवरूप जाणवां अने ए दलीये ए जीव बंधाणोथको चार गतिरूप संसारमां फरे ठे, माटे जीव, पुण्य, पाप, अजीव, अने बंध, ए ठ तत्त्व जाणवां.

३३४ शिष्यः—वीजा जीव जे अंतरथकी साधुपणा सहित ठे, अने उपरथकी साधुपणा रहित ठे, ते जीव कया ? तेमां गुणठाणां केटलां पामीयें ? तथा तेम सात नयमांहेला नय केटला पामीयें ? नव, तत्त्व मांहेलां तत्त्व केटलां पामीयें ? अने एना चार निक्षेपा केम जाणीयें ?

गुरुः—ते जीव, चोथा गुणठाणा वाला समकेती तथा पांचमा गुणठाणा वाला देशविरति श्रावक जाणवा, एटले ते जीव, व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी तो साधु पणा रहित ठे पण अंतरंग वैराग्य सहित उदासी जा

વેં વિષયકષાયથી વીરક્ત ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ સાધુ સમાન એવા ક્રજુ સૂત્રનયને મતેં અંતરમાં પરિણામ વર્તેં છે, અને શબ્દનયને મતેં સ્વસત્તા પરસત્તારૂપ જીવ અજીવની વેંચણ કરતાં સ્વરૂપના ચિંતનમાં વર્તેં છે, તે જેં કરી મહાનિર્જારા પ્રત્યેં કરે છે, એમાં નવ તત્ત્વ માંહેલાં આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં, તે રીતેં જાણવાં. હવે એમાં ચાર નિદેષા કહે છે. તે જીવ, વ્યવહારનયને મતેં તો સંસારી ગૃહસ્થ કહીયેં. પણ અંતરંગ જાવ સાધુ સમાન પરિણામ વર્તેં છે, માટે તેમાં એક જાવ નિદેષોજ પામીયેં.

શુદ્ધશિષ્ય:—ત્રીજા જીવ, જે ઉપરથી સાધુ પણા રહિત છે, અને અંતરથી પણ સાધુપણા રહિત છે, તે જીવ કયા ? તથા તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયેં ? અને સાત નયમાંહેલા કેટલા નય પામીયેં ? તથા નવ તત્ત્વ માંહેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ? તથા તેના ચાર નિદેષા કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—તે જીવ, મિથ્યાદૃષ્ટિ પહેલે ગુણગણે જાણવા, તેમાં નયનું સ્વરૂપ આવી રીતેં છે, નૈગમ નયને મતેં આગલ ગયે કાલેં મિથ્યાત્વી હતો અને આવતે કાલેં મિથ્યાત્વરૂપ ગુણેં કરી મિથ્યાત્વ જાવેં વર્તશે તથા વર્તમાન કાલેં પણ મિથ્યાત્વ જાવેં વર્તેં છે. એ રીતેં તેને નૈગમનયના મતવાલો મિથ્યાત્વી કરી બોલાવે, અને સંગ્રહનયના મતવાલો તો સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે, માટે જે જીવને મિથ્યાત્વરૂપ દલીયાં સત્તાયેં અનંતાં રહ્યાં છે, તેથી તે જીવને સંગ્રહ નયના મતવાલો પણ મિથ્યાત્વી કરી બોલાવે, અને વ્યવહાર નયના મતવાલો બાહ્યથી ઉપરથી મિથ્યાત્વરૂપ આચરણ કરતો દેખે છે. માટે એ પણ મિથ્યાત્વી કરી બોલાવે, તથા ક્રજુસૂત્ર નયના મતવાલો પણ અને અંતરંગ પરિણામેં મિથ્યાત્વરૂપ કાર્યનું ચિંતન કરતો દેખી મિથ્યાત્વી કરી બોલાવે. એ રીતેં એ મિથ્યાત્વી જીવમાં ચાર નય જાણવા. તથા એમાં આગલ કહેલી રીતેં નવ તત્ત્વમાંહેલાં ૮ તત્ત્વ પામીયેં. હવે એમાં ચાર નિદેષા કહે છે:—જે કોશ્નું નામ, મિથ્યાત્વી હોય તે નામનિદેષો અને અક્ષર લખવા અથવાં તેની મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનામિથ્યાત્વ, તથા તે જીવને સત્તાયેં મિથ્યાત્વરૂપ દલીયાં રહ્યાં છે, તે દ્રવ્યમિથ્યાત્વ કહીયેં. તથા તે દલીયાં હૃદયરૂપ જાવપણે જોગવે છે, તે જાવમિથ્યાત્વ જાણવું. વલી વીજી રીતેં ચાર નિદેષા કહે છે:—જે કોશ્નું મિથ્યાત્વી એવું નામ, તે નામમિથ્યાત્વ, તથા મિથ્યાત્વીની મૂર્તિ પ્રમુલ્ક સ્થાપવી, તે સ્થાપનામિ

થ્યાત્વ. તથા અન્યદર્શની જે અતીત, વૈરાગી, બ્રાહ્મણ પ્રમુખ તે દ્રવ્યમિ થ્યાત્વી જાણવા. તથા જે જિનશાસનના દેવી, અવલા, વિપરીત માર્ગના દેલાદનારા, હુંદીયા પ્રમુખ તે જાવમિથ્યાત્વી જાણવા. ૫ મિથ્યાત્વીના ચાર નિદેષા છે, તેમાં નવતત્ત્વ માંદેલાં ૭ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં, તે પ્રમાણે જાણવાં.

૨૮૨ શિષ્ય:—ચોથા જીવ, ઉપરથકી સાધુ પણા સહિત છે, અને અંતર થકી પણ સાધુ પણા સહિત છે, તે જીવ કયા? તથા તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયેં? અને સાત નય માંદેલા નય કેટલા પામીયેં? તથા નવ તત્ત્વમાં દેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? તથા તેમાં ચાર નિદેષા કેવી રીતે જાણવા?

ગુરુ:—તે જીવ, સાધુ મુનિરાજ ઠઠા સાતમા ગુણગણાથી માંનીને યાવત્ અગીયારમા બારમા ગુણગણા પર્યંત ઢઢસથ મુનિરાજ જાણવા, હવે તેમાં નયનું સ્વરૂપ બતાવે છે, કોઈ જીવ, સંસારથકી ઉજગ્યો સાચા ધર્મની પરી ક્ષા કરતો મોક્ષસુખની લાલચેં સાધુપણું લેવાનો તેના મનમાં અંશ ઉત્પન્ન થયો પટલે નૈગમનયના મતવાલો એક અંશ ગ્રહીને તે જીવને સાધુ કહી બોલાવે, તથા તે જીવ, જેવારેં સાધુપણું લેવાને અર્થે ઉપકરણાદિ ઊંઘો, મુહપત્તી, કપડાં, કાંબલી, પાત્રાં પ્રમુખ સાધુપણાની સત્તાને ગ્રહે, તે વારેં સંગ્રહનયના મતવાલો તેને સાધુ કહી બોલાવે, તથા જે પાંચ મહાવ્રત સૂઠાં પાલે અને સાધુની ક્રિયા આચાર વ્યવહાર પ્રમુખ સૂઠી રીતેં કરે ઉજગ્ય ટંકના આવશ્યક સાચવે, સાંજ સવાર પહિલેહ્ણાં, પોરિસી જણાવે, ૫ રીતેં ઉપરથી આચરણારૂપ ક્રિયાદેલે, તેને વ્યવહારનયના મતવાલો સાધુ કહી બોલાવે, તથા ઋજુસૂત્રનયના મતવાલો પારિણામિક જાવ ગ્રહણ કરે છે, માટે સંસારહદાસી, વિષય કષાયથકી વિરક્ત જાવ ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ પરિણામ જેના વર્તે છે, તેને ઋજુસૂત્રનયના મતવાલો સાધુ કહે, તથા શબ્દ નયને મતેં તો જે, જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષડ્દ્રવ્યની ઊંઘલાણ કરી જીવ સત્તાને ધ્યાવે, અજીવસત્તાનો ત્યાગ કરે, તેવા શુદ્ધ નિશ્ચયનયરૂપ પરિણામ હોય અને સાધુની ક્રિયા પણ જે આગલ કહી, તે રીતેં સર્વેં કરે, તથા સાધ્ય એક, સાધન અનેક, ૫ રીતેં સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તેને શબ્દ નયના મતવાલો સાધુ કહી બોલાવે. તથા સમજિરૂઢ નયના મતવાલો શ્રેણિજાવને ગ્રહે છે, માટે કોઈ જીવ, નવમા દશમા ગુણગણાથી માંની યાવત્ અગીયારમા બારમા ગુણગણા પર્યંત શુદ્ધ શુદ્ધ ધ્યાન રૂપાતીત પરિણામ

હાપકશ્રેણિરૂપ ધ્યાને વર્તે છે, તેને સમજિરૂઢ નયના મતવાલો સાધુ કહી બોલાવે, એ રીતે સાધુનું સ્વરૂપ ઠ નયેં કરી કહ્યું. હવે ચાર નિકેપે કરી સાધુનું સ્વરૂપ ળલખાવે છે. તિહાં જે કોશ્નું સાધુ એવું નામ છે, તે નામસાધુ. તથા જે સાધુ એવા અક્ષર લખવા તે અસદ્જાવસ્થાપના જાણવી અને જે સાધુની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપવી, તે સદ્જાવસ્થાપના જાણવી, તથા જે સાધુની ક્રિયા, પઢિક્રમણું પઢિલેહણ શુદ્ધરીતેં કરે, સૂજતો આહાર લીયે, પણ તેહ વો જ્ઞાન, ધ્યાન, મોક્ષરૂપ સાધનનો ઉપયોગ વર્તતો નથી માટે તને દ્રવ્ય સાધુ કહીયેં. તથા જાવસાધુ કહેતાં જે આગલા ત્રણ નિકેપામાંહે સાધુની ક્રિયા કહી, તે રીતેં સર્વ ક્રિયા કરે અને સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતેં સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તેને જાવસાધુ કહીયેં. એ ચાર નિકેપા સાધુમાં કહ્યા, એમાં આગલ એટલે આ પઢીના પ્રશ્નમાં કેહેશે તે પ્રમાણે નવ તત્ત્વ માંહેલાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. એ રીતેં ચોજંગીયેં કરી સાધુપણાનું સ્વરૂપ જાણીને જે પાલે, તે પ્રાણી, ગણ્યા દિવસમાં પરમાનંદ પદપ્રત્યે પામે.

હવે સમકેતની શુદ્ધિ કરવા વાસ્તે ષડ્દ્રવ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવની ચોજંગીયેં કરી દેલાહે છે એમાં પ્રત્યેકમાં ચાર ચાર પ્રશ્ન છે.

૨૭૬ તિહાં પ્રથમ જીવદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહે છે:—દ્રવ્યથકી જીવદ્રવ્ય, નિશ્ચયનયને મતે જ્ઞાનાદિ ગુણેં કરી સર્વ એક સરખાં છે અને વ્યવહાર નયેં કરી દેવતા, નારકી, મનુષ્ય, નિર્યંચરૂપ જીવની અનેક જાતિ જાણવી, તથા ક્ષેત્રથકી સર્વ જીવ, અસંખ્યાતપ્રદેશી લોકવ્યાપિ જાણવા, તથા કાલથકી નિશ્ચયનયેં કરી સર્વ જીવ, અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે, અને વ્યવહાર નયેં કરી સંસારી જીવ, ચારગતિરૂપ સંસારમાં જત્પાદ વ્યયરૂપ પલટણ સ્વજાવેં કરી સાદિ સાંત જાંગે વર્તે છે, તથા જાવથકી જોતાં તો સર્વ જીવ, પારિણામિક જાવેં પોતાના સ્વજાવમાં રહ્યા વર્તે છે અને વ્યવહાર નયેં કરી સંસારી જીવ શુદ્ધાશુદ્ધ જાવમાં પ્રવર્તે છે.

૨૭૭ હવે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહે છે:—દ્રવ્યથકી ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યનો ચલણસહાયક ગુણ જાણવો, તથા ક્ષેત્રથકી એના અસંખ્યાતા પ્રદેશ લોકવ્યાપી જાણવા તથા કાલથકી ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય, અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે અને એના દેશ, પ્રદેશ તથા અશુરુલ્લઘુ સાદિ સાંત જાંગે જાણવા, તથા જાવથકી ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય અવર્ણે, અરસેં, અગંધે, અપરસેં જાણવું.

૩૧૪ હવે અધર્માસ્તિકાયદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહે છે:-દ્રવ્યથકી અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યનો સ્થિર સહાયક ગુણ, તથા ક્ષેત્રથકી એના અસંખ્યાતા પ્રદેશ લોકવ્યાપી જાણવા, તથા કાલથકી અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે અને દેશ, પ્રદેશ તથા અગુરુ લઘુ, સાદિ સાત જાંગે જાણવા, તથા જાવથકી અધર્માસ્તિકાય અવર્ણે, અગંધે, અરસે, અફરસે જાણવું.

૩૧૬ હવે આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહે છે:-દ્રવ્યથકી આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યનો અવગાહના ગુણ જાણવો, તથા ક્ષેત્રથકી અનંતપ્રદેશી લોકલોકવ્યાપી જાણવો, તથા કાલથકી અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે, અને દેશ, પ્રદેશ તથા અગુરુલઘુ સાદિ સાત જાંગે જાણવા, તથા જાવથકી આકાશાસ્તિકાય અવર્ણે, અગંધે, અરસે, અફરસે જાણવો.

૩૦૨ હવે કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહે છે:-દ્રવ્યથકી કાલ દ્રવ્યનો નવા પુરાણા વર્તનાલક્ષણ ગુણ જાણવો, તથા ક્ષેત્રથકી કાલદ્રવ્ય, અઢી ઠીક વ્યાપી જાણવું. તથા કાલથકી અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે, અને ઉત્પાદવ્યયરૂપ પલટણ કાલ સાદિ સાત જાંગે જાણવું. તથા જાવથકી કાલદ્રવ્ય અવર્ણે અગંધે અફરસે જાણવું.

૩૦૬ હવે પુજ્જલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહે છે:-દ્રવ્યથકી પુજ્જલદ્રવ્યનો મિલણ વિચરણ પૂર્ણગલન ગુણ જાણવો તથા ક્ષેત્રથકી પુજ્જલ પરમાણુઆ લોકવ્યાપી જાણવા. તથા કાલથકી પુજ્જલદ્રવ્યના અનંતા પરમાણુઆ નિશ્ચયનયે કરી અનાદિ અનંતજાંગે વર્તે છે. અને વ્યવહારનયે કરી પુજ્જલના લંબ સર્વે સાદિસાત જાંગે જાણવા, તથા જાવથકી વર્ણ, ગંધ, રસ, ફરસ સહિત છે. એ રીતે જીવ અજીવરૂપ ષડ્દ્રવ્યના સ્વરૂપમાં ચોજંગી જાણવી. એટલે એ ષડ્દ્રવ્યના સ્વરૂપમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં જીવ અને અજીવ, એ બે તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહેવાણું. હવે શેષ પુણ્યાદિક સાત તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે.

૩૧૦ પુણ્યતત્ત્વ દ્રવ્યથકી વેતાલીશ જેદે કહીયે, તથા ક્ષેત્રથકી પુણ્યતત્ત્વ લોકવ્યાપી જાણવું તથા કાલથકી પુણ્યતત્ત્વ અજવ્યજીવ આશ્રયી સંતતિ જાવે અનાદિ અનંતજાંગે વર્તે છે અને જવ્યજીવ આશ્રયી અનાદિ સાત જાંગે જાણવું, તથા જાવથકી પુણ્યતત્ત્વને ઉપાર્જન કરવાના નવ પ્રકાર જાણવા.

૩૧૪ પાપતત્ત્વ, દ્રવ્યથકી વ્યાપી જેદે કહીયે, તથા ક્ષેત્રથકી પાપતત્ત્વ લોકવ્યાપી જાણવું. તથા કાલથકી અજવ્યજીવ આશ્રયી સંતતિજાવે અના

દિ અનંત જાંગે જાણવું. અને જ્યજીવ આશ્રયી અનાદિ સાંત જાંગે જાણવું. તથા જાવથકી પાપ ઉપાર્જન કરવાના અઢાર જોડ જાણવા.

૩૧૮ આશ્રવતત્ત્વનાં દ્રવ્યથકી પુણ્યપાપરૂપ દલીયાં તે દ્રવ્યાશ્રવ કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી આશ્રવતત્ત્વ લોકવ્યાપિ જાણવું. તથા કાલથકી આશ્રવ તત્ત્વ અજ્યજીવ આશ્રયી સંતતિજાવેં અનાદિ અનંતજાંગે વર્તેં છે, અને જ્ય જીવ આશ્રયી અનાદિસાંતજાંગે વર્તેં છે, તથા જાવથકી આશ્રવતત્ત્વ તે પુણ્ય પાપરૂપ દલીયાં ઉપાર્જન કરવા વહેંતાલીશ જોડ જાણવા.

૩૧૯ દ્રવ્યથકી સંવરતત્ત્વના સત્તાવન જોડ કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી સંવર તત્ત્વ ચૌદરાજ લોક ત્રસનાડી પ્રમાણે જાણવું. તથા કાલથકી સંવર તત્ત્વ દ્વાયિક જાવ આશ્રયી તો સાદિ અનંત જાંગે વર્તેં છે, અને દ્વા યોપશમ જાવ આશ્રયી સાદિ સાંત જાંગે વર્તેં છે, તથા જાવથકી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરવું તે સંવરતત્ત્વ કહીયે.

૩૨૦ દ્રવ્યથકી નિર્જરાતત્ત્વ વાર જોડેં કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી ચૌદ રાજ લોક ત્રસ નાડી પ્રમાણે જાણવું તથા કાલથકી સાદિ સાંત જાંગે વર્તેં છે, તથા જાવથકી સર્વ પ્રકારેં જ્ઞાનો રોધ કરી સમતાજાવેં વર્તવું, તે નિર્જરા.

૩૨૧ બંધતત્ત્વના દ્રવ્યથકી ચાર જોડ કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી લોક વ્યાપિ જાણવું અને કાલથકી બંધતત્ત્વ સાદિસાંત જાંગે વર્તેં છે, તથા જાવથકી જે અજ્ઞાનરૂપ રાગ દેષની ચિકાશ તે જાવબંધ જાણવો.

૩૨૨ મોક્ષતત્ત્વ દ્રવ્યથકી તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલીને કહીયે, તથા ક્ષેત્રથકી અઢીઢીપવ્યાપિ જાણવું. તથા કાલથકી સર્વેં સિદ્ધઆશ્રયી અનાદિ અનંતજાંગે વર્તેં છે અને એક સિદ્ધઆશ્રયી સાદિ અનંત જાંગે જાણવું. તથા જાવથકી મોક્ષતત્ત્વ તે સકલ કર્મ દ્વાય કરી લોકને અંતેં બિરાજમાન એવા સિદ્ધપરમાત્માને કહીયે. એ રીતેં નવ તત્ત્વના સ્વરૂપમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવરૂપ ચોજંગીનું સ્વરૂપ જાણવું.

૩૨૩ શિષ્ય:- દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવ, એ ચારમાંથી કોણ કોણથી સૂક્ષ્મ અને કોણ કોણથી વાદર છે ? એ ચાર પ્રશ્ન છે.

ગુરુ:-એક આંખના મિચકારામાંહે અસંખ્યાતા સમય થાય, માટે એ સમયરૂપ કાલ, સૂક્ષ્મ છે અને તે થકી વહી ક્ષેત્ર ઘણુંજ સૂક્ષ્મ છે. કેમ કે એક અંગુલ શ્રેણિ પ્રમાણેં જે ક્ષેત્ર, તેમાંથી આકાશરૂપ દ્રવ્યના જે પ્ર

દેશ, તેને સમય સમય એકેકો અપહરતાં અસંખ્યાતી ઊત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાલ વ્યતીત થઈ જાય, માટે કાલથકી ક્ષેત્ર ઘણું સૂક્ષ્મ છે, તથા ક્ષેત્રથકી દ્રવ્ય સૂક્ષ્મ છે જે માટે એકેક આકાશ પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્રમાં અનંતાનંત પુન્નલદ્રવ્યના પરમાણુઓ અવગાહી રહ્યા છે, માટે ક્ષેત્રથકી દ્રવ્ય સૂક્ષ્મ જાણવું તથા દ્રવ્યથકી જાવ સૂક્ષ્મ છે, કેમ કે એકેકા પુન્નલપરમાણુઆમાં વહી અનંતા ગુણ પર્યાય રહ્યા છે, માટે દ્રવ્યથકી જાવ સૂક્ષ્મ જાણવો. એ વિચાર આચારાંગની નિર્યૂક્તિની ટીકામાં તથા આવશ્યકમાં જાણવો.

હવે નિદેપાનું સ્વરૂપ શ્રીઅનુયોગદ્વારસૂત્રના પાઠથી કહે છે:-ગાથા॥
જહ ય જં જાણિજ્ઞા, નિસ્કેવં નિસ્કેવે નિરવિસેસં ॥ જહ ય નો જાણિજ્ઞા,
ચહક્યં નિસ્કેવે તહ ॥૧॥ અર્થ:-હે શિષ્ય ! જો જાણપણું હોય તો એકેક વસ્તુમાં અનેક પ્રકારે નિદેપા ઉતારજે અને તેહવું જાણપણું જો ન હોય, તો પણ જે વસ્તુનું નામ પડ્યું તેમાં ચાર નિદેપા તો જરૂર ઉતારવા.

શિષ્ય:-તે પૂર્વોક્ત જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ, ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ચાર ચાર નિદેપે કરી કેમ જાણીયે ?

૩૩૯ ગુરુ:-પ્રથમ (નામજીવ કે) જે “ જીવ ” એવું નામ તે ગયે કાલે જીવતો હતો અને આવતે કાલે પણ જીવતો હશે, તથા વર્તમાનકાલે પણ જીવે છે, એ રીતે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલે એકરૂપ પળે વર્તે, તેને નામજીવ કહીયે. તથા જેમાં ચૈતૈવાણમાં જીવ એ સંજ્ઞાવસ્થાપના અને જીવ એવા અક્ષર લખવા, તે અસંજ્ઞાવસ્થાપના ઇટલે એ સંગ્રહનયને મતે સ્થાપનારૂપ જીવ જાણવો. તથા ક્ષુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતે એકે ક્રિયથી માંનીને પંચેક્રિય પર્યંત જે જીવ પહેલે ગુણઠાણે અનુપયોગે મિથ્યા ત્વજાવે વર્તે, તેને “અણુવર્ત્તગો દ્વં” એ વચનથકી દ્રવ્યજીવ કહીયે. તથા શબ્દનયને મતે સમકેત જાવે ચોથા ગુણઠાણથી માંનીને યાવત્ ઠઠા સાતમા ગુણઠાણ પર્યંત જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી જીવસ્વરૂપ નાં ઉપયોગમાં વર્તે, તેને “ઉવર્ત્તગોજાવં” એ વચનથકી જાવજીવ કહીયે. એ રીતે જીવનું સ્વરૂપ પાંચ નયે કરી ચાર નિદેપે જાણવું.

૩૪૦ નામથકી ધર્માસ્તિકાય એવું નામ તે નામધર્માસ્તિકાય જાણવું. તથા સ્થાપનાથકી ધર્માસ્તિકાય એવા અક્ષર લખવા, તે સ્થાપના ધર્માસ્તિ

કાય. તથા દ્રવ્યથકી ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય અસંખ્યાતપ્રદેશી જાણવું અને જાવથકી ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય, ચલણસહાયરૂપ જાણવું.

૩૪૧ નામથકી અધર્માસ્તિકાય એવું નામ, તે નામ, અધર્માસ્તિકાય તથા અધર્માસ્તિકાય એવા અક્ષર લખવા, તે સ્થાપના અધર્માસ્તિકાય તથા દ્રવ્યથકી અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય, અસંખ્યાતપ્રદેશી જાણવું, અને જાવથકી અધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય, સ્થિરસહાયરૂપ જાણવું.

૩૪૨ નામથકી આકાશાસ્તિકાય એવું નામ, તે નામ આકાશાસ્તિકાય જાણવું. તથા આકાશાસ્તિકાય એવા અક્ષર લખવા, તે સ્થાપના આકાશાસ્તિકાય જાણવું. તથા દ્રવ્યથકી આકાશાસ્તિકાય અનંતપ્રદેશી જાણવું. અને જાવથકી આકાશાસ્તિકાયદ્રવ્ય, અવગાહનારૂપ જાણવું.

૩૪૩ નામથકી કાલદ્રવ્ય એવું નામ, તે નામકાલદ્રવ્ય, તથા કાલદ્રવ્ય એવા અક્ષર લખવા, તે સ્થાપના કાલદ્રવ્ય જાણવું. તથા દ્રવ્યથકી તો કાલનો એક સમય લોકમાં સદાકાલ શાશ્વતો વર્તે છે, તે દ્રવ્યકાલ જાણવો અને જાવથકી કાલદ્રવ્ય, નવી પુરાણી વર્તનારૂપ જાણવું.

૩૪૪ નામથકી પુજ્જલાસ્તિકાય એવું નામ, તે નામ પુજ્જલાસ્તિકાય જાણવું, તથા પુજ્જલાસ્તિકાય એવા અક્ષર લખવા, તે સ્થાપનારૂપ પુજ્જલાસ્તિકાય જાણવું. તથા દ્રવ્યથકી પુજ્જલદ્રવ્યના અનંતા પરમાણુઆ લોકમાં સદા કાલ શાશ્વતા વર્તે છે, તથા જાવથકી પુજ્જલદ્રવ્ય ગણ પૂર્ણ મિલણ વિચરણ રૂપ જાણવું. એ રીતે જીવ અજીરૂપ ષડ્દ્રવ્યમાં ચાર નિદેષા જાણવા.

૩૪૫ પુણ્યતત્ત્વમાં નિદેષા કહે છે. ઇટલે પ્રથમ નામથકી પુણ્ય કહેતાં જે પુણ્ય એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણેકાલ એક રૂપપણે વર્તે છે. અને સ્થાપનાપુણ્ય કહેતાં જે પુણ્ય એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા. અને દ્રવ્યપુણ્ય કહેતાં જે કોઈ જીવની સત્તાર્યે પુણ્યનાં દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે. તે સંગ્રહ નયને મતે કર્મસત્તારૂપ દ્રવ્યપુણ્ય જાણવું. અને જાવપુણ્ય કહેતાં જે તે દલિયાનો ઉદય થયો, તે વ્યવહાર નયને મતે ઉદયજાવરૂપ જાવપુણ્ય જાણવું. એ રીતે ઉદયજાવરૂપ પુણ્યને વિષે ત્રણનયમાં ચાર નિદેષા જાણવા.

૩૪૬ પુણ્ય એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલ એકરૂપપણે જાણવું. તથા પુણ્ય એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાપુણ્ય જાણવું. તથા જે કોઈ જીવની સત્તાર્યે પુણ્યનાં દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે સં

ગ્રહનયને મતે જાણવાં અને તેદલિયાંનો ઉદય થયો, તે વ્યવહારનયને મતે ન્યારા રહી ઉપરથકી લૂંચે પરિણામે જોગવે ઢે માટે એને દ્રવ્યપુણ્ય કહીયે, તથા જે કોઈ જીવ, રૂઝુસૂત્રનયને મતે મન, વચન, કાયાયે કરી એકચિત્તે પુણ્યનાં દલ્લીયાં વ્યવહારનયને મતે ઉદયરૂપ જાવે જોગવે ઢે, તેને જાવપુણ્ય કહીયે. ૬ રીતે ચાર નયમાં ચાર નિદેષા પુણ્ય જોગવવા ઉપર જાણવા.

૩૪૭ નામપુણ્ય કહેતાં પુણ્ય એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલ એકરૂપ જાણવું. અને પુણ્ય એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા તે સંગ્રહ નયને મતે સ્થાપનારૂપ પુણ્ય જાણવું. તથા દ્રવ્યપુણ્ય ઇટલે જે કોઈ જીવ, દાન, શી યજ્ઞ, તપ, જાવ, દયા, યજ્ઞા ઇત્યાદિક કષ્ટક્રિયારૂપ કરણી લોકને દેખા હવારૂપ વીરાશાલવીની પરે કૃષ્ણવાસુદેવનું મન રીજવવારૂપ અથવા પૂર્ણશેઠની પરે કરે, તે વ્યવહારનયને મતે કરણીરૂપ દ્રવ્યપુણ્ય જાણવું. તથા જાવપુણ્ય તે આગલ દ્રવ્યનિદેષામાં જે વ્યવહારનયને મતે પુણ્યની કરણી કહી, તે કરણી સર્વે કરે, પણ અંતરંગ રૂઝુસૂત્રનયને મતે મન, વચન, કાયાયે કરી એકચિત્તે જીર્ણશેઠની પરે કરે, તે જાવપુણ્ય જાણવું. ૬ રીતે ચાર નયમાં ચાર નિદેષા પુણ્ય કરવા ઉપર જાણવા.

૩૪૮ હવે પાપ ઉપર નિદેષા ઉતારે ઢે. પ્રથમ નામ થકી પાપ એવું નામ, તે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલ એકરૂપપણે વર્તે ઢે, તે નામપાપ જાણવું. તથા પાપ એવા અક્ષર લખવા, તે સ્થાપનારૂપ પાપ જાણવું. તથા કોઈ જીવની સત્તાયે પાપનાં દલ્લીયાં પ્રકૃતિરૂપ સાત્તાપણે બાંધ્યાં ઢે, તે સંગ્રહનયને મતે કર્મ સત્તારૂપ દ્રવ્યપાપ જાણવું તથા તે દલ્લીયાંનો ઉદય થયો, તે વ્યવહારનયને મતે ઉદયજાવરૂપ જાવપાપ જાણવું. ૬ રીતે ૬ ઉદયજાવરૂપ પાપમાંહે ત્રણ નયમાં ચાર નિદેષા જાણવા.

૩૪૯ પાપ એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલ એકરૂપ પણે વર્તે ઢે તે નામપાપ જાણવું. તથા પાપ એવા અક્ષર લખવા તે સ્થાપનારૂપ પાપ જાણવું તથા જે કોઈ જીવની સત્તાયે પાપનાં દલ્લીયાં પ્રકૃતિરૂપ સાત્તાપણે સંગ્રહનયને મતે બાંધ્યાં ઢે, તેનો ઉદય થયો, તેવારે વ્યવહાર નયને મતે પણ જૂદા રહી ઉપરથકી લૂંચે પરિણામે જોગવે ઢે, તેને દ્રવ્યપાપ કહીયે. તથા જે કોઈ જીવ, રૂઝુસૂત્ર નયને મતે મન, વચન, કાયાયે કરી દુઃખરૂપ વિપાકે પાપનાં દલ્લીયાં વ્યવહારનયને મતે ઉદયરૂપ જાવે જોગવે ઢે, તેને જાવપાપ

कहीयें. ए रीतें चार नयमां चार निक्षेपा पाप जोगववा उपर जाणवा.

३५० पाप एवुं नाम ते नामपाप ते नैगम नयने मत्तें त्रणे काल एक रूपपणे वर्त्ते ठे. तथा पाप एवा अक्षर लखवा ते संग्रहनयने मत्तें स्थापनारूप पाप जाणवुं. तथा कोइ जीव, हिंसा मृषा आदिक कजीया जगडा रूप अनेक प्रकारें उदयरूप जावने योगें करी चेडा राजानी परें करे, ते व्यवहार नयने मत्तें द्रव्यपाप, करणीरूप जाणवुं. तथा जे आगल त्रीजा निक्षेपामां व्यवहार नयने मत्तें करणी कही, ते सर्व करे, पण अंतरंग रुजुसूत्र नयने मत्तें मन, वचन, कायार्यें करी एकचित्तें कालकसूरिया खाटकीनी परें करे, ते जावपाप जाणवुं. ए रीतें चार निक्षेपा पाप करवा रूपें जाणवा.

३५१ आश्रवमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम आश्रव एवुं नाम ते नैगमनयने मत्तें त्रणे काल एकरूपपणे जाणवुं ते नाम आश्रव. तथा आश्रव एवा अक्षर लखवा, ते स्थापनारूप आश्रव जाणवुं तथा बहेंतालीश प्रकाररूप आश्रवने गडनालें करी व्यवहार नयने मत्तें शुजाशुज आश्रव रूप दळीयातुं ग्रहण करवुं, ते द्रव्यआश्रव जाणवुं तथा रुजुसूत्र अने व्यवहार नयने मत्तें मन, वचन, कायार्यें करी उदयजावने योगें ते दळीयातुं जोगववुं, ते उदय जावरूप जावआश्रव जाणवुं.

३५२ संवरमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम संवर एवुं नाम, ते नैगमनयने मत्तें त्रणे काल एकरूपपणे जाणवुं, ते नामसंवर तथा संवर एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा संवर रूप मूर्ति स्थापवी, ते संग्रह नयने मत्तें स्थापनारूप संवर जाणवुं. तथा व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी अरुचि जावें लोक देखाडवारूप पोसा पडिक्कमणां सामायिक आदि अनेक प्रकारें संवरनी करणी करवी, ते द्रव्यसंवर व्यर्थरूप जाणवुं. तथा रुजुसूत्र नयने मत्तें मन, वचन अने कायार्यें करी यथाप्रवृत्तिरूप करणना परिणामें पोसा, पडिक्कमणां, व्रत, पञ्चस्काण आदें व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी संवररूप करणीतुं करवुं. ते जावसंवर जाणवुं एटले चार नयमां चार निक्षेपे यथाप्रवृत्तिकरणरूप संवर जाणवुं.

३५३ नामथकी संवर एवुं नाम, ते नामसंवर नैगमनयने मत्तें जाणवुं. तथा संवर एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनासंवर अथवा संवररूप

મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સંગ્રહ નયને મતે સ્થાપનારૂપ સંવર જાણવું તથા ઋજુસૂત્ર નયને મતે મન, વચન, કાયાયે કરી વ્રત પચ્ચક્ષાણરૂપ, ઉપરથકી વ્યવહારનયને મતે સંવરરૂપ કરણીનું કરવું. તે દ્રવ્યસંવર જાણવું તથા શબ્દ નયને મતે જીવ, અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી સ્થિરતારૂપ પરિણામે આગલ દ્રવ્યનિક્ષેપા મધ્યે જે ઋજુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતે સંવરરૂપ કરણી કહી, તે કરણી કરતાં થકાં મહા નિર્જારા પ્રત્યે કરે, તે જાવસંવર જાણવું. ૫ રીતે સંવરવિષે પાંચ નયમાં ચાર નિક્ષેપા જાણવા.

૩૫૪ નિર્જારામાં નિક્ષેપા ઉતારે ઢે:- નિર્જારા એવું નામ તે નૈગમનયને મતે નામ નિર્જારા જાણવી તથા નિર્જારા એવા અક્ષર લખવા, તે સંગ્રહનયને મતે સ્થાપના રૂપ નિર્જારા જાણવી, તથા જે વ્યવહાર નયને મતે ઋજુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત મિથ્યાત્વજાવે અકામ નિર્જારા કરવી, તે સર્વ, દ્રવ્યનિર્જારા જાણવી. તથા શબ્દ નયને મતે જીવ અજીવરૂપ ષટ્ દ્રવ્ય નવ તત્ત્વનું જાણપણું પ્રતીત કરી ઋજુસૂત્રનયના ઉપયોગ સહિત ઉપરથકી વ્યવહાર નયને મતે ચાર જેદે તપસ્યારૂપ કરણીનું કરવું તે જાવનિર્જારા જાણવી. ૫ રીતે પાંચ નયમાં ચાર નિક્ષેપા નિર્જારાને વિષે જાણવા.

૩૫૫ વંધમાં ચાર નિક્ષેપા ઉતારે ઢે. પ્રથમ વંધ એવું નામ તે નૈગમનયને મતે નામવંધ જાણવો. તથા વંધ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના રૂપ વંધ જાણવો. તથા જે પ્રકૃતિવંધ, સ્થિતિવંધ, રસવંધ અને પ્રદેશવંધ, ૫ ચાર પ્રકારે વંધરૂપ દલીયાં જીવની સત્તાયે વાંઘ્યાં ઢે, તે સંગ્રહનયને મતે કર્મ સત્તારૂપ દ્રવ્યવંધ જાણવો, તથા જે વ્યવહારનયને મતે તે દલીયાંનો ઉદય થયો, તે ઉદયજાવરૂપ જાવવંધ જાણવો. ૫ રીતે ઉદયજાવરૂપ વંધ ને ત્રણ નયમાં ચાર નિક્ષેપા જાણવા.

૩૫૬ તથા વહી નામથકી વંધ એવું નામ, તે નૈગમનયને મતે નામવંધ જાણવો. તથા વંધ એવા અક્ષર લખવા અથવા વંધરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનારૂપ વંધ જાણવો. તથા આગલ કહ્યા જે ચાર પ્રકાર, તે ચાર પ્રકારે વંધરૂપ દલીયાં સંગ્રહનયને મતે જીવની સત્તાયે રહ્યાં ઢે, તેનો સ્થિતિપરિપાકે વ્યવહારનયને મતે ઉદય થયો, તે દ્રવ્યવંધ જાણવો. તથા ઋજુસૂત્રનયને મતે મિથ્યાત્વ, અવ્રત, કષાય અને યોગરૂપ સત્તાવગ્ન વંધ હેતુપ્રમુખ જીવના પરિણામ ઘટલે તેની ચિકાશે વહી પાઠો કર્મરૂપ દલી

यांनो बंध पाडे, माटे ऋजुसूत्रनयने मते तेने जावबंध कहीये. ए रीते बंध बांधवाने विषे चार नयमां चार निक्षेपा जाणवा.

३५५ मोक्षतत्त्व निःकर्मावस्थामां चार निक्षेपा उतारे ठे:-प्रथम नाम थकी मोक्ष एवुं नाम, ते नामनिक्षेपो, तथा जे मोक्षरूपें मूर्ति स्थापवी, अथवा मोक्ष एवा अक्षर लखवा, ते स्थापनामोक्ष जाणवो. तथा समच्चिरूढनयने मते शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणामरूप एटखे क्षपक श्रेणियें अज्ञानरूप राग, द्वेष अने मोहनीय कर्मनो बारमे गुणठाणे क्षय कस्यो अने तेरमे गुणठाणे केवल ज्ञान पाम्या, एवा केवली जगवानने अव्यशरीर आश्रयी अव्यमोक्षपद कहीये, ते त्रीजो अव्यनिक्षेपो जाणवो, तथा एवंभूतनयने मते अष्ट कर्मने क्षयें, अष्टगुणसंपन्न लोकने अतें विराजमान, एवा सिद्ध परमात्माने जावमोक्षपद जाणवुं. ए रीते जीव, अजीव रूप षड्द्रव्य नव तत्त्वमां नयसंयुक्त चार निक्षेपा जाणवा.

३५६ व्रतमां निक्षेपा उतारतो थको प्रथम प्राणातिपात विरमणव्रते निक्षेपा कहे ठे:-तिहां प्रथम दया एवुं नाम ते नामदया जाणवी, तथा दया एवा अक्षर लखवा, ते असंज्ञावस्थापना अने दयालुमूर्ति स्थापवी, ते संज्ञावस्थापना, तथा व्यवहार नयने मते उपरथकी लोकने देखाडवारूप दया पालवी, ते अव्यदया जाणवी, तथा ऋजुसूत्र नयने मते मन, वचन, कायायें करी एकचितें परजीवनां प्राण हणे नही, हणावे नही, तथा हणताने अनुमोदे नही ते जावदया जाणवी. ए चार निक्षेपा ऋजुसूत्रनयने मते यथाप्रवृत्तिकरणरूप पहेले गुणठाणे जाणवा.

३५७ तथा वली दया एवुं नाम ते नामदया तथा दया एवा अक्षर लखवा, अथवा दयालुमूर्ति स्थापवी ते स्थापनादया तथा ऋजुसूत्रनयने मते एकचितें करी व्यवहारनयने मते उपरथकी मन, वचन अने कायायें करी परजीवनां प्राण हणे नहि, हणावे नहि, हणताने अनुमोदे नहि, ते अव्यदया जाणवी. तथा शब्दनयने मते जीव अजीवरूप स्वसत्ता परसत्तानी वेंचण करी, ज्ञान, दर्शन अने चारित्र प्रमुख जावप्राण पोतानां अने परनां तेने कर्मरूप आवरणपणे हणे नहि, हणावे नहि, हणताने अनुमोदे नहि, ते स्वदया, तथा पोतानो आत्माकर्मरूप आवरणें वींटाणोथको जन्म मरणनां दुःख भोगवे ठे, तेने खर्हिसा कहीये. ते माटे

તે પોતાના જીવને કર્મરૂપ આવરણથી મૂકાવવા નિમિત્તે સાધ્ય ચોક્ષો રાખી રૂઝુસૂત્ર તથા વ્યવહારનયના મતેં જે રીતેં આગલ દ્રવ્યદયારૂપ આ ચરણ કહ્યું, તે રીતેં કરતાં થકાં સર્વેં લેખે જાણવી. એ ચોથી જાવદયા છે.

૩૬૦ બીજા વ્રત ઉપર નિદેષા ઉતારે છે:—પ્રથમ અમૃષાવાદ એવું નામ, તે નામ અમૃષાવાદ જાણવો, બીજો જે અમૃષા એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાઅમૃષાવાદ જાણવો, ત્રીજો વ્યવહારનયને મતેં ઉપરથી સ્વ દર્શની અન્યદર્શની મિથ્યાદષ્ટિજીવને સદેજેં સત્યવચન બોલવારૂપ ઢાલ પહીં ગયો છે, તે વ્યવહારનયને મતેં દ્રવ્ય અમૃષાવાદ જાણવો, ચોથો જે રૂઝુસૂત્રનયને મતેં મન, વચન અને કાયાયેં કરી એકચિત્તેં વ્યવહારનયને મતેં ઉપરથી સત્યવચન બોલે છે, તે જીવ, યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ પહેલે ગુણઘણે જાણવા. તે જાવથી અમૃષાવાદ જાણવો.

૩૬૧ અમૃષાવાદ એવું નામ તે નામ અમૃષાવાદ તથા અમૃષાવાદ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના અમૃષાવાદ તથા રૂઝુસૂત્ર નયને મતેં ક્રોધેં કરી, માનેં કરી, ખર્ચેં કરી, લોજેં કરી સૂક્ષ્મ તથા વાદર લૌકિક તથા લોકોત્તર, મન, વચન અને કાયાયેં કરી જૂઠું પોતેં બોલે નહિ, બીજાને બોલાવે નહિ, બોલતાને અનુમોદે નહિ, તે દ્રવ્યથી અમૃષાવાદ જાણવો. તથા જાવ અમૃષાવાદ તે સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય નયનિદેષા નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ દ્રવ્યજાવરૂપ જાણપણું સત્યજ્ઞાસનરૂપ જ્ઞાયકતા શક્તિ સાધે, જ્ઞાનસત્ય પણું પાલે, તથા શ્રીવીતરાગના આગમ પ્રમાણેં જે અર્થ જાવ છે, તેની સલાય કરે, જેથી પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ગુણ નિર્મલ થાય, તેવી જાણ બોલે, તે જાવ અમૃષાવાદ જાણવો.

૩૬૨ ત્રીજા વ્રત ઉપર નિદેષા ઉતારે છે:—અદત્ત રહિત એવું નામ તે નામ અદત્ત તથા અદત્ત રહિત એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા તે સ્થાપના અદત્ત, તથા વ્યવહારનયને મતેં ઉપરથી કોઈની અણદીધી વસ્તુ લેવાનો સહજથી ઢાલ નથી, તે દ્રવ્યથી અદત્તરહિત જાણવો. તથા રૂઝુસૂત્રનયને મતેં મન, વચન અને કાયાયેં કરી અદત્તનો ત્યાગ કરે, ઇટલે નરકનિગોદના દુઃખથી વિહીતો થકો સુખની લાલચેં વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથી કોઈની અણદીધી વસ્તુ કાંઈ પણ લેતો નથી તે જીવ, યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ પહેલે ગુણઘણે જાવથી અદત્તરહિત જાણવો.

३६३ वली निक्षेपा कहे ठे. अदत्त रहित एवं नाम, तेनाम अदत्तरहित, अने बीजुं अदत्तरहित एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अदत्त रहित, तथा त्रीजुं कजुसूत्र नयने मत्ते मन, वचन, कायायें करी तृण तुष मात्र पण कोइनी अणदीधी वस्तु लीये नहीं, जे लीये, ते कहीने लीये, ए टले संसारी जीवनी वस्तु चोरी लेवी, तेने लौकिक चोरी कहीयें, ते न करे, तथा श्रीतीर्थकरनी आझामां जे न लेवानुं कहुं ते न लीये, तेने लोकोत्तर चोरीथी रहित कहीयें. ए अव्यादत्तरहित कहीयें, तथा चोथुं शब्दनयने मत्ते आत्माना ग्राहकतारूप जे शक्ति, ते स्वरूपग्रहणरूप कार्यनी कर्ता ठे, ते अनादिनी परजाव ग्राहकता करी रही ठे, तेने परजावग्राहक पणाथकी निवारिने स्वरूपग्राहकपणे परिणमावे, ते जावअदत्तरहित कहीयें.

३६४ हवे अदत्तना चार जेद ठे, ते कहे ठे. जे श्रीतीर्थकरनी आझामां न लेवानुं कहुं, ते सर्व शुजाशुजरूप परस्वजाव लेवानी वांढा, तेने प्रथम तीर्थकर अदत्त लागे तथा जे गुरु आणा परंपरा विना सूत्रना अर्थ कहेवा तेने बीजुं गुरुअदत्त लागे. तथा जे वस्तुनो धणी होय तेनी अणदीधी वस्तु लीये, तेने त्रीजुं स्वामी अदत्त लागे, एटले संग्रहनयने मत्ते सर्व जीव सत्तायें स्वामीरूप जाणवा. अने व्यवहार नयने मत्ते क्रिया आचार प्रवृत्तिरूप एक समाचारी सरखो होय, ते आपणा स्वामी तेनी अणदीधी वस्तु लीये तेने त्रीजुं स्वामीअदत्त लागे. तथा जे कोइ जीवें एम कहुं नथी जे महारां प्राण तमें हणो, तेम ठतां पोताना इंद्रियना स्वाद माटे जे परजीवनां प्राण हणे, तेने चोथुं जीवअदत्त लागे, अने प्रशस्त काम करतां जीववि राधना थाय, तेने जगवंते हिंसा कही नथी. श्रीजगवतीसूत्रे “सुजजोगप डुच्च अणारंजा” ए पाठ ठे, एटले (शुजयोग के०) शुजकार्यमां मन, वचन अने कायाना योगनी प्रवृत्ति करतां थकां हिंसा लागे नहीं, एने अना रंज कह्यो ठे. ए रीति ए चार प्रकारना अदत्तनो परमार्थ जाणवो.

३६५ चोथा महाव्रत उपरें चार निक्षेपा उतारे ठे:—प्रथम सुशील एवं नाम ते नामसुशील, बीजुं सुशील एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा सुशीलरूप मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनासुशील, त्रीजुं व्यवहार नयने मत्ते उपरथकी व्रतनो उच्चार करे अथवा लोकलाजथी कुलमर्यादायें यशःकी चिह्नरूप शोचाने अर्थे अथवा परवश पणे राजादिकना जयथकी शीयल पाले,

पण अंतरंग परिणामनी आतुरतारूप चपलता मटी नथी, ते व्यवहार न यने मत्ते द्रव्यथकी सुशील जाणवुं. तथा ऋजुसूत्र नयने मत्ते मन, वचन अने कायायें करी नववाडें अढार जेद सहित शीयल पाळे, ते जावसुशील ठे.

३६६ वली प्रकारांतरे सुशील उपर चार निक्षेपा कहे ठे:-एक सुशील एवं नाम ते नामसुशील, तथा सुशील एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनासुशील, तथा ऋजुसूत्र नयने मत्ते मन, वचन अने कायायें करी पांचे इंद्रियोना त्रेवीश विषय सेवे नही, सेवरावे नही सेवताने अनुमोदे नही, तथा मनुष्य, तिर्यंच अने देवतासंवंधि विषयनी बांढा करे नही, करावे नही, अनुमोदे नही, ते ऋजुसूत्र तथा व्यवहार न यने मत्ते करी द्रव्यसुशील जाणवुं. तथा शब्द नयने मत्ते जोतां तो पोतानो आत्मा पोताना ज्ञानादि अनंत गुणनो जोगी ठे, ते परजावने जोगवे, माटे तेने जावमैथुन कहीयें, ते सर्व परजावजोगी पणे जोगववुं नही, अने पोता नो आत्मा निःकर्मा करवा माटे परजाव साधनपणे ग्रहे, पण अग्राह्यपणे अरमणिकपणे माने अने एवं चिंतवे जे ए आत्माना जूल ठे, ए रीते आत्मा ने निंदतो ए परजावने अनंत जीवें अनंती बार लइ जोगवीने वस्युं ते मुज ने ग्रहवुं, जोगववुं घटे नही, एम सर्वे परजाव जोगी पणुं तजीने स्वजाव जो कापणे रहे, ते जीव, शब्दनयने मत्ते करी जावसुशील जाणवो.

३७० द्रव्य, क्षेत्र, काल जावें करी मैथुननुं स्वरूप देखाडे ठे:-प्रथम द्रव्यथकी मैथुन ते करणीरूप सेववुं तथा क्षेत्रथकी मैथुन ते प्रणलो कने विषे इंद्रियना सावद्यनी इडा, तथा कालथकी मैथुन ते दिवस तथा रात्रि, अने जावथकी मैथुन ते रागथी तथा द्वेषथी ए सर्वथा सेववुं नही.

३७१ पांचमा व्रत उपर चार निक्षेपा उतारे ठे:-प्रथम अपरिग्रही एवं नाम, ते नाम अपरिग्रही जाणवुं. वीजुं अपरिग्रही एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा अपरिग्रहीरूप मूर्ति स्थापवी ते स्थापना अपरिग्रही. त्रीजो 'द्रव्यथकी अपरिग्रही ते व्यवहार नयने मत्ते अतीत, वैरागी, संन्यासी, मिथ्या दृष्टि लिंगी प्रमुख बालजीव जाणवा. चोथो जाव अपरिग्रही ते व्यवहार न, यने मत्ते उपरथकी सात धातुमांहेली एके धातु मात्र ऋजुसूत्रनयने मत्ते मन वचन अने कायायें करी पासें राखता नथी, रखावता तथी, ते जीव, यथाप्र वृत्तिकरणें करी पदेळे गुणठाणे जाव अपरिग्रही जाणवा.

३५१ निक्षेपा कहे ठे:—एक अपरिग्रही एवं नाम ते नाम अपरिग्रही. बीजो अपरिग्रही एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा अपरिग्रहीरूप मूर्ति स्थापवी, ते स्थापना अपरिग्रही जाणवो. त्रीजो व्यवहार तथा ऋजुसूत्र नयने मतें परिग्रहरूप जे धन, धान्य, दास, दासी, चतुःपद, घर, धरती, वस्त्र, आचरणरूप, नव प्रकारना परिग्रहनो मन, वचन अने कायायें करी त्याग करे, सूक्ष्म बादर परिग्रह राखे नहि, रखावे नहि, राखे तेने अनुमोदे नहि, ते जीव, द्रव्यथकी अपरिग्रही जाणवा. तथा ज्ञाव अपरिग्रही ते निश्चय ज्ञावकर्म जे रागद्वेषरूप अज्ञानदशा ते जीवने अनादिनी ठे, तेने ठांमवी अने तेनी चिकारें द्रव्यकर्म ज्ञानावरणीय प्रमुख आठ कर्मरूप शरीर इंद्रियनो परिहार, एटखे शुचाशुच कर्मरूपने परज्ञाव जाणीने तेने ठांमवारूप परिणाम, ते निश्चयपरिग्रहनो त्याग जाणवो, एटखे परवस्तु जे ठे, ते पोतामा स्वरूपथकी जूदी ठे, तेनी मूर्छा ठोडवी. जेणें मूर्छा ठोडी, ते जीवने ज्ञावथकी परिग्रहरूप त्याग जाणवो.

ए रीतें ए पांच महाव्रतनुं स्वरूप चार निक्षेपे करी देखाड्युं, ते साधुसुनिराजने जाणवुं अने एमांथी श्रावकने तो देशरूप धारवुं, ए पांच महाव्रतमां सर्वे व्रत आव्यां. हवे श्रावकनां बारे व्रत कहे ठे, तेमां पांच व्रतना निक्षेपा तो लखाइ गया, हवे शेष व्रतना निक्षेपा कहे ठें.

३५३ प्रथम ठठाव्रत उपर निक्षेपा लगावे ठे. प्रथम दिशिव्रत एवं नाम ते नाम मथी दिशिव्रत जाणवुं. बीजुं दिशिव्रत एवा अक्षर लखी स्थापवा, ते स्थापना दिशिव्रत, त्रीजुं चार दिशि, चार विदिशि, अधोदिशि अने ऊर्ध्वदिशि, एरी तें दशदिशि रूप क्षेत्रनुं मान करी व्यवहारनयने मतें पञ्चस्काण करे अने ऋजुसूत्रनयने मतें मन, वचन, कायायें करी पोतानी शक्ति अनुसारें पालवुं, ते द्रव्यथकी दिशिव्रत जाणवुं अने ज्ञावथकी दिशिव्रत, ते जे चारगतिने दुःखरूप जाणीने तिहांथकी उदासीपणुं त्यागरूप परिणाम अने सिरू अवस्था साथें उपादेयपणुं ते ज्ञावथी दिशिव्रत जाणवुं.

३५४ सातमा व्रत उपर निक्षेपा लगावे ठे. प्रथम जोगउपजोग एवं नाम ते नाम जोगउपजोग जाणवुं. बीजुं जोगउपजोग एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनाजोग उपजोग जाणवुं. त्रीजुं जे एकवार जोगवीयें, ते जोग अने जे वारंवार जोगवीयें, ते उपजोग, तेनुं जेणें पञ्चस्काण क

રી વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથકી પરિણામ કરી, ક્રુજુસૂત્ર નયને મતેં મન, વચન અને કાયાયેં કરી એકચિત્તેં પાલે ઢે, તે દ્રવ્યથકી જોગ ઉપજોગ વ્રત જાણવું. તથા જાવથકી તો અનાદિ કાલના જીવેં પરસ્વજાવ વિજાવરૂપ પુજ્જલના જોગ ઉપજોગને વિષે સુખ કરી માન્યું ઢે, તિહાંથકી મન પલટાવીને શબ્દનયને મતેં જીવ, અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી પરસત્તા ઉપર ત્યાગ બુદ્ધિ અને સ્વસત્તારૂપ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય આદિક અનંતા ગુણ ઢે, તેને પ્રગટ કરવારૂપ બુદ્ધિ, ઇદલે એ ગુણનું ઉપજોગપણું જે વારંવાર તેના તેજ જોગવવામાં આવે, માટે ઉપજોગ કહીયેં. અને તેના પર્યાય અનંતા ઢે તે, સમય સમય પલટાઈ રહ્યા ઢે, તેનું જોગીપણું કહીયેં, એવો વાંઠારૂપ પરિણામ વત્તેં, તે જાવથકી જોગ ઉપજોગ વ્રત ઢે.

૩૬૫ આઠમા વ્રતમાં નિદ્દેષા લગાવે ઢે. પ્રથમ અનર્થદંત્ર વિરમણ વ્રત, એવું નામ, તે નામ અનર્થદંત્ર વિરમણવ્રત જાણવું. વીજું અનર્થદંત્ર વિરમણ વ્રત એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના અનર્થદંત્ર વિરમણવ્રત જાણવું. ત્રીજું જે અનર્થને કામેં જીવને પાપરૂપ આરંજ લગાડવા, તથા પારકે કામેં આજ્ઞા પ્રમુખ આપવી, તેનાથી જે વિરમ્યા ઢે, તે દ્રવ્ય અનર્થદંત્રથી રહિત જાણવા. ચોથું જે જીવને અનાદિ કાલની મિથ્યાત્વદશાયેં કરી શુજા શુજ કર્મરૂપ ફલની વાંઠાના પરિણામ વત્તેં, તેને નિવારી આત્મધર્મ નિરાવરણરૂપ પ્રગટ કરવાની રુચિ, તે જાવથી અનર્થદંત્ર રહિત જાણવા.

૩૬૬ નવમા વ્રત ઉપર નિદ્દેષા ઉતારે ઢે:—પ્રથમ સામાયિક એવું નામ તે નામસામાયિક જાણવું. વીજું સામાયિક એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના સામાયિક જાણવું. ત્રીજું વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથકી વ્રત રૂપ ઉચ્ચાર કરી બે ઘડી પર્યંત પુણ્યપણે રહેવું, તે દ્રવ્યસામાયિક વ્યવહારનયને મતેં જાણવું. ચોથું જાવથકી સામાયિક તે જે દ્રવ્યરૂપ વ્યવહારનયને મતેં ઉચ્ચાર કરી ક્રુજુસૂત્ર નયને મતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી એકચિત્તેં સાવચને ઢોડી બે ઘડી પર્યંત શુજગ્યાનમાં વર્તવું તે જીવ, યથા પ્રવૃત્તિકરણરૂપ પહેલે ગુણઠાણે જાવસામાયિકી જાણવો.

૩૬૭ વહી ચાર નિદ્દેષા કહે ઢે. એક સામાયિક એવું નામ, તે નામસામાયિક જાણવું. વીજું સામાયિક એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે અસંજ્ઞાવ સ્થાપના અને સામાયિક રૂપેં મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સંજ્ઞાવસ્થાપના, એ સ્થા

पनाथकी सामायिक जाणवुं. त्रीजुं जे ऋजुसूत्रनयने मतें “ करेमि जंतें ” रूप व्रतनो उच्चार करी मन, वचन, कायार्थें करी सावधने ठोडी एक चित्तें वत्रीश दूषण टाळी सदायध्यानरूप शुभपरिणामें वर्त्तवुं. ते द्रव्यथ की सामायिक व्रत जाणवुं. तथा चोथुं जावथकी सामायिक ते शब्दन यने मतें (सम के०) जे समता, तेनो (आय के०) लाज तेनुं नाम सामायिक ठे, एटले जेटली वार जीव, सत्तागतना ध्यानरूप संवर जाव मां वर्त्ते, तेटली वार सामायिकनो लाज जाणवो. माटे एक अंतरमुहूर्त्त पर्यंत जीव, पोताना स्वरूपना ध्यानरूप चितवनमां वर्त्ततो, घातिकर्म खपा वीने केवल ज्ञान पामे. ए जावसामायिक जाणवुं.

३९७ दशमा व्रत उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे:—देशावकाशिक एवुं नाम, ते नामदेशावकाशिक जाणवुं, तथा देशावकाशिक एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनादेशावकाशिक जाणवुं. तथा ऋजुसूत्रनयने मतें जे मन, वचन अने कायाना योगने एक ठोर करी, एक स्थानकें चार पहोर वेसी धर्म ध्यान करवुं ते द्रव्यथी देशावकाशिक जाणवुं तथा शब्दन यने मतें श्रुतज्ञानें करी ठ द्रव्यनुं स्वरूप उलखीने पांच द्रव्यनो त्याग कर वो अने एक ज्ञानवंत जीवद्रव्यनुं ध्याववुं ते जावदेशावकाशिक व्रत ठे.

३९८ अगीयारमा व्रत उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे. प्रथम पोसह एवुं नाम, ते नामपोसह जाणवुं. वीजुं पोसह एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनापोसह जाणवुं. त्रीजुं ऋजुसूत्र अने व्यावहारनयने मतें चार पहोर अथवा आठ पहोर पर्यंत एक चित्तें व्रत उच्चरी समता परिणामें निरारंज सावध ठोडी सदाय ध्यानमां प्रवर्त्तवुं, ते द्रव्यपोसह जाणवुं. चोथुं शब्दनयने मतें आपणा जीवने ज्ञान ध्यानथी पोषीने पुष्ट करवुं. एटले “ पोषे धर्मने शोषे कर्म, अग्यारमुं व्रत ते पोषो मर्म ” ए रीतें आपणा जीवने स्वगुण साथें पोषीयें, ते जावपोसह जाणवुं.

३९९ वारमा व्रत उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे. प्रथम अतिथि संविज्ञाग एवुं नाम, ते नामथकी अतिथिसंविज्ञाग जाणवुं. वीजुं अतिथि संविज्ञाग एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अतिथि संविज्ञाग व्रत जाणवुं. त्रीजुं पौषधने पारणे अथवा सदा काल साधुने तथा जिनधर्मि श्रावकने पोतानी शक्ति प्रमाणें दान देवुं, ते द्रव्यथकी अतिथिसंविज्ञाग व्रत जा

ણવું ચોથું શબ્દનયને મતે ંલલાણ સહિત જ્ઞાન જાણવું, જાણાવું. સાંજ લવું, સંજલાવવું જે રીતે પોતાના તથા પરના જ્ઞાનાદિક ગુણ વૃદ્ધિ પામે, તે રીતે કરવું, તે જાવથકી અતિથિસંવિજાગ વ્રત જાણવું. ૫ રીતે પાંચ મહાવ્રતરૂપ બાર વ્રતમાં નિદેશાનું સ્વરૂપ જાણી પ્રતીતિ કરી ને જલ્લી રીતે પાલવાં.

૩૬૧ હવે ક્રોધ, માન, માયા અને લોચ ઉપર ચાર નિદેશા લગાડે છે, તિહાં પ્રથમ ક્રોધ એવું નામ, તે નામથકી ક્રોધ જાણવો, તથા ક્રોધ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, અથવા ક્રોધરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનાક્રોધ જાણવો, તથા સંગ્રહનયને મતે જીવને સત્તાયે ક્રોધરૂપ દલીયાં તે પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્રવ્યથકી ક્રોધ જાણવો, તથા વ્યવહારનયને મતે તે દલીયાંનો ઉદય થયો, અને રૂઝુસૂત્રનયને મતે ક્રોધરૂપ પરિણામેં એકચિત્તે કરી લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રવર્તવું, તેથકી જીવ, મહાપાપરૂપ કર્મપ્રત્યે બાંધે, તે જાવથકી ક્રોધ જાણવો.

૩૬૨ માન ઉપર ચાર નિદેશા લગાડે છે. પ્રથમ માન એવું નામ, તે નામથકી માન જાણવું. બીજું માન એવા અક્ષર લખી સ્થાપવા, અથવા માનરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપના માન જાણવું. ત્રીજું સંગ્રહનયને મતે જીવને સત્તાયે માનરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્રવ્યથકી માન જાણવું. ચોથું વ્યવહાર નયને મતે તે દલીયાંનો ઉદય થયો અને રૂઝુસૂત્રનયને મતે એકચિત્તે માનરૂપ પરિણામેં લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રવર્તવું તેથકી જીવ મહાપાપરૂપ કર્મપ્રત્યે બાંધે તે જાવથકી માન છે.

૩૬૩ માયા ઉપર ચાર નિદેશા લગાડે છે:—પ્રથમ માયા એવું નામ, તે નામથકી માયા જાણવી, બીજો માયા એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તથા માયારૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનાથકી માયા જાણવી, ત્રીજો સંગ્રહનયને મતે જીવની સત્તાયે માયા એટલે કપટરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્રવ્યથકી માયા જાણવી. ચોથો જે રૂઝુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતે માયાના ઉદયરૂપ જાવેં કરી લૌકિક માર્ગે એટલે સંસારી કાર્યમાં માયારૂપ કપટનું કરવું તથા લોકોત્તર માર્ગે જે સામાયિક, પઢિક્ક મણાં, પોસહ, વ્રત, પચ્ચક્ષાણરૂપ ધર્મ કરણીમાં માયા કપટ કરીને લોકને ઠગવાં, તથા આ જીવ અને પરજીવની વાંઠારૂપ માયા કપટના પરિણામ વતે, તેથકી જીવ મહાપાપ બાંધે તે જાવથકી માયાકપટ જાણવું.

૩૭૪ લોજા ઉપર ચાર નિદેશા લગાડે છે. પ્રથમ લોજા એવું નામ, તે નામ લોજા. બીજો લોજા એવા અક્ષર લક્ષીને સ્થાપવા, અથવા લોજારૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી તે સ્થાપનાલોજા, ત્રીજો સંગ્રહનયને મતેં જીવની સત્તાયેં લોજારૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે ડ્રવ્યથકી લોજા જાણવો. ચોથો રૂઝુસૂત્ર તથા વ્યવહાર નયને મતેં ઉદયરૂપ જાવેં કરી લૌકિકમાર્ગમાં ધન, માલ, રાજ, શક્તિ, સ્ત્રી, કુટુંબ પુત્ર, પરિવારની લાલચરૂપ તીવ્ર લોજના પરિણામ અને લોકોત્તરમાર્ગમાં જે ધર્મરૂપ કરણી છે, તેમાં આ જીવને વિષે યશઃકીર્તિ, શોજા, વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર પાણીની વાંઠારૂપ તીવ્રલોજના પરિણામ, તે જાવથકી લોજા જાણવો. એ રીતેં ક્રોધાદિકની ચોકડીમાં નિદેશા છે.

३७५ दान उपर चार निक्षेपा लगावे ठे. प्रथम दान एवं नाम ते ना मथकी दान जाणवुं. बीजुं दान एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थाप नादान जाणवुं, त्रीजुं व्यवहारनयने मतें उपरथकी अरुचिपणे लाज थ की, शरमथकी, जयप्रमुखथकी दान देवुं, ते सर्व द्रव्यथकी दान जाणवुं. चोथुं कजुसूत्र तथा व्यवहारनयने मतें मन, वचन, कायार्ये करी एक चित्तें साधु, साधवी, श्रावक, श्राविका प्रमुखने पोतानी शक्तिने अनुसा रे दान आपवुं, ते सर्वे जावथकी दान जाणवुं.

૩૭૬ વહ્ની નિક્ષેપા કહે છે:-દાન ઇતું નામ તે નામદાન, તથા દાન ઇવા અક્ષર લક્ષીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાદાન, તથા રુજુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી એક ચિત્તેં અજયદાન, સુપાત્રદાન, અનુકંપાદાન, ઉચિતદાન, કીર્ત્તિદાનરૂપ પાંચ પ્રકારેં દાન દેવું. તે સદ્વ્યદાન જાણવું. તથા શબ્દનયને મતેં જીવ અજીવરૂપ ષટ્સદ્વ્ય નવતત્ત્વનું જાણપણું તથા પોતાના જીવને અને શિષ્યને પ્રતીતિ કરાવવીને સમકેતરૂપ રત્નનું દાન દેવું, તે સર્વ જાવદાન જાણવું.

૩૭૭ લાજી ઉપર ચાર નિદેશા લગાડે છે:-પ્રથમ લાજી એવું નામ, તે નામ લાજી, બીજો લાજી એવા અક્ષર લક્ષીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાલાજી ત્રીજો સંગ્રહનયને મતે જીવને સત્તાયે લાજીરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્રવ્યલાજી જાણવો. ચોથો રુઝુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતે તે દલીયાં ઉદયરૂપ જાવે પ્રગટ્યાં, તેવારે ધન, ધાન્ય, રાજ, રુદ્ધિ, પુત્ર, ક

લત્ર, પરિવાર, દ્વિપદ, ચતુષ્પદરૂપ એમ અનેક પ્રકારે વસ્તુનો સાજ થાય, તે સર્વ જાવથી લાજ જાણવો.

૩૭૭ વલી પ્રકારાતરે લાજ ઉપર ચાર નિદેષા કહે છે:— પ્રથમ લાજ એવું નામ, તે નામલાજ, બીજો લાજ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાલાજ, ત્રીજો જે સાંસારિક વસ્તુનો લાજ તે ઉદયજાવને યોગે કરી ઇન્દ્રિયરૂપ સુખનાં કારણ મલે, તે સર્વ દ્રવ્યલાજ જાણવો. ચોથો જે સંસારમાં જમતા જીવને અનંત પુન્નલ પરાવર્તમાન થયાં, તેમાં સર્વ વસ્તુનો લાજ પામ્યો, પરંતુ જ્યાં સુધી એક સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ પામ્યો નથી, ત્યાં સુધી સર્વ લાજ વ્યર્થ જાણવા, માટે જે સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ પામવો, તે જાવલાજ જાણવો.

૩૭૮ જાવમાં ચાર નિદેષા ઉતારે છે. પ્રથમ જાવ એવું નામ તે નામજાવ, બીજો જાવ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાજાવ, ત્રીજો જે રુઝુ સૂત્રનયને મતે દાન, શીલ, તપ, વિનય, વૈચ્યાવચ્ચરૂપ જે જીવના પરિણામનું તદ્દીનપણું તે શુજજાવ જાણવો. અને ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકારરૂપ જીવના પરિણામનું તદ્દીનપણું તે અશુજજાવ જાણવો. ૫ રીતે શુજાશુજજાવ તે દ્રવ્યચક્રી જાવ જાણવો. તથા વલી ચોથો શબ્દ અને સમજિરૂઢનયને મતે સ્વસત્તા પરસત્તારૂપ સ્વજાવ પરજાવની વેંચણરૂપ પ્રતીતિ કરી, અજીવરૂપ પરજાવને ત્યાગે, અને જીવ સ્વરૂપના ધ્યાનમાં રહેવું, તે શુરુજાવ જાણવો. ૫ ચોથો જાવચક્રી જાવ છે.

૩૭૯ રૂપમાં નિદેષા લગાડે છે. પ્રથમ રૂપ એવું નામ, તે નામરૂપ. બીજું રૂપ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, અથવા રૂપવંત મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનારૂપ, ત્રીજું સંગ્રહ નયને મતે જીવે સત્તાર્યે રૂપનાં દલીયાં પ્રકૃતિ રૂપ સત્તાપણે લીધાં છે, તે દ્રવ્યરૂપ જાણવું. ચોથું તે દલીયાં વ્યવહાર નયને મતે ઉદયરૂપ જાવે પ્રગટ્યાં, ઘટલે ચાર ગતિમાં જીવ, કાલે, ધોલે, રાતે, નીલે, પીલે રૂપે કરી અનેક પ્રકારે શોજા પામે, તે જાવચક્રી રૂપ જાણવું.

૩૮૦ તથા વલી પ્રકારાંતરે રૂપના ચાર નિદેષા કહે છે:—પ્રથમ રૂપ એવું નામ તે નામરૂપ, બીજું રૂપ એવા અક્ષર લખવા અથવા રૂપવંત મૂર્તિ સ્થાપવી તે સ્થાપનારૂપ, ત્રીજું રૂપવંત પુરુષ જે મંરુલિકરાજા, બલદેવ, વાસુદેવ, ચક્રવર્તી, દેવતા, ઇન્દ્ર, ગણધર તથા તીર્થંકરનાં રૂપ, તે સર્વે દ્રવ્યચક્રી

रूप जाणवां. चोथो शब्दनयने मत्तें जीव, शुजाशुज विजावरूप अशुद्धता थकी रहित शुद्धनिश्चयनयने मत्तें अंतर्दृष्टियें करी एक पोताना आत्मा नुं रूप जीवुं प्रतीति करवी, ते जावरूप जाणवुं.

३९५ अनुजव उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे:-प्रथम अनुजव एवं नाम ते नामथकी अनुजव जाणवो. बीजो अनुजव एवा अक्षर लखीने स्थाप वा, ते स्थापना अनुजव जाणवो. त्रीजो कजुसूत्रनयने मते जीवने शुजा शुजरूप परिणाम, तेमां शुजअनुजवरूप परिणाम ते सेवा, स्तुति, जक्ति, पूजा, पडिक्कमणुं, सामायिक, पोसहरूप व्रत उच्चरी शुजपरिणामें तल्लीन मननुं एकाग्रपणुं ते शुज अनुजव जाणवो. अने अशुज अनुजव ते विषय, कषाय, निद्रा, विकथारूप प्रमादनेविषे जीवना अशुज परिणामें तल्लीन पणुं मननुं एकाग्रपणुं ते अशुज अनुजव जाणवो. ए रीतें शुजाशुज परि णामने विषे जीवने तल्लीनपणुं ते त्रीजो द्रव्यअनुजव जाणवो. तथा चोथो जे शब्द अने समजिरूढ नयने मत्तें शुद्ध निश्चयनयें आत्मस्वरूपनी प्रतीति करी, एकाग्रचित्तें तल्लीनपणे मन, वचन, कायाना योग रुंधी पो ताना स्वरूपमां रमवुं, ते जाव अनुजव जाणवो.

३९६ मनुष्यगति आश्रयी चार निक्षेपा उतारे ठे:-एक तो पुरुष एवं नाम, ते नामथकी पुरुष जाणवो. बीजो पुरुष एवा अक्षर लखीने स्थाप वा, अथवा पुरुषरूपें मनुष्यनी मूर्ति चित्रीने स्थापवी, ते स्थापनापुरुष जाणवो. त्रीजो संप्रह्नयने मत्तें जीवें सत्तायें पुरुषवेदनां दळीयां प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां ठे, ते द्रव्यपुरुष जाणवो. चोथो ते दळीयांनो उदय थयो, एटळे उदयजावरूप व्यवहार नयने मत्तें करी जावथकी पुरुष जाणवो.

३९७ वली प्रकारांतर्तें पुरुष उपर चार निक्षेपा कहे ठे:-प्रथम पुरुष एवं नाम, ते नामपुरुष, बीजो पुरुष एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथ वा पुरुष एवी मूर्ति स्थापवी, ते स्थापना पुरुष, त्रीजो उदयजावरूप व्यव हार नयने मत्तें पुरुषपणानां दळीयां जोगवे ठे, ते द्रव्यपुरुष जाणवो. चोथो कजुसूत्रनयने मत्तें जडिकपणुं सरल स्वजावें दया, यत्ना, करुणा, विनीतपणुं, सेवा जक्तिरूप करणी करे ठे, ते जीव, जावपुरुष कह्यीयें.

३९८ मनुष्यरूप स्त्रीमां चार निक्षेपा लगाडे ठे:-प्रथम स्त्री एवं नाम ते नामस्त्री जाणवी, बीजो स्त्री एवा अक्षर लखी स्थापवा, अथवा स्त्रीरूपें मू

ર્તિ ચિત્રીને સ્થાપવી, તે સ્થાપનાસ્ત્રી, ત્રીજો સંગ્રહનયને મતેં જીવેં સત્તાયેં સ્ત્રીવેદનાં દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણેં બાંધ્યાં હે, તેને ડ્રવ્યસ્ત્રી કહીયેં. ચોથો તે દલીયાંનો ઉદય થયો, ઇટલે ઉદયજાવરૂપ વ્યવહાર નયને મતેં કરી જાવસ્ત્રી જાણવી.

૩૧૬ વલી પ્રકારાંતરેં સ્ત્રી ઉપરેં ચાર નિદેપા કહે હે. પ્રથમ સ્ત્રી ઇહું નામ, તે નામસ્ત્રી જાણવી, વીજું સ્ત્રી ઇવા અક્ષર લખવા અથવા મૂર્તિ ચિત્રીને સ્થાપવી, તે સ્થાપનાસ્ત્રી જાણવી. ત્રીજો ઉદયજાવને યોગેં સ્ત્રીપણા નોં જવ પામી વ્યવહાર નયને મતેં સ્ત્રીપણાનાં દલીયાં જોગવે, તેને ડ્રવ્ય સ્ત્રી કહીયેં, અને ચોથો માયારૂપ કૂહ કપટ ઢલ જ્ઞેલ “ મુખેમિષ્ટા, હૃદયે હુષ્ટા, ” એ રીતેં ળગવિદ્યારૂપ જે જીવના ઘરિણામ વતેં, તે જીવ, જાવસ્ત્રીરૂપ જાણવો. એ રીતેં ચાર ગતિમાં નિદેપાનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે જીવ અજીવરૂપ ષટ્ ડ્રવ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ ચાર જાંગે કરી ડેં લખાવે હે, તિહાં પ્રથમ જેની આદિ નથી અને અંત ઇટલે ઢેહો પણ નથી, તે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામેં પ્રથમજાંગો જાણવો. તથા વીજો જેની આદિ નથી, પણ અંત હે, તે વ્યવહારનયને મતેં અનાદિ સાંત નામેં બીજો જાંગો જાણવો, તથા ત્રીજો જેની આદિ હે અને અંત પણ હે, તે વ્યવહાર નયને મતેં સાદિસાંત નામેં ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા ચોથીજેની આદિ હે પણ અંત નથી તે નિશ્ચયનયને મતેં આદિ અનંત નામેં ચોથો જાંગો જાણવો, ચાર જાંગે કરી પ્રથમ ષટ્ ડ્રવ્યનું સ્વરૂપ ડેલખાવે હે. ૪૦૦ તિહાં પ્રથમ જીવ ડ્રવ્યમાં ચાર જાંગા લગાવે હે:-તિહાં જીવમાં જે જ્ઞાનાદિક ગુણ હે, તેની આદિ નથી, અને અંત પણ નથી, માટે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામેં પ્રથમ જાંગો જાણવો. તથા જીવ્ય જીવને કર્મ સાથેં તથા શરીરની સાથેં અનાદિનો સંબંધ હે તે સંબંધનો જેવારેં સિદ્ધિ વરશે તેવારેં અંત આવશે માટે વ્યવહાર નયને મતેં એ અનાદિસાંત નામેં બીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્યરૂપ ના ના જવ કરી ચવવું ઉપજવું કરે હે, ઇટલે તે તે જવની આદિ પણ થાય હે, અને અંત પણ થાય હે, માટે વ્યવહાર નયને મતેં એ સાદિસાંત નામેં ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, કર્મ લપાવી મોઢેં ગયા, તિહાં મોઢ

માં સિદ્ધપણે કરી તેની આદિ છે, પણ તે જીવોને વહી પાડું જરીને સંસાર માં આવડું નથી, માટે નિશ્ચયનયને મતેં એ સાદિ અનંત નામેં ચોથો જાંગો છે,

૪૦૪ અજીવનું સ્વરૂપ ચાર જાંગે કરી ડાલ્યાવે છે:— તિહાં પ્રથમ ધર્માસ્તિકાયમાં ગુણ ચાર, અને પર્યાયમાં સંધપણું. તે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામે પહેલે જાંગે છે, ઘટલે તેની આદિ નથી અને અંત પણ નથી તથા અનાદિ સાંતનામેં વીજો જાંગો ધર્માસ્તિકાયમાં લાગતો નથી, તથા ધર્માસ્તિકાયના દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલણુ તે વ્યવહારનયને મતેં સાદિ સાંત નામેં ત્રીજે જાંગે જાણવા, તથા સિદ્ધના જીવેં જે ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ ફરસ્યા છે તે પ્રદેશ મૂકીને વીજે પ્રદેશેં સિદ્ધના જીવને જડું નથી માટે તે નિશ્ચયનયને મતેં સાદિ અનંત નામે ચોથો જાંગો જાણવો, કેમ કે જે સિદ્ધનો જીવ મોઢેં પહોંચે, તે વચ્ચત ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશને ફરસે, માટે તેની આદિ છે, પરંતુ પઢી તે પ્રદેશથી વીજે પ્રદેશેં જાય નહીં, માટે અંત નથી, એ ધર્માસ્તિકાયમાં ચોજંગી કહી, તેજ રીતેં અધર્માસ્તિકાયમાં પણ ચોજંગી છે,

૪૦૬ આકાશાસ્તિકાયમાં ચોજંગી કહે છે. આકાશાસ્તિકાયમાં ગુણ ચાર, અને પર્યાયમાં સંધપણું તે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત પહેલે જાંગે જાણવું, ઘટલે તેની આદિ નથી અને અંત પણ નથી, તથા અનાદિ સાંત નામેં વીજો જાંગો આકાશાસ્તિકાયમાં લાગતો નથી, તથા આકાશાસ્તિકાયના દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલણુ, તે વ્યવહારનયને મતેં સાદિ સાંત નામેં ત્રીજે જાંગે જાણવા, ઘટલે તેની આદિ છે, અને ઢેડો પણ છે તથા જે સિદ્ધના જીવ, મોઢેં ગયા છે, તે આકાશાસ્તિકાયના જે પ્રદેશ ફરસીને લોકનેં અંતેં રહ્યા છે, તે પ્રદેશ મૂકીને વીજે પ્રદેશેં જાતા નથી, માટે નિશ્ચયનયને મતેં એ સાદિ અનંત નામેં ચોથો જાંગો જાણવો.

૪૧૨ પુજ્જલાસ્તિકાયમાં ચાર જાંગા લગાવે છે. પુજ્જલમાં ગુણ ચાર છે, તે તો નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામેં પહેલે જાંગે જાણવા. ઘટલે તેની આદિ નથી અને અંત પણ નથી, તથા જીવ પુજ્જલનો સંબંધ, જવ્યજીવને તો વ્યવહારનયને મતેં અનાદિ સાંત નામેં વીજે જાંગે જાણવો કેમકે જવ્યજીવ કેવારેંક કર્મરૂપ પુજ્જલને ઢાંતીને મોઢેં જાશે, તથા અજવ્યજીવને પુજ્જલ સાથેં સંબંધ અનાદિ અનંત નામેં પહેલે જાંગે છે, એ સંતતિપણે જાણવો. કેવારેં ટલશે નહીં માજે અજવ્યજીવને કર્મરૂપ પુજ્જલ સાથેં સંબંધ તે નિશ્ચ

ચનચને મતે સંતતિપણે જાણવો, તથા પુજ્જલ ધંધ સાદિ સાંત હે, કેમ કે જે બંધાય હે, તે સ્થિતિપ્રમાણે રહી વહી પાઠા વિચરે હે, વહી નવા ધંધ થાય હે, માટે પુજ્જલના ધંધ તે વ્યવહાર નચને મતે સાદિ સાંત નામે ત્રીજે જાંગે જાણવા અને ચોથો સાદિ અનંત નામે જાંગો પુજ્જલમાં લાજતો નથી,

૪૧૬ કાલદ્રવ્યમાં ચાર જાંગા લગાવે હે. તિહાં કાલદ્રવ્યમાં ગુણ ચાર તો નિશ્ચયનચને મતે અનાદિ અનંત નામે પહેલે જાંગે જાણવા અને પર્યાયમાં અતીતકાલ તો અનાદિ સાંત નામે બીજે જાંગે હે. તથા વર્તમાનકાલ, સાદિ સાંત નામે ત્રીજે જાંગે હે, તથા અનાગતકાલ તે સાદિ અનંત નામે ચોથે જાંગે હે, એ કાલનું સ્વરૂપ, તે સર્વ ઉપચારમાત્ર હે, એ રીતે એક દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ચાર જાંગે કરી ઊલ્લસવું. ઇહાં ષટ્દ્રવ્યમાં નવ તત્ત્વમાંહેલા જીવ અને અજીવ, એ બે તત્ત્વ ઉપર ચાર જાંગા લગાવ્યા.

૪૧૭ પુણ્ય તત્ત્વમાં ચાર જાંગા લગાવે હે. તિહાં અજ્ઞવ્ય જીવ આશ્રયી પુણ્યમાં અનાદિ અનંત નામે પહેલો જાંગો જાણવો, કેમ કે અજ્ઞવ્ય જીવને પુણ્યની સાથે સંબંધ અનાદિ અનંત જાંગે હે. કારણ કે અજ્ઞવ્ય જીવ પુણ્યનાં દલીયાં ક્યારે કરીને કેવારે પણ સિદ્ધિ વરશે નહીં માટે અનાદિ અનંત સંબંધ જાણવો. તથા જ્ઞવ્ય જીવને પુણ્યની સાથે સંબંધ અનાદિ સાંત નામે બીજે જાંગે હે, કેમ કે વ્યવહાર રાશિયાં જ્ઞવ્ય જીવ, સ્થિતિપાકેં એક દિવસ, પુણ્યનાં દલીયાં ઢોડી સિદ્ધિ વરશે, તેવારે હેઢો આવશે, માટે અનાદિ સાંત બીજો જાંગો જાણવો. તથા જીવ, પુણ્યનાં દલીયાં સમય સમય અનંત લીધે હે અને સમય સમય અનંતાં ચેરવે હે, તે સાદિસાંત ત્રીજે જાંગે જાણવાં. તથા સાદિ અનંત નામે ચોથો જાંગો પુણ્યમાં લાગતો નથી.

૪૧૮ પાપ તત્ત્વમાં ચાર જાંગા લગાવે હે. પ્રથમ પાપમાં અનાદિ અનંત નામે પહેલો જાંગો અજ્ઞવ્ય જીવ આશ્રયી જાણવો. કેમ કે અજ્ઞવ્ય જીવ, પાપનાં દલીયાં ઢોડી કેવારે સિદ્ધિ વરશે નહીં માટે અજ્ઞવ્ય જીવને પાપની સાથે સંબંધ તે અનાદિ અનંત પહેલે જાંગે જાણવો. તથા જ્ઞવ્ય જીવને પાપની સાથે સંબંધ અનાદિ સાંત નામે બીજે જાંગે જાણવો, કેમ કે વ્યવહાર રાશિ જ્ઞવ્ય જીવ, સ્થિતિપાકેં એક દિવસ પાપનાં દલીયાં ઢોડી સિદ્ધિ વરશે, તેવારે પાપનો હેઢો આવશે માટે અનાદિ સાંત બીજો જાંગો જાણવો તથા જે જીવ સમય સમય પાપનાં અનંતાં દલીયાં લીધે હે અને સમય સમય

अनन्तां खेरवे ठे, ते आश्रयी सादि सांत नामें त्रीजो जांगो जाणवो. तथा सादि अनन्त चोथो जांगो पापमां लागतो नथी.

४१७ आश्रवमां चार जांगा लगावे ठे. आश्रवने अज्ञव्य जीव साथें संबंध ते अनादि अनन्त पहेले जांगे जाणवो. केम के अज्ञव्य जीवने शुचाशु ज आश्रवनुं आववुं केवारें मटशे नहीं, तथा आश्रवने ज्ञव्य जीवनी साथें संबंध ते अनादिसांत बीजे जांगे जाणवो. एटले व्यवहारराशि ज्ञव्य जीवने आश्रवनां अनन्तां दलीयां समय समय आवे ठे, ते एक दिवसें यथा ख्यातरूप संवरजावें करी आश्रवनुं आववुं रुंधशे माटे अनादिसांत बीजो जांगो जाणवो. तथा जे जीव, आश्रवनां दलीयां समय समय अनन्तां लीये ठे अने समय समय अनन्तां खेरवे ठे, ते सादिसांत त्रीजो जांगो जाणवो. तथा अनादि अनन्त चोथो जांगो आश्रवमां लागतो नथी.

४३१ संवरनुं स्वरूप चार जांगे करी उलखावे ठे. प्रथम सर्व सिद्धना जीव आश्रयी संवरजाव जोतां तो अनादि अनन्त पहेले जांगे जाणवो. एटले सिद्धना जीव, सदा संवरजावमां रह्या वत्ते ठे, तेनी आदि पण नथी जने अंतपण नथी तथा अनादिसांत नामें बीजो जांगो संवरमां लागतो नथी तथा क्षयोपशम जावआश्रयी जे जीव, संवरजावें वत्ते ठे, ते सादि सांत त्रीजो जांगो जाणवो क्षायिक जावआश्रयी जे जीवने संवरगुण प्रगट्यो ठे, ते सादिअनन्त चोथो जांगो जाणवो.

४३६ निर्झरानुं स्वरूप चार जांगे करी देखाडे ठे, प्रथम अज्ञव्य जीव आश्रयी अकाम निर्झरा तो अनादि अनन्त पहेले जांगे जाणवी. केम के अज्ञव्य जीव सदा काल अकाम निर्झरा करतांज फिरशे, पण सकाम निर्झरा अज्ञव्यने कोइ वारें उदय आवशे नहीं, माटे अनादि अनन्त पहेलो जांगो जाणवो. तथा अनादिसांत बीजो जांगो व्यवहारराशिया ज्ञव्यजीव आश्रयी जाणवो, केम के ज्ञव्यजीव अकामनिर्झरा अनादि कालनी करे ठे, परंतु जेवारें समकेत गुणरूप धर्मध्यानमां आवशे, तेवारें अकामनिर्झराने ठोडशे, माटे अनादिसांत बीजो जांगो जाणवो, ए बे जांगा अकामनिर्झरामां लगाव्या, पण ते सर्व व्यर्थ जाणवा. तथा सादि सांत त्रीजो जांगो ते सम केती जीव आश्रयी चोथा गुणगणायी मांमीने यावत् तेरमे चौदमे गुण

ठाणे केवलीपर्यंत सर्वे जीवने सकाम निर्झरा जाणवी, ते सकामनिर्झरा सा दि सांत जांगे ठे, तथा सादि अनंत चोथो जांगो निर्झरामां लागतो नथी.

४४० बंधतत्त्वनुं स्वरूप चार जांगे करी उलखावे ठे. प्रथम अनादि अ नंत पहेलो जांगो बंधमां अजव्य जीव आश्रयी जाणवो. केम के अज व्य जीवने ज्ञानावरणी प्रमुख कर्मनां दलीयां सत्तामां रह्यां ठे, ते कोई दिवसें बूटशे नहीं ते आश्रयी अनादि अनंत पहेलो जांगो जाणवो. तथा जव्य जीवने कर्मरूप दलीयां सत्तायें बांध्यां ठे, ते जे वारें सिद्धि वरशे तेयारें सर्व बूटशे, ते आश्रयी अनादिसांत बीजो जांगो जाणवो. तथा जे जीव कर्मरूप दलीयां बांधे ठे अने वली पाठा स्थितिपाकें ठोडे ठे, ते जीवआश्रयी सादिसांत त्रीजो जांगो जाणवो. तथा सादिअनंत चो थो जांगो बंधतत्त्वमां लागतो नथी.

४४४ मोक्षनिःकर्मावस्थानुं स्वरूप चार जांगे करी उलखावे ठे. प्रथम सर्व सिद्धआश्रयी अनादि अनंत पहेलो जांगो जाणवो. केम के सिद्धि वस्या तेनी आदि पण नथी अने अमुक दिवसें सिद्धि वरी रहेशे, हवे कोइ सिद्धि वरशेज नही एवो अंत पण नथी माटे. तथा अनादि सांत नामें बीजो जांगो सिद्धिमां लागतो नथी तथा सिद्धना अनंता गुणने विषे पर्यायनी हानिवृद्धिरूप उपजवुं विणसवुं समय समय थइ रहुं ठे ते सादिसांत त्रीजो जांगो जाणवो. तथा श्रीकृष्णादि एवुं नाम खेतां एक सिद्ध आश्रयी सादिअनंत चोथो जांगो जाणवो. ए रीतें षट्द्रव्य नव तत्व स्वरूप, चार जांगे करी जाणवुं.

४४८ निगोदीया जीव आश्रयी चार जांगा कहे ठे:-प्रथम अनादि अनंत पहेले जांगे निगोदमां अनंता जीव रह्या ठे, केम के ते जीव, कोइ कालें निगोदमांथी निकलवा पामशेज नही माटे ते आश्रयी अनादि अनंत पहे लो जांगो जाणवो. तथा जे जीव, निगोदमांथी निकली निकलीने सिद्धि वरे ठे पण फरी पाठा निगोदमां जाता नथी ते जीव आश्रयी अनादि सांत बी जो जांगो जाणवो. तथा जे जीव, निगोदमांथी निकली फरी पाठा निगोद मां जइ पडे ठे, वली पाठा निकले ठे, ते जीवआश्रयी सादि सांत त्रीजो जांगो जाणवो. तथा सादि अनंत चोथो जांगो निगोदमां लागतो नथी.

४५५ देवलोकना जीव उपर चार जांगा लगाडे ठे, प्रथम देव गति आ अयी जोतां तो अनादि अनंत पहेलो जांगो जाणवो. केम के देवगतिनी आदि पण नथी अने अंत पण नथी, तथा अनादि सांत नामे बीजो जांगो देवगतिमां लागतो नथी अने देवगतिमां जीव, समय समय असंख्याता चवे ठे अने असंख्याता उपजे ठे माटे ते सादि सांत त्रीजो जांगो जाणवो तथा सादि अनंत नामें चोथो जांगो देवगतिमां लागे नहीं, एवी रीतें मनुष्यादि चारे गतिमां जांगा जाणवा.

४५६ शाश्वती अशाश्वती वस्तुमां चार जांगा लगाडे ठे. एटले शाश्वती वस्तु सर्वे अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवी अने अनादि सांत बीजो जांगो शाश्वती वस्तुमां लागतो नथी तथा त्रीजो शाश्वतो वस्तुमां पुजल परमाणुआ समय समय अनंता पेसे ठे अने निकले ठे, माटे सादिसांत त्रीजो जांगो जाणवो अने अशाश्वती वस्तु पण सर्वे सादिसांत त्रीजे जांगे जाणवी, केम के अशाश्वती वस्तु नीपनी तेनी आदि ठे अने वली क्षय आशे तेवारें अंत पण आवशे तथा सादि अनंत चोथो जांगो एमां लागतो नथी. ए रीतें सर्वे वस्तुनुं चार जांगे करी प्रमाण करवुं.

४५७ हवे ठ ड्रव्यना परस्पर संबंधनी चोजंगी कहे ठे:-तेमां प्रथम आकाश ड्रव्य ठे, ते लोकालोकव्यापि ठे अने शेष पांच ड्रव्य तो लोकव्यापि जाणवां, तेमां वली लोकमां एक आकाशड्रव्य, बीजुं धर्मास्तिकाय ड्रव्य, त्रीजुं अधर्मास्तिकाय ड्रव्य, ए त्रणे ड्रव्यनो एकेक प्रदेश जेखो रह्यो ठे, ते पण कोइ कालें विठडशे नहीं माटे ए निश्चयनयने मतें अनादि अनंत पहेलो जांगे संबंध जाणवो. तथा लोकमां आकाशरूप क्षेत्रनी साथें सर्वजीवड्रव्यने संबंध, ते निश्चयनयने मतें अनादि अनंत ठे, तथा संसारी जीव, कर्म सहितने आकाशप्रदेशनी साथें संबंध ते सादिसांत ठे, कारण के संसारी जीवें जेटला आकाशड्रव्यना प्रदेश ठे, ते एकेक जीवें सर्वे फरश्या ठे अने वली फरसशे माटे व्यवहारनयने मतें सादिसांत संबंध जाणवो. तथा लोकाकाश अने पुजलने मांढोमांढे संबंध ते निश्चयनयने मतें अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवो. तथा आकाशप्रदेशनी साथें पुजलपरमाणुआने संबंध ते व्यवहारनयने मतें सादिसांत त्रीजे जांगे ठे, कारण के एक पुजल परमाणु ते सर्वे आकाश प्रदेशने फरश्या ठे अने वली फरसशे माटे सादिसांत

संबंध कहियें. ए रीतें आकाशद्रव्यनी पेरें धर्मास्तिकाय तथा अधर्मास्ति कायनो पण मांहोमांहे संबंध जाणवो.

हवे जीवपुञ्जलनो संबंध कहे ठे:— अज्ञव्यजीवने पुञ्जलनी साथें संबंध, ते निश्चयनयने मतें अनादि अनंत पहेले जांगे ठे, केम के अज्ञव्य जीव नां कर्म, केवारें पण खपशे नही, अने ज्ञव्यजीवने कर्मरूप पुञ्जलनी साथें संबंध ते अनादिनो ठे, पण कारण सामग्री मले, त्यारें केवारेंक बूटशे, माटे व्यवहारनयने मतें अनादि सांत जाणवो अने निश्चयनयने मतें करी ठए द्रव्य स्वजावरूप परिणामें करीने परिणामी ठे, माटे परिणामिपणुं सदा शाश्वतुं ठे, तेथी अनादि अनंत जाणवो. तथा जीव अने पुञ्जल, ए बे द्रव्य मली खंधजाव पामे ठे, तेणें करी पारिणामिक जाणवा. ते पारिणामिक पणुं अज्ञव्यजीवने निश्चयनयने मतें अनादि अनंत ठे अने ज्ञव्यजीवने व्यवहारनयने मतें अनादि सांत ठे, वली पुञ्जलद्रव्यनुं पारिणामिकपणुं तो निश्चयनयें करी अनादि अनंत ठे अने पुञ्जलपरमाणुआनुं मलबुं, बिखरबुं, ते व्यवहारनयने मतें सादिसांत ठे, एटले जीव, पुञ्जल साथें मळ्यां सक्रिय ठे.

हवे श्रीसम्मतिसूत्रमां कळुं ठे जे पांच समवाय मलवाथी सर्व कार्य नीपजे ठे, तेनी व्याख्या करीयें ठैयें ॥ गाथा ॥ कालो सहाव नियई, पुब कयं पुरिस कारणे पंच ॥ समवाए सम्मत्तं, एगंते होइ मिहत्तं ॥१॥ अर्थ:— काल, स्वजाव, नियति केतां जावि, कर्म अने उद्यम, ए पांच समवायांग माने, ते समकेती जाणवा अने ए मांहेलो एक समवाय उहापे, ते मिथ्यात्वी जाणवो, ए सम्मतिसूत्रनुं वचन ठे. एवुं सांजळी ए पांच समवाय आश्रयी शिष्य पूढे ठे.

४८१ शिष्य:—जीव, समकेत केवारें पामशे ?

गुरु:—जेवारें काललब्धि पाकशे, तेवारें जीव समकेत पामशे, पण काल पाक्या बिना कोइ जीव, समकेत पामे नहीं, केम के काल सर्वनुं कारण ठे जे कालें जे कार्य होणार होवे, ते कालें ते वेलायें ते कार्य थाय.

४८२ शिष्य:—अज्ञव्यजीवने तो कालघणोगयो, पण ते समकेत केमनथी पामता ?

गुरु:—अज्ञव्यसांज्ञव्यस्वजावनथी, जेने ज्ञव्यस्वजाव होय, ते जीव समकेत पामे.

४८३ शिष्य:—ज्ञव्यजीव सर्वे समकेत पामशे ?

गुरुः—सर्व जीव समकेत नहीं पामशे जेने जावि कारणरूप देव, गुरु, धर्मनी जोगवाइ मलशे, ते जीव, समकेत पामशे बीजा नहीं पामे.

४८४ शिष्यः—जावि देव, गुरु, धर्मरूप कारणनी जोगवाइ तो घणा जीवने मली ठे ते केम समकेत नहीं पामता ?

गुरुः—देव, गुरु, धर्मरूप कारणनी जोगवाइ तो मली, पण ते जीव उद्यम नहीं करता परंतु जो उद्यम करे, तो समकेत पामे.

४८५ शिष्यः—वखाण सांचले ठे, पच्चरकाण करे ठे, यात्रा, दर्शन, पूजा, चक्रि आदि उद्यम तो घणा जीव करे ठे, तो पण केम समकेत पामता नहीं ?

गुरुः—ते जीवने पूर्वकृत कर्म घणां ठे, एटले सात कर्मनी बशे ने त्रीश कोडाकोडी सागरोपमरूप स्थिति ठे, ते विवर आपे, तो जीव समकेत पामे.

४८६ शिष्यः—यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणामें करी, जीवें बशेने त्रेवीश कोडाकोडी सागरोपमरूप कर्मनी स्थिति खपावी, एटले कर्म तो विवर दीधुं तो पण हजी केम समकेत नहीं पामता ?

गुरुः—हजी तेउनो उद्यम काचो ठे, परंतु अपूर्वकरणना परिणामरूप उद्यम करशे, तेवारें जीव, समकेत पामशे एटले ए पूर्वोक्त पांच समवाय जले, तेवारें समकेतरूप कार्य नीपजे.

४८७ शिष्यः—मोक्षरूपकार्य जीवने केम सिद्ध थाय ?

गुरुः—जेवारें काललब्धि पाकशे, तेवारें जीवने मोक्षरूप कार्य नीपजशे, पण काल पाक्या विना कोइ जीव, मोक्षें जाय नहीं. एटले काल सर्वनुं कारण ठे, जे कालें जे कार्य होणार होवे, ते कालें ते कार्य ते वेलायें नीपजे.

४८८ शिष्यः—अज्ञव्यजीवने तो कालघणोगयो तो केम मोक्षरूपकार्य सिद्ध थयुं न

गुरुः—अज्ञव्यमां स्वजाव नहीं ज्ञव्यस्वजाव होय तो सिद्धरूप कार्य निपजे.

४८९ शिष्यः—तो ज्ञव्यजीव सर्वें मोक्षें केम जाय नहीं ?

गुरुः—निश्चय समकेत गुणरूप कारण मल्या विना कोइ जीव, मोक्ष पामे नहीं.

४९० शिष्यः—नियतिनिश्चय एटले जावि समकेतरूप कारण तो श्रेणि कादिक पाम्या हुता तो पण तेने मोक्षरूप कार्य केम न थयुं ?

गुरुः—तेने पूर्वकृतकर्म घणां हुतां अथवा पुरुषाकार उद्यम न कख्यो.

४९१ शिष्यः—उद्यम तो शालिजड प्रमुखें घणो कख्यो, पण मोक्षरूप कार्य तो न नीपन्थुं ?

ગુરુ:-એને પૂર્વકૃતકર્મ ઘણાં હતાં તેણે રોકી રાખ્યા.

૪૯૬ શિષ્ય:-કર્મ તો પ્રસન્નચંદ્રરાજર્ષિયે સાતમી નરકનાં દલીયાં મેલવ્યાં હતાં, તો તેને મોક્ષરૂપ કાર્ય કેમ નીપન્યું ?

ગુરુ:-એણે શુદ્ધધ્યાનરૂપ શ્રેણિનો ઉદયમ ઘણો કીધો, માટે પાંચે કારણ મળે, સર્વ કાર્ય નીપજે છે, એમાં જે કોઈ એક કારણ ઉઠાપે, તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવા અને પાંચે સમવાય મલવાથી કાર્ય માને, તે સમકેતદૃષ્ટિ જીવ જાણવા.

૪૯૭ સમકેતનું સ્વરૂપ, ષટ્ કારકે કરી દેલા છે. તેમાં પ્રથમ ષટ્ કારકનાં નામ કહે છે:-૧ કર્તા, ૨ કરણ, ૩ કાર્ય, ૪ સંપ્રદાન, ૫ અપાદાન, ૬ આધાર, એ ષટ્ કારકનાં નામ જાણવાં. તેમાં પ્રથમ કર્તા તે જીવ, બીજું કારણ તે દેવગુરુ ધર્મ, ત્રીજું કાર્ય તે જીવને સમકેતરૂપ કાર્ય કરવું છે, ચોથું જે આત્મપ્રદેશે જીવને નિર્મલતા સંપજતી જાય, તે સંપ્રદાન, પાંચમું કર્મરૂપ આવરણ ટલવું જાય, તે અપાદાન, ઇત્યાદિ સમકેતરૂપ કાર્યમાં જલ્દી આધારરૂત જાણવાં, માટે ઇત્યાદિ આધારનામા કારક જાણવું.

૫૦૪ મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાનું સ્વરૂપ, એ ષટ્કારક મળે નીપજે, તે કહે છે. તેમાં પ્રથમ કર્તા તે જીવ જાણવો અને બીજું કારણ તે જીવને સમકેતરૂપ મળે, તેવારે ત્રીજું મોક્ષરૂપ કાર્ય નીપજે, તથા ચોથું સંપ્રદાન તે ગુણશ્રેણિરૂપ નિર્મલતા જીવને સંપજતી જાય અને પાંચમું અપાદાન તે કર્મરૂપ આવરણ ટલતાં જાય અને ઇત્યાદિ આધાર, તે એ ઇત્યાદિ મોક્ષરૂપકાર્યમાં મળ્યાં આધારરૂપ જાણવાં. એથી રીતે ષટ્કારકરૂપ ચક્ર કરી મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાનું સ્વરૂપ જે પ્રાપ્તિ જાણે, તે પ્રાપ્તિ ગણ્યા દિવસમાં પરમાનંદપદ પામે.

૫૧૩ શ્રીજિનમાર્ગમધ્યે નવ પ્રકારનાં નિયાણાં કરવાં નિષેધ્યાં છે, તેનો વિચાર લેવાયો છે. પ્રથમ કોઈ જીવ, એવું ચિંતવે જે બીજે જીવે મને રાજ્યની પ્રાપ્તિ હોજો એવી જે ઇચ્છા તે પહેલું નિયાણું જાણવું. વલ્લી કોઈ એવું ચિંતવે કે રાજ્યમાં તો મહેનત ઘણી માટે તેથી સહ્યું પણ મુજને ક્ષતિમંત ગૃહસ્થપણની પ્રાપ્તિ હોજો ? એવી જે ઇચ્છા તે બીજું નિયાણું જાણવું. વલ્લી કોઈ એમ ચિંતવે તે પુરુષને તો કમાવવા ધમાવવારૂપ ઘણું કષ્ટ પડે છે, માટે મહારે સ્ત્રીપણની પ્રાપ્તિ હોજો ? એવી વાંઘ, તે ત્રીજું નિયાણું જાણવું. વલ્લી કોઈ એમ ચિંતવે જે સ્ત્રીને તો પરવશપણા પ્રમુખ મહા કષ્ટ છે, માટે હું પુરુષ હોજો ? એવી ઇચ્છા, તે ચોથું નિયાણું જાણવું. વલ્લી કોઈ એમ ચિંતવે જે મનુષ્ય સંબંધિ

विषयज्ञो तो घणा अशुचि ठे माटे महारे बहुरत्ता देवतापणुं प्राप्त होजो ? एवी इहा, ते पांचमुं नियाणुं जाणवुं. वली कोइ देवता अने (अन्य के) बीजो कोइ देवता ते मांहोमांहे देव देवीनां रूप विकूर्वीने जोग जोगव्यानी तथा कोइ देवता पोतेंज देव देवीरूप विकूर्वीने जोगव्यानी वांठा ते बहुरत्ता देव कह्ये, एवी वांठारूप परिणाम एटले एवुं सामर्थ्य हुं पामुं ? एवी इहा ते ठहुं नियाणुं जाणवुं. ए ठ नियाणांना करवावाला जीव परजवें दुर्लभबोधी थाय. एटले तेने बोधबीजरूप समकेतनी प्राप्ति न थाय, वली कोइ जीव एवुं चितवे के जे देवताठने संजोग नथी, ते देवोने अरत्ता देव कह्ये. ते अरत्तादेव थवानी वांठा ते सातमुं नियाणुं जाणवुं, वली कोइ एक जीव, एम चितवे ठे मुजने साधुने पडिलाजण वाळुं रुडुं श्रावकपणुं प्राप्त थजो, एटले हुं घणा साधु, साधवीने आहार पाणी प्रमुख वहोरावुं ? एवी इहा करवी, ते आठमुं नियाणुं जाणवुं. वली कोइ एवुं चितवे जे मुजने दारिद्री श्रावकपणानी प्राप्ति होजो, के जेथकी मुजने चारित्रनी प्राप्ति तरत उदय आवे, एवी प्रार्थना करवी, ते नवमुं नियाणुं जाणवुं. ए पाठलां त्रण नियणानुं फल, अनुक्रमें पूर्वले जवें समकेत, देशविरति अने सर्वविरतिनुं दायक ठे, पण मोक्षनुं दायक नथी. ए सर्व अर्थ, पांखीसूत्रनी टीकामध्ये ठे. तथा बृहत्कल्पवृत्तिमां एम कछुं ठे जे तीर्थकरपणुं तथा चरमशरीरीपणुं प्रमुख पण साधुने प्रार्थवुं युक्त नथी, अपवादें पण ए नियाणुं साधुने नहीं करवुं. तथा आवश्यकवृत्तिमां ध्यानशतकने अधिकारें कछुं ठे, जे सर्व कर्मना क्षयथकी मुजने मोक्ष होजो ? ए पण नियाणुंज ठे, एने पण निश्चयनयथी निषेधुं ठे, परंतु जावनामां जे जीव काचा ठे, तेने आश्रयी व्यवहारनयें निर्दोष ठे. एम योगशास्त्रवृत्तिमां पण कछुं ठे. अने 'जयवीरराय' इत्यादिक प्रणिधान ठे, ते ठछा गुणगणाथी उपर न करवुं. इत्यादि, वली एवो विस्तारें अधिकार, पूजापंचाशकवृत्तिमां ठे. सर्व यईने प्रश्न ५१३ थया.

हवे श्री नवपदजीनी पूजा खरतरगढमां थयेला देवचंदजीकृत ठे, तेमां कछुं ठे ॥ गाथा ॥ इम नव पद गुण मंरुली, चउनिर्लेख प्रमाणो जी ॥ सात नयें जे आदरे, सम्यग् ज्ञानी जाणो जी ॥ १ ॥ अर्थः—श्री सिद्धचक्रजीना यंत्रनुं स्वरूपते नैगमादिक सात नयें करी जाणवुं. तथा

નામાદિક ચાર નિદેષે કરી જાણવું. તથા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણે કરી જાણવું. તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોજંગીયેં કરી જાણવું, તથા ચૌદ ગુણઘણે કરી જાણવું, તથા ગુણેં કરી જાણવું. તથા નવ તત્ત્વેં કરી જાણવું તથા ગુણિગુણેં કરી જાણવું તથા પંચવર્ણેં કરી જાણવું તથા દેવ, ગુરુ, ધર્મની ઝલ્લખાણેં કરી જાણવું. એ દશ જાંગે કરી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના યંત્રનું સ્વરૂપ જે જાણે, સર્વદે, તેને સમ્યગ્જ્ઞાની જાણવા.

૫૨૨ તેમાં પ્રથમ જાંગે સાતે નયેં કરી યંત્રનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર એવું નામ વર્તતું હતું અને અનાગત કાલેં પણ તે નામ વર્તશે, તથા હમણાં વર્તમાન કાલેં પણ તે નામ વર્તે છે, એ રીતેં ત્રણે કાલે એકરૂપપણે વર્તે, તે નૈગમનય જાણવો. હવે સંગ્રહ નયના મતવાલો સર્વનો સંગ્રહ કરીને બોલ્યો, જે આ શ્રી સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર છે, પઠી વ્યવહાર નયના મતવાલે વેંચણ કરીને જુદા જુદા જ્ઞેદ દેખાડ્યા, તે આવી રીતેં કે પ્રથમ પદેં અરિહંત, બીજે પદેં સિદ્ધ, ત્રીજે પદેં આચાર્ય, ચોથે પદેં ઉપાધ્યાય, પાંચમે પદેં સાધુ, ઠઠે પદેં દર્શન, સાતમે પદેં જ્ઞાન, આઠમે પદેં ચારિત્ર, અને નવમે પદેં તપ, એ રીતેં જેવા દીઠા, તેવા જ્ઞેદ વેંચ્યા, તે વ્યવહાર નય જાણવો. પઠી વ્યવહાર નયના મતવાલો ક્ષુસૂત્ર નયનો ઉપયોગ લઈને બોલ્યો જે એ સિદ્ધચક્રજીના યંત્રની સ્થાપનામાં મધ્યજાગેં અરિહંત દેવ, તે ઠઠે સમજિરૂઢ નયેં વર્તે છે. અને ઉપર સિદ્ધ પરમાત્મા તે સાતમે એવંચૂતનયેં વર્તે છે, પડલામાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, તે પાંચમે શબ્દનયેં વર્તે છે, તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, તે પાંચમે શબ્દનયેં અંશ અંશ માત્ર પ્રગટ્યા, અને ઠઠે સમજિરૂઢનયેં સંપૂર્ણ પ્રગટ્યા, તથા સાતમે એવંચૂતનયેં સકલ કાર્ય નીપજાવી પરમાત્મા જીવ, જોગવે છે. એ સાત નયેં યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૨૩ બીજે જાંગે ચાર નિદેષે કરી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના યંત્રનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ શ્રીઅરિહંતજી ઉપર ચાર નિદેષા ઉતારે છે. પ્રથમ જે અરિહંત એવું નામ લઈ સ્મરણ કરવું, તે નામ અરિહંત. તથા શ્રી અરિહંતજીની મૂર્તિ પ્રમુખ પ્રતિમા સ્થાપીયેં, તે સદ્જાવ સ્થાપના. તથા શ્રી અરિહંત એવા અક્ષર લખવા, તે અસદ્જાવસ્થાપના. એ બીજો સ્થાપના નિદેષો જાણવો. તથા ત્રીજો શ્રી અરિહંતનો જીવ શ્રેણિકાદિ પ્રમુખ તે જ

વ્ય શરીરનું દ્રવ્ય જાણવું અને જિહ્વાં લગેં તીર્થકર જગવાનને કેવલ જ્ઞાન ન ઉપજ્યું હોય, ત્યાં લગેં ઢઢસ્ય શ્રવસ્થાયેં દ્યયતિરિક્ત શરીરનું દ્રવ્ય જાણવું. તથા શ્રી શ્રિહંતજી મુક્તેં ગયા પઠી તેના શરીરની જક્તિ ઇંદ્રાદિક દેવતા તથા મનુષ્ય કરેઢે, તે જ્ઞશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું. એવી રીતેં જવ્યશરીર, તદ્વ્યતિ રિક્ત શરીર અને જ્ઞશરીર, એ ત્રણ પ્રકારેં ત્રીજો દ્રવ્યનિદેપો જાણવો. હવે ચોથો જાવનિદેપો તે શ્રી શ્રિહંતને કેવલ જ્ઞાન ઉપન્યા પઠી ત્રિગઢાને વિષે બેસીને વાર પર્ષદાને દેશના આપે, તેને જાવ શ્રિહંત કહીયેં.

૫૨૪ એ ચાર નિદેપે શ્રીસિદ્ધનું સ્વરૂપ કહે ઢે. પ્રથમ શ્રીસિદ્ધ એવું નામ ત્રણે કાલેં એકરૂપેં શાશ્વતું વર્તેં ઢે, તે નામથકી સિદ્ધ જાણવા, તથા શ્રીસિદ્ધજીની પ્રતિમા પ્રમુખ સ્થાપવી, તે સદ્જાવસ્થાપના અને સિદ્ધ એવા શ્રદ્ધર લખવા, તે અસદ્જાવસ્થાપના. એ રીતેં સ્થાપનાનિદેપો બે જોડેં જાણવો. તથા ત્રીજો દ્રવ્યનિદેપો તે તેરમે અને ચૌદમે ગુણઘણે વર્તતા કેવલી જગવાનને જવ્યશરીર આશ્રયી દ્રવ્ય કહીયેં અને જે સિદ્ધિ વસ્યા તેના શરીરની જક્તિ કરીયેં, તે જ્ઞશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું. એ ત્રીજો દ્રવ્યનિદેપો જાણવો. તથા જાવસિદ્ધ જે સકલકર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં ઘિરા જમાન અવ્યાવાધ સુખના જોગો, તેને જાવસિદ્ધ કહીયેં.

હવે સિદ્ધજગવાનમાં તદ્વ્યતિરિક્તશરીર આશ્રયી ચાર નિદેપો કહે ઢે. પ્રથમ સિદ્ધ એવું નામ. તે ત્રણે કાલેં એકરૂપેં શાશ્વતું વર્તેં ઢે, તે નામસિદ્ધ જાણવા તથા જે દેહમાન મધ્યેથી ત્રીજો જાગ ઘટાડી બે જાગના શરીરપ્રમાણે આત્મપ્રદેશનો ઘન કરી સ્થાપનારૂપ ક્ષેત્ર અવગાહી રહ્યો ઢે, તે બીજો સ્થાપનાસિદ્ધ જાણવો. તથા દ્રવ્યસિદ્ધ તે શુદ્ધ, નિર્મલ, અસંખ્યાતપ્રદેશને વિષે જ્ઞાનાદિક અનંતગુણરૂપ ઢતી પર્યાયપ્રત્યેં વસ્તુરૂપ પ્રગટ્યા ઢે, તે સિદ્ધનો તદ્વ્યતિરિક્તશરીર આશ્રયી દ્રવ્યનિદેપો જાણવો. તથા જાવથકી સિદ્ધનું સ્વરૂપ તો સામર્થ્યપર્યાયપ્રવર્તનારૂપ અનંતો ધર્મ પ્રગટ્યો ઢે, તેને વિષે સદા કાલ નવા નવા ક્ષેયની વર્તનારૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય અનંતો અનંતો થઈ રહ્યો ઢે. તેણે કરી સિદ્ધ પરમાત્મા અનંતું સુખ જોગવે ઢે, તે ચોથો જાવનિદેપો જાણવો.

૫૨૫ આચાર્યનું સ્વરૂપ ચાર નિદેપે કરી કહે ઢે:—પ્રથમ આચાર્ય એવું નામ, તે નામ આચાર્ય, બીજું આચાર્યજીની મૂર્તિપ્રમુખ સ્થાપવી, અથવા આચાર્ય એવા

અક્ષર લક્ષી સ્થાપવા, તે સ્થાપના આચાર્ય, ત્રીજો જે આચાર્ય પદવીને યોગ્ય છે પણ હજી આચાર્ય પદવી પામ્યા નથી, પરંતુ આગલ પામશે, તે તદ્વ્યતિરિક્ત શરીરનું દ્રવ્ય જાણવું. તથા જે કોઈ ગતિમાં જીવે છે, પરંતુ ત્યાંથી આવી આચાર્ય પદવી પામશે, તેને જ્ઞવ્યશરીરનું દ્રવ્ય કહીયે. તથા જે કોઈ આચાર્ય કાલંગત થયા પછી તેના શરીરની જાતિ મહોત્સવ કરીયે, તે જ્ઞશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું, એ ત્રીજો દ્રવ્યનિદેપો કહ્યો. હવે ચોથો જાવનિદેપો તે જે જાવાચાર્ય ઠગીશ ગુણે કરી બિરાજમાન પાંચ પ્રસ્થાને કરી સેવિત જ્ઞવ્ય પ્રાણીને હિતોપદેશ કર્તા ગણના નાયક થકા વિચરે, તેને જાવચક્રી આચાર્ય કહીયે. એજ રીતે ચાર નિદેપા ઉપાધ્યાયને વિષે પણ જાણી લેવા.

૫૨૬ સાધુજીનું સ્વરૂપ ચાર નિદેપે કરી કહે છે:—પ્રથમ સાધુ એવું નામ, તે નામસાધુ, તથા બીજો સાધુજીની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપીયે, અથવા અક્ષર લક્ષીયે, તે સ્થાપના સાધુ તથા જે શ્રાવકમાંદેથી આગલ સાધુપણે નીપજશે, તેને દ્રવ્યસાધુ કહીયે. એ જ્ઞવ્ય શરીરનું દ્રવ્ય જાણવું તથા જે સાધુ પાંચ મહા વ્રત સૂઝાં પાલે સાધુની ક્રિયા કરે, સૂજતો આહાર લીયે, પણ તેવો જ્ઞાન ધ્યાનનો ઉપયોગ વર્તતો નથી તે તદ્વ્યતિરિક્ત શરીર આશ્રયી દ્રવ્ય જાણવું. તથા જે કોઈ સાધુને દેવગતિ થયા પછી તેના શરીરની મહોત્સવ જાતિ કરવી, તે જ્ઞશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું એ ત્રણ પ્રકારે સાધુનો દ્રવ્યનિદેપો કહ્યો. હવે જાવ નિદેપો કહે છે. જે સાધુને ગુણે કરી સહિત અને આગલ જે સાધુનો આચાર, વ્યવહાર કહ્યો તે પ્રમાણે સર્વ કરે અને જ્ઞાન ધ્યાનમાં વર્તતો સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મરૂપ મોક્ષને સાધે, તે જાવનિદેપે સાધુ જાણવો.

૫૨૭ દર્શન ઉપર ચાર નિદેપા લગાવે છે. તિહાં પ્રથમ દર્શન એવું નામ, તે નામદર્શન કહીયે. બીજું મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપવી, તે સંજ્ઞાવસ્થાપના અને દર્શન એવા અક્ષર લક્ષી સ્થાપવા, તે અસંજ્ઞાવસ્થાપના, એ સ્થાપનાનિદેપો જાણવો. ત્રીજો જે અંતરંગ ઉપયોગ વિના કુલાચારે અતિ આકંઠે વિધિ સહિત દર્શનની કરણી કરે છે, પરંતુ તે આત્મદર્શન વિના કરે છે, માટે તે સર્વ દ્રવ્યદર્શન જાણવું ॥ ગાથા ॥ દર્શન દર્શન જટકિયો, શિર પટક્યું સો વાર ॥ પણ જે દર્શન દર્શન વિના, તે ફરિયો અનંત સંસાર ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. હવે ચોથે જાવનિદેપે દર્શન કહે છે. તિહાં જે

કાર્યકારણની ઝંલખાણ સહિત દર્શન કરવું એટલે ઉપરથી શ્રી વીતરાગના દર્શનની આચરણારૂપ (કરણી કેળ) સેવા, સ્તુતિ, ઝક્તિ, પૂજા વિધિ સહિત મન, વચન અને કાયાયેં કરી એકચિત્તેં કરે છે, તે સર્વ દ્રવ્યદર્શન કારણરૂપ જાણવું અને જાવદર્શન કેતાં તો જે અંતરંગ આત્મદર્શનરૂપ લેજો ધારીને આત્મા નિરાવરણ કરવારૂપ સાધ્ય ચોખું રાખીને દ્રવ્યદર્શનરૂપ વિધિસહિત કરણી કરવી, તે સર્વ નિર્જારારૂપ જાણવી ॥ ગાથા ॥ જે દર્શન દર્શન વિના, તે દર્શન પ્રતિપદ્ધ ॥ જે દર્શન દર્શન હુવે, તે દર્શન સાપેદ્ધ ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. એ જાવનિક્ષેપે દર્શન કહ્યું.

૫૧૭ જ્ઞાન ઉપર ચાર નિક્ષેપા લગાડે છે. પ્રથમ જ્ઞાન એવું નામ, તે ના મજ્ઞાન જાણવું. વીજું પુસ્તકમાં લખ્યું તે સ્થાપનાજ્ઞાન જાણવું. ત્રીજું અન્યમતનાં સર્વશાસ્ત્ર, તેનાં તથા જિનમતનાં સૂત્ર, સિદ્ધાંત, ટીકા, ચૂર્ણિ પ્રમુખના અંતરંગ આત્મ ઉપયોગ વિના તથા નિશ્ચયવ્યવહારરૂપ કાર્ય કારણના જાણપણા વિના જે અર્થ કરવા, તે સર્વે દ્રવ્યજ્ઞાન જાણવું તથા જાવજ્ઞાન તે ષડ્દ્રવ્ય નવ તત્ત્વનું જાણપણું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ, નય, નિક્ષેપા, અને પ્રમાણેં કરી જાણપણું અને અંતરંગ નિશ્ચયનય આત્મસત્તાનું સર્વદ્રવ્ય તે જાવજ્ઞાન જાણવું ॥ ગાથા ॥ દ્વણ અર્જુ જે અઘ ટલે, તે ન ટલે જવની કોડે ॥ તપસ્યા કરતાં અતિ ઘણી, પણ નાવે જ્ઞાન તણી કોડે જોડે ॥ ૧ ॥

૫૧૮ ચારિત્ર ઉપર ચાર નિક્ષેપા લગાડે છે. પ્રથમ ચારિત્ર એવું નામ, તે નામચારિત્ર જાણવું. તથા જે પુસ્તકમાં ચારિત્રના વિધિ પ્રથમ લખીને સ્થાપવું તે સ્થાપનાચારિત્ર જાણવું. તથા જે પાંચ મહાવ્રત સૂધી રીતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિરૂપ આચાર વ્યવહાર પ્રમુખ સહિત સૂધી રીતેં કરણી કરવી, તે સર્વ દ્રવ્યચારિત્ર જાણવું ॥ ગાથા ॥ વિરયા સાવજ્ઞાન, કસાય હીણા મહાવયધરાવિ ॥ સમ્મદિઠિ વિદૂણા, કયાવિ મુક્ત ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. હવે જાવચારિત્ર કહે છે. જે કર્મને ચૂરે, તેને ચારિત્ર કહીયેં. એટલે જીવ, અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વરૂપનું ચિંતવવું. એકાગ્રતા તન્મયરૂપ પરિણામ હોય એટલી વાર નવા કર્મરૂપ આશ્રવનું રોકવું જાણવું, તેને જાવચારિત્ર કહીયેં ॥ ગાથા ॥ ચય તે અત્ર કર્મનો સંચય, રિત્ત કરે જે તેહ ॥ ચારિત્ર નામ નિરુક્તેં જાણ્યું, તે વંદો ગુણ ગેહ ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. એ જાવચારિત્ર જાણવું.

૫૩૦ તપ ઉપર ચાર નિદેષા લગાડે છે:-પ્રથમ તપ એવું નામ, તે નામ નિદેષો જાણવો. વીજું પુસ્તકમાં તપના વિધિ પ્રમુખનું લખવું, તે સ્થાપનાતપ જાણવું. ત્રીજું બઠ અઠમાદિ પ્રમુખ પાસે સ્થાપના માસસખમણ આદિક અનેક પ્રકારનું તપ જે આ જવ પરજવે પુણ્યરૂપ ઇન્દ્રિયસુખની વાંઠારૂપ પરિણામે કરવું, તે સર્વે ડ્રવ્યતપ જાણવું. ચોથું જાવતપ. તે શ્વ જવ પરજવે ઇન્દ્રિય સુખની વાંઠા રહિત સર્વ પ્રકારે ઇચ્છાનો રોધ કરી એક પોતાનો આત્માકર્મરૂપ આવરણથી રહિત કરવાને અર્થે જે આગલ ડ્રવ્યતપ કહ્યું, તે સર્વ કરતાં થકાં નિર્જારારૂપ જાણવું ॥ ગાથા ॥ ઇચ્છા રોધે સંવરી, પરિણતિ સમતા જોગે ॥ તપ તેહીજ આત્મા, વર્તે નિજગુણ જોગે ॥ ૫ જાવતપનો પરમાર્થ જાણવો. ૫ રીતે ચાર નિદેષે કરી સિદ્ધચક્રના યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૩૧ ત્રીજે જાગે ૫ યંત્રનું સ્વરૂપ, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે કરી ઊલ્લેખાવે છે. તિહાં પ્રથમ પ્રમાણના પ્રેદ છે. એક પ્રત્યક્ષપ્રમાણ અને વીજું પરોક્ષપ્રમાણ, તેમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના વલી વે પ્રેદ છે. તિહાં અરિહંત તથા સિદ્ધ જગવાનું કેવલ જ્ઞાને કરી લોકાલોકનું સ્વરૂપ જાણે છે, તે સર્વે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે કરી જાણે છે. માટે એને સર્વપ્રત્યક્ષ કહીયે. તથા જે મનઃપર્યવજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન તે વીજું દેશપ્રત્યક્ષ કહીયે. તિહાં કોશ્ક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, મનઃપર્યવજ્ઞાનવાલા છે, તે મનોવર્ગણને પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે અને કોશ્ક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, અવધિજ્ઞાનવાલા છે, તે પુણ્યવર્ગણને પ્રત્યક્ષ પણે જાણે છે. તે દેશપ્રત્યક્ષ જાણવો. ૫૮લે અરિહંત અને સિદ્ધ, એ સર્વપ્રત્યક્ષ પ્રમાણવાલા તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, ૫ ત્રણ દેશપ્રત્યક્ષવાલા છે, ૫ રીતે નવ પદમાં દેલાં પાંચ પદમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહ્યું. હવે શેષ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, ૫ ચાર પદમાં પ્રત્યક્ષપ્રમાણનું સ્વરૂપ કહે છે. તિહાં પ્રથમ (દર્શન કે) સમકેત જાણવું. અને ૫ સમકેત વિનાનું જે જ્ઞાન તે નવ પૂર્વ સુધી જણ્યા છે, તો પણ તે અજ્ઞાનરૂપ છે, માટે સમકેત સહિત તે વીજું જ્ઞાન જાણવું અને તે જ્ઞાનની તીવ્રતા ૫૮લે ઉપયોગનું એકાગ્રપણું, તે ત્રીજું ચારિત્ર જાણવું અને ચારિત્ર ૫૮લે પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરવું, તે પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરતાં સર્વ પ્રકારે ઇચ્છાનું રોધપણું તેહીજ તપ જાણવું. ૫૮લે પાંચમે શબ્દનયને મતે જે જીવને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ પ્રગટ્યાં છે, તેમાં કોઈ જીવને અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન

હોય, માટે તેમાં દેશપ્રત્યક્ષપણું જાણવું. અને ઢઠે સમજિરૂઢનયેં તથા સાતમે એવંચૂતનયેં જે જીવને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ પ્રગટ્યાં હે, તેમાં સર્વપ્રત્યક્ષપણું જાણવું.

હવે પરોક્ષ પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહે હે:—તે પરોક્ષ પ્રમાણના ત્રણ જોદ હે. એક આગમપ્રમાણ, વીજું અનુમાનપ્રમાણ, ત્રીજું ઉપમાપ્રમાણ. તિહાં કોઈક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, તે આગમેં કરી સર્વ વસ્તુનું પ્રમાણ કરે હે. તથા કોઈક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ ઉપમાયેં કરી વસ્તુનું પ્રમાણ કરે હે. તથા કોઈક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, અનુમાનેં કરી વસ્તુનું પ્રમાણ કરે હે. હવે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ પાંચમે શબ્દનયેં જે જીવને પ્રગટ્યાં હે, તેમાં પણ આગમ, અનુમાન અને ઉપમા પ્રમાણે જાણપણું જાણવું. એ પરોક્ષ પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહ્યું. એ રીતે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણેં કરી સિદ્ધચક્રના યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૪૦ ચોથે જાંગે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવ તેણેં કરી સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ દેખાડે હે. તિહાં પ્રથમપદેં શ્રી અરિહંતનું સ્વરૂપ દેખાડે હે. તેમાં દ્રવ્ય થકી અરિહંત તે ચોત્રીશ અતિશયેં કરી વિરાજમાન પાંત્રીશ વચન વાણી ને ગુણેં કરી સંપૂર્ણ આઠ મહાપ્રાતિહાર્યરૂપ બાર ગુણેં કરી સહિત હોય, તથા ક્ષેત્રથકી શ્રી અરિહંત દેવ, તે અઢી ઢીપ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં જાણવા. તથા કાલથકી અરિહંત દેવ, સંતતિજાવેં અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે હે અને એક અરિહંતઆશ્રયી સાદિસાંતજાંગો જાણવો. તથા જાવથકી અરિહંતદેવ, તે જે જ્ઞાનાવરણાદિ ઘાતિ કર્મના કાર્યેં અનંત ચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી, શુદ્ધધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા વર્તે હે.

૫૪૧ સિદ્ધ પરમાત્મા ઉપર દ્રવ્યાદિ ચાર જાંગા કહે હે. દ્રવ્યથકી સર્વેં સિદ્ધ પરમાત્મા અસંખ્યાતપ્રદેશી જાણવા તથા ક્ષેત્રથકી સિદ્ધ પરમાત્મા, લોકને અંતેં પીસ્તાલીશ લાલ યોજન સિદ્ધશિલા પ્રમાણેં વિરાજમાન જાણવા અને કાલથકી સિદ્ધ પરમાત્મા, સર્વ સિદ્ધ આશ્રયી અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે હે અને એક સિદ્ધ આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી સિદ્ધ પરમાત્મા તે સકલ કર્મને કાર્યેં અનંત ગુણરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી લોકને અંતેં વિરાજમાન વર્તે હે, તે જાણવા.

૫૪૨ આચાર્ય જગવાનનું સ્વરૂપ કહે હે. દ્રવ્યથકી આચાર્ય જગવાન

ઠગ્રીશ ગુણે કરી વિરાજમાન જાણવા, તથા ક્ષેત્રથકી આચાર્ય જગવાન અઢી દ્વીપ પ્રમાણે જાણવા તથા કાલથકી આચાર્ય જગવાન સંતતિજાવે અનાદિ અતંત જાંગે વર્તે છે અને એક આચાર્ય આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી આચાર્ય જગવાન સદાકાલ સત્તાગતના જાસન રૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપના ઉપયોગમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે, તે જાણવા.

૫૪૩ ઉપાધ્યાયજીનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી ઉપાધ્યાયજી પચ્ચીશ ગુણે કરી વિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી ઉપાધ્યાયજી અઢી દ્વીપ વ્યાપી જાણવા. તથા કાલથકી ઉપાધ્યાયજી સંતતિજાવે અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે, અને એક ઉપાધ્યાયજી આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા ભાવથકી ઉપાધ્યાયજી જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્ દ્રવ્યનું જાણપણું કરી સત્તાગતના ચિંતનરૂપ સ્વજાવમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે તે જાણવા.

૫૪૪ સાધુનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી સાધુ સત્તાવીશ ગુણે કરી વિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી સાધુ અઢી દ્વીપવ્યાપી જાણવા, તથા કાલથકી સાધુ સંતતિજાવે અનાદિ અનંતજાંગે વર્તે છે, અને એક સાધુઆશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી સાધુ જે સાધ્ય એક, સાધન અનેક, પરીતે સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તે જાવસાધુ જાણવા.

૫૪૫દર્શનનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી દર્શન, તે ઇંદ્રિયના વલ્લથી વસ્તુનું દેખવું તથા જાસનપણું તે સર્વ દ્રવ્યદર્શન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી દર્શન, ચૌદરાજ લોક ત્રસનાઢી પ્રમાણે જાણવું તથા કાલ થકી દર્શન, દ્વાયિક જાવ આશ્રયી જે જીવને પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું, અને દ્વાયોપશમજાવ આશ્રયી સાદિસાંત જાંગે વર્તે છે. તથા જાવથકી દર્શન તે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં દેખવું, તેને કહીયે.

૫૪૬ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી જ્ઞાન જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન શ્યાદિ, ઇંદ્રિયને અનુયાયી જે જાણપણું તે સર્વ દ્રવ્યજ્ઞાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી જ્ઞાન, તે ચૌદરાજ લોક ત્રસનાઢી પ્રમાણે જાણવું. તથા કાલથકી જ્ઞાન તે દ્વાયિક જાવઆશ્રયી જે જીવને જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું અને દ્વાયોપશમિક જાવ આશ્રયી સાદિ સાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી જ્ઞાન તે જે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં જાણવું.

५४७ चारित्र्यनुं स्वरूप कहे ठे. द्रव्यथकी चारित्र्य ते चरणसित्तरी कर एसित्तरीने गुणें करी विराजमान तथा क्षेत्रथकी चारित्र्य ते चौदराज लोक त्रसनाडि प्रमाणें जाणवुं तथा कालथकी चारित्र्य ते द्वायिक जाव आश्रयी सादि अनंत जांगे वर्तें ठे अने द्वायोपशम जाव आश्रयी सादिसां तजांगो जाणवो. तथा जावथकी चारित्र्य ते यथाख्यात चारित्र्यरूपगुणें करी पोताना स्वभावमां रमण करवुं, ते जाणवुं,

५४८ तपनुं स्वरूप कहे ठे, द्रव्यथकी तपना बार जेद कहीयें तथा क्षेत्रथकी तप ते चौदराजलोक त्रसनाडी प्रमाण जाणवुं. तथा कालथकी तप ते द्वायिकजाव आश्रयी सादिअनंतजांगे वर्तें ठे अने द्वायोपशमजाव आश्रयी सादिसांतजांगे जाणवुं. तथा जावथकी तप ते सर्व प्रकारें इहानो रोध करी समता जावमां वर्तवुं. ए रीतें द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी चोजंगीयें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५५७ पांचमे जांगे चौद गुणठाणें करी यंत्रनुं स्वरूप उलखावे ठे. तीहां प्रथमपदें श्रीअरिहंतदेव, तेरमे गुणठाणें जाणवा. बीजे पदें सिद्धपरमात्मा ते गुणठाणा वर्जित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्यप्रभु तथा चोथे पदें उपाध्याय अने पांचमे पदें साधुमुनिराज, ते बछे सातमे गुणठाणे अने श्रेणीप्रतिपन्न ब्रह्मस्थमुनि ते अगीयारमे बारमे गुणठाणे जाणवा. हवे बडुं दर्शन पद, सातमुं ज्ञानपद, आठमुं चारित्र्यपद अने नवमुं तपःपद, ए चारे पद, चोथा गुणठाणाथी मांकी यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा लगें जाणवां, ए रीतें चौद गुणठाणे करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५६६ बछे जांगे गुणें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप देखाडे ठे. तिहां प्रथम पदें श्रीअरिहंतदेव ते बार गुणें करी सहित जाणवा. बीजे पदें सिद्ध परमात्मा ते आठगुणें तथा एकत्रीश गुणें करी सहित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्य जगवान्, ते पांच गुणें तथा बत्रीश गुणें करी जाणवा. चोथे पदें उपाध्यायजी ते पच्चीश गुणें करी जाणवा. पांचमे पदें साधुजी ते सत्तावीश गुणें करी जाणवा. बछे पदें दर्शन, ते सडशठ गुणें करी जाणवुं. सातमे पदें ज्ञान, ते पांच गुणें तथा एकावन गुणें करी जाणवुं. आठमे पदें चारित्र्य, ते सत्तर तथा सित्तेर गुणें करी जाणवुं. नवमे पदें तप, ते बार गुणें तथा पच्चास गुणें करी जाणवुं. ए रीतें सिद्धयंत्रनुं स्वरूप गुणें करी जाणवुं.

૫૭૫ સાતમે જાંગે યંત્રનું સ્વરૂપ નવ તત્ત્વે કરી ઝલલાવે છે. પ્રથમપદે શ્રીઅરિહંત દેવ, તેરમે ગુણઠાણે વર્તતા તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે. તથા બીજે પદે શ્રી સિદ્ધપરમાત્મા, તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતે ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. તથા ત્રીજે પદે શ્રીઆચાર્યજી, ચોથે પદે શ્રીઉપાધ્યાયજી અને પાંચમે પદે શ્રી સાધુ, એ ત્રણ પદમાં પૂર્વે સમકેતમાં કહ્યાં, તે રીતે આઠ આઠ તત્ત્વ પામીયે, તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર ગુણમાં શબ્દનયને મતે ચોથા ગુણઠાણથી માંનીને ઢઠા સાતમા ગુણઠાણાં જે જીવને પ્રગટ્યાં છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે આઠ તત્ત્વ પામીયે અને સમજિરૂઢનયને મતે આઠમા ગુણઠાણથી માંની યાવત્ અગીયારમા બારમા ગુણઠાણા પર્યંત શ્રેણી જાવે જે જીવ વર્તે છે, તેને એ દર્શનાદિક ચાર ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાનને ચાર ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે. અને ગુણઠાણાં વર્જિત લોકને અંતે સિદ્ધપરમાત્મા વર્તે છે, તેને એ ચાર ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ, નવ તત્ત્વે કરી જાણવું.

૫૭૬ આઠમે જાંગે ગુણિગુણે કરી સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ ઝલલાવે છે. તિ હાં પ્રથમ અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ પાંચે ગુણી જાણવા અને દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર અને તપ, એ ચારગુણ જાણવા, એટલે એ પૂર્વોક્ત પાંચ ગુણીમાં એ દર્શનાદિક ચાર ગુણ રહ્યા છે, માટે એ ગુણ જાણવા. અને એ અરિહંતાદિક પાંચે જે છે, તે દર્શનાદિક ચાર ગુણે કરી સહિત છે, માટે ગુણી જાણવા. એ રીતે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ ગુણી ગુણે કરી ઝલલાવ્યું.

૫૭૭ નવમે જાંગે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ પાંચ વર્ણે કરી દેલાવે છે. પ્રથમ ચંદ્રપ્રજ્ઞ અને સુવિધિનાથ, એ બે તીર્થંકર ધોલે વર્ણે છે, માટે પ્રથમપદે અરિહંતનું ધ્યાન ધોલે વર્ણે કરવું તથા શ્રી પદ્મપ્રજ્ઞ અને વાસુપૂજ્ઞ, એ બે રાતે વર્ણે છે, માટે બીજે પદે શ્રી સિદ્ધનું ધ્યાન રક્તવર્ણે કરવું તથા શોભ તીર્થંકર પીતલવર્ણે છે, માટે ત્રીજે પદે શ્રી આચાર્યજીનું ધ્યાન પીલે વર્ણે કરવું તથા શ્રી મલ્હિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ, એ બે પ્રજુ લીલે વર્ણે છે, માટે ચોથે પદે શ્રી ઉપાધ્યાયજીનું ધ્યાન લીલે વર્ણે કરવું, તથા શ્રી મુનિસુવ્રત અને નેમનાથ, એ બે તીર્થંકર શ્યામ વર્ણે છે, માટે પાંચમે પદે સાધુજીનું ધ્યાન શ્યામવર્ણે કરવું, તથા એ શ્રી અરિહંતાદિક પાંચને દર્શન, જ્ઞાન, ચા

રિત્ર અને તપ, એ ચાર ગુણ, કર્મરૂપ મેલને અજાવેં કરી નિર્મલ પ્રગટ્યા છે, માટે શ્વેતવર્ણ એ ચારેનું ધ્યાન કરવું. એ પાંચ વર્ણે યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૬૫ દશમે જાગે દેવ, ગુરુ, અને ધર્મે કરી યંત્રનું સ્વરૂપ ડલખાવે છે:-તિહાં એ નવ પદમાં શ્રીઅરિહંત અને સિદ્ધ, એ બે દેવ જાણવા. તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ ત્રણે ગુરુ જાણવા. તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચારે ધર્મ જાણવા. એ રીતે દેવ, ગુરુ, ધર્મે કરી યંત્રનું સ્વરૂપ ડલખાવ્યું. એ દશ જાગે કરી જે જીવ, શ્રીસિદ્ધચક્રના યંત્રનું સ્વરૂપ અંતરંગ પ્રતીતિ સહિત ડલખાણે ધ્યાવે, તે પરમાનંદ પદ પામે.

૫૬૬ શ્રીઅનુયોગદ્વાર સૂત્રમધ્યે નયનું સ્વરૂપ કહ્યું છે, તે જ્યાં શિષ્યને ડલખાણ કરવા સારુ વિસ્તારપણે વિશેષ વ્યાખ્યાયે લખીયે છે. ॥ ગાથા ॥ નય જંગ પ્રમાણેહિં, જો અપ્પા સાયવાય જાવેણ ॥ જાણેદ્મો સરૂવં, સમ્મ દિઠિહં સો નેહ ॥ ૧ ॥ અર્થ:- (નયજંગ કે) મૂલનય વે અને ઉત્તરનય સાત, તથા ઉપનય અઠાવીશ અને તેના જાંગા સાતશે થાય. તથા (પ્રમાણેહિં કે) મૂલ પ્રમાણ વે અને ઉત્તર પ્રમાણ પાંચ, તેના પણ વહી અનેક પ્રેદ થાય. અને (અપ્પા કે) આત્મા તેને (સાયવાય કે) સ્વાદ્યાદિ આઠ પદે ડલખીને જહી રીતિથી પોતાના સ્વરૂપને (જાવેણ કે) જાવવું. (જાણેદ્મોસરૂવં કે) એ રીતે જેણે આત્મસ્વરૂપને ડલખીને પ્રતીતિ કરી છે, (સમ્મદિઠિહંસોનેહ કે) તે જીવ નિશ્ચે સમકેતનો ધણી જાણવો.

૫૬૭ વિશેષાર્થ મહે છે. તિહાં એક નિશ્ચય અને વીજો વ્યવહાર, એ મૂલ વે નય જાણવા. અને એક નૈગમ, વીજો સંગ્રહ, ત્રીજો વ્યવહાર, ચોથો જુસૂત્ર, પાંચમો શબ્દ, બઠો સમજિરૂઢ, સાતમો એવંચૂત, એ સાત ઉત્તર પ્રેદ જાણવા. સાતમાંથી પહેલા ઠ નય વ્યવહારમાં જાણવા અને સાતમો એક એવંચૂત નય તે નિશ્ચયમાં જાણવો. તેનો પરમાર્થ આવી રીતે છે, ઠ નયે જે કાર્ય તે અપવાદે કારણરૂપ જાણવું અને સાતમે એવંચૂતનયે જે કાર્ય, તે ઉત્કૃષ્ટે ઉત્સર્ગે નિશ્ચયકાર્યરૂપ છે, માટે ઠ નય તે વ્યવહારમાં ગણ્યા અને સાતમો એક એવંચૂતનય તે કાર્યરૂપ છે, તેમાટે નિશ્ચયમાં ગણ્યો છે.

૫૬૮ શિષ્ય:-સિદ્ધમાં નય છે, કિંવા નથી ?

ગુરુ:-જે કારણરૂપ સાત નય છે, તેનો વ્યવહારરૂપ છે, તે માટે તે સિદ્ધમાં

નથી, કેમ કે સિદ્ધને તો કાર્ય સંપૂર્ણ નીપન્યું છે, માટે તિહાં કારણનો સ્વપ્ન નથી, તે વાસ્તે કારણરૂપ સાત નય તે સિદ્ધમાં ન પામીયેં અને જે જે નયેં કાર્ય નીપન્યું તે કાર્ય સર્વે સિદ્ધમાં વર્તે છે, માટે કાર્યરૂપેં જોતાં તો સિદ્ધમાં સાતે નય પામીયેં. એનો વિસ્તારેં સુલાસો આગલ બતાવશું.

૫૬૬ શિષ્ય:— એ સાત નયમાં દ્રવ્યનય કેટલા અને જાવનય કેટલા ?

ગુરુ:—શ્રીજિનજડગણિક્ષમાશ્રમણજી તો એક નૈગમ, બીજો સંગ્રહ, ત્રીજો વ્યવહાર અને ચોથો રૂઝુસૂત્ર, એ ચાર નયમાં નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્ય, એ ત્રણ નિદેષા તે દ્રવ્યાસ્તિકપણે માને છે, તથા શબ્દાદિક ત્રણ નય તે જાવનિદેષે પર્યાયાસ્તિકપણે માને છે, અને શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી તો પ્રથમના ત્રણ નયમાં ત્રણ નિદેષા તે દ્રવ્યાસ્તિકપણે માને છે અને રૂઝુસૂત્રાદિક ચાર નય તે એકજ જાવનિદેષે પર્યાયાસ્તિકપણે માને છે, હ્રાં ન્યાયરીતેં આશયરૂપેં જોતાં બન્ને આચાર્યનું વચન પ્રમાણ છે, તે દેખાડે છે.

૫૬૭ વસ્તુની ત્રણ અવસ્થા છે. એક પ્રવૃત્તિ, બીજી સંકલ્પ અને ત્રીજી પરિણતિ, એ ત્રણ જોડ છે, તેમાં પ્રવૃત્તિ તે યોગ વ્યાપારરૂપ ક્રિયા અને સંકલ્પ તે ચેતનાના યોગ સહિત મનનો વિકલ્પ માટે શ્રીજિનજડગણિક્ષમાશ્રમણજીયેં પ્રવૃત્તિધર્મ તથા સંકલ્પધર્મ, એ બેને ઔદયિક મિશ્રિતપણા માટે દ્રવ્યનિદેષો કહેલો છે અને એક પરિણતિધર્મ તેને જાવનિદેષો કહે છે, અને શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી તો વિકલ્પ તે જીવની ચેતના, માટે તેને જાવનયમાં ગણે છે, અને પ્રવૃત્તિસીમ તે વ્યવહારનય છે તથા સંકલ્પ તે રૂઝુસૂત્ર છે અને પરિણતિ એક વચનપર્યાયરૂપ તે શબ્દનય અને સંકલ્પ વચનપર્યાયરૂપ તે સમજિરૂઢનય તથા વચનપર્યાય અર્થપર્યાયરૂપ સંપૂર્ણ, તે એવંચૂતનય. એ ત્રણ નય શુદ્ધ છે અને જાવધર્મમધ્યે મુખ્યજાવને ઉત્તરોપર સૂક્ષ્મતાના ગ્રાહક છે. એ રીતેં સંક્ષેપ અધિકારેં નયનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૫૬૮ હવે અષ્ટાવીશ ઉપનયનું સ્વરૂપ બતાવે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયના ત્રણ જોડ કહે છે. એક વર્તમાનેં અતીતારોપણ નૈગમ, બીજો વર્તમાનેં અનાગતારોપણ નૈગમ, ત્રીજો વર્તમાનનૈગમ. હવે સંગ્રહનયના બે જોડ કહે છે. એક સામાન્યસંગ્રહ અને બીજો વિશેષસંગ્રહ, તથા વ્યવહારનયના બે જોડ, એક શુદ્ધવ્યવહાર, બીજો અશુદ્ધવ્યવહાર, તથા રૂઝુસૂત્રનયના બે જોડ, એક સૂક્ષ્મરૂઝુસૂત્ર, બીજો બાદર રૂઝુસૂત્ર, તથા શબ્દ સમજિરૂઢ

અને એવંજૂત, એ ત્રણે નયનો એકેક જેદ છે. એ રીતે એ સાત નયના બાર જેદ થયા. હવે દ્રવ્યાસ્તિક અને પર્યાયાસ્તિક એ બે નયના જેદ કહે છે. તિહાં એક નિત્યદ્રવ્યાસ્તિક, વીજો એકદ્રવ્યાસ્તિક, ત્રીજો સત્ત્વદ્રવ્યાસ્તિક, ચોથો વક્ત્રવ્યદ્રવ્યાસ્તિક, પાંચમો અશુદ્ધદ્રવ્યાસ્તિક, ષઠો અન્વયદ્રવ્યાસ્તિક, સાતમો પરમદ્રવ્યાસ્તિક, આઠમો શુદ્ધદ્રવ્યાસ્તિક, નવમો સત્તાદ્રવ્યાસ્તિક અને દશમો પરમજ્ઞાવગ્રાહકદ્રવ્યાસ્તિક. એ રીતે દ્રવ્યાસ્તિકનયના દશ જેદ છે તે પૂર્વોક્ત બાર જેદ સાથે મેલવતાં બાવીશ જેદ થયા. હવે જે પર્યાયને ગ્રહે, તે પર્યાયાસ્તિક નય, તેના ઠ જેદ કહે છે. એક દ્રવ્યપર્યાય, વીજો દ્રવ્યવ્યંજનપર્યાય, ત્રીજો ગુણપર્યાય, ચોથો ગુણવ્યંજનપર્યાય, પાંચમો સ્વજ્ઞાવપર્યાય, ષઠો વિજ્ઞાવપર્યાય, એ ઠ જેદને પૂર્વોક્ત બાવીશ સાથે મેલવતાં અઠાવીશ ઉપનય જાણવા. અને એ સાત નય માંહેલા એકેક નયના શો શો જાંગા છે, તેથી સાતસો જાંગા પણ જાણવા. એ સામાન્ય કથન કહ્યું.

૫૯૨ હવે શિષ્યને સમજાવવા વિશેષ અર્થ જૂદા જૂદા જેદે કરી દેલા છે. તિહાં પ્રથમ મૂલનયથી મંત્રાણ કરે છે. તે મૂલ તો એકનિશ્ચય અને બીજો વ્યવહાર, એ બે નય છે. તેણે કરી સર્વ વસ્તુ પદાર્થનું જાણપણું કરવું. કેમ કે શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં દ્વાયિક સમકેતી જીવને દશ જાતિની રુચિનું જ્ઞાન પ્રગટે, તિહાં પ્રથમ નિસર્ગ રુચિમાં કહ્યો છે, જે નિશ્ચય અને વ્યવહારનયે કરી તથા નૈગમાદિ સાત નયે કરી તથા ચાર નિદેષે કરી જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ, ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણે, તેને નિશ્ચય સમકેતી જાણવા માટે પ્રથમ નિશ્ચય અને વ્યવહાર, એ બે મૂલ નયનું સ્વરૂપ કહે છે.

તિહાં પ્રથમ વ્યવહારનયના બે જેદ છે. એક અશુદ્ધ વ્યવહાર અને બીજો શુદ્ધ વ્યવહાર, તેમાં અશુદ્ધ વ્યવહારના વહી પાંચ જેદ છે. એક અશુદ્ધવ્યવહાર વીજો ઉપચરિતવ્યવહાર, ત્રીજો અશુદ્ધવ્યવહાર, ચોથો શુદ્ધવ્યવહાર, પાંચમો અનુપચરિત વ્યવહાર અને ષઠો શુદ્ધવ્યવહાર, એ ઠ જેદ છે, તે વિસ્તારે કરી પ્રત્યેકે ઉલ્લેખાવે છે.

૫૯૫ પ્રથમ અશુદ્ધ વ્યવહાર, તે જે જીવને સત્તાર્યે રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાનરૂપ અશુદ્ધતા આણિ સંપન્ન અનાદિકાલની લાગી છે, તે અશુદ્ધવ્યવહારનયે જાણવો. અને એ અશુદ્ધતાની ચિકાશે કર્મરૂપ દહીયાં જીવને પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે રહ્યાં છે, તે સંગ્રહનયને મતે છે, તથાપિ વ્યવહારરૂપ જાણવાં.

અને નૈગમનયને મતેં જીવેં અતીત કાલેં દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અના ગતકાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તેં ઢે, તથા તે દલીયાં સ્થિતિપાકેં વ્યવહારનયેં ઉદયરૂપજાવેં અજ્ઞાનપણે અનુપયોગેં એકેંદ્રિય વિકલેંદ્રિયાદિ પ્રમુખ સંમૂર્ઠિમ જીવ જોગવે ઢે, તે ઉદયજાવરૂપ વ્યવહાર નય જાણવો. ઇટલે ઇ અશુદ્ધવ્યવહારનયમાં એક નૈગમ, બીજો સંગ્રહ અને ત્રીજો વ્યવહાર, ઇ ત્રણ નય જાણવા.

૫૧૧૧ બીજો ઉપચરિત વ્યવહારનય કહે ઢે:-કોઈ જીવ ઘર, હાટ, વસાર, જાઈ, પિતા, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, ગ્રામ, ગરાસ, નગર, દાસ, દાસી, વાણોતર, શીપાઈ, સુજટ આદિ અનેક પ્રકારની વસ્તુ તે પોતાથકી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી ઢે, તેનો જીવ સ્વામીરૂપ કર્તા થઈ, રૂઝુસૂત્રનયના ઉપયોગ સહિત વર્તેં, તે ઉપચરિતવ્યવહારનય કર્તા જાણવો ॥ ૧ ॥ અને તેની ચિકાશેં કરી અ શુદ્ધકર્મરૂપ દલીયાં જીવ ગ્રહણ કરે ઢે, તે દલીયાં ગ્રહવારૂપ વ્યવહાર નય જાણવો ॥૨॥ અને કોઈ જીવ, દેહરા, ઉપાસરા, જ્ઞાનોપકરણ, પાટી, પોથી, નોકરવાલી પ્રમુખ તથા દેવ, ગુરુ, સાધર્મી પ્રમુખ ચારિત્રનાં ઉપકરણ તે સર્વ પોતાથી પ્રત્યક્ષપણે જૂદાં ઢે, તેહનો જીવ કર્તારૂપ થઈ રૂઝુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત વર્તેં ઢે, તે પણ ઉપચરિત વ્યવહાર નય જાણવો ॥૩॥ અને તેની ચિકાશેં શુદ્ધકર્મરૂપ દલીયાં ગ્રહણ કરે ઢે, તે ગ્રહવારૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૪ ॥ ઇટલે ઉપચરિત વ્યવહાર નયેં કરી શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ વે પ્રકારેં દલીયાંનું ગ્રહણ કરી તે દલીયાં જીવેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તે સંગ્રહનયને મતેં ઢે, પણ વ્યવહારરૂપ જાણવાં ॥ ૫ ॥ તથા નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને આવતે કાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે રહ્યાં ઢે, તે નૈગમનયેં જાણવાં ॥૬॥ અને તે દલીયાં વ્યવહારનયને મતેં ઉદયરૂપજાવેં સમકેતી જીવ, ઉદાસ પણે ન્યારા રહી જોગવે ઢે, તે જોગવવારૂપ કોરો વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૭ ॥ અને મિથ્યાત્વી જીવ, રૂઝુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત, માંહે મલીને જોગવે ઢે, તે બાધકરૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૮ ॥ ઇટલે ઉપચરિત વ્યવહારનયમાં નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને રૂઝુસૂત્ર, ઇ ચાર નય જાણવા.

૬૦૩ ત્રીજો અશુદ્ધવ્યવહાર નય કહે ઢે. કોઈ જીવ, ક્રોધ, માન, માયા, લોજ, હાસ્ય, વિનોદ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ચાહી, હિંસા, મૃષા, અદત્ત, મૈથુન, ઇ

त्यादिक अनेक प्रकारें विवाह, वाजिम, व्यापार वाणिज्यरूप करणी, ऋजु सूत्रना उपयोग सहित करे, ते अशुभव्यवहारनय जाणवो ॥ १ ॥ अने तेनी चिकाशें अशुभकर्मरूप दलीयानुं ग्रहण करवुं, ते ग्रहवारूप व्यवहार नय जाणवो ॥ २ ॥ एटले ए अशुभव्यवहारनयें करी जीव, कर्मरूप दली यांने ग्रहण करीने प्रकृतिरूप सत्तापणे वांधे, ते संग्रहनयने मत्तें व्यवहार रूप जाणवां ॥ ३ ॥ अने नैगमनयने मत्तें जे अतीतकालें दलीयां ग्रह्यां हतां अने अनागतकालें जोगवशे, तथा वर्तमानकालें सत्तायें रक्षां ठे, ते नैगम नयें जाणवां ॥ ४ ॥ तथा ते दलीयां स्थितिपाकें व्यवहारनयने मत्तें उद यरूपज्ञावें समकेती जीव उदासपणे न्यारा रही जोगवे ठे, ते जोगववा रूप कोरो व्यवहारनय जाणवो ॥ ५ ॥ तथा मिथ्यात्वी जीव, तो ते दली यांने ऋजुना उपयोग सहित, मांदे मलीने जोगवे ठे, ते बाधकरूप व्यवहारनय जाणवो ॥ ६ ॥ एटले अशुभव्यवहारनयमां नैगम, संग्रह, व्यवहार अने ऋजुसूत्र, ए चार नय जाणवा.

६०७ चौथो शुभव्यवहारनय कहे ठे:-कोइ जीव, दान, शीयल, तप, जाव, करुणा, दया, यत्न, सेवा, जक्ति, पूजा, प्रजावना, इत्यादि अनेक प्रकारें ऋजुना उपयोग सहित करणी करे ठे, ते शुभव्यवहारनय जाणवो ॥ १ ॥ तथा तेनी चिकाशें शुभकर्मरूप दलीयानुं ग्रहण करवुं, ते ग्रहवारूप व्यवहारनय जाणवो ॥ २ ॥ एटले ए शुभव्यवहारनयें करी जीवें कर्म रूप दलीयाने ग्रहण करी प्रकृतिरूप सत्तापणे वांध्यां, ते संग्रहनयने मत्तें ठे, पण व्यवहाररूप जाणवां ॥ ३ ॥ तथा नैगमनयने मत्तें अतीतकालें दलीयानुं ग्रहणकखुं हतुं अने आवते कालें जोगवशे तथा वर्तमानकालें सत्तायें रक्षां ठे, ते नैगमनयने मत्तें व्यवहाररूप जाणवां ॥ ४ ॥ तथा ते दलीयां स्थितिपाकें उदयरूपज्ञावे समकेती जीव, उदासपणे न्यारा रही जोगवे ठे, ते जोगववारूप कोरो व्यवहारनय जाणवो ॥ ५ ॥ अने मिथ्या त्वीजीव, ऋजुसूत्रना उपयोग सहित मांदे मलीने जोगवे ठे, ते बाधकरूप व्यवहारनय जाणवो ॥ ६ ॥ एटले शुभव्यवहारनयमां नैगम, संग्रह, व्यवहार अने ऋजुसूत्र, ए चार नय जाणवा.

६११ पांचमा अनुपचरित व्यवहारनयनुं स्वरूप कहे ठे. कोइ जीव, ऋजु सूत्रना उपयोगें अजाणपणे शरीरादि अव्यकर्मरूप परवस्तु ते पो

તાથી પ્રલક્ષણે જૂદી છે, તેને જીવ, અજ્ઞાનને વશે કરી પોતાની કરી જાણે છે તેને પોતાના શરીરને વિષે જીવબુદ્ધિ છે, તે અનુપચરિત વ્યવહારનયે કર્તા જાણવો ॥ ૧ ॥ તથા તે અશુભયોગે કરી વ્યવહારનયને મતે કર્મરૂપ દક્ષીયાનું ગ્રહણ કરી બાંધવું, તે ગ્રહવારૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૨ ॥ અને તે દક્ષિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તે સંગ્રહનયને મતે કર્મસત્તા રૂપ છે, પણ વ્યવહારનયે જાણવાં ॥૩॥ તથા નૈગમનયને મતે અતીતકાલે દક્ષીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અનાગતકાલે જોગવશે તથા વર્તમાનકાલે સત્તાયે બંધરૂપ રહ્યાં છે, તે નૈગમનયને મતે વ્યવહારરૂપ જાણવાં ॥ ૪ ॥ તથા તે દક્ષીયાં સ્થિતિપાકે વ્યવહારનયને મતે સમકેતી જીવ, ઉદયરૂપજાવે ઉદાસપણે ન્યારા રહી જોગવે છે, તે જોગવવારૂપ કોરો વ્યવહારનય જાણવો ॥૫॥ અને મિથ્યાત્વી જીવ, ઋજુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત માંદે મલીને જોગવે છે, તે બાધકરૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૬ ॥ ઇટલે અનુપચરિત વ્યવહારનયમાં નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને ઋજુસૂત્ર, એ ચાર નય જાણવા. એ રીતે અશુદ્ધવ્યવહારનયનો મૂલજેદ એક, તેના ઉત્તરજેદ પાંચ કહ્યા. એ અશુદ્ધ વ્યવહારનયનો વિચાર, સર્વ પ્રથમના નૈગમાદિક ચાર નયમાં જાણવો.

૬૧૬ હવે શુદ્ધવ્યવહારનયનું સ્વરૂપ કહે છે. શબ્દનયને મતે સમકેત જાવથી માંનીને યાવત્ બઠા, સાતમા ગુણઠાણા પર્યંત સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, એ સર્વ શુદ્ધવ્યવહારનયે વર્તે છે. તેમાં પાંચ નય પામીયે, તે આવી રીતે:-પ્રથમ સંગ્રહનયને મતે સિદ્ધ સમાન પોતાના આત્માની સત્તા અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ છે. બીજે નૈગમનયને મતે આઠ રુચક પ્રદેશ સદા કાલસિદ્ધ સમાન નિર્મલા છે. ત્રીજે વ્યવહારનયને મતે ઉપરથકી ગુણઠાણાં માફક પોતાની કરણી કરે છે, ચોથે ઋજુસૂત્રનયને મતે સંસાર ઉદાસી વૈરાગ્યરૂપ પરિણામ વર્તે છે, પાંચમે શબ્દનયને મતે જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી જેવી હતી, તેવીજ શુદ્ધનિર્મલ પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કરી છે. એ રીતે અને સમકેત જાવથી માંનીને યાવત્ બઠા સાતમા ગુણઠાણા પર્યંત ઉપરથકી વ્યવહારદૃષ્ટિયે જોતાં એક શબ્દનય કહીયે અને અંતરંગ નિશ્ચય દૃષ્ટિયે પાંચ નય જાણવા. એ શબ્દનયને મતે શુદ્ધવ્યવહારનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૬૧૭ સમજિરૂઢ નયને મતે શુદ્ધ વ્યવહાર નયનું સ્વરૂપ ઝલ્લાવે છે. એ સમજિરૂઢ નયને મતે આઠમા નવમા ગુણઠાણાથી માંનીને યાવત્ તેર

मा चौदमा गुणगणा पर्यंत केवली जगवान् ते शुरू व्यवहारनये वत्ते
 ठे, तेमां ठ नय पामीये. ते आवी रीतें:- संग्रहनयने मत्तें सिद्ध समा
 न पोताना आत्माना सत्ता आगल उलखी हती, तेवी शुरू निर्मल पणे
 प्रगट करी ठे ॥ १ ॥ अने नैगम नयने मत्तें आठ रुचकप्रदेश आगल
 निरावरण हता, ते तेवाने तेवांज वत्ते ठे ॥ २ ॥ तथा व्यवहार नयने
 मत्तें अंतरकरणीरूप स्वरूपमां रमवारूप क्रिया करे ठे अने बाह्यक
 रणीरूप क्रिया पण साचवे ठे ॥ ३ ॥ तथा कजुसूत्र नयने मत्तें शुरू उ
 पयोगमां वत्ते ठे ॥ ४ ॥ शब्दनयने मत्तें द्वायिक सम्यक्स्वरूप गुण प्र
 गट्यो ठे, ते पण पोतानी पासें ठे ॥ ५ ॥ तथा समजिरूढ नयने मत्तें
 शुद्धध्यानरूप श्रेणी जावना बीजा त्रीजा पाया अंतरालें रहा वत्ते ठे,
 ॥ ६ ॥ ए रीतें श्रेणीजाव पर्यंत केवली जगवानना स्वरूपमां उपरथकी
 व्यवहारदृष्टियें जोतां तो एक समजिरूढनय कहीये अने अंतरंग निश्चय
 दृष्टियें जोतां तो ठ नय जाणवा. ए रीतें शब्दसमजिरूढनयने मत्तें शुरू
 व्यवहारनयनु स्वरूप जाणवुं.

दशए शुरू निश्चय व्यवहारनु स्वरूप कहे ठे. एटले शुरू निश्चय नय
 कार्य तो जे एवंजुत नयने मत्तें अष्ट कर्मने दायें अष्ट गुण संपन्न लोकने
 अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्त्तता एवा सिद्ध परमात्मा ते शुरू
 निश्चय नय जाणवा. तेमां साते नय पामीये. तिहां नैगमनयने मत्तें सिद्ध
 परमात्माने आठ रुचक प्रदेश, अतीतकालें निरावरण हता, तथा आवते
 कालें निरावरण वर्त्तशे अने वर्त्तमान कालें पण निरावरण वत्ते ठे. बीजे
 संग्रह नयने मत्तें पोताना आत्माना सत्ता अंतरंग शुरू निर्मलपणे जे
 वी हती, तेवीज निरावरणपणे प्रगट करी ठे. त्रीजे व्यवहार नयने म
 तें पलटण स्वजावें समय समय नवनवा झेयनी वर्त्तनारूप पर्यायनो उ
 त्पाद व्यय थइ रह्यो ठे. चोथे कजुसूत्र नयने मत्तें सिद्ध परमात्मा पोता
 ना पारिणामिकजावें रहा सामान्य विशेषरूप उपयोगमां सदाकाल वत्ते
 ठे, पांचमे शब्दनयने मत्तें आगल जीव अजीवनी वेंचण करी द्वायिक
 समकेतरूप गुण प्रगट्यो ठे, ते पण पोता पासें ठे, ठेठे समजिरूढ नय
 ने मत्तें अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी ठे, ते पण पोतानी पासें ठे.
 सातमे एवंजुत नयने मत्तें सिद्ध परमात्मा अष्ट कर्मने दायें अष्ट गुण प्र

गट करी, लोकने अतें विराजमान वत्तें ठे. ए रीतें सिद्धना स्वरूपमां अंतरंग दृष्टियें जोतां कार्यरूप साते नय पामीयें अने उपरथकी व्यवहार दृष्टियें जोतां तो एक एवंचूतनय जाणवो. ए रीतें निश्चय व्यवहारनुं स्वरूप सामान्य प्रकारें करी जाणवुं.

हवे द्रव्यजावनुं स्वरूप साते नयें उलखवा रूप लखीयें ठैयें.

६४० तिहां प्रथम द्रव्यनुं स्वरूप उलखवा रूप ठे. नैगम अने संग्रहनयें करी सर्व जीवद्रव्य, सत्तायें एकरूप ठे, तेने प्रथम सत्तारूप द्रव्य कहीयें. हवे वीजुं कर्मरूप द्रव्य उलखावे ठे. जे जीवने प्रकृतिरूप सत्तायें शुजा शुज कर्मनां दळीयां बांध्यां ठे, तेने पण नैगम अने संग्रह नयने मत्तें करी कर्मसत्तारूप द्रव्य कहीयें. वीजुं व्यवहारनयने मत्तें ते दळीयांनो उदय थ यो, ते उदयजावरूप द्रव्य कहीयें ते जोगववा रूप द्रव्य जाणवुं. चोथुं व्यवहारनयने मत्तें अनुपयोगें समूर्द्धिम प्रायः शुजाशुज रूप करणी कर वी, ते चोथुं करणीरूप द्रव्य जाणवुं. पांचमुं रजुसूत्रनयने मत्तें उपयोग सहित शुजाशुज परिणामें करी कर्मनां दळीयांनुं ग्रहण करवुं, ते पांचमुं कर्म ग्रहवारूप द्रव्य जाणवुं. ठठुं वली पण रजुसूत्रनयने मत्तें शुजा शुज परिणामें करी उपरथकी जे करणी करवी, ते करणीरूप द्रव्य जाणवुं. ते पण बाधकरूप द्रव्य जाणवुं. सातमुं शब्दनयने मत्तें रजुसूत्रना उप योग सहित चोथा गुणठाणाथी मांकी यावत् ठठा सातमा गुणठाणा पर्यंत उपरथकी करणी करवी, ते साधकरूप द्रव्य जाणवुं. आठमुं ते जीवने अंतर करणीरूप उपयोग वत्तें ठे, ते उपरला नयनी अपेक्षायें तेने साधकरूप द्रव्य कहीयें. नवमुं वली समजिरूढ नयने मत्तें रजुसूत्रना उप योग सहित जे जीव, श्रेणीजावें केवली प्रमुख वत्तें ठे, ते उपरथकी करणी करे ठे, ते पण साधकरूप द्रव्य जाणवुं अने दशमुं अंतरंग श्रेणी रूप करणी करे ठे, ते पण उपरला नयनी अपेक्षायें जोतां साधकरूप द्रव्य कहीयें. अगीथारमुं जे जीव, एवंचूतनयने मत्तें लोकने अतें वत्तें ठे, एवा सिद्ध परमात्माने पर्यायनो उत्पाद, व्यय, समय समय थइ रह्यो ठे, ते अंतरकरणीरूप द्रव्य जाणवुं. ए सात नयें करी द्रव्यनुं स्वरूप कछुं.

६४५ हवे सात नयें करी जावनुं स्वरूप कहे ठेः—प्रथम नैगम अने संग्रह नयने मत्तें जे जीवने सत्तायें कर्मनां दळीयां बांध्यां ठे, तेने उदय थयो, ते

કર્મહૃદયરૂપ જાવ જાણવો. વીજો ક્ષુસૂત્રનયને મતેં શુજાશુજ પરિણામેં કરી જે કર્મરૂપ દલીયાંનું ગ્રહણ કરવું, તે કર્મગ્રહવારૂપ જાવ જાણવો. ત્રીજો શબ્દનયને મતેં ક્ષુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત સ્વપરની વેંચણ કરી જીવ અજીવને જૂદા જૂદા વેંચવા, તે સાધકરૂપ જાવ જાણવો. ચોથો સ મજિરૂઢ નયને મતેં શ્રેણીજાવેં જે જીવ વર્તેં છે, તે પણ હેઠલા નયની અ પેઢાયેં સાધકરૂપ જાવ જાણવો. પાંચમો એવંચૂતનયને મતેં જે જીવને અવ્યાવાધસુખ પ્રગટશું, તે સ્વરૂપજોગીરૂપ જાવ જાણવો.

હવે નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ વે મૂલનય છે, તેણેં કરી જાણવારૂપ નવતત્ત્વ પદ્મ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ લક્ષીયેં ઢેયેં.

૬૫૧ પ્રથમ જીવાદિ ઠ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:—નિશ્ચયનયેં કરી સર્વ જીવ સત્તાયેં એકરૂપ સરસા સિદ્ધ સમાન શાશ્વતા છે અને વ્યવહારયેં કરી જીવની અનેક જાંતી દેવતા, નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્યરૂપ જાણવી. તથા કોઈ જીવ, શુજપરિણામેં કરી પુણ્યરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં વાંધે, તેને અજીવ કહીયેં. તે નિશ્ચયનયેં કરી ઠાંઠવા યોગ્ય છે અને વ્યવહાર નયેં કરી આદર વા યોગ્ય છે. વલી કોઈ જીવ અશુજ પરિણામેં કરી પાપરૂપ આશ્રવનાં દ લીયાં વાંધે, તેને અજીવ કહીયેં, તે નિશ્ચયનયેં કરી ઠાંઠવા યોગ્ય છે, અને વ્યવહારનયેં કરી પણ ઠાંઠવા યોગ્ય કહીયેં. ઇટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને વંધ, એ ઠ તત્ત્વમાં નિશ્ચય વ્યવહાર નય કહેવાળા.

૬૫૨ હવે સાતમા સંવર તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:—વ્યવહારનયેં કરી સં વરનું સ્વરૂપ તે નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિરૂપ ચારિત્ર જાણવું અને નિશ્ચયનયેં કરી તો પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરવું, તે સંવર જાણવું.

૬૫૩ હવે આઠમા નિર્જીરાતત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:—વ્યવહારનયેં કરી નિર્જીરાના વાર જોદ જાણવા અને નિશ્ચયનયેં કરી નિર્જીરાનું સ્વરૂપ તો, સર્વ પ્રકારેં હજાનો રોધ કરી સમતાજાવેં પ્રવર્તવું તે જાણવું.

૬૫૪ હવે મોક્ષનિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ કહે છે. વ્યવહારનયેં કરી મોક્ષ, તો તેરમે, ચોદમે ગુણઠાણેં કેવલીને કહીયેં અને નિશ્ચયનયેં મોક્ષપદ તે સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં વિરાજમાન એવા સિદ્ધ પરમાત્માને જાણવો. એ રીતેં નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ નિશ્ચય અને વ્યવહાર નયેં કરી ધારવું.

૬૬૦ પદ્મ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ નયેં કરી ઊંલ્લાખે છે. તે

मां प्रथम जीवद्रव्यनुं स्वरूप तो आगल कहुं, ते रीतें जाणवुं तथा धर्मास्तिकाय अने अधर्मास्तिकाय, ए बे द्रव्यनुं स्वरूप साथे कहे ठे. तिहां निश्चयनयथकी ए बे द्रव्य लोकव्यापी खंभ असंख्यात प्रदेशरूप शाश्वतो ठे अने व्यवहार नयें करी ए बे द्रव्यना देश, प्रदेश अने अगुरुलघु जाणवा. हवे आकाशास्तिकाय द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे. तिहां निश्चयथकी तो आकाशास्तिकायनो खंभ लोकालोकव्यापी अनंतप्रदेशी शाश्वतो ठे, तथा व्यवहारनयें करी देश, प्रदेश अने अगुरुलघु जाणवा. हवे काल द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे. निश्चयथकी कालद्रव्यनो एक समय ते सदाकालें लोकमां शाश्वतो वर्त्ते ठे अने व्यवहार नयें करी काल ते उत्पादव्ययरूप पलटण स्वभावे जाणवो. हवे पुजल द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे. निश्चयनयें करी पुजल द्रव्यना अनंता परमाणुआ लोकमां सदाकाल शाश्वता वर्त्ते ठे अने व्यवहारनयें करी पुजलना खंभ सर्वे अशाश्वता जाणवा. ए रीतें निश्चय अने व्यवहारथकी षट् द्रव्य नव तत्त्वनुं स्वरूप जाणवुं.

हवे नैगमादि सात नयें करी सर्व वस्तुनुं जाणपणुं कराववानो जिन दास नामा शेठ, श्रावकपुत्र प्रत्यें प्रश्न पूढे अने श्रावकपुत्र, जिनदास शेठने उत्तर आपे ठे. एवी रीतना व्याख्यानरूपें कहे ठे:-

६६१ जिनदास शेठ:-सात नयमां नैगमनयें करी षट् द्रव्यनुं स्वरूप जाणवामां प्रथम नैगमनयें करी धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:-नैगमनयने मतें धर्मास्तिकाय एवुं नाम कहीयें. केम के नैगम नयना मतवालो त्रणे काल वस्तुनें एकरूपपणे माने ठे, एटले अतीतकाले धर्मास्तिकाय एवुं नाम हुतुं अने अनागतकाले धर्मास्तिकाय एवुं नाम रहेशे, तथा वर्त्तमानकालें पण धर्मास्तिकाय एवुं नाम वर्त्ते ठे.

६६२ जिनदास:-संग्रह नयें करी धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:-ए नयना मतवालो, सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे संग्रह नयने मतें असंख्यात प्रदेशरूप सत्ता सहित ते धर्मास्तिकाय कहीयें.

६६३ जिनदास:-व्यवहार नयें करी धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:-ए नयना मतवालो जेवो उपरथकी देखे, तेवो जेद वेहेंचे, माटे व्यवहार नयने मतें खंभ, देश, प्रदेशरूप धर्मास्तिकाय जाणवो.

६६४ जिनदास:-ऋजुसूत्रनयने मतें धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો પારિણામિકજાવ ગ્રહે છે, માટે જાવથકી ધર્માસ્તિકાય અનેક જીવ પુજલને ચલનસહાયરૂપ જાવપણે પરિણમે છે, એ રીતે ધર્માસ્તિકાયમાં ચાર નય જાણવા.

૬૬૫ જિનદાસ:-નૈગમનયને મતે અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

શ્રાવકપુત્ર:-નૈગમનયને મતે અધર્માસ્તિકાય એવું નામ કહીયે. કેમ કે નૈગમ નયના મતવાલો ત્રણે કાલ વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે. ઇટલે અતીતકાલે અધર્માસ્તિકાય એવું નામ હતું અને અનાગત કાલે પણ અધર્માસ્તિકાય એવું નામ વર્તશે, તથા વર્તમાન કાલે પણ એ નામ વર્તે છે.

૬૬૬ જિનદાસ:-સંગ્રહનયને મતે અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો સાત્તાનું ગ્રહણ કરે છે, માટે સંગ્રહનયને મતે અધર્માસ્તિકાય અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ સત્તા સહિત લોકમાં સદા કાલ શાશ્વતો વર્તે છે.

૬૬૭ જિનદાસ:-વ્યવહારનયને મતે અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો જેવો ડપરથકી દેખે, તેવો ખેદ વેહેં છે, માટે વ્યવહારનયને મતે લંબે, દેશ, પ્રદેશરૂપ અધર્માસ્તિકાય જાણવો.

૬૬૮ જિનદાસ:-ઋજુસૂત્રનયને મતે અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો પારિણામિકજાવ ગ્રહે છે, માટે જાવથકી અધર્માસ્તિકાય અનેક જીવ પુજલને સ્થિરસહાયરૂપ જાવપણે પરિણમે છે, એ રીતે અધર્માસ્તિકાયમાં ચાર નય જાણવા,

૬૬૯ જિનદાસ:-આકાશાસ્તિકાયમાં નૈગમનયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-નૈગમનયને મતે આકાશાસ્તિકાય એવું નામ કહીયે. કેમ કે નૈગમનયના મતવાલો ત્રણે કાલ વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે. ઇટલે અતીતકાલે આકાશાસ્તિકાય એવું નામ હતું અને અનાગતકાલે આકાશાસ્તિકાય એવું નામ રહેશે, તથા વર્તમાનકાલે આકાશાસ્તિકાય એવું નામ વર્તે છે.

૬૭૦ જિનદાસ:-સંગ્રહનયને મતે આકાશાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે. માટે સંગ્રહનયને મતે અનંત પ્રદેશરૂપ સત્તા સહિત તે આકાશાસ્તિકાય ડ્રવ્ય કહીયે.

૬૭૧ જિનદાસ:-વ્યવહારનયને મતે આકાશાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો જેવો ડપરથી દેખે, તેવો ખેદ વેહેં છે,

માટે વ્યવહાર નયને મતે લંધ, દેશ, પ્રદેશરૂપ આકાશાસ્તિકાય જાણવો.
૬૭૨ જિનદાસ:-ઋજુસૂત્રનયનેમતેઆકાશાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમજાણીયે?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો પારિણામિક જાવ ગ્રહે છે, માટે જાવ થકી આકાશાસ્તિકાય અનેક જીવ પુજલને અવગાહનારૂપ જાવપણે પરિણમે છે. એ રીતે આકાશાસ્તિકાયમાં ચાર નય જાણવા.

૬૭૩ જિનદાસ:-નૈગમનયને મતે કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-નૈગમનયને મતે કાલ એવું નામ કહીયે. કેમ કે નૈગમન યના મતવાલો ત્રણે કાલે વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે. એટલે અતીતકાલે કાલ એવું નામ હતું, તથા અનાગતકાલે પણ કાલ એવું નામ રહેશે અને વર્તમાનકાલે કાલ એવું નામ વર્તે છે.

૬૭૪ જિનદાસ:-સંગ્રહનયને મતે કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો સત્તાને ગ્રહે છે, તેમાટે સંગ્રહ નયને મતે કાલનો એક સમય, સત્તારૂપ સદાકાલ લોકમાં શાશ્વતો વર્તે છે,

૬૭૫ જિનદાસ:-વ્યવહાર નયને મતે કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-વ્યવહાર નયને મતે કાલના ત્રણ જોડ કહીયે, તિહાં અતીત કાલ તે અનંતા સમય ગયા અને અનાગત કાલ તે અનંતા સમય આ વશે, તથા વર્તમાન કાલ તે એક સમય વર્તે છે, એમ અનેક જોડ જાણવા.

૬૭૬ જિનદાસ:-ઋજુસૂત્રનયને મતે કાલનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો પારિણામિકજાવ ગ્રહે છે, માટે એ નયને મતે કાલદ્રવ્ય જીવ, અજીવરૂપ સર્વે વસ્તુમાં નવી પુરાણી વર્તનારૂપ જાવપણે સદાકાલ પરિણમી રહ્યો છે, એ રીતે કાલદ્રવ્યમાં ચાર નય જાણવા.

૬૭૭ જિનદાસ:-નૈગમનયનેમતેપુજ્જલાસ્તિકાય દ્રવ્યનું સ્વરૂપકેમજાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-નૈગમનયને મતે પુજ્જલાસ્તિકાય એવું નામ કહીયે, કારણ કે નૈગમનયના મતવાલો ત્રણે કાલ વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે, એટલે અતીતકાલે પુજ્જલદ્રવ્ય એવું નામ હતું તથા અનાગતકાલે પણ પુજ્જલ દ્રવ્ય એવું નામ રહેશે અને વર્તમાન કાલે તે નામ વર્તે છે.

૬૭૮ જિનદાસ:-સંગ્રહનયને મતે પુજ્જલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે, માટે સંગ્રહનયને

મતે પુજ્જલદ્રવ્યનો સત્તારૂપ એકપરમાણુ, એવા અનંતપરમાણુઆ લોકમાં સદાકાલ શાશ્વતા વર્તે છે,

૬૭૯ જિનદાસ:-વ્યવહારનયને મતે પુજ્જલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો બાહ્યથકી જેવું સ્વરૂપ દેશે, તેવા જેદ વેહેંચે. માટે વ્યવહારનયને મતે પુજ્જલના બે જેદ કહીયે. એક સ્થંધ બીજા પર માણુઆ, તે વહી સ્થંધના બે જેદ, એક તો જીવને લાગ્યા તે જીવ સહિત સ્થંધ જાણવા, બીજા જીવ રહિત અજીવસ્થંધ તે ઘડા પ્રમુખના જાણવા. તથા વહી જીવ સહિત સ્થંધના બે જેદ, એક સૂક્ષ્મ અને બીજા બાદર, તેમાં સૂક્ષ્મના ચાર જેદ તે જાણા, ઊઘાસ, મન અને કાર્મણ એ ચાર, વર્ગણારૂપ જાણવા. તથા બાદરના ચાર જેદ તે શ્રૌદારિક, વૈક્રિય, આહારક અને તૈજસ એ ચાર વર્ગણારૂપ જાણવા. તિહાં પ્રથમ જે ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ કહી, તેમાં ચાર ફરસ, પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, એ શોભ ગુણ જાણવા. તથા બાદર ચાર વર્ગણામાં પાંચ વર્ણ, પાંચ રસ, આઠ ફરસ અને બે ગંધ, એ વીશ ગુણ જાણવા. અને એક પરમાણુઆમાં બે ફરસ, એક વર્ણ, એક રસ, એક ગંધ, એ પાંચ ગુણ જાણવા. એ રીતે વ્યવહારનય ઉપરથકી દેશે, તેવા જેદ વેહેંચે

૬૮૦ જિનદાસ:-ઋજુસૂત્રનયને મતે પુજ્જલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો પારિણામિક જાવ ગ્રહે છે, માટે એને મતે પુજ્જલ પરમાણુઆને માંહોમાંહે અનાદિકાલનું મલવાવિલ્લરૂપ પૂર્ણ ગલ નજાવરૂપ પરિણામિકપણું વર્તી રહ્યું છે, એ પુજ્જલ દ્રવ્યમાં ચાર નય જાણવા.

૬૮૧ જિનદાસ:-નૈગમનયને મતે જીવદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-નૈગમનયના મતવાલો એક અંશ ગ્રહીને સર્વ વસ્તુ સંપૂર્ણપણે માને, એટલે સર્વ જીવની ચેતના અક્કરને અનંતમે જાગે ઊઘાડી છે, તિહાં કર્મ આવરણ લાગતાં નથી, માટે નૈગમનયને મતે સર્વ જીવ એકરૂપ કહિયે.

૬૮૨ જિનદાસ:-સંગ્રહનયને મતે જીવનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે, એટલે સર્વ જીવની સત્તા અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ એક સમાન (સરખી) છે, માટે સંગ્રહનયને મતે કરી સર્વજીવ સત્તાર્યે એકરૂપ જાણવા.

૬૮૩ જિનદાસ:-વ્યવહારનયને મતે કરી જીવનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:-એ નયના મતવાલો બાહ્યથકી જેવું સ્વરૂપ દેશે, તેવા જેદ

વેહેંચે, માટે વ્યવહારનયને મતેં કરી જીવના બે જોદ. તેમાં એક તો સકલ કર્મ હ્રાય કરી લોકને અંતેં બિરાજમાન થયેલા સિદ્ધ જીવ જાણવા, અને બીજા સંસારી જીવ જાણવા. તે સંસારી જીવના વહી બે જોદ, એક તો ચૌ દસા ગુણઠાણાના જીવ અયોગી અને બાકી બીજા સર્વ સયોગી જાણવા. તે સયોગીના બે જોદ, એક તેરમા ગુણઠાણાના જીવ તે કેવલી જગવાન અને બાકી બીજા સર્વ ઠદ્ધસ્થ, તે ઠદ્ધસ્થના વહી બે જોદ, એક બારમા ગુણઠાણાવાલા હીણમોહી અને બાકી બીજા ઉપશાંતમોહી, તે ઉપશાંતમોહીના બે જોદ, એક અમીયારમા ગુણઠાણાના જીવ તે અકષાયી અને બાકી વીજા સર્વે સ કષાયી, તે સકષાયીના બે જોદ, એક દશમા ગુણઠાણાના જીવ તે સૂક્ષ્મ કષાયી અને બીજા સર્વે બાદરકષાયી, તે બાદરકષાયીના બે જોદ, એક આઠમા નવમા ગુણઠાણાના જીવ તે શ્રેણીપ્રતિપદ્ધ અને બાકી બીજા શ્રેણીરહિત તે શ્રેણીરહિતના વહી બે જોદ એક સાતમા ગુણઠાણાના જીવ તે અપ્રમાદી અને બાકી બીજા સર્વે પ્રમાદી, તે પ્રમાદીના બે જોદ, એક સર્વ વિરતિ, બીજા દેશવિરતિ, તે દેશવિરતિના બે જોદ, એક વિરતિપરિણામવાલા, બીજા અવિરતિપરિણામવાલા જીવ, તે અવિરતિના બે જોદ, એક અવિરતિસમકેતી, બીજા મિથ્યાત્વી, તે મિથ્યાત્વીના બે જોદ, એક જગ્ય, બીજા અજગ્ય, જગ્યના બે જોદ, એક ગંઠીજોદી, બીજા ગંઠી અજોદી, એ રીતેં વ્યવહાર નયના મતવાલો જેવા દેસે, તેવા જોદ વહેંચે.

વહી પ્રકારાંતરેં જીવના બે જોદ, એક ત્રસ અને બીજા સ્થાવર, તેમાં પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિ, એ પાંચ પ્રકારના સ્થાવર, જીવ તે પાંચ સૂક્ષ્મ અને પાંચ બાદર મલી દશ જોદ થાય. તે વહી પર્યાસા અને અપર્યાસા મલી વીશ જોદ થાય. તથા તેની સાથેં પ્રત્યેક વનસ્પતિનો એક જોદ પર્યાસો અને બીજો જોદ અપર્યાસો મેલવતાં બાવીશ જોદ સ્થાવરના થાય. હવે ત્રસ જીવના જોદ કહે છે. દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્ય, એ સર્વ જીવના મૂલ ચાર જોદ છે, તેમાં દેવતાના નવાણું જોદ પર્યાસા અને નવાણું અપર્યાસા મલી ૧૯૭ જોદ છે, તથા સાતે નારકીના સાત પર્યાસા અને સાત અપર્યાસા મલી ચૌદ જોદ થાય. તથા મનુષ્યના એકશો એક, કૈત્રના ૧૦૧ પર્યાસા, ૧૦૧ અપર્યાસા, અને ૧૦૧ સંમૂર્ઝિમ, એ રીતેં સર્વ મલી ૩૦૩ જોદ થાય. તથા બૈંડિય, તેંડિય અને ચૌરિંડિય, એ ત્રણ વિકલેંડિય

तिर्यचना पर्यासा तथा अपर्यासा करतां ष जेद थाय. तथा पंचेंद्रिय तिर्यच ना एक जलचर, बीजा चतुष्पद, त्रीजा उरःपरिसर्प, चोथा जुजपरिसर्प अ ने पांचमा खेचर, ए पांच संमूर्धिम अने पांच गर्जज मल्ली दश जेद थाय. ते वल्ली दश पर्यासा अने दश अपर्यासा मल्ली बीश जेद थाय. ए रीतें ११ जेद स्थावरना, १९० देवताना, १४ नारकीना, ३०३ मनुष्यना, ६ विकलेंद्रिय ना, १० पंचेंद्रिय तिर्यचना, मल्ली ५६३ जेद व्यवहारनयने मत्तें जाणवा.

६०४ जिनदासः—ऋजुसूत्र मयने मत्तें जीवतुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिक जाव ग्रहे ठे, माटे जे सम य जे उपयोगरूप परिणाम वत्तें, ते समय ते जीवने तेवो कही बोलावे, एटले एणे इंद्रियादिक जेद सर्वे टाळ्या, पण ज्ञान अज्ञाननो जेद न टाळ्यो.

६०५ जिनदासः—शब्दनयने मत्तें जीवतुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो जीवनो समकेतजाव ग्रहण करे ठे, माटे जीव अजीवरूप स्वरूपतुं जाणपणुं करी शुद्ध निर्मलपणे पोताना आत्मानि जेणें प्रतीति करी ठे, तेने शब्दनयना मतवालो जीव कही बोलावे.

६०६ जिनदासः—समजिरूढ नयने मत्तें जीव कोने कहीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो श्रेणीजाव ग्रहण करे ठे, माटे जेणें शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणाम कपक श्रेणीयें घाती कर्मने चूरी अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, तेने समजिरूढ नयने मत्तें जीव कहीयें. ए टले ए नयवालो तेरमे, चौदमे गुणगणे केवलीजगवानने जीव कही बोलावे.

६०७ जिनदासः—एवंभूतनयने मत्तें जिनतुं स्वरूप केम जाणियें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो संपूर्ण जावरूप वस्तु माने ठे, माटे जे सकल कर्मने कयें अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें बिराजमान अव्याबाध सुखना जोगी थया, तेने जीव कही बोलावे, एटले ए नयने मतवाले सिद्धि अवस्थामां जे गुण हता, ते इहां ग्रहण क ह्या. ए रीतें षट् द्रव्यतुं स्वरूप साते नयें करी बताव्युं.

६०८ हवे जिनदास शेष पूठे ठे के साते नयें करी नव तत्त्वतुं स्वरूप केम जाणीयें ? तेवारें श्रावकपुत्र कहे ठे के आगल षट् द्रव्य रूप जीव तत्त्व अने अजीवतत्त्वतुं स्वरूप तो बताव्युं, शेष सात तत्त्वतुं स्वरूप सात नयें करी देखाडतां प्रथम त्रीजा पुण्यतत्त्वतुं स्वरूप नैगमनयें करी कहुं हुं.

૬૯૬ જિનદાસ:-પુણ્યાદિક સાત તત્ત્વનું સ્વરૂપ સાતનયેંકરી કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:-કોઈ જીવેં ઋજુસૂત્ર નયને મતેં શુદ્ધ પરિણામેં કરી વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યરૂપ આ વનાં દલીયાં ગ્રહણ કરી સંગ્રહ નયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તેને અજીવ કહીયેં અને તે દલીયાં નૈગમ નયને મતેં કરી ત્રણેં કાલ્ એકરૂપપણે જાણવાં, એ રીતેં ઋજુસૂત્ર, વ્યવહાર, સંગ્રહ અને નૈગમ, એ ચાર નયેં કરી જે જીવેં દ્રવ્યપુણ્ય ઉપાજ્યું, તેમાં પુણ્ય, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જાણવાં. અને જાવપુણ્ય તો તે પુણ્યનાં દલીયાં શબ્દનયને મતેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપ જાવેં પ્રગટ્યાં, તથા સમજિરૂઢનયને મતેં સર્વપર્યાય પ્રતર્તનારૂપ વસ્તુ પ્રત્યેં પામ્યો અને એવંચૂતનયને મતેં તે પુણ્યપર્યાયરૂપ સર્વ વસ્તુ જીવેં જોગવવા માંની, એમ સાતે નયેં કરી પુણ્યનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે પાપનું સ્વરૂપ, સાતે નયેં કરી કહે છે. કોઈ જીવેં, ઋજુસૂત્ર નયને મતેં અશુદ્ધ પરિણામેં કરી વ્યવહાર નયને મતેં પાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાંને ગ્રહણ કરી સંગ્રહનયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તેને અજીવ કહીયેં. અને તે દલીયાં નૈગમનયને મતેં ત્રણેં કાલ્ એકરૂપપણે જાણવાં. એમ ચાર નયેં કરી જે જીવેં દ્રવ્યપાપ ઉપાજ્યું, તેમાં પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જાણવાં અને જાવચકી પાપ તો તે દલીયાં શબ્દનયને મતેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપજાવેં પ્રગટ્યાં અને સમજિરૂઢ નયને મતેં સર્વ પર્યાય પ્રવર્તનારૂપ વસ્તુપ્રત્યેં પામ્યો, તથા એવંચૂતનયને મતેં કરી પાપ પર્યાયરૂપ સર્વેં વસ્તુ, જીવેં જોગવવા માંની, એમ સાતે નયેં કરી પાપનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે સાતે નયેં કરી સંવર અને નિર્જીરાનું સ્વરૂપ દેસાહે છે. કોઈજીવને સંવરરૂપ વ્રત લેવાનો મનમાં અંશ ઉપન્યો, તેને નૈગમ નયના મતવાલો સંવર કરી માને અને સંગ્રહ નયના મતવાલો સંવરરૂપ શ્રાવકનાં બાર વ્રત અથવા સાધુનાં પાંચ મહાવ્રતરૂપ સંવર અંગીકાર કરે, તેવારેં તેને સંવર કરી માને, તથા વ્યવહારનયના મતવાલો સંવરરૂપ આચાર, વ્યવહાર, ક્રિયામાં પ્રવર્તતો દેશે, તેને સંવર કરી માને. તથા ઋજુસૂત્ર નયના મતવાલો મન, વચન, કાયાયેં કરી એકચિત્તેં ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ પરિણામેં વળેં, તેને સંવર કરી માને, એટલે એ ચાર નયેં કરી દ્રવ્યસંવર જાણવું.

अने जावसंवर तो शब्दनयने मत्तें स्वसत्ता परसत्ता रूप जीव, अजीव, नव तत्त्व, षट् द्रव्यनुं स्वरूप जाणे, ते जीव, समजिरूढ नयने मत्तें श्रेणीजावें चढतां जीवसत्ताने ध्यावे, अजीवसत्तानो त्याग करे, शुद्ध, शुद्ध ध्यान, रूपातीत परिणामें करी स्वरूपमां रमे, तेवारेंतेने संवर कहीयें. अने एवी रीतें संवरमां रहे, तिहां सुधी समय समय अनंती निर्झरा करे. ए रीतें निर्झरा थड, तेवारें एवंचूतनयने मत्तें सकल कर्मने दायें मोक्षपद पाम्यो, एम साते नयें करी संवर निर्झरानुं स्वरूप जाणवुं.

हवे मोक्षनिःकर्मा अवस्था ते सिद्धिरूप कार्य तेमां सात नय, कार्य रूपें देखाडे ठे:- प्रथम नैगमनयने मत्तें सिद्ध परमात्माना आठ रुचक प्रदेश अतीतकालें निरावरण हुता, अने अनागत कालें पण निरावरण वर्तेशे, तथा वर्तमानकालें पण निरावरण वर्तें ठे. ए रीतें त्रणे काल एक रूपपणे जाणवा. तथा संग्रहनयने मत्तें पोताना आत्माना सत्ता अंतरंग शुद्ध निर्मलपणे जेवी हती, तेवीज निरावरण पणे प्रगट करी ठे, तथा व्यवहार नयने मत्तें सिद्धने पलटणस्वजावें समय समय नवनवा झेयनी वर्तनारूप पर्यायनो उत्पाद व्यय थड रह्यो ठे, तथा कजुसूत्र नयने मत्तें सिद्ध परमात्मा पोतानां पारिणामिक जावमां रह्या, सामान्य विशेषरूप उपयोगमां सदाकाल वर्तें ठे, तथा शब्दनयने मत्तें आगल जीव अजीव रूप स्वसत्ता परसत्तानी वेहेंचण करी द्वायिक समकेतरूप गुण प्रगट्यो, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा समजिरूढनयने मत्तें शुद्धध्यानरूप श्रेणीयें चढी अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा एवंचूतनयने मत्तें सिद्ध परमात्मा अष्ट कर्मने दायें अष्टगुण प्रगट करी, लोकने अत्तें बिराजमान वर्तें ठे. ए रीतें सिद्धना स्वरूपमां अंतरदृष्टियें जोतां कार्यरूप साते नय पामीयें. ए प्रमाणें षट् द्रव्य नव तत्त्वनुं स्वरूप साते नयें करी बालजीवने समजणरूप जाणवुं.

हवे ए नव तत्त्व उपर सात नय उतारे ठे.

७०३ जिनदास शेठ:-सात नयें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:-नैगम अने संग्रह नयना मतवालो अंश तथा सत्ताने ग्रहण करे ठे, माटे ए नयना मतवालो सर्वनो संग्रह करीने बोळ्यो जे एक तत्त्व ठे, तेवारें व्यवहार नयवालो वेहेंचण करीने बोळ्यो जे एक जीव

તત્ત્વ, બીજું અજીવતત્ત્વ, એ રીતે બે પ્રકારનાં તત્ત્વ જાણવાં, તેવારે ક્ષુસૂત્ર નયના મતવાલો ઉપયોગ દર્શને બોલ્યો જે કોઈ જીવ શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામે કરી પુણ્ય પાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં બાંધે, તેને અજીવ કહીયે, એટલે જીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, બંધ, અને અજીવ, એ તત્ત્વ થયાં. હવે શબ્દ સમજીરૂઢ નયના મતવાલો બોલ્યો જે ચોથા ગુણઠાણાથી માંની યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણઠાણા પર્યંત જીવ, સંવરજાવમાં વર્તતો મહાનિર્જારા પ્રત્યે કરે છે. એમ સંવર તથા નિર્જારા, એ બે તત્ત્વ કહ્યાં, એટલે આઠ તત્ત્વ થયાં. વહી એવંજૂતનયને મતે જે જીવ, સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતે વિરાજમાન યથારૂપ ચારિત્રરૂપ ગુણે કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે, તેને જાવમોક્ષપદ કહીયે. એ રીતે નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ સાત નયે કરી જાણવું.

૭૦૪ શિષ્ય:—દેવતામાં સાત નય કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:—કોઈ જીવ, ક્ષુસૂત્રનયને મતે શુદ્ધપરિણામે કરી વ્યવહાર નયને મતે પુણ્યરૂપ દલીયાનું ગ્રહણ કરે, તે સંગ્રહ નયને મતે પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં તથા નૈગમનયને મતે અતીત કાલે તે દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અનાગત કાલે જોગવશે તથા વર્તમાન કાલે સત્તાયે રહ્યાં વર્તે છે, એ રીતે નૈગમ નયને મતે ત્રણ કાલ એક રૂપણે જાણવાં. એટલે જે જીવે દેવતાનું આયુ બાંધ્યું તે પ્રાણી એ ચાર નયે કરી દ્રવ્ય દેવ જાણવા. અને તે જીવ, શબ્દનયને મતે દેવતાપણે ઉપન્યા, તેને જાવદેવ કહીયે. જ્યાં શિષ્ય પૂછે છે કે શબ્દનયના મતવાલો તો ચારે નિદેપે વસ્તુનું પ્રમાણ કરે છે. માટે દેવતામાં ચાર નિદેપા કેમ જાણીયે ? ગુરુ:—દેવ એવું નામ, તે નામદેવ જાણવો. તથા દેવ એવા અક્ષર લખવા, તે અસંજ્ઞાવ સ્થાપના અને દેવરૂપે મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સંજ્ઞાવસ્થાપના તથા આગલ અનાગત કાલે ચાર નયે કરી દેવતાનું આયુ બાંધ્યું, તેને દ્રવ્યદેવ કહીયે. તથા જે શબ્દનયને મતે દેવતાપણે ઉપન્યા તે ઉદયજાવરૂપ જાવદેવ જાણવો. એ દેવમાં ચાર નિદેપા કહ્યા. હવે સમજીરૂઢ નયના મતવાલો કહે કે જે દેવતાના જાવના સર્વ પર્યાય પ્રવર્તનારૂપ વસ્તુ પ્રત્યે પામે, તેને દેવ કહીયે. તેવારે એવંજૂતનયના મતવાલો કહે કે તે સર્વ પર્યાયરૂપ વસ્તુ પ્રત્યે તત્ત્વે બેઠા જોગવે, તે દેવ જાણવા. એ રીતે સાત નયે કરી દેવતાપણું જાણવું.

५०५ शिष्यः—नारकी जीवमां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, ऋजुसूत्र नयने मत्तें अशुचपरिणामें करी व्यवहार नयने मत्तें पापरूप दलीयानुं ग्रहण करे, ते दलीयां संग्रहनयने मत्तें प्रकृतिरूप सत्तापणें बांध्यां अने नैगमनयने मत्तें ते दलीयां त्रणे काल एकरूपपणे जाणवां. ए रीतें जे जीवें नारकीनुं आउखुं बांध्युं, ते प्राणी ए चार नयें करी द्रव्यनारकी जाणवा. पढी ते जीव, शब्दनयने मत्तें नारकी पणें उपन्यो, तेने ज्ञाननारकी कहीयें. इहां शिष्य पूछे ठे के शब्द नयना मतवालो तो चारे निक्षेपे वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नारकीमां चार निक्षेपा केम जाणीयें ? तेवारें गुरु कहे ठे जे प्रथम नारकी एवुं नाम ते नामनारकी बीजो नारकी एवा अक्षर लखवा, ते असंज्ञावस्थापना, अने नारकीरूपें मूर्ति स्थापवी, ते सज्ञावस्थापना, ए बे प्रकारें स्थापना नारकी जाणवा. तथा त्रीजो जेणे आगल कहा प्रमाणें चार नयें करी नारकीनुं आउखुं बांध्युं ठे, तेने द्रव्य नारकी कहीयें. तथा चोथा शब्द नयने मत्तें ते जीव नारकीपणे जइ उपन्यो, ते उदयज्ञावरूप ज्ञाननारकी जाणवो. ए चार निक्षेपा नारकीने विषे कहा. हवे समजिरूढ नयना मतवालो कहे ठे, के नरक जवना सर्व पर्याय प्रवर्त्तनारूप वस्तुप्रत्यें मामे, ते नारकी जाणवो. तेवारें एवंचूत नयना मतवालो कहे के ते पाप पर्याय रूप सर्वे वस्तु दुःख रूप विपाकें करी जीवें जोगववा मांसी, तेवारें ते नारकी जाणवो. ए रीतें साते नयें करी नारकीपणुं जाणवुं.

५०६ शिष्यः—राजामां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—नैगमनयना मतवालो हाथ पगमां शुचलक्षण रेखा प्रमुख जो इने बोळ्यो जे आगल जतां आ पुरुष, राजा थारो, तेवारें संग्रह नयना मतवालो सर्वनो संग्रह करी बोळ्यो जे ए राजा न कहेवाय, परंतु जे राजाना कुलमां उपन्या, ते राजा कहेवाय, तेवारें व्यवहार नयना मतवालो बोळ्यो जे राजाना कुलमां तो घणा उपन्या पण जे युवराजपदवी जोगवे ठे, ते राजा जाणवो. तेवारें ऋजुसूत्र नयना मतवालो उपयोग दइने बोळ्यो के एम राजा नही कहेवाय, परंतु राज्यकार्यना चिंतनरूप उपयोगमां जेना परिणाम वत्तें, ते राजा कहेवाय, तेवारें शब्दनयना मतवालो बोळ्यो जे राजकाजना चिंतनरूप उपयोगमां परिणाम वत्तें, तेथी कांइ गरज सरे नही परंतु

राजरूप तखतें बेठा चिंतन करे, ते राजा जाणवो. तेवारें समजिरूढ नयना मतवालो बोळ्यो के राजरूप तखतें बेठो, पण राज्य अवस्थाना सर्व पर्याय प्रवर्त्तनारूप कारण मळे, तेवारें राजा जाणवो. त्यारें एवंचूत नयना मतवालो बोळ्यो जे राज्य अवस्थाना सर्वपर्याय प्रवर्त्तनारूप करण नी सामग्री सर्व एकठी करी राज्यरूप तखतें बेठो राज जोगवे हाल हुकम चलावे, जे मुखशी वचन नीकळे, ते प्रमाणें काम थाय. सर्व लोक आज्ञा माने, ते राजा जाणवो. एम साते नयें करी राज्यावस्थानुं स्वरूप जाणवुं

७०७ शिष्यः—मनुष्यमां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, कजुसूत्र नयने मत्तें प्रज्ञकपरिणामरूप सरल स्व जावें करी व्यवहारनयने मत्तें पुण्यरूप दलीयानुं ग्रहण करे, ते संग्रह नयने मत्तें प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां अने नैगमनयने मत्तें ते दलीयां त्रणे काल एकरूपपणे जाणवां. ए रीतें जे जीवें मनुष्यनुं आठवुं बांध्युं, ते प्राणी, ए चार नयें करी द्रव्यमनुष्य जाणवा. अने जेवारें ते जीव, शब्दनयने मत्तें मनुष्य पणे उपन्या, तेवारें तेने जावमनुष्य कह्येयें. एवुं सांजली शिष्य पूढे ठे के शब्दनयना मतवालो तो चार निक्षेपे वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. माटे मनुष्यमां चार निक्षेपा केम जाणीयें ? तेवारें गुरु कहे ठे, प्रथम जे मनुष्य एवुं नाम ते नामनिक्षेपे मनुष्य जाणवो. बी जो मनुष्य एवा अक्षर लखवा, अथवा मनुष्यरूपें मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनामनुष्य, त्रीजो जेणें आगल कह्या प्रमाणें चार नयें करी मनुष्यनुं आठवुं बांध्युं ठे, तेने द्रव्यमनुष्य कह्येयें अने चोथो जे शब्द नयने मत्तें मनुष्यपणे उपन्यो ते जावमनुष्य जाणवो. एटले उदय जावरूप मनुष्यपणुं ते जावमनुष्य जाणवो, ए चार निक्षेपा कह्या. हवे समजिरूढ नयना मतवालो बोळ्यो जे मनुष्यजवना सर्वपर्यायप्रवर्त्तनारूप वस्तुप्रत्यें पामे, ते मनुष्य जाणवा. तेवारें एवंचूतनयना मतवालो बोळ्यो जे मनुष्यजवना सर्व पर्यायरूपवस्तुप्रत्यें जोगववा मांकी, ते मनुष्य जाणवा.

७०८ जिनदासः—सातनयमांथीनैगमनयें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयने मत्तें करी सर्व जीव अंशयकी संवर जावरूप सामायिकमां रह्या वत्तें ठे, कारण के सर्वे जीवना आठ रुचकप्रदेश त्रणे काल निरावरण पणे वत्तें ठे, तिहां कर्म आवरण लागतुं नथी, माटे नैगम

नयें करी सर्वें जीव, सदाकाल अंशयकी संवरजावरूप सामायिकमां जाणवा.

जिनदास शेठः—संग्रहनयें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे सर्व जीव सत्तायें पोताना पारिणामिकत्वावें करी संवरजावरूप सामायिकमां रह्या वत्तें ठे, जे कारणें अंतरंग सर्वें जीवने सत्तायें निश्चय नयें करी कर्मरूप ले प लागतो नथी, कर्मनो जे लेप लागवो ते मात्र व्यवहारनयथी ठे माटे संग्रह नयने मत्तें करी सत्तायें सर्व जीव संवरजावरूप सामायिकमां जाणवा.

जिनदास शेठः—व्यवहारनयने मत्तें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो बाह्ययकी जेनुं जेवुं स्वरूप देखे, तेने तेवुं कहे. माटे जे जीव, एकांत निरवय जगायें जाइ “करेमि जंतें” एम पाठ उच्चरी वे घडीथी मांकी जावजीव लगें निःसंगपणें वत्तें ठे, तेने व्यवहार नयना मतवालो सामायिकवंत कहे, एटले ए नयने मत्तें बाह्ययकी करणी आचरणारूप देखती क्रिया ते सामायिक जाणवुं.

जिनदासः—ऋजुसूत्रनयने मत्तें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिकत्वाव ग्रहे ठे, माटे कोइ जीव नरकनिगोदना दुःखयकी वीहीतो मुखनी लालचें उदासत्तावें त्याग वैराग्यरूप परिणामें करी पोताना चित्तने वत्तावे, ते समय ते जीव, ऋजु सूत्रनयने मत्तें करी सामायिकमां जाणवो. एटले तेतो यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणाम प्रमुख पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीवने पण होय.

जिनदासः—शब्दनयने मत्तें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयने मत्तें करी सामायिकना चार प्रकार जाणवा. एक श्रु तसामायिक, वीजुं समकेतसामायिक, त्रीजुं देशविरतिसामायिक अने चोथुं सर्वविरतिसामायिक, ए रीतें शब्दनयने मत्तें करी सामायिकना चार जेद ठे

जिनदासः—समजिरूढनयने मत्तें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो श्रेणीत्वाव ग्रहे ठे, माटे शुद्धशुद्धध्यान रूपातीतपरिणामरूप द्वपकश्रेणीयें चढी घातीकर्मने चूरी अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, एवा केवढी जगवानने संवरजावरूप सामायिक जाणवुं.

जिनदासः—एवंचूतनयने मत्तें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो संपूर्ण ज्ञाव ग्रहे ठे. माटे अष्ट कर्म द

यें अष्टगुण संपन्न लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्त्तता ए वा सिद्ध जगवानने यथाख्यात चारित्ररूप संवरजाव जाणवो. ए रीतें सात नयें करी सामायिकनुं स्वरूप धारवुं.

७०ए हवे एक आकाशप्रदेशमां षट्द्रव्यनुं तथा सात नयनुं स्वरूप कहे ठे:—
एटले जिनदास शेठ एक आकाशप्रदेश मात्र क्षेत्र अंगीकार करिने श्रावक पुत्र प्रत्ये प्रश्न पूठे ठे के आ विवक्षित एक आकाशप्रदेश केहेनो कहीयें?

श्रावकपुत्र:—नैगमनयने मते ए प्रदेश ठे द्रव्यनो ठे, कारण के एक आकाश प्रदेशमां ठे द्रव्य जेलां ठे, तथा संग्रहनयने मते एक कालद्रव्य अग्रदेशी ठे, केम के सर्व लोकमां एनो एक समय व्यापी रह्यो ठे, माटे ते आकाश प्रदेशमां काल जूदो नथी संग्रहनयने मते एक कालद्रव्य विना शेष पांच द्रव्यनो ए प्रदेश कहियें. तथा व्यवहारनयने मते जे द्रव्य एमां मुख्य देखाय ठे, ते द्रव्यनो ए प्रदेश कहियें. तथा श्रुतसूत्रनयने मते जे समयें जे द्रव्यनो उपयोग दइ पूठीयें, ते समयें ते प्रदेश, तेहीज द्रव्यनो कहियें. एटले जो धर्मास्तिकायनो उपयोग दइ पूठीयें, तो धर्मास्तिकायनो प्रदेश कहियें अने जो अधर्मद्रव्यनो उपयोग दइ पूठीयें, तो अधर्मास्तिकायनो प्रदेश कहियें. इत्यादि जे समय जे द्रव्यनो उपयोग दइ पूठीयें, ते समय ते प्रदेश ते द्रव्यनो कहियें. तथा शब्दनयने मते जे द्रव्यनुं नाम लइ पूठीयें, ते प्रदेश ते द्रव्यनो कहियें. तथा समञ्जिरूढ नयने मते एक आकाश प्रदेशमां धर्मास्तिकायनो एक प्रदेश रह्यो ठे, तथा अधर्मास्तिकायनो एक प्रदेश रह्यो ठे तथा जीव अनंताना अनंता प्रदेश रह्या ठे. एम पुजल परमाणुआ पण अनंता जाणवा. तथा एवंचूतनयने मते जे समय जे प्रदेश जे द्रव्यना क्रियागुणने अंगीकार करतो देखीयें, ते समय ते प्रदेश, ते द्रव्यनो गणीजें. ए रीतें एक आकाशप्रदेशमां षट्द्रव्यनुं स्वरूप सात नयें करी जाणवुं.
७१० वली जिनदास शेठ श्रावकपुत्र प्रत्ये प्रश्न पूठे ठे के तमें क्यां वसो ठे ? तयारें अशुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोळ्यो जे हुं लोकमां वसुं ठुं. तेवारें जिनदास शेठ पूठ्युं जे लोकना तो अधोलोक, ऊर्ध्वलोक अने तिं ठों लोक, एवा त्रण जेद ठे, तेमां तमें क्यां लोकमां वसो ठे ? तेवारें शुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोळ्यो के हुं तिर्हा लोकमां वसुं ठुं, ते वारें शेठ बोळ्या के तिर्हा लोकमां तो असंख्याता द्वीप अने असंख्या

ता समुद्र ठे. तेमां तमें कया द्वीप समुद्रमां वसो ओ ? त्यारें शुद्धरतनै गमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोढ्यो के हुं जंबू द्वीपमां वसुं हुं. शेठ बोढ्या जंबूद्वीपमां तो घणां क्षेत्र ठे तेमां तमे कया क्षेत्रमां वसो ओ ? तेवारें अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोढ्यो जे हुं चरतक्षेत्रमां वसुं हुं. शेठ बोढ्या चरतक्षेत्रमां बत्तीश हजार देश ठे, तेमां तमें कया देशमां वसो ओ ? तेसमयश्रावकपुत्र बोढ्यो जे हुं अमुक देशमां वसुं हुं, शेठ बोढ्या ते देशमां तो घणां नगर ठे, तो तमें कया नगरमां वसो ओ ? श्रावक पुत्र बोढ्यो के अमुक नगरमां वसुं हुं, शेठ बोढ्या ते नगरमां घणा पाडा ठे, तो तमें कया पाडामां वसो ओ ? श्रावकपुत्र बोढ्यो अमुक पाडामां वसुं हुं. एमज पाडामां घरादिक सहु वताव्यां. ए नैगमनयनो मत जाणवो.

वली जिनदास शेठ संग्रहनयने मतें पूढे ठे के तमें क्यां वसो ओ ? तेवारें श्रावकपुत्रें कछुं हुं शरीरमां वसुं हुं. वली शेठें व्यवहार नयने मतें पूढ्युं तमें क्यां वसो ओ ? त्यारें श्रावकपुत्रें कछुं हुं आ संथारे वेठो हुं, एटले वीगानामां रह्यो हुं. वली कजुसूत्रनयने मतें पूढ्युं तमें क्यां वसो ओ ? तेणें कछुं हुं उपयोगमां रहुं हुं, एटले ए नयने मतवाले ज्ञान अज्ञाननो जेद न पड्यो, वली शब्दनयने मतें पूढ्युं, पामें क्यां रह्यो ओ ? तेणें कछुं हुं स्वभावमां रहुं हुं, वली समजिरूढनयने मतें पूढ्युं तमें क्यां रह्यो ओ ? तेणें कछुं के हुं गुणमां रहुं हुं. वली एवंचूत नयने मतें पूढ्युं तमें किहां रह्यो ओ ? तेणें कछुं जे हुं ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणमां रहुं हुं. एम साते नयनुं स्वरूप सर्व ठेकाणें उतारहुं.

७११ जिनदास शेठः—साते नयें करी जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगम नयने मतें गुण पर्यायवंत शरीर सहित ते जीव जाणवो. एटले ए नयने मतवाले शरीरमांहे जीवपणुं मान्युं, तेथी बी जा पुजल तथा धर्मास्तिकायादिक द्रव्य, ते सर्वे जीवमां गणाणां, तथा संग्रहनयने मतें असंख्यात प्रदेशी ते जीव एटले ए नयने मतवाले एक आकाश प्रदेश टाळ्यो, पण बीजा सर्वे द्रव्य जीवमां गणां, व्यवहार नयने मतें जेख लक्ष काम चितारी जे ते जीव एटले एणें धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, तथा बीजा पुजल सर्वे टाळ्या, मण पं चेंद्रिय, मन, क्षेत्राना पुजल ठे, तेणें जीवमां गणा, एटले विषया

दिक तो इन्द्रियो लीये ठे, ते जीवथी न्यारा ठे, पण ए नयने मतवाले इ हां जीवनी साथे लीधा, तथा ऋजुसूत्र नयने मते तो जे उपयोगवंत ते जीव, एटले ए नयने मतवाले इन्द्रियादिक तो सर्वे टाळ्यां पण ज्ञान अज्ञानो जेद टाळ्यो नही, तथा शब्दनयने मते तो नामजीव, स्थापना जीव, द्रव्यजीव अने जावजीव, एटले ए नयने मतवाले चार निक्षेपे जीवपणुं कछुं, पण गुणी निर्गुणीनो जेद नही पाळ्यो, तथा समजिरूढ नयने मते ज्ञानादिक गुणवंत ते जीव एटले ए नयने मतवाले मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, इत्यादिक साधक सिद्धरूप परिणाम ते जीवस्वरूपमां गण्या, तथा एवंभूतनयने मते अनंतज्ञान, अनंतदर्शन, अनंतचारित्र, शुद्ध सत्तामात्र ते जीव जाणवो. एटले ए नयने मतवाले सिद्धि अवस्थाना जे गुण हता, ते इहां ग्रहण कल्या, ए रीते जीवमां सात नय कल्या.

७११ जिनदास शेटः—नयनी अपेक्षार्ये करी ज्ञाननुं स्वरूप केम जाणीये?

भावकपुत्रः—नैगम नयना मतवालो एक अंश ग्रहीने सर्व वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नैगमनयने मते सर्वे जीव, ज्ञानी कहीये. कारण के सर्व जीवनी चेतना अक्षरने अनंतमे जागे उघाडी ठे, तिहां ज्ञानावरणादि कर्मनुं आवरण लागतुं नथी, माटे नैगमनयनेमते सर्व जीव अंशथकी ज्ञानी जाणवा. तथा संग्रहनयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे सर्व जीवनी सत्ता ज्ञानरूप ठे, तेथी संग्रहनयनेमते सर्व जीव, सत्ता ये ज्ञानी जाणवा. तथा व्यवहारनयना मतवालो तो बाह्यथकी जेनुं जेवुं स्वरूप देखे, तेने तेवुं कही बोलावे, पण अंतरंग उपयोग न माने, माटे जे अन्यमतनां सर्व शास्त्र प्रत्ये वांचे तथा, जैनमतनां सर्व सूत्र, सिद्धांत, जाप्य, निर्युक्ति, टीका, चूर्णिप्रत्ये वांचे, गुरुमुखे सदैवे, अर्थ करे, तेने व्यवहार नयना मतवालो ज्ञानी कहीने बोलावे, तथा ऋजुसूत्रनयने मते तो अंतरंग प्रतीति सहित वस्तु गतनां जासनरूप ज्ञान स्वरूपना उपयोगमां जेनुं चित्त, जे समयें वर्त्ते ठे, ते समयें ते जीव, ज्ञानी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले समकेती जीवने ज्ञानी कही बोलाव्या, तथा शब्दनयने मते तो जे मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनःपर्यवज्ञान, इत्यादिक शुद्ध शुक्लव्यानरूप साधक सिद्ध परिणाम ते ज्ञानी जाणवा. तथा समजिरूढ नय अने एवंभूत नयने मते करी तो जे ज्ञानावरणादि घाति

अघाती कर्मने क्षयें करी अनंत चतुष्टय रूप लक्ष्मी प्रगट करी, लोकालोक नुं स्वरूप एक समयमां जाणे, तेने ज्ञानी जाणवा.

७१३ जिनदास शेषः—साते नयें करी साधर्मिपणानुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—नैगम अने संग्रह नयने मत्तें करी सर्वजीव सत्तायें एक रूप ठे, एटले सर्व जीवनो धर्म, सरखो कहीयें माटे ए बे नयने मत्तें सर्व जीव, सत्तायें साधर्मी जाणवा. तथा व्यवहारनयना मतवालो तो बाह्य थकी जेनी जेवी आचरणा देखे, तेने तेवो कहे, पण अंतरंग सत्ता उपयो ग न माने, एटले जे जीवनी क्रिया प्रवृत्तिरूप एक सामाचारी सरखी हो य, तेने व्यवहार नयना मतवालो साधर्मी कही बोलावे, तथा ऋजुसूत्र नयना मत्तें तो जे समय उपयोग सहित त्याग वैराग्यरूप उदासजावें जेनुं चित्त वत्तें ठे, ते समय ते जीव साधर्मी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले यथाप्रवृत्त्यादिकरणना परिणाम हुता, ते श्हां ग्रहण कख्या, ए परिणाम तो पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वीने पण थाय. तथा शब्दनयने मत्तें तो अंतरंग उप योगरूप समकेत जावें साध्य एक साधन अनेक, ए रीतें जे जीव सत्ताग तना धर्मने साधे, ते साधर्मी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले समकेती जीवने साधर्मी कही बोलाव्या, तथा समजिरूढ नयना मतवालो श्रेणी जावनुं ग्रहण करे ठे, एटले नवमा दशमा गुणठाणाथी मांभी यावत् तेर मा चौदमा गुणठाणा पर्यंत जे जीव, घाती कर्मने क्षयें अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचालें रह्या संवरजावें वत्तें, एवा केवली जगवान् ते साधर्मी जाणवा. तथा एवंचूत नयने मत्तें तो जे अष्ट कर्म क्षय करी अष्टगुण संपन्न लोकने अंतें बिराजमान अव्याबाध सुखना जोगी सादि अनंतमे जांगे वत्तें ठे, एवा सिद्ध परमात्माने साधर्मी जाणवा. ए रीतें साधर्मी उपर सात नय कख्या.

७१४ जिनदास शेषः—सात नयें करी धर्मनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगम नयने मत्तें तो सर्वे धर्म ठे, केम के सर्वे धर्मने चा हे ठे. एटले ए नयने मतवाले सर्वधर्मने धर्मनाम कही बोलाव्या, तथा संग्रहनयने मत्तें जे वडेरायें आदख्यो, ते धर्म. एटले ए नयने मतवाले अनाचार तो ढोड्यो अने कुलाचारने धर्म करी मान्यो, एटले जे जेना कु लकर्मगत आव्यो, ते धर्म जाणवो ॥ गाथा ॥ जेखधारीकूं गुरु कहे, पु

एवंतकूं कहे देव ॥ कुलाचारकूं धर्म कहे, ए कुकर्मकी देव ॥ १ ॥ तथा व्यवहारनयना मते जे सुखनुं कारण ते धर्म कहियें एटले ए नयने मत वाले पुण्यरूप करणीने धर्म करी मान्यो, तथा रुजुसूत्र नयने मते उपयोग सहित उदास जावें वैराग्यरूप परिणाम ते धर्म जाणवो. एटले ए नयने मतवाले यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणाम प्रमुखने धर्म करी मान्यो, ते तो पहेले गुणगणे मिथ्यात्वीने पण थाय. तथा शब्द नयने मते जे अंतरंग सत्तागतना ज्ञासनरूप समकेत ते धर्म जाणवो, केम के समकेत जेठे, ते धर्मनुं मूल ठे. तथा समजिरूढ नयने मते जीव अजीवरूप नव तत्व, षट् द्रव्य, नय, निक्षेपा, प्रमाण, उत्सर्ग, अपवाद, निश्चय, व्यवहार, द्रव्य, जावनुं स्वरूप जाणी जीवसत्ताने ध्यावे. अजीवसत्तानो त्याग करे, ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप शुद्ध निश्चयनय परिणाम, ते धर्म कहियें. एटले ए नयने मतवाले साधक सिद्धरूप परिणाम, ते धर्मपणे करी मान्या. तथा एवंभूतनयने मते जे शुद्ध शुद्धध्यान रूपातीतपरिणाम क्षपकश्रेणी कर्म क्षयनां कारण, ते साधनधर्म जाणवो अने जीवनो मूलस्वभाव मोक्षरूप कार्य निष्पन्न सिद्धिमां रहे, ते धर्म जाणवो.

७१५ जिनदास शेषः—सिद्ध जगवाननुं स्वरूप, साते नयें करी केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयवालो एक अंश ग्रहीने वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नैगमनयने मते सर्व जीव सिद्ध ठे, कारण के सर्वजीवना आठ रुचकप्रदेश सदाकाल सिद्धसमान निर्मल ठे, तिहां कर्मावरण छागतां न थी, माटे नैगमनयने मते सर्वजीव सिद्धसमान जाणवां. तथा संग्रहनयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, एटले सर्वजीवनी सत्ता एक समान सरखी ठे, माटे संग्रहनयने मते करी सर्वजीव सत्तायें सिद्धसमान जाणवा. एटले एणे पर्यायास्तिकनयें करी कर्म सहित अवस्था टाढी, पण द्रव्यास्तिकनयनी अवस्था अंगीकार करावी, तथा व्यवहारनयने मते जे विद्यालब्धि प्रमुख गुणें करीने सिद्ध थया, तेने सिद्धपणुं जाणवुं. एटले ए नयवाले जे बाह्यतप प्रमुख गुण हता, ते अंगीकार कखा, तथा रुजुसूत्रनयने मते तो जे समयें जे जीवें सिद्धसमान आपणा आत्मानीसत्ता उलखी ठे, अने ध्याननो उपयोग पण तेहीज वत्ते ठे, ते समयें ते जीव, सिद्ध समान ठे. एटले ए नयने मतवाले समकेतिजीवने सिद्धसमान कही

બોલાવ્યા, તથા શબ્દનયને મતેં તો જે શુદ્ધશુદ્ધધ્યાનપરિણામ નામાદિક ચાર નિદ્દેપે, તે સિદ્ધ કહીયેં. તથા સમજિરૂઢનયને મતેં જે કેવલ જ્ઞાન, કેવલદર્શન, યથાખ્યાતચારિત્રરૂપ ગુણવંત હોય તે સિદ્ધ, ઇટલે એ નયને મતવાલે તેરમે, ચૌદમે ગુણઠાળે વર્તતા કેવલી જગવાનને સિદ્ધ સમાન કહી બોલાવ્યા. તથા એવંચૂતનયને મતેં જે જ્ઞાનવરણાદિ સકલ કર્મનો ક્ષય કરી અનંતગુણરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી લોકને અંતેં વિરાજમાન સાદિ અનંતમે જાંગે વર્તેં એવા જે, સિદ્ધ જગવાન તે સિદ્ધ કહીયેં.

૭૨૪ જિનદાસ શેઠ:-વલીનયનીઅપેક્ષાયેંકરીનવતત્ત્વનુંસ્વરૂપકેમજાણીયેં?

શ્રાવકપુત્ર:-ઋજુસૂત્રનયને મતેં પહેલે ગુણઠાળે એકેંદ્રિયથી પંચેંદ્રિય પર્યંતના જીવ અનુપયોગેં મિથ્યાત્વજાવેં વર્તેં, તેને દ્રવ્યજીવ કહીયેં અને શબ્દનયને મતેં ચોથે ગુણઠાળે આત્મસ્વરૂપમાં સમકેતજાવેં વર્તેં, તેને જાવ જીવ કહીયેં. હવે અજીવનું સ્વરૂપ કહીયેં ઠેયેં. ઇટલે કોશ્ક જીવ ઋજુ સૂત્રનયને મતેં શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામેં કરી પુણ્યપાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં બાંધે, તેને અજીવ કહીયેં. અને વ્યવહારનયને મતેં અવ્રતિપણે અણક સ્યાં આશ્રવ આવે, એવું પણ શ્રીજગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે. હવે સંવરનું સ્વરૂપ કહે છે. શબ્દનયને મતેં ચોથે ગુણઠાળે સમકેતી જીવ અને પાંચમે ગુણઠાળે દેશવિરતિ જીવ, તથા ઢઠે સાતમે ગુણઠાળે સર્વવિરતિજીવ, એ સંવરજાવમાં રહ્યા વર્તેં છે, તથા સમજિરૂઢનયને મતેં શ્રેણીજાવેં નવમા દશમા ગુણઠાળાથી માંની યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણઠાળા પર્યંત કેવલી જગવાન પણ સંવરજાવેં રહ્યા વર્તેં છે અને એવંચૂતનયને મતેં સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં વિરાજમાન સાદિ અનંતમે જાંગે સિદ્ધ પરમાત્મા પણ સંવરજાવમાં રહ્યા વર્તેં છે. હવે નિર્જારાનું સ્વરૂપ કહે છે. શબ્દ, સમ જિરૂઢનયને મતેં શ્રેણીજાવેં નવમા દશમા ગુણઠાળાથી માંની તેરમા ચૌદમા ગુણઠાળા પર્યંતના જીવ આત્મસ્વરૂપમાં વર્તતા મહાનિર્જારા પ્રત્યેં કરે છે. હવે મોક્ષાનિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ કહે છે. સમજિરૂઢનયને મતેં શ્રેણીજાવેં તેરમે ચૌદમે ગુણઠાળે કેવલી જગવાન વર્તેં છે, તેને દ્રવ્યમોક્ષપદ કહીયેં. અને એવંચૂતનયને મતેં સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં વિરાજમાન સાદિઅનંતમે જાંગે વર્તેં છે, એવા સિદ્ધપરમાત્માને જાવમોક્ષપદ કહીયેં. એ નવ તત્ત્વમાં સ્વરૂપ જાણવું.

૭૩૩ જિનદાસશેઠ:-સાતે નયેં કરી નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?
 શ્રાવકપુત્ર:-નૈગમનયને મતેં સર્વેં તત્ત્વ ઠે, જે કારણે સર્વકોઈ તત્ત્વને
 ઘાહે ઠે, તથા સંગ્રહનયના મતવાલો સર્વનો સંગ્રહ કરીને બોલ્યો જે એકજ
 તત્ત્વ ઠે, ઇટલે જે જેહને મન માન્યું, તે તત્ત્વ, બીજાં સર્વેં અતત્ત્વ જાણવાં.
 તથા વ્યવહાર નયના મતવાલો બાહ્યસ્વરૂપ देखીને જોદ વેહેંચે, ઇટલે જે
 દીસતા ગુણ देखે, તે માને, માટે એક જીવતત્ત્વ અને બીજું અજીવતત્ત્વ,
 એ બે તત્ત્વ માને, તેમાં વહી પ્રથમજીવ તત્ત્વના બે જોદ, ઇત્યાદિ આગલ
 કહ્યા,તે રીતેં યાવત્ ગંઠીજોદી તથા અગંઠીજોદી સુધી કહીને વહી પ્રકારાં
 તરેં ૫૬૩ જોદ કહે. તથા અજીવ તત્ત્વના જોદની વેહેંચણ આવી રીતેં કરવી
 પ્રથમ અજીવના બે જોદ ઠે, એક રૂપી અજીવ અને બીજો અરૂપી અજીવ,
 તેમાં ધર્માસ્તિકાયનો લંધ, દેશ અને પ્રદેશ, તથા અધર્માસ્તિકાયનો લંધ,
 દેશ અને પ્રદેશ, તથા આકાશાસ્તિકાયનો લંધ, દેશ અને પ્રદેશ, તથા એક
 જોદ કાલઢવ્યનો મહી અરૂપી અજીવના દશ જોદ થયા. વહી ધર્માસ્તિકાય
 ઢવ્યથકી, દેત્રથકી, કાલથકી, જાવથકી અને ગુણથકી, એ પાંચજોદેં ઠે.
 એ રીતેં અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, તથા કાલ, સર્વના પાંચ પાંચ
 જોદ કરતાં વીશ જોદ થાય. તે પૂર્વોક્ત દશ સાથેં મેલવતાં ત્રીશ જોદ અ
 રૂપી અજીવના થયા. હવે રૂપી અજીવના પાંચશો ને ત્રીશ જોદનું સ્વરૂપ
 કહે ઠે. ફરસના આઠ, ગંધના બે, રસના પાંચ, વર્ણના પાંચ અને સંસ્થા
 નના પાંચ, એ રીતેં પચ્ચીશ જોદ મૂલ ઠે, તેના ઉત્તર જોદ પાંચશો ને ત્રીશ,તે
 આવી રીતેં થાય:-પ્રથમ આઠ ફરસ માંહેલા પ્રત્યેક ફરસ ને પાંચ વર્ણ, બે
 ગંધ, પાંચ રસ, પાંચ સંસ્થાન અને ઢ સ્પર્શ, એ રીતેં ત્રેવીશ સાથેં ગુણતાં
 ૧૭૪ જોદ થાય. આઠ સ્પર્શ ઠે, તેમાંથી ઢ સ્પર્શ સાથેં ગણવાનું કારણ
 એ ઠે કે જો જારી સ્પર્શના જોદ સાથેં ગણવો હોય,તો તે જારી સ્પર્શ, તથા
 તેનો પ્રતિપક્ષી વીજો હલવો સ્પર્શ, એ બે સ્પર્શ મૂકી દેવા. બાકી ઢ સ્પર્શ
 લેવા. તેમજ જો લુલા સાથેં ગણવો હોય, તો તેનો પ્રતિપક્ષી ચોપડ્યા સ્પર્શ
 પણ મૂકી આપવો. એ રીતેં સર્વત્ર સમજી લેવું. એ આઠ સ્પર્શના ૧૭૪ જોદ
 થયા. તેમજ પચ્ચીશ જોદમાંથી બે ગંધ કહાડીને ત્રેવીશ જોદને બે ગંધ
 સાથેં ગુણીયે, તેવારેં બે ગંધના ઠેતાલીશ જોદ થાય તથા પચ્ચીશ જોદમાંથી
 પાંચ રસ, વાદ કરતાં બાકી વીશ જોદને પાંચ રસ સાથેં ગુણતાં પાંચ રસના

१०० जेद थाय. तथा तेवीज रीतें पांच वर्णना पण शो जेद थाय. अने तेमज पांच संस्थानना पण शो जेद थाय. ए सरवाळे ५३० जेद पुजल डव्यरूपी अजीव ठे तेना थया. तेनी साथें पूर्वोक्त अरूपी अजीवना त्रीश जेद मेलवतां ५६० जेद थाय. ए सर्व व्यवहारनयने मत्तें जेदनी बेहेंचण ठे.

तथा कृजुसूत्रनयने मत्तें जे जीव, शुजाशुज परिणामें करी पुण्य, पाप रूप आश्रवनां दलीयां बांधे, तेने अजीव कहीयें. ए ठ तत्व थयां, तथा शब्दनयने मत्तें तो चोथे गुणठाणे समकेती जीव, पांचमे गुणठाणे देशविरतिजीव, षष्ठे सातमे गुणठाणे सर्वविरति जीव, ए त्रणे सत्तागतना जा सनरूप संवरजावमां वर्तता समय समय अनंतां कर्म निर्जारावे ठे, तथा समजिरूढनयना मतवालो श्रेणीजावने ग्रहे ठे, माटे नवमा दशमा गुण ठाणाथी मांकीने यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा पर्यंत केवली जगवान् पण संवरजावमां वर्तता महा निर्जाराप्रत्ये करे ठे, तेने डव्यमोक्षपद कहीयें. ए नवे तत्व आव्यां. तथा एवंचूतनयने मत्तें सकल कर्मकार्यें करी लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्तता एवा सिरूपरमा त्मा, तेने जावमोक्षपद कहीयें. ए रीतें साते नयें करी नव नत्वनुं स्वरूप ठे,

७३४ हवे पाथो उपरे उत्सर्ग अपवाद मार्गें नय उतारे ठे. एटले कोइ जीव पाथाने अर्थे वनमां काष्ठ वेवाने चाळ्यो, तिहां बीजो कोइ सन्मुख मळ्यो तेणें पूब्युं तुं क्यां जाय ठे ? तेवारें ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें बोळ्यो जे हुं पाथो लेवा जाळं हुं. हवे वनमां जश्ने काष्ठ ठेदवा मांरुथुं, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं के शुं ठेदे ठे ? तेवारें शुद्ध नैगमनयने वचनें बोळ्यो के हुं पाथो ठेडुं हुं. हवे काष्ठ लश्ने पाठो वळ्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं लाव्यो ? तेवारें शुद्धतर नैगमनयने वचनें बोळ्यो के हुं पाथो लाव्यो. हवे पाथो सराणें चडावी उतारवा मांरुथो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं जे तुं शुं उतारे ठे ? त्वारें ते अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें बोळ्यो के हुं पाथो उतारं हुं. ए रीतें नैगमनय जाणवो. हवे व्यवहारनयना मतवालो बोळ्यो के एवी रीतें पाथो हुं मानुं नही परंतु हुंतो संपूर्ण दे खाती वस्तुमां वस्तुपणुं मानुं, एटले पाथो उतारी तैय्यार करी मेळ्यो, ते वारें व्यवहारनयना मतवालो कहे, जे हवे एने पाथो कहीयें. हवे संग्रह नयना मतवालो बोळ्यो के एम पाथो नही पाथानी सत्तारूपमांहे धान्य

जखुं, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के हवे पाथो कहीयें. हवे ऋजुसूत्र नयना मतवालो बोख्यो के एवी रीतें पाथो नहीं. हुंतो वस्तुना जावने ग्रहण करूं, एटखे पांच, सात, पाथा धान्य जरीने एक वाजु ढगलो कख्यो, अने पाथारूप खोखुं दूर काढी नाखुं, तेवारें ऋजुसूत्रनयना मतवालो कहे के हवे एने पाथो कहीयें. वली कोश्यें पूब्युं जे ए पांच सात पाथानुं ज्ञान किहां रखुं ठे ? तेवारें शब्दनयना मतवालो वेहेंचण करीने बोख्यो जे आ शरीररूप पाथो ठे, तेमां ज्ञानादि अनंतगुणरूप धान्य जखुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो बोख्यो के एम पाथो नहीं, ए शरीररूप पाथा मांहेथी उपयोग काढी अने ज्ञानादिक अनंतगुणरूप मांहे धान्य जखुं ठे, तेमां उपयोग लगावीने श्रेणीजावें चख्यो, एटखे एने पाथो कहीयें. तेवारें एवंचूतनय वालो बोख्यो, के एम पाथो नहीं परंतु ज्ञानादि अनंतगुणरूप धान्य मांहे जखुं ठे, ते संपूर्ण प्रगट करी पाथारूप शरीरनुं खोखुं मूकी जे लोकने अंतें शिवपुरीमां विराजमान थया, तिहां पाथो कहीयें. एमां आग ला चार नय अपवादमागें अने पाठला त्रण नय उत्सर्गमागें जाणवा.

३३५ हवे जिनमंदिररूप देरासर उपर सात नय उत्सर्ग अने अपवाद मागें उतारे ठे. कोइ पुरुष, देरासर कराववा सारु सामान लेवा चाख्यो, तेवारें बीजो कोइ सामो मख्यो, तेणें पूब्युं तुं क्यां जाय ठे ? ते समय ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें बोख्यो के हुं देहरं लेवा जाउं बुं. पढी देहरा नो सामान लेवा मांख्यो, ते वखत वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं लीये ठे ? त्यारें शुद्ध नैगमनयने वचनें बोख्यो के हुं देहरं लउं बुं. हवे देहरानो सामान लइने पाठो आवतां वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं लाव्यो ? त्यारें शुद्धतर नैगमनयने वचनें बोख्यो के हुं देहरं लाव्यो. हवे घेर आवीने देहरं चणाववा मांख्युं, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं चणावे ठे ? त्यारें अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें बोख्यो के हुं देहरं चणावुं बुं ॥ इति नैगम नयः ॥ हवे व्यवहार नयना मतवालो बोख्यो के ए रीतें देहरं नहीं, परंतु हुं तो संपूर्ण दीसती वस्तुमां वस्तुपणुं मानुं, एटखे जेवारें संपूर्ण देहरं तै थ्यार थ्युं, तेवारें व्यवहार नयना मतवालो कहे के हवे एने देहरं कहीयें. हवे संग्रहनयना मतवालो बोख्यो के एम देहरं नहीं, पण देहरानी सत्तारूप मांहे देव बिराजमान थया, तेवारें देहरं कहीयें. एटखे प्रतिष्ठा म

होत्सव विधिप्रयुक्त करी मांहे देव वेसाडे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के एने देहरं कहीयें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोळ्यो के एम देहरं नही, हुंतो जावने ग्रहण करं हुं; आपणे देहरानुं शुं काम ठे, पण एमां देव कोण ठे? ऋषभ देव ठे? किंवा अजितनाथ ठे? किंवा संजवनाथ ठे? इत्यादि जे देव मांहे बेठा होय, तेनुं प्रयोजन ठे. एटले ए ऋजुसूत्रनयने मतवाले देहरा उपरथी उपयोग उतारीने देव विराज्या ठे, तेना ध्या नमांहे उपयोग लगाव्यो. तेवारें कोइ बोळ्यो जे देरासरमां देव विराज्या ठे, तेनी उलखाणरूप ज्ञान किहां रखुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो अंत रंग उपयोग दशने बोळ्यो के आ शरीररूप देहरं तेमां निश्चय देव आत्मा पोतेंज ठे, तेने विषे ए ज्ञान रखुं ठे. हवे समजिरूढनयना मतवालो बोळ्यो के एम देहरं नही. ए शरीररूप देहरामांथी उपयोग काढी तेमांहे निश्चय देव आत्मा विराजे ठे, तेना स्वरूपना चिंतनरूप ध्यानमां उपयोग लगा डी श्रेणीजावें चढे, तेवारें देहरं कहीयें. त्यारें एवंभूत नयना मतवालो कहेवा लाग्यो के एम देहरं नही, परंतु मांहे निश्चय देव आत्मा विराजे ठे, ते नुं स्वरूप संपूर्ण प्रगट करी अने देहरारूप शरीरनुं खोखुं इहां मूकी लो कने अंतें सिरूपुरीमां विराजमान थया, त्यां देहरं कहीयें.

७३६ हवे उत्सर्ग अपवाद मागें घट उपर सात नय उतारे ठे. कोइक घट लेवा चाळ्यो, तेवारें मार्गमां तेनें बीजो कोइ सन्मुख मद्यो, तेणें पूब्युं तुं शुं लेवा जाय ठे? ते वखत ते अशुरू नैगमनयने वचनें बोळ्यो के हुं घट लेवा जाउं हुं. पढी तिहां जशने माटी खणवा मांकी ते वारें कोश्यें पूब्युं तुं शुं करे ठे? त्यारें शुरू नैगमनयने वचनें बोळ्यो के हुं घट लउं हुं. हवे माटी लशने पाढो वळ्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं लाव्यो! तेवखत शूरुतरनैगमनयने वचनें बोळ्यो हुं घट लाव्यो; हवे माटी चाकडे चढावी घट उतारवा मांम्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं उ तारे ठे? त्यारें अतिशूरुनैगमनयने मतें बोळ्यो हुं घट उतारुं हुं॥ इतिनैग मनयः॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोळ्यो के एम घट न थाय हुंतो संपूर्ण वस्तु नजरें देखुं, तेमां वस्तुपणुं मानुं एटले घडो तैयार संपूर्ण नी पजे, तेवारें एने घट कहीयें. हवे संग्रहनयना मतवालो बोळ्यो के एम घट नही, परंतु घटनी सत्तारूप जल मांहे जखुं होय, तेवारें घट कहेवाय,

एटले घटनी सत्तारूप जलें करी संपूर्ण जरे, तेवारें एने घडो कहीयें. हवे कजुसूत्रनयना मतवालो बोळो के एम घट हुं मानुं नही हुंतो जावने ग्रहण करुं हुं. एटले पांच, सात, घट जरीने एक ठामडामां रेड्या अने घडा रूप खोखुं एक बाजु काढी नाखुं, त्यारें तेने घट कहीयें. तेवारें कोशक बोळो जे ए पांच, सात, घटरूप जलनुं ज्ञान किहां रखुं ठे ! ते वखत शब्द नयना मतवालो वेहेंचण करीने बोळो के आ शरीररूप घट अने ज्ञानादि अनंतगुणरूप मांहे जल जखुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो बोळो के एम घट नही आ शरीररूप घटमांथी उपयोग काढी अने मांहे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जे जल जखुं ठे, तेमां उपयोग लगावी श्रेणीजावें चढे, तेवारें घट कहीयें. एटले एणें शरीररूप घटमांथी उपयोग काढी अने ज्ञानादि अनंतगुणरूप मांहे जल जखुं ठे, तेमां उपयोग लगावीने श्रेणीजावें चढ्यो, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो घट कहे. हवे एवंभूत नयना मतवालो बोळो जे एम घट नही, परंतु एमां जे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जल जखुं ठे, ते प्रगट करी घटरूप शरीरनुं खोखुं इहां मूकी लोकने अंतें सिरू पुरीमां बिराजमान थया. तिहां घट कहीयें.

७३७ हवे घर उपर उत्सर्ग अपवाद मार्गें करी सात नय उतारे ठे. कोश पुरुष घरनो सामान लेवा चाख्यो, तेने कोश बीजो पुरुष मार्गमां सामो मख्यो, तेणें पूब्युं तुं किहां जाय ठे ? तेवारें ते अशुरूनैगमनयने मत्तें बोळो के हुं घर लेवा जाउं हुं. पढी ज्यारें घरनो सामान लेवा मांफ्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं छीये ठे ? तेसमय शुरूनैगमनयने मत्तें बोळो के हुं घर लउं हुं. हवे घरनो सामान लइने पाढो वख्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं लाव्यो ? त्यारें शूरुतरनैगमनयने वचनें बोळो के हुं घर लाव्यो. हवे घर कराववा मांफ्युं, तेवारें कोश्यें पूब्युं तुं शुं करावे ठे ? त्यारें अति शूरुनैगमनयने वचनें बोळो के हुं घर चणावुं हुं ॥ इतिनैगमनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोळो के एम घर न थाय, हुं तो संपूर्ण तैय्यार घर नजरें देखुं, तेवारें घर मानुं. एटले संपूर्ण तैय्यार घर नीपन्युं, तेवारें व्यवहारनयना मतवालो कहे जे ए घर थयुं. हवे संग्रहनयना मतवालो बोळो जे एम घर नही, परंतु घरनी सत्ताने ग्रहण करे, तेवारें घर कहे वाय. एटले जेम तेम खटपट करी परणीने घरनी सत्तारूप छी लावी गर

मां बेसाढी, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे हवे एने घर कहीयें. तेवारे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोख्यो के एम घर न थाय, हुंतो जावने ग्रहण करुं बुं. घरनुं शुं प्रयोजन ठे? माहारे तो मांहे घरनी धणीयाणी छी वेठी ठे, तेनी साथें काम ठे, घरनुं शुं काम ठे? एटले ए ऋजुसूत्रनयने मतवाले घररूप खोखा उपरथी उपयोग काढी अने मांहे घरनी धणीयाणी छी वेठी ठे, तेमां उपयोग लगाव्यो, वली तेवारें कोइ बोख्यो के ए घरमां छी वेठी ठे, तेनुं ज्ञान किहां रखुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो वेहेंचण करीने बोख्यो के आ शरीररूप घर अने मांहे चेतन महाराजरूप पुरुष अने सम तारूप छी वेठी ठे, तेमध्ये ए ज्ञान रखुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो बोख्यो के एम घर नहीं, परंतु शरीररूप घरमांथी उपयोग काढी अने समतारूप छीमां उपयोग लगावी, श्रेणी जावें चढे, तेवारें घर कहीयें. हवे एवंचूत नयवालो बोख्यो एम घर नहीं, पण ए शरीररूप घरनुं खोखुं इहां मूकी समतारूप छीने लइ लोकने अतें मोक्षपुरीमां जइ वस्या, तिहां घर कहीयें.

७३७ हवे राज्य उपर उत्सर्ग अपवादमागें सात नय उतारे ठे. कोइ पुरुष, राज्य लेवा चाख्यो, तेने मार्गमां कोइ सामो मढ्यो, तेणें पूब्युं तुं किहां जाय ठे? त्यारें ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें बोख्यो हुं राज्य लेवा जाउं बुं. हवे राज्य लेवानी सामग्री मांकी, तेवारें वली कोइयें पूब्युं तुं शुं लीये ठे? एटले शुद्ध नैगमनयने वचनें बोख्यो के हुं राज्य लउं बुं? हवे राज्य लइने पावो वख्यो, तेवारें वली कोइयें पूब्युं के तुं शुं लाव्यो? तेवारें शुद्धतर नैगमनयने वचनें बोख्यो के हुं राज्य लाव्यो. हवे राज्य पालवा मांर्युं, तेवारें कोइयें पूब्युं तुं शुं पाले ठे? एटले अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें बोख्यो के हुं राज्य पालुं बुं॥ इति नैगमनयः॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोख्यो के एम राज्य कहेवाय नहीं, हुंतो संपूर्ण राज्य जोगवतां नजरें देखुं, तेवारें राज्य मानुं, ते वखत संग्रहनयना मतवालो बोख्यो, एम राज्य कहेवाय नहीं जे राज्यनी सत्ताने ग्रहे, ते राज्य कहेवाय. एटले राज्यनी सत्तारूप प्रधान कामदार, शिरदार, सुजट, शीपाई, जमादार, फोजदार, कोटवाल, हाली. मुहाली, हाथी, घोडा, रथ, पायक आदिक राजानी सत्तारूप सामग्री मले त्यारें राजा कहीयें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोख्यो एम राज्य कहेवाय नहीं, हुं तो जावने ग्रहण करुं बुं. एटले राज्यरूप सामग्री तो सर्व मली,

पण राज्य कार्यनी चिंतारूप हाल हुकम, न्याय, इनसाफ, वात, विचार रूप राज्य कार्यना चिंतनमां उपयोगना परिणाम वत्ते, ते समय राज्य कहे वाय, नहीं तो रातना राजानी परें अंधुं राज्य जाणवुं. वली कोइ वोखो ए राज्यकाजना उपयोगरूप चिंतननुं ज्ञान क्यां रखुं ठे? तेवारें शब्दनयनो मतवालो वोखो के आ शरीररूप नगर नवछारें करी शोजतुं अने मांहे चेतन माहाराजारूप राजा राज्य करे ठे. तेमांहे ए ज्ञान रखुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो वोखो के एम राज्य कहेवाय नहीं, पण ए शरीर रूप नगरमांथी उपयोग काढी अने जे एमांहे चेतन माहाराजारूप राजा राज्य करे ठे, तेना स्वरूपमां उपयोग लगावी, श्रेणीजावें चढे, तेवारें राजा कहियें. हवे एवंचूतनयना मतवालो वोखो के एम राजा कहेवाय नहीं, पण मांहे चेतनमाहाराजारूप राजा राज्य करे ठे, तेनुं स्वरूप संपूर्ण प्र गट करी, ए शरीररूप नगरनुं खोखुं इहां मूकी लोकने अंतें सिरूपुरीमां मोहननगरनुं राज्य करे, तेने राजा कहियें.

३३ए हवे धर्मीजीवने समकेतनी स्थिरता करवा वास्ते जाणपणारूप सात नयनुं स्वरूप लखियें ठैयें. कोइ जीवने मार्गे जातां वाण लाग्यो, एट ले नैगमनयने मत्तें बाण हाथमां लइने लोकने कहेवा लाग्यो, जे आ बाण सुजने लाग्यो, आ बाणथकी हुं दुःख जोगवुं हुं.

एटले वली संग्रहनयना मतवालो वोखो के ए वाणनो कांइ वाक नथी बाण तो कोइकनो नाख्यो आव्यो पण वाणनो मारनारो कोण ठे? तेने शो धी काहाढो. एटले आपणुं बैर लइयें? एम संग्रहनयने मत्तें तेनो संग्रह करी चित्तमां धारी राख्यो, हवे व्यवहारनयना मतवालो वोखो के जाई! ए वाण मारनारनो कांइ वांक नथी, पण कोइ प्रकारें ताहारा ग्रहनो वांक ठे. एटले ताहारा ग्रह वांका आव्या देखाय ठे, तेवारें ए धणीने तुने मारवाना परिणाम थया, तो ए विचारो शुं करे? माटे कोइ रीतें ग्रहनी पूजा करी, ग्रहनी शांति करो. एटले सुख थाय. माटे ज्योतिष, वैद्यक, जोइने चालवुं काम करवुं, ए प्रमाणें व्यवहारनयें लौकिक वचन ठे.

हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो उपयोग दइने वोखो के हे जाइ! ग्रहनो कांइ वांक नथी. ग्रहतो सर्वे सम्यग्दृष्टि ठे, माटे तेतो कोइने दुःख देता नथी, पण ताहारा कर्मनो वांक ठे, जेवां कर्मरूप दलीयां ताहरी सत्तायें

હતાં,તેવા ગ્રહ પણ આવ્યા,માટે શુચાશુચરૂપ કર્મ, સર્વને સુખદુઃખ દીયે છે. એ વિપાક સર્વે કર્મના કસ્યા ઉદય આવે છે. એમાં ગ્રહનો કાંઈ વાંક નથી. ॥ગાથા॥ કર્મ કરે તે ન કરેકોય, કર્મે કીડી કુંજર હોય ॥ કર્મે સુખ દુઃખ પામે સહુ, કર્મે જીવ જમે તે વહુ ॥ ૧ ॥ માટે સર્વ જીવ, કર્મને વશ છે. એ રૂઝુસૂત્રનું વચન છે. એ રીતે ચારનયે જાણપણું કરીસંસારમાં જીવ પરિત્રમણપણું કરે છે.

હવે શબ્દનયના મતવાલો બોલ્યો કે એ કર્મ વિચારાં શું કરે? એતો જહ છે,કોઈને સુખ દુઃખ દેતાં નથી, પણ સુખ દુઃખનો પેદા કરવાવાલો તથા જોગવવા વાલો આપણો જીવ છે, જેવા પરિણામે કરીને જીવે કર્મ વાંધ્યાં હોય, તેવા વિપાકઉદય આવે,માટે એમાં કર્મનો કાંઈ વાંક નથી. જીવે પોતે ઉદયમેં કરી કર્મ વાંધ્યાં,તેવા વિપાક જોગવે છે માટે વાંક તા હારા જીવનો છે, પણ કર્મનો વાંક નથી. કર્મ તો જીવનાં કસ્યાં થાય છે, અને વહી જીવજ ઉદયમ કરીને ટાંલતો જાય. એ રીતે શબ્દનયને મતવાલે જીવ અને અજીવરૂપ જે કર્મ, તેની જૂદી જૂદી વેહેંચણ કરીને દેખાડી.

હવે સમજીરૂઢનયના મતવાલો બોલ્યો કે એમાં જીવનો કાંઈ વાંક નથી, જે વેલાયેં, જે કાલેં,જેવા કેવલી જગવાનને જાવ દીઠા હોય તે વેલાયેં,તે કાલેં,તેવાજ જીવના પરિણામ થાય, પણ તે જાવ કોઈના ટાલ્યા ટલે નહીં, એટલે કેવલી જગવાનેં જેવી રીતે આગલ આપણા જવ દીઠા હોય, કે જે દેવતા,નારકી,તિર્યચ, મનુષ્યના એટલા જવ કરીને સિદ્ધિ વરશે તે દિવસ,તે ઘડી, તે વેલા આવે,તેવારે જીવ,તેવે પરિણામે કરી તેવા કર્મનું ગ્રહણ કરે,એમાં જીવનો કાંઈવાંક નથી, કેવલી જગવાનેં દીઠેલા જાવ કોઈના ટાલ્યા ટલે નહીં, જે પ્રમાણે કેવલીયેં દીઠું હોય, તે પ્રમાણેજ બને.

હવે એવંજૂતનયના મતવાલો બોલ્યો કે એતો સર્વે બાહ્ય વ્યવહારરૂપ વાત છે,પરંતુ નિશ્ચયનયેં કરી અંતરદૃષ્ટિયેં જોતાં તો જીવને જન્મ નથી,મરણ નથી, કર્મ નથી, જર્મ નથી, રોગ નથી, શોક નથી, રાગ નથી, રોષ નથી,શુદ્ધ, ચિદાનંદ, નિર્મલ, પરમજ્યોતિ, જ્ઞાનદર્શનચારિત્રમય, અક્ષત, અલંક,અલિપ્ત, શાશ્વતો, પરમાનંદસુખમય, સત્તાયેં સિદ્ધસમાન, એવો તા હારો જીવ છે,જેવો સિદ્ધદેત્રેં વસે, તેવો આ શરીરમાંહે અંતરદૃષ્ટિયેં વિચારતાં જ્ઞેદ નથી મનમાંહે એ રીતે જાંગે,લાગે,ઈંટ લાગે, થાંજો લાગે.શસ્ત્ર લાગે,કોઈ નિંદા કરે,ચાડી કરે,તુકશાન કરે,રોગ ઉપજે, એ આદિ સર્વેઠેકાણેં,

૧૬૬ એ રીતે સાતે નયેંકરી અર્થવિચારતાં જીવ સંવરજાવમાં આવે અને જેવારે સંવર જાવમાં આવે, તેવારે જીવ, નિર્જ્જરા કરે, પણ નવાં કર્મ ન બાંધે.

૭૪૦ કોઈ જીવ એમ કહે છે, કે “જહામતિ, તહામતિ” એ વચન અન્યથા એકાંત વાદીનું છે. અને “જહામતિ, તહામતિ” એ વચન, તે આગમ પ્રમાણે શ્રીજિનવચન અનુસારે છે. માટે “જહામતિ, તહામતિ” એ વચનને અનુસારે સાત નય ઉતારે છે:—કોઈ જીવના રુઝુસૂત્રનયનેમતે શુચ્છાશુચ્છરૂપ પરિણામ થયા, તે શુચ્છાશુચ્છ પરિણામે કરીને જીવેં વ્યવહારનયનેમતે પુણ્ય પાપરૂપ કર્મનાં દલીયાનું ગ્રહણ કહ્યું, તે કર્મનાં દલીયાનું ગ્રહણ કરીને સંગ્રહનયનેમતે જીવેં આહારરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, અને નૈગમનયનેમતે તે દલીયાં અતીતકાલે ગ્રહ્યાં હતાં, અને અનાગતકાલે ઝોગવશે તથા વર્તમાનકાલે સત્તાયેં રહ્યાં વર્તે છે. એ ચાર નયેં કરી દ્રવ્યકર્મરૂપ આહારના બંધ જાણવો. અને શબ્દનયનેમતે જાવપણે ચારે ગતિને વિષે જીવ ઉપન્યો અને સમજિરૂઢનયનેમતે જે ગતિમાં જીવ ઉપજે, તે ગતિના સર્વ પર્યાયરૂપ વસ્તુ પ્રત્યે પામે. તેને તેવો કહીયેં, તથા એવંચૂતનયનેમતે તે પર્યાયરૂપ વસ્તુ જીવેં ઝોગવવા માંડી, તેને તેવો કહીયેં. એ રીતે “જહામતિ, તહામતિ” તેમાં સાત નય કહ્યા.

૭૫૦ હવે અષ્ટાવીશ ઉપનયનું સ્વરૂપ દેખાડે છે:—તિહાં પ્રથમ દ્રવ્યાસ્તિકદશ નયનું સ્વરૂપ કહે છે. સર્વદ્રવ્યમાં અનેક સ્વજાવ છે, તે એક વચનથી કહ્યા જાય નહીં. તેથી માંદો માંદે સંકેપપણે કહે છે. તિહાં જે ઉત્પાદ, વ્યય, પર્યાય ગુણપણે દ્રવ્યની ગુણસત્તાને ગ્રહે, તે દ્રવ્યાસ્તિકનય કહીયેં. તે દ્રવ્યાસ્તિકનયના દશ ખેદ છે, તે કહે છે. તિહાં પ્રથમ સર્વે દ્રવ્ય નિત્ય માટે નિત્યદ્રવ્યાસ્તિક કહીયેં. બીજો જે અગુરુલઘુ અને ક્ષેત્રની અપેક્ષા ન કરે, અને મૂલ ગુણને પિંમીપણે ગ્રહે, જેમ જ્ઞાનાદિક ગુણે કરી સર્વે જીવ એક સરિખા છે માટે સર્વે જીવ એક કહીયેં, તે એકદ્રવ્યાસ્તિક જાણવો ત્રીજો જે સ્વદ્રવ્યાદિકને ગ્રહે, તે સત્યદ્રવ્યાસ્તિકનય ચાર પ્રકારે છે. તેમાં પ્રથમ સર્વે દ્રવ્ય પોતપોતાના ગુણે કરી સત્ય છે. તે સ્વદ્રવ્ય સત્યદ્રવ્યાસ્તિક કહીયેં તથા જે સર્વે દ્રવ્ય પોતપોતાના પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્રને માનેં કરી સહિત છે, તે સ્વક્ષેત્રદ્રવ્યાસ્તિક તથા સ્વકાલદ્રવ્યાસ્તિક તે સર્વદ્રવ્યમાં પોતપોતાના અગુરુલઘુ જાણવો તથા સ્વજાવદ્રવ્યાસ્તિક તે સર્વે દ્રવ્ય પોતપોતાના ગુણ પર્યાયરૂપજાવેં કરી સહિત વર્તે છે. એ રીતે સર્વે દ્રવ્ય, આપઆપણે સ્વ

द्रव्य, स्वक्षेत्र स्वकाल अने स्वज्ञावें करी सत्य ठे, ए त्रीजो सत्यलक्षण
द्रव्यास्तिक कह्यीं. चोथो ते सर्वे द्रव्यना कहेवा योग्य गुण अंगीकार
करे, ते वक्तव्यद्रव्यास्तिक जाणवो. पांचमो जे आत्माने विषे अज्ञान रह्युं
ठे, ते अशुद्धद्रव्यास्तिकनयने मतें ठे. माटे एने अशुद्ध द्रव्यास्तिक कह्यीं.
ठष्ठो सर्वे द्रव्य, गुणपर्यायरूप अवयवें करीने सहित ठे, ते अवयवद्रव्या
स्तिक कह्यीं. तथा सातमो सर्वे द्रव्य मूलसत्तायें एक ठे, ते परमद्रव्यास्तिक
क कह्यीं. आठमो सर्वे जीवना आठरुचक प्रदेश निर्मल ठे ते शुद्ध
द्रव्यास्तिक कह्यीं, नवमो सर्वे जीव सत्तायें असंख्यात प्रदेशरूप एक सा
मान्यपणे सरखा ठे ते सत्ताद्रव्यास्तिक कह्यीं. तथा दशमो गुणी, गुण
अने द्रव्य, ते एक ठे ते परमज्ञावग्राहक द्रव्यास्तिक कह्यीं. ए रीतें द्रव्या
स्तिक दश नयनं स्वरूप कळुं.

५५६ हवे पर्यायास्तिकनयनं स्वरूप कहे ठे:—जे पर्यायने ग्रहे, ते पर्याया
स्तिकनय कह्यीं. तेना ठ जेद ठे, ते कहे ठे:—प्रथम द्रव्यपर्याय ते जव्यपणुं
अथवा सिरूपणुं, वीजो द्रव्यव्यंजनपर्याय, ते पोतपोताना प्रदेशनुं मान,
त्रीजो गुणपर्याय, ते एकगुण, अनेकतापणे परिणमे, जेम धर्मादिद्रव्य पोता
ना चलणसहायरूप एक गुणशी पण अनेक जीवपुजलने सहाय करे,
ठे, ते रीतें सर्वत्र जाणी लेवुं. चोथो गुणव्यंजनपर्याय, ते एक गुणना घणा
जेद ठे. पांचमो स्वज्ञावपर्याय ते अगुरुलघुपर्याय सर्वद्रव्यमां जाणवो. ए
पांच पर्याय सर्वद्रव्यमां ठे, अने ठष्ठो विज्ञावपर्याय ते एक पुजलद्रव्यमां ठे,
एटले पुजलना जे खंघ ते सर्वे विज्ञावपर्यायरूप जाणवा. ए ठ पर्यायास्तिक
नयन कहे, अने आगल दश द्रव्यास्तिक कहे, सर्व मली शोल जेद थया.

हवे नैगमादि सात नयनां जेदो सहित स्वरूप कहे ठे.

५५७ तिहां प्रथम नैगमनयनं स्वरूप कहे ठे. नहिं ठे एक गम जेने विषे
ते नैगम एटले एक अंशें जेमां गुणपणुं नीपन्युं होय, तेमां वस्तुपणुं माने,
तेने नैगमनय कह्यीं. तेना त्रण जेद ठे. ते आवी रीतें:—श्रीमाहावीरस्वा
मीनो आगल जन्म थयो हतो, तेने घणो काल व्यतीत थइ गयो, पण ह
मणां पर्युषणमां जन्मकल्याणिकादिनो महोत्सव करियें, अथवा दीवा
लीने दिवसें निर्वाण कल्याणिकनो महोत्सव करियें, ते सर्वे वत्तमानें
अतीतारोपणनामें नैगमनयनो प्रथम जेद जाणवो. तथा अनागतकालें

श्रीपद्मनाभजी तीर्थंकर थाशे, तेनो आज जन्मकल्याणिकादिक चक्ति म होत्सव करीयें, ते सर्वे वर्त्तमान अनागतारोपण नामें नैगमनयनो बीजो जेद जाणवो, तथा हमणां वर्त्तमानें जे कामनो आदर करी अंगीकारकरीयें, ते वर्त्तमाननैगमनयनो बीजोजेद जाणवो. ए नैगमनयना त्रण जेद कहा.

७६१ हवे संग्रहनयनुं स्वरूप कहे ठे. जे सत्ताने ग्रहे, ते संग्रहनय जाण वो जे कारणें एक नाम लीधाथी सर्वगुण पर्याय परिवार सहित आवे, ते संग्रहनय जाणवो. तेना वे जेद ठे. एक सामान्यसंग्रह अने बीजो अशेष संग्रह, तिहां द्रव्य एवुं नाम लेतां थकां जीव अजीवपणानो कांइ जेद पड्यो न हीं, ते सामान्यसंग्रह अने बीजो जे विशेषता अंगीकार करीयें, जेम के जीव द्रव्य एटलुं कहुं तेवारें अजीव सर्वे टली गया, तेने विशेष संग्रह कहीयें, वल्ली पण एतुं स्वरूप कहे ठे. जेम के मात्र घट एवुं नाम लेतां सामान्य संग्रह कहीयें. अने विशेषता गुण अंगीकार करीने बोलीयें, जेम के मा टीनो घट एवुं नाम लीधाथकी त्रांबा, पीतल, लोढा, रूपा, सोना प्रमुखना घट सर्वे टली गया, ते विशेषसंग्रह कहीयें. ए संग्रहनयना वे जेद कहा.

७६२ हवे व्यवहारनयनुं स्वरूप कहे ठे:—जे बाह्यस्वरूप देखीने जेद वेहेंचे, एटले बाह्य बीसता गुण देखे, तेवा माने, पण अंतरंग परिणाम तथा सत्ताने न माने, जेम के ए नयमां आचारक्रियाप्रमुख ठे, पण अंतरंग परिणामनो उपयोग नथी, एटले जेम नैगम अने संग्रह ए वे नय ज्ञानरूप ध्यानना परिणाम बिना अंश तथा सत्ताग्राहि ठे, तेम ए नयमां करणी मुख्य ठे. ए व्यवहारनयना वे जेद ठे. एक शुद्धव्यवहार. बीजो अशुद्धव्यवहार, ते अ शुद्धव्यवहार, पहेले गुणगणे ठे. तेना पांच जेद ठे, ते शिष्यने समजाववा सारु जूदा जूदा देखाडे ठे. एक अशुद्धव्यवहार, बीजो शुद्धव्यवहार, त्री जो अशुद्धव्यवहार, चोथो उपचरितव्यवहार, पांचमो अनुपचरितव्यवहार, ए पांच जेद अशुद्धव्यवहारना जाणवा, अने बीजो शुद्धव्यवहारनय जे ठे ते चोथा गुणगणाथी मांभीनेयावत् तेरमा चौदमा गुणगणा पर्यंत जाणवो.

७६५ हवे ऋजुसूत्रनयनुं स्वरूप कहे ठे. (ऋजु के०) सरल एटले अतीत काल अने अनागत कालनी अपेक्षा न करे, पण वर्त्तमान कालें जे वस्तु जेवे गुण परिणामें वर्त्ते, ते वस्तुने तेवे गुण परिणामें माने, तेथी ए नय परिणामग्राही ठे एटले कोइ जीव गृहस्थ ठे, पण तेना अंतरंग परिणाम

साधु समान वर्त्ते ठे, ते जीवने साधु कहे अने कोइ जीव साधुने वेशें ठे तथापि तेना मनना परिणाम विषयाजिलाष सहित ठे, तो ते जीव अ व्रतीज ठे, एम माने, ए रुजुसूत्रनयना बे जेद ठे. एक सूक्ष्मरुजुसूत्र अने बीजो स्थूल एटले बादररुजुसूत्र, तिहां जे सदाकाल सर्वे वस्तुमां एक वर्त्तमान समय वर्त्ते ठे, एटले के जे जीव अतीतकालें अज्ञानी हतो अने अनागतकालें ज्ञानीजावें ज्ञानी थाशे, ते वेहुकानी अपेक्षा न करे, परंतु एक वर्त्तमान समयें जे जेहवो होय तेने तेहवो कहे, ए सूक्ष्मरुजुसूत्र क हीयें. अने बाह्य महोटा परिणामने ग्रहण करे, ते स्थूलरुजुसूत्र कहीयें.

७६६ हवे शब्दनयनुं स्वरूप कहे ठे:—एटले जे वस्तु गुण अथवा निर्गुण होय ते वस्तुने नाम कही बोलावीयें एटले जापावर्गणाथी शब्दपणे वचन गोचर थाय, ते शब्दनय, जे कारणें अरूपीड्रव्यने वचनथी कहेवां, ते शब्द नय कहीयें. इहां जे शब्दनो अर्थ कहे ठे, ते वस्तुमां वस्तुपणुं पामे, तेवारें ते वस्तु शब्दनयें कहीयें. एटले चेष्टा करतो ते घट जाणवो. ए शब्दनयमां व्या करण नीपन्यां अने बीजा पण सर्वशब्द लीधा, ते शब्दनयना नाम, स्थाप ना, द्रव्य अने जाव, ए चार निक्षेपाने नामें चार जेद ठे. श्रीअनुयोग द्वार मां “जठ य जं जाणिज्जा” ए पूर्वोक्त गाथायें चार निक्षेपा जाणवा. इ हां पहेलो जावनिक्षेपो ते धुरला चार नयमध्ये ते द्रव्य ठे अने जाव निक्षेपानां ते शब्दादिक रूप ठे, पण ते निक्षेपानी परिणतिरूप वस्तु ते त्रण निक्षेपे वस्तु आदि चार नयमां ठे अने जावनिक्षेपे वस्तु ते शब्दादि नय ठे, एम सईहजो. ए रीतें ए शब्दनयनो एक जेद कहीयें. ए शब्दनय कहो.

७६७ हवे ब्रह्मा समजिरूढनयनुं स्वरूप कहे ठे:—जे वस्तुना केटलाएक गुण प्रगट्या ठे अने केटलाएक गुण नथी प्रगट्या परंतु जे नथी प्रगट्या ते पण अवश्य प्रगटशे एटले एक अंशें उंढी वस्तुने पण पूर्ण कहे, जेम तेरमे गुणठाणे केवलीजगवानने सिद्ध कहे, ते समजिरूढनय एक जेदें जाणवो.

७६८ हवे सातमा एवंचूत नयनुं स्वरूप कहे ठे:—जे वस्तु पोताने गुण संपूर्ण ठे अने पोतानी क्रिया करे ठे, तेने वस्तु कहीयें, ते वस्तुना नय गुणपर्याय तथा वस्तुधर्म सर्वे प्रगट प्रवर्त्तता होय, तेने वस्तु कहीयें, जेम मोक्षस्था नकें जे पहोतो होय ते जीवने सिद्ध कहे, तथा जेम पाणीयें जखो स्त्रीना माथा उपर आवतो जलधारणक्रिया करतो होय तेने घडो कहे, ते एवंचूत

નય જાણવો. તેનો એકજેદ છે. એ સર્વ મલી નૈગમના ત્રણ, સંગ્રહના વે, વ્યવહારના બે, રુઝુસૂત્રના બે, તથા શબ્દાદિક ત્રણેના ત્રણ, મલી બાર જેદ થયા, તે પૂર્વોક્ત શોભ જેદ સાથે મેલવીયે, તેવારે અઠાવીશ ઉપનય થાય.

૭૭૦ હવે એ સાત નયના શ્રીવિશેષાવશ્યકને અનુસારે જેદ કહે છે. નૈગમના દશ, સંગ્રહના બાર, વ્યવહારના ચૌદ, રુઝુસૂત્રના ઠ, શબ્દના સાત, સમ ત્રિરૂઢના બે અને એવંચૂતનો એક, એમ સર્વ મલી બાવન જેદ જાણવા. વલી નયચક્રસારમધ્યે એ સાત નયના સાત સો જેદ કહ્યા છે, તે પણ જાણવા. હવે સ્યાદ્ધાદરૂપાકરથી નયનું સ્વરૂપ લખીયે ઠેયે. (નય કે૦) પમાડીયે ઇટલે જેણે શ્રુતજ્ઞાને વિષયપ્રમાણ કીધો જે પદાર્થનો અંશ, તેહથી ઇતર જે બીજો અંશ, તે અંશથી ઉદાસીપણું તેને જે પઢિવજવાવાલાનો અગ્નિ પ્રાયવિશેષનય તે નય કહીયે. ઇટલે વસ્તુના અંશને ઉદાસીપણે ગ્રહે, તે નય કહીયે અને એક અંશને મુખ્ય કરી બીજા અંશને ઊઠાપે, તે નયાજાસ કહીયે. તે નયના બે જેદ છે. એક ડ્રવ્યાર્થિક, બીજો પર્યાયાર્થિક, એ રીતે નયનું સ્વરૂપ કહ્યું, અને (પમાણેહિં કે૦) પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણનું સ્વરૂપ, આગલ શ્રીસિદ્ધચક્રજીના યંત્રમધ્યે કહ્યું છે, તેપ્રમાણે જાણવું.

અને જો “અપ્પા સાયવાયજાવેણ” ઇટલે (અપ્પા કે૦) આત્મા તેને (સાયવાય કે૦) સ્યાદ્ધાદરૂપ નિત્યાનિત્યાદિ આઠ પદ્ધે કરી (જાવેણ કે૦) ઊલ્લેખીને જેણે પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કરી છે. હ્રાં શિષ્ય પૂછે છે કે સ્યાદ્ધાદરૂપ નિત્યાનિત્યાદિ આઠ પદ્ધે કરી પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કેવી રીતે થાય ? તેવારે ગુરુ કહે છે જે સ્યાદ્ધાદમંજરીમાં કહ્યું છે કે “ નિત્યાનિત્યાયનેકધર્મશબલેકવસ્ત્વજ્યુપગમત્વં સ્યાદ્ધાદત્વં ॥ ૧ ॥

શિષ્ય:-એ નિત્ય અનિત્યાદિ આઠ પદ્ધે કરી જીવનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

ગુરુ:-વ્યવહારનયને મતેં ઉદયજાવને યોગેં કરી જે ગતિમાં જીવ વર્તે છે, તે ગતિમાં નિત્ય છે અને સમય સમય આઠણું ઘટે છે, માટે અનિત્ય કહીયે. પણ તે અનિત્યપણામાં પોતેં નિત્યપણે વર્તે છે, એ રીતે નિત્યમાં અનિત્ય અને અનિત્યમાં નિત્યપદ્ધનો વિચાર વ્યવહારનયને મતેં જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયને મતેં નિત્ય અનિત્ય પદ્ધે કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. નિશ્ચયનયને મતેં જીવના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય, એ ચાર ગુણ તથા અવ્યાબાધ અમૂર્તિ અને અનવગાહ, એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે અને એક અગુરુ

લઘુ પર્યાય, જીવને સર્વેગુણમાં હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઉપજવું, વિણસવું કરે છે. તે અનિત્ય છે તેમાં એ જ્ઞાનાદિ ચાર ગુણ તે નિત્યપણે વર્તે છે, ઇટલે એ નિત્ય માં અનિત્ય અનિત્યમાં નિત્યપદ્ધતો વિચાર નિશ્ચયનયને મતેં જાણવો.

હવે વ્યવહારનયને મતેં એક અનેક પદ્ધતિ કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. વ્યવહારનયને મતેં ઉદયજાવને યોગેં કરી જે ગતિમાં જીવ વર્તે છે, તે ગતિમાં એક છે, પણ કોણનો બેટો, કોણનો બાપ, કોણનો કાકો, કોણનો મામો, કોણનો જાઈ, કોણનો જત્રીજો, એમ અનેક પ્રકારેં જીવમાં બેટા બાપા દિકપણું રહ્યું છે, તેથી અનેક પણ કહીયેં. પરંતુ એ બેટા, બાપ, જાઈ, જત્રીજાપણામાં પોતાપણું તે એક વર્તે છે, ઇટલે એ એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો આચાર વ્યવહારનયને મતેં જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયને મતેં જીવમાં એક અનેક પદ્ધતિ દેખાડે છે. ઇટલે નિશ્ચયેં કરી સર્વ જીવનો ધર્મ સત્તાયેં એકરૂપસરખો છે માટે સર્વજીવ એક કહીયેં અને ગુણ, પર્યાય, તથા પ્રદેશ અનેક છે, ઇટલે ગુણ અનંતા છે, પર્યાય અનંતા છે અને પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે, માટે અનેક પણ કહીયેં. તેમાટે એ એકમાં અનેક છે અને એ ગુણપર્યાય તથા પ્રદેશ અનેક છે, પણ તેમાં જીવપણું એકસરખું છે, માટે અનેકમાં એક પણ કહીયેં. એ રીતેં નિશ્ચયનયને મતેં કરી એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો વિચાર જાણવો.

હવે વ્યવહારનયને મતેં જીવમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિ દેખાડે છે. વ્યવહારનયને મતેં જીવ પોતેં પોતાનાં ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવપણે કરીને સત્ છે, અને પરડ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરજાવપણે કરીને અસત્ છે, ઇટલે વ્યવહારનયને મતેં ડ્રવ્યથકી જીવડ્રવ્ય, જે ગતિમાં પોતેં બિરાજમાન થકો વર્તે છે અને ક્ષેત્રથકી જેટલું ક્ષેત્ર પોતેં અવગાહી ઇટલે મર્યાદા રૂપ પોતાનું કરીને રોક્યું છે, તે જાણવું. તથા કાલ થકી સમયરૂપ પોતાના આજુબાજુ પ્રમાણે કાલ વર્ત્યો જાય છે, તથા જાવથકી સર્વે જીવ, પોતપોતાના શુજાશુજરૂપ જાવમાં રહ્યા વર્તે છે, એવી રીતેં વ્યવહારનયને મતેં સર્વે જીવ પોતપોતાના સ્વડ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજાવેં કરીને સત્ છે, અને પરડ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરજાવપણે કરી અસત્ છે, પણ એ અસત્પણામાં પોતાનું સત્પણું વર્તે છે, ઇટલે એ સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધતિનો વિચાર વ્યવહારનયને મતેં કરી જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયે કરી જીવમાં સત્અસત્ પદ્મ દેખાડે છે. નિશ્ચયનયને મતે જીવ પોતાનાં સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજાવપણે કરીને સત્ છે, અને પરદ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ અને પરજાવપણે કરીને અસત્ છે. એટલે એ નિશ્ચયનયને મતે જીવમાં સ્વદ્રવ્ય તે જ્ઞાનાદિક ગુણ જાણવા અને સ્વદેત્ર તે જીવ, પોતે પોતાનાં અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ દેત્ર અવગાહી રહ્યો છે અને સ્વકાલ તે પોતાનો અગુરુલઘુ પર્યાય સદાકાલ હાનિવૃદ્ધિરૂપ બંધ પજવું વિણસવું કરે છે. તથા સ્વજાવ તે પોતાના ગુણપર્યાય તેણે કરીને જીવ સત્ છે અને પરદ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ અને પરજાવપણે કરી જીવ, અસત્ છે, પણ એ અસત્પણામાં પોતાનું સત્પણું વર્તે છે. એટલે સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્મનો વિચાર નિશ્ચયનયને મતે કરી જાણવો.

હવે નિશ્ચય અને વ્યવહારનયને મતે કરી વક્તવ્ય અવક્તવ્યરૂપ પદ્મ કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. એટલે ઉદયજાવને યોગે કરી વ્યવહારનયને મતે જે જીવ પહેલા ગુણગાણથી માંની યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણગાણ પર્યંત વર્તે છે, તે જીવના જેટલા ગુણ કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે વક્તવ્ય જાણવા અને જે કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. તથા નિશ્ચયનયને મતે સિદ્ધપરમાત્મા ગુણગાણ વર્જિત લોકને અંતે વિરાજમાન વર્તે છે, તેના જેટલા ગુણ, કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે વક્તવ્ય અને જે કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. એ રીતે નિશ્ચયનયને મતે વક્તવ્ય અવક્તવ્યરૂપ પદ્મ કરી જીવનું સ્વરૂપ જાણવું. તથા (જાણેશ્મોસરૂવં કેળ) એવી રીતે સ્વરૂપ જાણપણારૂપ જેણે ઊલ્લાખ કરી છે. (સમ્મદ્વિઠ્ઠિજ્ઞેસોનય કેળ) તે જીવ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જાણવા.

શિષ્ય:—સમકેતના કેટલા પ્રકાર છે ?

ગુરુ:—સમકેતના નવપ્રકાર જાણવા. તિહાં પ્રથમ દ્રવ્યસમકેત, બીજું જાવસમકેત, ત્રીજું વ્યવહારસમકેત, ચોથું નિશ્ચયસમકેત, પાંચમું નિર્ગમસમકેત, ષષ્ઠું ઉપદેશસમકેત, સાતમું રોચકસમકેત, આઠમું કારકસમકેત અને નવમું દીપકસમકેત, એ નવ પ્રકારે કરી સમકેતનું સ્વરૂપ જાણવું.

૭૭૧ શિષ્ય:—દ્રવ્યસમકેત અને જાવસમકેત કોને કહીયે ?

ગુરુ:—તીર્થકરના વચન ઉપર આસ્તા પ્રતીતિ હોય, જે શ્રીતીર્થકરે વચન કહ્યાં, તે તહત્તિ કરી માને. પણ પરમાર્થ ન જાણે અને જીવાદિક નવ

पदार्थना जेदाजेद न जाणे, तथा कुलाचारें देवयाना, संघ, साहम्मीवत्सल, पूजा, प्रभावनादि करणी करे अने केवलीयें कळुं, ते वचन तहत्ति करी माने, तथा देव ते अरिहंत, गुरु ते सुसाधु, धर्म ते केवलीनो प्ररूप्यो, एवी सद्वहणा जेने होय, ते जीव, द्रव्यसमकेती जाणवा ॥ १ ॥

अने जावसमकेती ते आगल द्रव्य समकेतमां जे गुण कळ्या, ते गुणें करी सहित तथा जीवादिक नव तत्त्वना परमार्थरूप जेदाजेद जाणे, एटले नव तत्त्वनुं स्वरूप हेय, हेय अने उपादेय पणे जाणे, तथा वली नव तत्त्वनुं स्वरूप, साधक, बाधक अने सिद्धरूप, ए त्रण दशायें करी जाणे, तथा वली ए नव तत्त्वनुं स्वरूप, कर्त्ता, कारण अने कार्यरूप त्रिजंगीयें करी जाणे, अने वली ए नवतत्त्वनुं स्वरूप, स्वाभाविक विजाविकपणे जाणे, तथा वली ए नव तत्त्वनुं स्वरूप, गुणीगुणपणे करी जाणे, वली ए नव तत्त्वनुं स्वरूप, रूपी अरूपीपणे जाणे. जीवसत्ता, द्रव्यगुण पर्यायरूप जाणे. अजीवसत्ता, जावकर्म, द्रव्यकर्म अने नोकर्मरूप परमार्थ जाणे. ए रीतें अनेक प्रकारें जीव अजीवरूप नव तत्त्वना जेदाजेदरूप विचार ठे, ते प्रत्ये जाणे, तथा षड्द्रव्यना अनंता गुण अने अनंता पर्याय तेनुं समय समय उत्पाद व्ययरूप पलटणपणुं थइ रहुं ठे, तेनी अंतरंग जाणपणा जासनरूप प्रतीति करे. अने कार्यधर्म कारण धर्मरूप अंतरंग प्रतीति करी साध्य एक, साधन अनेक, ए रीतें साधन करे, ते जीव, जावसमकेती जाणवा ॥ २ ॥

७७२ शिष्यः—व्यवहारसमकेत अने निश्चयसमकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—व्यवहार समकेत ते शुजलक्षणरूप आचरणायें करी सहित अने उपादानपणुं जाणे, उपादान बाह्य कारणपणे जाणे, उपादान अंतर कारणपणे जाणे, उपादान कार्यपणे जाणे तथा कर्मसत्ताने ठता अठतापणे जाणे, जीवसत्ताने ठता अठतापणे जाणे, अने संवेगादिक समकेतना सडशठ बोलमांहेला एकशठ बोलने गुणें करी क्षयोपशमसमकित तथा उपशमसमकितवंत जे जीव होय, तेने व्यवहार समकेत जाणवुं. एटले उपरधी शुज आचरणरूप लक्षण देखीयें, ते जीवने व्यवहारसमकेत कहीयें. ए समकेत आव्युं थकुं जाय, ते माटे ए व्यवहारसमकेत जाणवुं. जो आव्युं थकुं न जाय, तो ते निश्चयनयसंबंधि निश्चयसम्यक्त्व कहेवाय ॥ ३ ॥

अने निश्चयसमकित ते समकितना एकशठ तथा षट् बोलना जाणपणा

ज्ञासनरूप गुणें करी सहित सात प्रकृतिने द्यैयें द्वायिक समकेतवंत जीवने अंतरंग ज्ञासनरूप ज्ञान, दर्शन, चारित्र्यनेविषे शुरुपरिणाम वत्तें, ते जीवने निश्चयसमकित जाणवुं. एटखे ए समकेत आव्युं थकुं जाय न्हों. माटे एने निश्चयसमकित कहीयें अने द्वायोपशम तथा उपशम ए वे सम केत आवीने पाठां जतां रहे ठे, तेथी ते व्यवहार समकेतमां गण्यां अने द्वायिक समकेत जो जीवने आव्युं ते फरी पाठुं जायज नही, तेथी ए समकेत निश्चयमां गणाय ठे ॥ ४ ॥

७७३ शिष्यः—निसर्गसमकेत अने उपदेशसमकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—निसर्ग समकेत ते जे पोताने द्वायोपशमं गुरुना उपदेश विना निश्चय व्यवहारनयें करी नैगमादि सात नयें करी तथा नामादिचार निक्षेपे करी जीव अजीवरूप नव तत्व षड्द्रव्यनुं स्वरूप जाणे अने निश्चय व्यय हारनयें करी स्याद्वादरूप नित्य अनित्यादि आठपदें करी जीव स्वरूपनी प्रतीति करे, एवी रीतें जाणपणारूप निश्चयें करी नव तत्त्वमां आश्रवरूप पांच तत्व ठे, ते उपर त्यागंबुद्धि अने संवरनिर्झारारूप शुरुगुण, तेनुं आद खुं करे, तथा श्रीवीतरागना कह्या जे जाव नवतत्व षड्द्रव्यरूप तेना स्वरूपने डव्य, क्षेत्र, काल, जावथी जाणे. तथा नामादि चार निक्षेपे करी पोतानी बुद्धिथी सर्वे वस्तुनुं प्रमाण करे, साचुं करी सईदे, ते निसर्ग समकित जाणवुं. एटखे जेस असोचा केवळीने गुरुना उपदेश विना समकेतनी प्राप्ति थाय ठे ते निसर्गसमकेत जाणवुं ॥ ५ ॥

हवे उपदेशसमकेत कहे ठे. तिहां आगळ निसर्ग समकेतमां जे जाव कह्या, ते सर्वजाव गुरुना उपदेशथी जाणीने तेने साचा करी सईदे, अंतरंग प्रतीति सहित माने, ते जीवने उपदेशसमकेती जाणवो ॥ ६ ॥

७७४ शिष्यः—रोचकसमकेत तथा कारक समकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—रोचक समकेत ते श्रीवीतरागदेवनी आज्ञाने रुचि सहित तहत्तिकरी साची सईदे, एटखे जे जगवंतें षड्द्रव्यनुं स्वरूप नयनिक्षेपा प्रत्यक्षादि प्रमाणें कळुं ठे, तेने तहत्ति करी माने तथा सात नयमां चार निक्षेपा उत्सर्ग अपवादें करी जाणे तथा त्रण निक्षेपामां सात तय ते पण उत्सर्ग अपवादें करी जाणे, लौकिक धर्म जाणे, लोकोत्तर बाह्य कारणरूप धर्म जाणे, लोकोत्तर अंतर कारणरूप धर्म जाणे, लोकोत्तर अंतरकार्यरूप धर्म जाणे,

तथा सिद्धनुं स्वरूप, निगोदनुं स्वरूप जेम कह्युं ठे, तेम सईहे, एटले वीत रागनी आझा प्रमाणें यथार्थ उपयोगें जासन थाय, तेने हर्षें करी ते उप योगमध्ये निराधार जासन रमण अनुभवनी एकता यथार्थ उपयोगशी जाणी आत्मधर्म प्रगट करवानी रुचि घणी उपजे, पण उदयजावने योगें करी संसार अवस्थामां खुतो थको नीकली शके नही, माटे अनेक प्रकारें जूरणा करे, विषय कषायना फल विष समान जाणी, धर्म साधवाने रुचि घणी करे, पण ए उपायथकी बुटी शके नही, ते जीवने चोथे गुणठाणे रोचकसमकेत जाणवुं ॥ ७ ॥

अने कारक समकेत तो जे आगल रोचक समकेतमां जाव कहा, तेणें करी सहित तथा संसारथकी निवृत्ति करी ठे, अने प्रवृत्तिरूप जे साधुनी शुद्धक्रिया ठे ते साचवे ठे, आचरे ठे, तेने विषे प्रेम सहित उपयोग वर्त्तें ठे, सिद्धांतने मत्तें श्री वीतराग देवनी आझा प्रमाणें चाले ठे, ते जीव, ठे सातमे गुणठाणें वर्त्तता कारकसमकेतना धणी जाणवा. एटले जेवुं जाणे, तेवुंज अंगीकार करे, तेने कारकसमकेत कहियें ॥ ७ ॥

७७५ शिष्यः—दीपकसमकेत कोने कहियें ?

गुरुः—(दीपक के०) दीवो एटले जेम दीवो आगल उद्योत करे अने पा ठल जोतां दीवाने पोताने अंधारुं रहे, ए दृष्टांतें अर्हियां पण अजव्य जीव, लोकने उपदेशरूप प्रतिबोध आपीने समकेतरूप उद्योत करे, बीजाने धर्म पमाडी संसारथकी तारे, पण पोताने मिथ्यात्वरूप अंधारुं टले नही. जेम त्रांबुं, लोडुं होय ते रसकूपिकादिक औषधिने योगें करी सोनापणुं पामे, पण पीतलने अनेक औषधियोना योग मले, तोषण पीतलपणुं पाखटीने सोनापणुं नीपजे नही. एटले पीतलने जेम जेम अग्निमां नाखे, तेम तेम काहुं थाय, तेम अजव्यजीव ते पीतल सरखा जाणवा. अने जव्यजीव त्रांबा अने लोढा सरखा जाणवा. केम के जव्यजीव तो कारण सामग्री म ले कोश्क दिवसें सिद्धपणुं पामे, पण अजव्य न पामे. माटे ए दीपक समकेत जाणवुं, एरीतें नव प्रकारें समकेतनुं स्वरूप विचारवुं ॥ इति समकेताधिकारः ॥

७७६ हवे नैगमादि सात नयमध्ये जीव, कर्मनो कर्त्ता कया नयें करी कहियें? तथा जीव, कर्मनो जोक्ता कया नयें करी कहियें? तथा जीव, स्वरूपनो जोक्ता कया नयें करी कहियें? तथा जीव, स्वरूपनो जोक्ता कया नयें करी कहियें?

કરી કહીયેં? એ ચાર પ્રશ્નાર્થ સાતે નયેં કરી કહેવા. વલી જીવ, કર્મનો અકર્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, કર્મનો અજોક્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, સ્વરૂપનો અકર્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, સ્વરૂપનો અજોક્તા કયા નયેં કરી જાણવો? એ ચાર પ્રશ્નાર્થ પણ સાતે નયેં કરી જાણવા. ઇટલે એ બે ચઢજંગીમાં આઠ પ્રશ્ન કહ્યા, તેનો પરમાર્થ નૈગમાદિ સાત નયેં કરી જાણવો, તથા નવમા ઉત્સર્ગ અપવાદરૂપ માર્ગેં કરી નય સંયુક્ત નિદેષા લગાડવા, તેનો પ્રશ્ન. ઇટલે નૈગમાદિ સાત નયમધ્યેં નામાદિ ચાર નિદેષા તે ઉત્સર્ગ અને અપવાદેં કરી કેમ જાણીયેં? તથા દશમા નૈગમાદિ સાત નય મધ્યેં ચોથા જાવનિદેષા વિના શેષ નામાદિ ત્રણ નિદેષા તે પણ ઉત્સર્ગ અને અપવાદેં કરી કેમ જાણીયેં? એ દશ પ્રશ્નનો અર્થ સાત નયેં વિચારીને પાઠો ઉત્તર વાલે, તે જૈનમતી પંક્તિશિરોમણિ, સર્વશાસ્ત્રનો વેત્તા, સ્યાદ્વાદ રૂપ અનેકતા નયેં કરી સર્વપદાર્થનો જાણ, સર્વજ્ઞપુત્ર જાણવો. અને એ પ્રશ્નનો અર્થ વિચારતાં જે કોઈ જીવ મુંજારો, તે જ્ઞાનહીન અલ્પબુદ્ધિનો ધણી જ્ઞાનરૂપ લક્ષીયેં કરી રહિત પામર જન તેને સર્વજ્ઞપુત્ર ન કહેવો.

શિષ્ય:—જીવને કર્મના કર્તાપણામાં અને જોક્તાપણામાં નૈગમાદિ સાત નય માંહેલા કેટલા નય પામીયેં?

ગુરુ:—જિજ્ઞાસુગણિકામાશ્રમણજી કહે છે જે ચાર દ્રવ્યનય છે, અને ત્રણ જાવનય છે, માટે જીવને દ્રવ્યકર્મરૂપ કાર્યના કર્તાપણામાં ચાર નય જાણવા અને તે દ્રવ્યકર્મ જેવારેં સ્થિતિપાકેં હૃદયરૂપજાવેં જીવ જો ગવે, તેમાં ઉપરલા ત્રણ નયની ગવેષણા જાણવી. એ રીતે જીવને કર્મના કર્તા જોક્તા પણામાં સાતે નય પામીયેં. તેનું સ્વરૂપ કહે છે. કોઈ જીવ, ક્ષુદ્રસૂત્રનયને મતેં શુદ્ધપરિણામેં કરી વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યરૂપ દલીયાંને ગ્રહણ કરે, એ રીતે પુણ્યરૂપ દલીયાંને ગ્રહણ કરી તે જીવેં સંગ્રહનયને મતેં દેવજવના આહારરૂપ પ્રકૃતિપણે દલીયાં સત્તાયેં બાંધ્યાં અને તે નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં પણ હતાં તથા અનાગતકાલેં સ્થિતિપાકેં હૃદયરૂપજાવેં જોગવશે અને વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તે છે, તે નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલેં એકરૂપપણે કહીયેં. એ રીતે જીવેં એ ચાર નયેં કરી દ્રવ્યકર્મ રૂપ દેવતાનું આહારું બાંધ્યું, તે પ્રાણી દ્રવ્યદેવ જાણવા, અને જાવદેવ તો જેવારેં તે જીવ, શબ્દનયને મ

तैं देवतापणे उपन्यो, तेवारें जावदेव कहीयें. एवुं सांजळी शिष्य बोळ्यो के शब्दनयना मतवालो तो चार निक्षेपे करी वस्तुने प्रमाण करे ठे. माटे देवतामां चार निक्षेपा केम जाणीयें? तेवारें गुरु कहे ठे:—प्रथम देव एवुं नाम ते नामथकी देव, बीजो देव एवा अक्षर लखवा, ते असझावस्था पना अने देवरूपें मूर्ति स्थापवी, ते सझावस्थापना अने चार नयें करी देवतानुं आळखुं वांधे, तेने ज्ञव्यशरीरआश्रयी द्रव्यदेव कहीयें. तथा जे शब्दनयने मतें देवतापणे उपन्या, तेने उदयजावरूप जावदेव जाणवा. ए देवतामां चार निक्षेपा कहा. हवे समजिरूढनयने मतें देवजवना सर्व पर्यायप्रवर्तनारूप वस्तुप्रत्यें पामे, तेने देव कहीयें. तथा एवंचूतनयने मतें ते देवजवना पर्यायरूप वस्तु सर्वें तखतें वेग जोगवे, ते देव कहीयें. ए रीतें सात नयें करी जीवने कर्मनुं कर्त्ता जोकापणुं जाणवुं.

शिष्य:—जीवने स्वरूपना कर्त्तापणामां केटला नय पामीयें ?

गुरु:—जे कार्य करवुं, ते साते नयें मली नीपजे ठे, तेवारें ते वस्तु बरोबर पाकी प्रमाण जाणवी. ए जिनमत अनुसारें वचन ठे, पण एमां एके नये. अधूरी वस्तुमां वस्तुपणुं माने, ते जिनमत विरोध वादीनुं वचन जाणवुं. माटे इहां जीवने स्वरूपनो कर्त्ता ते सिद्धिरूप कार्यनो कर्त्ता जाणवो, ते सिद्धिरूप कार्य तो साते नयें मलीने नीपजे ठे, माटे साते नयें करी सिद्धिरूप कार्य देखाडे ठे. तिहां कोइ सम्यग्दृष्टि जीव जाग्यो थको विवेकरूप नेत्रें करीने अंतरदृष्टियें जोतो पोतानुं स्वरूप नीपजावें, एटले संग्रहनयने मतें सिद्धसमान पोताना आत्माना सत्ता असंख्यात प्रदेशरूप ठे, ते उलखीने जेणें प्रतीति करी ठे अने नैगमनयने मतें आठ रुचकप्रदेश जीव ने सदाकाल सिद्धसमान निर्मला वत्तें ठे, तेणें करी अंशथकी पोताना आत्माने सिद्धसमान करी जाणे ठे, तेनी आचारांगनी टीकामां साख ठे, अने व्यवहारनयने मतें उपरथकी गुणवाणां माफक साध्य चोखुं राखीने पोतानी करणी करतो जाय ठे, तथा कृजुसूत्रनयने मतें संसार उदासी त्या ग वैराग्यरूप उदासजावें परिणाम वत्तें ठे. तथा शब्दनयने मतें जीव अ जीव रूप स्वसत्ता परसत्तानी वेहेंचण करी जेवी ह्ती, तेवीज शुरू निर्मलपणे जेणें पोताना आत्माना अंतरंग आसनरूप प्रतीति करी ठे, ते जीव, समजिरूढनयने मतें शुरू शुक्लध्यान रूपातीत परिणामरूप रूपक श्रे

ણીયેં ચહે, તેવારેં ધાતીકર્મને દાયેં જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરે અને એવંચૂતનયને મતેં તે જીવ, જ્ઞાનાવરણાદિ અષ્ટ કર્મને દાયેં અષ્ટગુણ સંપન્ન ઉત્કૃષ્ટ આનંદમય એવું પોતાના આત્માનું સિદ્ધિરૂપ કાર્ય કરવું, તેનો કર્તા જાણવો. એ રીતેં સાત નયેં કરી જીવને સ્વરૂપનું કર્તાપણું કહ્યું, પણ એમાં, એકે નયેં અધૂરે જે જીવમાં સ્વરૂપનું કર્તાપણું માને, તેનું વચન અન્યથા અપ્રમાણ છે.

શિષ્ય:-જીવને સ્વરૂપના જોક્તાપણામાં કેટલા નય પામીયેં ?

ગુરુ:-કર્તા તેહીજ જોક્તા એ ન્યાયમાર્ગ છે, એટલે જે કરે, તેહીજ જોગવે, માટે પોતાના સ્વરૂપનો કર્તા છે, તો જોક્તાપણું પણ એનેજ જોશ્યેં. તેમાટે આગલ જીવને સ્વરૂપના કર્તાપણામાં સાતે નય દેલાહ્યા તો સ્વરૂપના જોક્તાપણામાં પણ સાતે નય જોશ્યેં. એટલે જ્યાં જોગ છે જે કર્તાપણામાં સાત નય લગાવ્યા, તેતો કારણરૂપ જાણવા અને કહ્યું છે કે “કાર્યેં સિદ્ધે કારણતાવ્યયઃ” એ જાવાર્થ જોતાં તો કાર્યની સિદ્ધિ નીપજે, તેવારેં કારણપણાનો (વ્યય કે) નાશ જાણવો. અને સિદ્ધ પરમાત્માયેં તો કારણરૂપ સાતે નયેં કરી પોતાનું સંપૂર્ણ કાર્ય કહ્યું છે, માટે કારણરૂપ સાત નયનો પણ સિદ્ધજીવમાં નાશ જાણવો. એ પરમાર્થ છે. હવે કાર્યરૂપ સાતે નયેં કરી સિદ્ધના જીવ અવ્યાવાધરૂપ પોતાના સ્વરૂપને જોગવે છે, તે જોક્તાપણામાં સાત નય દેલાહે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્માને આઠ રુચક પ્રદેશ અતીતકાલેં નિરાવરણ હતા, અને અનાગતકાલેં પણ નિરાવરણ વર્તેશે તથા વર્તમાનકાલેં પણ નિરાવરણ વર્તે છે, એ રીતેં ત્રણે કાલ એકરૂપ જાણવા. તથા સંગ્રહનયને મતેં પોતાના આત્માની સત્તા અંતરંગ શુદ્ધ નિર્મલપણે જેવી હતી, તેવીજ નિરાવરણપણે પ્રગટ કરી છે, તથા વ્યવહારનયને મતેં પલટણસ્વજાવેં નવનવા ફેયની વર્તનારૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, અનંત અનંતો થઈ રહ્યો છે, તથા રૂઝુસૂત્રનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્મા પોતાના પારિણામિકજાવેં સામાન્ય વિશેષરૂપ ઉપયોગમાં સદાકાલ વર્તે છે, તથા શબ્દનયને મતેં આગલ જીવ, અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્કાવ્યના જાણપણાજાસનરૂપ અંતરંગ પ્રતીતિ કરી, દ્વાયિક સમકેતરૂપ ગુણ પ્રગટ્યો છે, તે પણ સિદ્ધના જીવને પોતાની પાસેં છે, તથા સમન્નિરૂઢનયને મતેં શુદ્ધશુદ્ધધ્યાન રૂપાતીત પરિણામરૂપ દ્વપકશ્રેણીયેં ધાતીકર્મને

क्षयें अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा एवंभूतनयने मत्तें सिद्धपरमात्मायें अष्ट कर्मने क्षयें अष्टगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते लक्ष्मीने लोकने अंतें जइ विराजमान थका वत्तें ठे. ए रीतें जीवने स्वरूपना जोक्तापणामां अंतरदृष्टियें जोतां कार्यरूप साते नय जाणवा.

शिष्यः—नैगमादि सात नयमां जीव, कर्मनो अकर्त्ता कया नयें करी जाणवो. तथा कर्मनो अजोक्ता कया नयें करी जाणवो? तथा स्वरूपनो अकर्त्ता कया नयें करी जाणवो? तथा स्वरूपनो अजोक्ता कया नयें करी जाणवो?

गुरुः—श्रीअध्यात्मगीतामध्ये मुनिदेवचंद्रजीयें आवी रीतें कळुं ठे॥ गाथा॥
आतम सर्व समान, निधान महासुखकंद ॥ सिद्ध तणा साधर्मी, सत्तायें गुण
वृंद ॥ अर्थः—नैगम तथा संग्रहनयने मत्तें सर्व जीव एकरूप सरखा सत्तायें
सिद्धसमान, ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप निधानें करी सहित ठे, अने (महा
सुखकंद के०) मूलस्वजावें करी जोतां तो सर्व जीव, पोतपोताना पारिणा
मिकजावें करी स्वजावरूप सुखमां रह्या स्फाटिक रत्ननी पेरें सदाकाल
एकरूपपणे वत्तें ठे, माटे तेमां कर्मतुं कर्त्तापणुं नथी, अने कर्मतुं जोक्ता
पणुं पण नथी, तथा स्वरूपतुं कर्त्तापणुं पण नथी, अने स्वरूपतुं जोक्तापणुं
पण नथी एटळे नैगम अने संग्रह, ए वे नयने मत्तें सर्व जीव, सरखा पोतें
पोताना पारिणामिक जावमां रह्या त्रणे काल एक रूपपणे वत्तें ठे.

शिष्यः—आगल नवमा प्रश्नमध्ये कळुं ठे, ते प्रमाणें नैगमादि सात नय
मध्ये नामादि चार निक्षेपा उत्सर्ग अने अपवादमागें करी केम जाणीयें ?

गुरुः—मंजूषा उपर सात नयमां चार निक्षेपा उत्सर्ग अने अपवादें करी
देखाडुं हुंः—कोइ जीव, मंजूषाने अर्थें वनमां काष्ठ लेवा चाव्यो, तेने रस्ता
मां कोइ वीजो पुरुष सन्मुख मळ्यो, तेणें पूब्युं तुं शुं लेवा जाय ठे? ते
वारें ते अशुद्धनैगमनयने मत्तें बोळ्यो के हुं मंजूषा लेवा जाळं हुं. हवे
वनमां जइने लाकडुं कापवा मांर्युं, तेवारें वळी कोश्यें पूब्युं के तुं शुं लीये
ठे? तेवारें ते शुद्ध नैगमनयने मत्तें बोळ्यो के हुं मंजूषा लाळं हुं. हवे
मंजूषाने सारु लाकडुं लइने पावो वळ्यो, तेवारें वळी कोश्यें पूब्युं तुं शुं
लाव्यो? तेवारें शुद्धतरनैगमनयने मत्तें बोळ्यो के हुं मंजूषा लाव्यो, हवे
सूतारने तेडी मंजूषा कराववा मांकी, तेवारें वळी कोश्यें पूब्युं तुं शुं करावे
ठे? एटळे अतिशुद्धनैगमनयने मत्तें बोळ्यो के हुं मंजूषा करावुं हुं ॥ इति नै

गमनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोझो के एम मंजूषा नही मानुं हुं तो तैय्यार नजरें देखुं, तो मंजूषापणुं मानुं माटे जेवारें मंजूषा तैयार सं पूर्ण नीपनी, तेवारें व्यवहारनयना मतवालो कहे के एने मंजूषा कहीयें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोझो एम मंजूषा न होय, जे मंजूषानी सत्ता पूर्ण ग्रहण करे, ते मंजूषा कहेवाय, पण ठाली मंजूषा कांइ कामनी नही, परंतु मंजूषानी सत्तारूप माणक, मोती, हीरा, जवाहीर, रत्न, परवालां प्रमुख वस्तु मांहे जरे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के हवे एने मंजूषा कहीयें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोझो के एम मंजूषा कहेवाय नही, हुं तो जावने ग्रहण करुं एटखे मांहे जे वस्तु जर्री ठे, तेनी साथें काम, परंतु मंजूषारूप खोखालुं कांइ प्रयोजन नथी. एटखे ए नयने मतवाले मंजूषारूप खोखा मांहेथी पोतानो उपयोग काढीने माणक, मोती, हीरा, जवाहीर प्रमुख जे एमां वस्तु जर्री ठे, तेमांहे उपयोग लगाव्यो, ए रीतें चार नयें करी मंजूषापणुं कछुं, ते अपवादमार्गे करी जाणवुं. पण तेमां निक्षेपा त्रण होय, ते लगावी देखाडे ठे. प्रथम मंजूषा एवुं नाम, ते नाममंजूषा, बीजुं स्थापना मंजूषाना बे जेद ठे, एक मंजूषा एवा अक्षर लिखवा, ते असंज्ञाव स्थापना अने मंजूषारूपें चित्रामण करी स्थापवुं, ते बीजी संज्ञाव स्थापना, तथा ड्रव्यकी मंजूषाना त्रण जेद ठे. ते आवी रीतें:—कोश्यें मंजूषा करावी घरमां राखी ते जव्यशरीरुं ड्रव्य जाणवुं तथा कोशना घरमां मंजूषा ठे, पण मां हेथीमाल लूटाणो, अने जांगोतुव्यो पढ्यो ठे, ते झशरीरुं ड्रव्य जाणवुं अने कोशना घरमां मंजूषा ठे, ते माणक, मोती, जवाहीर अने रत्नप्रमुखें करी जरेली ठे, तेने तद्रव्यतिरिक्त शरीरुं ड्रव्य कहीयें. ए त्रण प्रकारें ड्रव्य निक्षेपो कह्यो. ए रीतें ए चार नयमां त्रण निक्षेपा ते अपवादमार्गे करी जाणवा.

हवे चोथा जावनिक्षेपामां शब्दादिक त्रण नय ते उत्सर्गमार्गे करी देखाडे ठे:—पूर्वें ऋजुसूत्रनयने मतवाले मंजूषारूप खोखामध्येथी उपयोग काढी अने मांहे माणक, मोती प्रमुख जे वस्तु जर्री हती, तेमां उपयोग लगाव्यो हतो, एटखे वली कोइ बोझो के मांहे माणक, मोती, हीरा, जवाहीर प्रमुख जे वस्तु जर्री ठे, तेना जाणपणारूप जे ज्ञान ते किहां रछुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो अंतरंग उपयोगरूप वर्हेचण करी बोझो के आशरीररूप मंजूषा अने तेमां ज्ञान, दर्शन, चारित्र, अव्याबाध, अमूर्ति आ

दिक अनंतगुणरूप जावलक्ष्मी जरी ठे, तेमां ए ज्ञान रहुं ठे, तेवारें समजि रूढनयना मतवालो बोळ्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही पण ए शरीररूप मंजूषा उपरथी उपयोग उतारी अने मांहे जे ज्ञान, दर्शन, चारित्र, अव्या बाध, अमूर्ति प्रमुख अनंतगुणरूप लक्ष्मी जरी ठे, तेमां उपयोग लगावी श्रेणी जावें चढे, तेवारें एने मंजूषा कहियें. हवे एवंभूतनयना मतवालो बोळ्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही परंतु ए शरीररूप मंजूषातुं खोखुं इहां मूकी अने मांहे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जे लक्ष्मी जरी ठे, तेने लइलोकने अंते सिरूपुरीमां विराजमान थया, तिहां एने मंजूषा कहियें. एटले पूर्वत्रण निक्षेपामां चार नय अपवादमागें देखाड्या, अने इहां एक जावनिक्षेपामां शब्दादिक त्रण नय उत्सर्गमागें देखाड्या. ए रीतें सात नयमां चार निक्षे पा उत्सर्ग अपवादमागें करी जाणवा. ए मंजूषानी रीतें सर्वे वस्तुमां पोतानी बुद्धिथी उत्सर्ग अपवादमागें नय सहित निक्षेपा जाणी लेवा.

शिष्यः—दशमा प्रश्नने विषे सात नयमां त्रण निक्षेपा उत्सर्ग अने अप वाद मागें कब्ला, ते केवी रीतें जाणियें ?

गुरुः—कोइ मिथ्यादृष्टि जीव, कजुसूत्रनयने मतें शुजपरिणामें करी, व्य वहारनयने मतें पुण्यरूप दक्षीयांने ग्रहण करे, ते पुण्यरूप दाक्षीयांने ग्रहण करी, तेने संग्रहनयने मतें मनुष्यजवना आउखारूप प्रकृतिपणे सत्तायें बांध्यां, ते दक्षीयां नैगमनयने मतें अतीतकालें ग्रहण कख्यां हतां, अने अनागतकालें स्थितिपाकें उदयरूप जावें जोगवशे, तथा वर्त्तमानकालें सत्ता ये रह्यां ठे. एवी रीतें नैगमनयने मतें त्रणे काल एकरूपपणे जाणवा. ए प्रकारें जे जीवें चार नयें करी अपवादमागें मनुष्यपणुं उपाज्युं ते प्राणी द्रव्यमनुष्य जाणवा अने जेवारें ते जीव, शब्दनयने मतें मनुष्यपणे उपन्या, तेवारें तेने जावमनुष्य कहियें. तथा समजिरूढनयना मतें तो मनुष्यजवना सर्वपर्याय प्रवर्त्तनारूप वस्तु प्रत्यें पायें पामे, तेने मनुष्य कहियें. तथा एवंभूतनयने मतें ते मनुष्यजवना सर्वपर्यायरूप वस्तुने जोग ववा मांमी, ते मनुष्य जाणवा. इहां प्रथम चार नयें अपवाद मागें करी मनुष्यपणुं देखाड्युं ते द्रव्य मनुष्य जाणवा अने पाठला त्रण नयें उत्स र्ग मागें करी मनुष्यपणुं जोगवबुं ते जावमनुष्य जाणवा. ए रीतें उत्स र्ग तथा अपवादें करी सात नयनुं खरूप कळुं, पण ए जीव मिथ्यादृष्टि

હે, કેમ કે "અણુવર્ણગો દર્શન" એ શ્રીઅનુયોગ દ્વારાનું વચન છે, માટે જે અનુપયોગે મિથ્યાત્વજાવે વર્તે, તેને દ્રવ્યજીવ કહીયે. એટલે મિથ્યાત્વી મનુષ્યમાં સાત નય લગાડવા, તે મિથ્યાત્વીને તો સૂત્રમાં દ્રવ્યજીવ કહી બોલાવ્યા છે, માટે તેમાં એકજાવબિના શેષ આચના ત્રણનિદેષા જાણવા ॥ ઇતિ પ્રશ્નાર્થઃ ॥

એ પ્રશ્નાર્થની રચના શ્રીજિનવચનને અનુસારે નયની અપેક્ષાએ કરી મેં માહારી બુદ્ધિ માફક કરી છે, વહી એથી વિશેષાર્થ શ્રીજિનવચનને અનુસારે પંક્તિજન મહીને જે કરે, તે પ્રમાણ છે. ઈરીતે જવરૂપ અટવીમાં ફરતા જે જીવને એ પ્રકારે સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ થયો, તે જીવ સર્વ પામ્યો ॥ ગાથા ॥ સમ્મત્તમિય લહે, વિમાણ વયં ન વરુણ આહ ॥ જશ્વિ નમતજહે અહ, વા ન ષદ્ધાહર્ત પુઆવિ ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—કોઈ જવ્યજીવ સંસારમાં ફરતાં સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ પામ્યો, તે જીવ, વૈમાનિકદેવ વિના બીજી ગતિનું આયુ ન બાંધે, એટલે સમકેતથી પહે, તો બીજી ગતિયે જાય, પણ સમકેત સહિત હોય તેતો વૈમાનિકનુંજ આયુ બાંધે, એ પરમાર્થ ॥ ગાથા ॥ લપ્પહ સુરસમિહં, લપ્પહ પદુત્તણં ન સંદેહો ॥ ઇગં નવરં ન લપ્પહ, હુલ્લહરય ણં ચ સમ્મતં ॥ ૨ ॥ અર્થઃ—આપણો જીવ અનાદિકાલનો શાશ્વતો છે માટે સંસારમાં ફરતાં (સુર કેળ) દેવતાની પદવી ઘણી વાર પામ્યો, અથવા (પદુત્તણં કેળ) પ્રજુતારૂપ રાજકુદ્ધિ લક્ષ્મી ઘણી વાર પામ્યો, ઇમાં સંદેહ ન જાણવો, પણ (ઇગં નવરં ન લપ્પહ કેળ) એક સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ નથી પામ્યો, તેણે કરી હુઃસ્વરૂપ દારિદ્રે જીવ પીડાય છે.

શિષ્યઃ—સમકેતરૂપરત્ન જે મોક્ષસુખનું દાતાર છે, તેનો લાજ કેમ પામીયે ?

ગુરુઃ—સમકેતનાં લક્ષણ શ્રી પન્નવણાસૂત્રથી કહીયે છે ॥ ગાથા ॥ પરમહ સંથુવો વા, સુદિઠિ પરમહ સેવણા વાવિ ॥ વાવન કુદંસણ વહ ણા ય તં સમ્મત્ત સહહણા ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—પરમાર્થ જે ઠ દ્રવ્ય નવતત્ત્વ, ગુણ પર્યાય સહિત મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાનું સ્વરૂપ જાણે, એટલે પરમાર્થ જે સૂક્ષ્મ અર્થ છે, તેને જાણવાનો ઘણો પરિચય કરે, અથવા જાણવાની ઘણી ચાહ રાખે, તથા (સુદિઠિ કેળ) જહી રીતે દીઠા છે જાણ્યા છે ઠ દ્રવ્યના પરમાર્થ તથા મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાને જેણે એવા ગુરુ તેની સેવા કરે, એટલે જ્ઞાનીગુરુને ધારણ કરે અને (વાવન કેળ) જૈનમતિ ય તિનામ ધરાવી ક્ષેત્રપાલ પ્રમુખને માને, એવા જે સમકેત વિનાના હોય તે

નો સંગ વર્જે, તથા કુદર્શની અન્યમતીનો સંગ ન કરે, એવા જે પરિણામ તે સમકેતની સદ્ગુણા જાણવી. વહી ॥ ગાથા ॥ વિરયા સાવચાહ, કસાય હી ણા મહવય ધરાવિ ॥ સમ્મદિષ્ઠિ વિહૂણા, કયાવિ મોક્કં ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—જે સાવચ આરંજથી વિરમ્યા છે, જેણે ક્રોધાદિક ચાર કષાય જીત્યા છે અને જે શુદ્ધ પંચ મહાવત પાલે છે, ક્રિયા પાલે, પણ સમકેત વિના તે જીવ, કેવારેં મોક્ક પામે નહીં, માટે સમકેતનું સ્વરૂપ જાણવાને વહી ગાથા કહે છે ॥ નય જંગ પમાણેહિં, જો અપ્પા સાયવાય જાવેણ ॥ જાણહ મોક્ક સરૂવં, સમ્મદિષ્ઠિં સો નેહ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—(નય કેળ) દ્રવ્યાસ્તિક દશ નયેં કરી અને પર્યાયાસ્તિક ૮ નયેં કરી તથા નૈગમાદિ સાત નયેં કરી તથા (જંગ કેળ) ચોજંગી, ત્રિજંગી, સત્તજંગીયેં કરી તથા (પમાણેહિં કેળ) પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણેં કરી જે (અપ્પા કેળ) પોતાના આત્માને જાણે, ઊલ્લેખે અને વહી (સાયવાય કેળ) સ્યાદ્વાદરૂપ આઠપદ્ધ જાણે, એ મજ સ્યાદ્વાદપણે મોક્કનિઃકર્મા અવસ્થાને પણ જાણે, પરવસ્તુને હેય જાણે, જીવગુણ ઉપાદેય જાણે, તે સમકેતદૃષ્ટિ જીવ જાણવા. અને એવા સમકેત સહિત જે કરણી કરવી, તે સર્વ મોક્કમાર્ગનું હેતુ જાણવું એવું સાંજહીને

શિષ્ય:—જીવજીવ મોક્કાજિલાષીને સ્વરૂપની પ્રતીતિ કરવા વાસ્તે નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહ્યું, તે પ્રમાણ છે, પરંતુ આગલ પદ્મવણાસૂત્રના પાઠમધ્યે કહ્યું જે પરમાર્થ ૮ દ્રવ્યના ગુણપર્યાયરૂપ સૂક્ષ્મ અર્થ છે, તે જાણવાનો ઘણો પરિચય કરવો, અગ્યાસ કરવો, એવી રીતેં તમેં કહ્યું માટે બાલ જીવ ઉપર કૃપા કરી બહુદ્રવ્યનું સ્વરૂપ પ્રકાશ કરો ?

ગુરુ:—૮ દ્રવ્ય જાણે, ૮ દ્રવ્યના ગુણ જાણે, ૮ દ્રવ્યના પર્યાય જાણે, તે ૮ દ્રવ્યમાંહેલાં પાંચ અજીવદ્રવ્ય હેય જાણી અને એક જીવ દ્રવ્ય નિશ્ચયનયેં કરી સિદ્ધ સમાન મોક્કમય મોક્કનો જાણનાર, મોક્કનો કારણ, મોક્કમાં જાવાવાલો, મોક્કમાં રહેનારો, એવો આપણો જીવ અનંતગુણી અરૂપી છે, તેને ધ્યાવે, તે નિશ્ચયજ્ઞાન કહીયેં. હવે એ ૮ દ્રવ્યનાં નામ કહે છે:—

એક ધર્માસ્તિકાય, ત્રીજું અધર્માસ્તિકાય, અને ત્રીજું આકાશાસ્તિકાય, ચોથું પુજ્જલાસ્તિકાય, પાંચમું જીવાસ્તિકાય અને બહું કાલદ્રવ્ય. એ ૮ દ્રવ્ય શાશ્વતાં છે, તેમાં પાંચ દ્રવ્ય અજીવ છે, તે ઠાંકવા યોગ્ય છે અને એક જીવદ્રવ્ય

જ્ઞાનાદિ ચેતનાગુણે કરી સહિત છે, તે (ઉપાદેય કે) આદરવા યોગ્ય છે.

૧ ઠ ડ્રવ્યના ગુણ કહે છે. ધર્માસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો ચલણસહાય, ૧ ચાર ગુણ જાણવા. તથા અધર્માસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો સ્થિરસહાય, ૧ ચાર ગુણ જાણવા. તથા આકાશસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો અવગાહના, ૧ ચાર ગુણ જાણવા. તથા કાલ ડ્રવ્યના એક અરૂપી; બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય, અને ચોથો નવા પુરાણ વર્તનાલક્ષણ. ૧ ચાર ગુણ જાણવા. તથા પુજ્જલ ડ્રવ્યના એકરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો સક્રિય અને ચોથો મિલણવિચ્છરણ રૂપ પૂર્ણગતિ ગુણ, ૧ ચાર ગુણ જાણવા. તથા જીવ ડ્રવ્યનું એક અનંત જ્ઞાન, બીજું અનંતદર્શન, ત્રીજું અનંતચારિત્ર, ચોથું અનંતવીર્ય, ૧ ચાર ગુણ જાણવા. ૧ ઠ ડ્રવ્યના ગુણ કહ્યા, તે સર્વ ગુણ નિત્ય ધ્રુવપણે છે.

હવે ઠ ડ્રવ્યના પર્યાય કહે છે:—ધર્માસ્તિકાયના સંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, ૧ ચાર પર્યાય, તથા અધર્માસ્તિકાયના સંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, ૧ ચાર પર્યાય, તથા આકાશસ્તિકાયના સંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, ૧ ચાર પર્યાય તથા કાલ ડ્રવ્યના અતીત, અનાગત, વર્તમાન અને અગુરુલઘુ, ૧ ચાર પર્યાય, તથા પુજ્જલસ્તિકાયના વર્ણ, ગંધ, રસ, ફરસ, અગુરુલઘુસહિત ૧ ચાર પર્યાય, તથા જીવાસ્તિકાયના અવ્યાબાધ, અનવગાહ, અમૌર્તિક અને અગુરુલઘુ, ૧ ચાર પર્યાય જાણવા. ૧ ઠ ડ્રવ્યના પર્યાય કહ્યા.

હવે ૧ ઠ ડ્રવ્યના ગુણપર્યાયે સાધર્મિકપણું કહે છે તિહાં પ્રથમ અગુરુલઘુ પર્યાય સર્વ ડ્રવ્યમાં સરખો છે. અને અરૂપીગુણ પાંચ ડ્રવ્યમાં છે, એક પુજ્જલ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા અચેતનપણું પાંચ ડ્રવ્યમાં છે, એક જીવ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા સક્રિયગુણ જીવ અને પુજ્જલ, ૧ બે ડ્રવ્યમાં છે, શેષ ચાર ડ્રવ્યમાં નથી, તથા ચલણસહાયગુણ એક ધર્માસ્તિકાયમાં છે, શેષ પાંચ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા સ્થિરસહાય ગુણ એક અધર્માસ્તિકાયમાં છે, શેષ પાંચ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા અવગાહનાગુણ એક આકાશ ડ્રવ્યમાં છે, શેષ પાંચ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા વર્તનગુણ એક કાલ ડ્રવ્યમાં છે, બીજા ડ્રવ્યમાં નથી, તથા મિલણ વિચ્છરણ ગુણ એક પુજ્જલમાં જ છે, બીજા ડ્રવ્યમાં નથી, તથા જ્ઞાનાદિક ચેતનાગુણ એક જીવ ડ્રવ્યમાં જ છે, શેષ ડ્રવ્યમાં નથી, ૧ મૂલગુણ, કોઈ ડ્રવ્યના

कोइद्रव्यमां जले नही, तथा धर्म, अधर्म अने आकाश ए त्रण द्रव्यना त्रण गुण अने चार पर्याय सरखा ठे. तथा त्रणगुणेंकरी कालद्रव्यपणएसमानठे.

हवे ए ठ द्रव्यना गुणपर्यायरूप स्वरूप जाणवाने सूत्रपाठ गाथा क हे ठे” परिणामि जीवमुत्ता, सपएसा एगखित्त किरिआ य ॥ निच्चं कारण कत्ता, सबगय इयर अपवेसा ॥ १ ॥ ए गाथानो अर्थ शिष्य अने गुरुना प्रश्नोत्तररूपें लखीयें ठैयें.

१११८ शिष्य:-ए ठ द्रव्यमां परिणामि केटलां अने अपरिणामी केटलां?

गुरु:-निश्चयनयें करी तो ठए द्रव्यपरिणामी ठे, केम के धर्मास्तिकाय द्रव्य निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमां परिणामी रहुं ठे, पण बीजा पां च द्रव्यमां परिणमतुं नथी तथा अधर्मास्तिकायद्रव्य पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे, पण बीजां पांच द्रव्यमां नथी परिणम तुं. तथा आकाशास्तिकाय पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परि णमे ठे. पण बीजा पांच द्रव्यमां परिणमतुं नथी, तथा कालद्रव्य पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे, पण बीजा पांच द्रव्यमां परिणमतुं नथी, तथा जीवद्रव्य पण संग्रहनयने मत्तें निश्चयनयें करी पा रिणामिकजावें पोताना स्वरूपमां परिणामी रहुं ठे, पण बीजा पांचद्रव्यमां नथी परिणमतुं केम के जो निश्चयनयें करी जीव परपुजल द्रव्यमां प रिणमे तो कोइकालें पण कर्मथकी रहित न्यारो थइ सिद्धिप्रत्ये न पा मे, माटे निश्चयनयें करी जीव पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे अने व्यव हारनयें करी जीव, नाटकीया बजाणीया जवाइयानी पेरे अनेक प्रकारें एकेंड्री, बेंड्री, तेंड्री, चौरिड्री, पंचेंड्री पर्यंत देवता, नारकी, मनुष्य अने तिर्य चरूप नवानवा वेश पेहेरी नवानवा रूप करी नवानवां नाम धरावी चार गतिरूप संसारमां चोराशी लाख चउटामां जमतो फरे ठे. एकवेश उतारे ठे एकवेश पेहेरे ठे, एरीतें जीव अनेक प्रकारें संसारमां नाटक करे ठे. ते सर्वव्य वहारनयें करी जाणवुं. परंतु निश्चयनयें करी तो जीव शाश्वतो सत्तायें सि ऋसमान ठे तथा पुजलास्तिकाय द्रव्यपण निश्चयनयें करी परमाणुआ सर्व पोतें पोताने स्वजावें रह्या ठे अने व्यवहारनयें करी पुजलपरमाणुआ मली खंध थाय ठे परंतु जो निश्चयनयें करी खंध थातो होत तो कोइ कालें ए खंध विखराइ जात नही, सदाकाल खंधना खंध जावेंज रेहेत, तेम तो

રહેતા નથી માટે વ્યવહારનયેં પુજલના પરમાણુઆ મલી સંધ થાય છે અને પાઠા સંધ વિચરે પણ છે અને નિશ્ચયનયેં કરી તો પરમાણુઆ પોતપોતાને સ્વજાવેં સદા કાલ શાશ્વતા છે, પણ કોઈ કાલેં ઘટશે વધશે નહીં, એ રીતેં એ બધે દ્રવ્ય નિશ્ચયનયેં કરી પોતપોતાને સ્વજાવેં પારિણામિક જાણવા.

તથા વ્યવહારનયેં કરી તો ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર દ્રવ્ય અપરિણામી છે, અને જીવ તથા પુજલ એ બે દ્રવ્ય પરિણામી છે કેમ કે? વ્યવહારનયને મતેં જીવ, સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ વર્ગણાનાં દલી થાં લીયે છે, અને સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ વર્ગણાનાં દલીયાં સ્થેર છે, પણ જો નિશ્ચયનયેં કરી કર્મનું ગ્રહણ કરતો હોય, તો કોઈકાલેં કર્મથકી ભૂટેજ નહીં, માટે જીવને અજ્ઞાન અને રાગ દ્વેષ રૂપ ચિકાસેં કરી અશુદ્ધ છે, તેણેં કરી પરદ્રવ્યમાં પરિણમે છે અને પુજલદ્રવ્યને પરિણમન પણાનો સ્વજાવ છે, માટે જીવ, રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનરૂપ અશુદ્ધતાયેં કરી પુજલ પરમાણુઆને ગ્રહણ કરે છે અને મનુષ્ય, દેવતા, નારકી તથા તિર્યચના શરીરરૂપ સંધ પ્રત્યેં નિપજાવે છે, તે સંધસ્થિતિ પ્રમાણેં રહે છે, વલી પાઠા સ્થેર છે, વલી વીજા પરમાણુઆ લઈ નવા શરીરરૂપ સંધ નીપજાવે છે, એમ કેટલાએક પુજલ પરમાણુઆ આહારપણે ગ્રહે છે. અને કેટલાએક પુજલ પરમાણુઆને વર્ણ, ગંધ, રસ અને ફરસપણે ગ્રહણ કરે છે. તથા કેટલા એક પુજલપરમાણુઆને કર્મપણે ગ્રહણ કરે છે, વલી પાઠા સ્થેર છે, એમ અનાદિકાલની જીવ પુજલને પરિણમનપણાની ઘટમાલ ચાલી જાય છે, અને અજ્ઞાનદશાયેં કરી જો શુદ્ધ પુજલ જીવને મલે, તો રાજી થાય છે, તથા અશુદ્ધ પુજલ મલે, તો નારાજી થાય છે. એ રીતેં વ્યવહારનયને મતેં જીવ અને પુજલ, એ બે દ્રવ્ય પરિણામી છે. તેનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૭૭૦ શિષ્ય:-ઠ દ્રવ્યમાં (જીવ કે) જીવ કેટલા અને અજીવ કેટલા?

ગુરુ:-૭૮૬ દ્રવ્યમાં એક જીવદ્રવ્ય તે જીવ છે, અને શેષ પાંચ દ્રવ્ય અજીવ છે, જે કારણેં સંગ્રહનયને મતેં પારિણામિક જાવેં નિશ્ચયનયેં કરી એક જીવ દ્રવ્ય, જ્ઞાનાદિચેતનારૂપ ગુણેં કરી સહિત સત્તાયેં સિદ્ધસમાન અનંતક્રિદ્ધિનો ધણી છે અને વ્યવહારનયેં કરી શુદ્ધાશુદ્ધ કર્મરૂપ પુણ્યપાપનો જોક્તા જાણ વો. તથા શેષ ધર્માદિક પાંચ દ્રવ્ય તે અજીવરૂપ જહસ્વજાવવાલા જ્ઞાનાદિ ચેતનાગુણેં કરી રહિત સુખદુઃખને ન જાણનારા માટે અજીવ છે.

७७७शिष्यः—ठ द्रव्यमां (मूत्ता के०) मूर्ति केटला अने अमूर्ति केटला ?

गुरुः—एक पुजलद्रव्य मूर्ति ठे, अने शेष पांच द्रव्य अमूर्ति ठे, ते आ वी रीतें जे धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार द्रव्य तो अमूर्ति ठे, अने एक जीवद्रव्य ते मूर्ति अमूर्ति जाणवो. तेमां निश्चयनयें करीतो जीव अरूपी माटे अमूर्ति कहियें, अने व्यवहारनयें करी देव, नारकी, ति र्यंच अने मनुष्यरूप जीवना (५६३) जेद ठे, ते सर्व मूर्तिरूपें जाणवा. तथा ठहुं पुजलद्रव्य ठे तेनो व्यवहारनयने मत्तें अनंता परमाणुआ मल्ली खंधवने ठे, तेवारें नजरें दीठामां आवे ठे, माटे एने मूर्ति कहियें. एरीतें ठ द्रव्यना स्वरूपमां मूर्ति अमूर्तिनो विचार कह्यो.

७७८शिष्यः—ठ द्रव्यमां (सपेसाके०) सप्रदेशीकेटलांअनेअप्रदेशीकेटलां?

गुरुः—ठ द्रव्यमां पांच द्रव्य सप्रदेशी अने एक कालद्रव्यअप्रदेशी जाणवुं केम के धर्मास्तिकायद्रव्य असंख्यात प्रदेशी अने अधर्मास्तिकाय पण असं ख्यातप्रदेशी, तथा एक आकाशास्तिकाय द्रव्य अनंतप्रदेशी तथा एक जीव द्रव्य ते सत्तागतें असंख्यातप्रदेशी ठे, एवा अनंता जीव जाणवा. तथा पुजल परमाणुआ अनंत प्रदेशी अने एक एक परमाणुआमां अनंता गुणपर्याय रह्या ठे, ते आगल वतावशुं. ए रीतें ए पांच द्रव्य सप्रदेशी क हीयें, अने एक कालद्रव्य, अप्रदेशी ठे, एनुं लोकालोकमां एकसमय सदा काल वत्तें ठे, अने गणितकाल तो उत्पादव्ययरूप पलटण स्वभावें अढी छीप प्रमाणें जाणवो. ए रीतें पड़द्रव्यमां सप्रदेशी अप्रदेशीनो विचार जाणवो

७७९शिष्यः—एठ द्रव्यमां (एग के०) एक केटलां अने अनेककेटलां?

गुरुः—त्रण द्रव्य एक अने त्रण द्रव्य अनेक जाणवां केम के धर्मास्तिकाय द्रव्य असंख्यात प्रदेशी लोकव्यापी एक जाणवुं. तथा अधर्मास्तिकाय पण असंख्यात प्रदेशी लोकव्यापी एक जाणवुं तथा आकाशास्तिकाय पण अनं त प्रदेशी लोकालोकव्यापी एक जाणवुं एटवे ए त्रण द्रव्य ते एक कहियें. अने जीव द्रव्य जे ठे ते लोकव्यापी अनंतां जाणवां. ते एकेक जीवना असं ख्याता असंख्याता प्रदेश ठे, ते एकेक प्रदेशें अनंती कर्मनी वर्गणाना थो कडा लागे, तथा जीवथकी रहित घट प्रमुख बीजा पुजल परमाणुआ बूटा पण अनंता ठे, माटे जीवथकी पुजलद्रव्य अनंतगुणा जाणवां. अने एकेकी कर्मवर्गणामां अनंत पुजल परमाणुआ रह्या ठे, ते परमाणुआ

દ્રવ્યથકી સદાકાલ શાશ્વતા હે, માટે એકેક પરમાણુઆમાં અનંતા ઉત્પાદ વ્યયરૂપ કાલના સમય અનાગતકાલે વ્યતીત થઈ ગયા, તથા હજી પણ અનંતા સમય આવતે કાલે વ્યતીત થાશે, અને પરમાણુઆ તો તેના તેજ સદાકાલ શાશ્વતા હે, માટે પુજ્જલદ્રવ્યથકી પણ કાલદ્રવ્યના સમયઅનંતા જાણવા. ૫ રીતે જીવ, પુજ્જલ અને કાલ, ૫ ત્રણ દ્રવ્ય અનેક કહીયે. ૫ રીતે ષટ્દ્રવ્યના સ્વરૂપમાં એક અનેકનો વિચાર જાણવો.

શુદ્ધશિષ્ય:-ઠ દ્રવ્યમાં (ચિત્ત કેળ) ક્ષેત્ર કેટલાં અને ક્ષેત્રી કેટલાં ?

ગુરુ:-ઠ દ્રવ્યમાં એક આકાશ તે ક્ષેત્ર કહીયે અને બીજા પાંચ દ્રવ્યક્ષેત્રી કહીયે. કેમ કે એક આકાશના ઘરમાં પાંચે દ્રવ્ય મલીને રહ્યાં હે તે આવી રીતે:-જે આંખની પાંપણનો એક વાલ લહીને તેનો અગ્રજાગ યવો સૂક્ષ્મ કરીયે કે જેના એક ચંદ્રના બે ચંદ્ર ન થાય, એવા સૂક્ષ્મ ચંદ્ર પ્રમાણે આ કાશ ક્ષેત્ર લહીયે. તેટલામાં આકાશરૂપ ક્ષેત્રના પોતાના અસંખ્યાતા પ્રદેશ રહ્યા હે, અને તેટલામાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ હે તથા અધર્મા સ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ હે, અને નિગોદીયા ગોલા પણ અસંખ્યા તા રહ્યા હે, તે સર્વે પડ્યા મૂકીને તેમાંહેલો માત્ર એકજ ગોલો લહીયે. તે એક ગોલામાં પણ અસંખ્યાતી નિગોદ રહી હે, તે અસંખ્યાતી નિગોદ પડતી મૂ કીને માંહેથી એક નિગોદ લહીયે. તે એક નિગોદમાં પણ અનંતા જીવ રહ્યા હે, તે જીવની ગણતી કહે હે. એક અતીતકાલ કેતાં આગલ જે ઢેડા રહિત અનંતો કાલ ગયો તથા અનાગતકાલ તે પણ ઢેડા રહિત હે, તે સર્વેના જેટલા સમય થાય, તેની સાથે ત્રીજો વર્તમાન કાલનો એક સમય પણ લેવો, એટલે અતીતાદિક ત્રણેકાલના અંતરહિત જેટલા સમય થાય, તે સર્વેને અનંતગુણ કરીયે, એટલા જીવ એક નિગોદમાં હે, તે સર્વ જીવ પડ્યા મૂકી ને તેમાંહેથી માત્ર એક જીવ લહીયે, તે જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ હે, તે એકેકા પ્રદેશે અ નંતી કર્મની વર્ગણાઈ લાગી હે, તે સર્વે વર્ગણાઈ પડતી મૂકીને તેમાંથી એક વર્ગણા લહીયે, તે એકવર્ગણામાં અનંતા પુજ્જલ પરમાણુઆ રહ્યા હે. તે આવી રીતે:-પ્રથમ પરમાણુઆના બે જોડ હે, એક બૂટા પરમાણુઆ અને વીજા ચંધ, ચંધના વલી બે જોડ, એક જીવસહિત ચંધ તે જીવને લાગેલા જાણવા અને વીજા જીવ રહિત ચંધ તે ઘટ પ્રમુખ અજીવચંધ જાણવા.

તિહાં પ્રથમ જીવ સહિત સંધનો વિચાર કહે છે:— બે પરમાણુઆ જે લા થાય, તેવારેં ધ્રુવણુક સંધ કહેવાય, ત્રણ પરમાણુઆ જેલા થાય, તે વારેં ત્ર્યણુક સંધ કહેવાય, એમ સંખ્યાતા પરમાણુઆ જેલા થાય તેવારેં સંખ્યાતાણુક સંધ કહેવાય, અસંખ્યાતા પરમાણુઆ જેલા થાય, તેવારેં અસંખ્યાતાણુક સંધ કહેવાય, અને અનંતા પરમાણુઆ જેલા થાય, તેવારેં અનંતાણુક સંધ કહેવાય, એટલા પરમાણુઓનો સંધ થાય, તિહાં સુધીના સંધ તે સર્વે સંધજીવને અગ્રહણ યોગ્ય છે. એટલા પરમાણુઆના સંધને કોઈ જીવ ગ્રહણ કરી શકે નહીં, પરંતુ અચ્ચર્યાશિના જીવ ચમ્મોતેરમે બોલે છે તે થકી અનંતગુણાધિક પરમાણુઆ જેવારેં જેલા થાય, તેવારેં એક ઔદારિકશરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, અને તે ઔદારિકની વર્ગણાથી વહી અનંતગુણાધિકમય દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક વૈક્રિયશરીરને લેવાયોગ્ય વર્ગણા થાય, અને વૈક્રિયની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક આહારકશરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય અને આહારકની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક તૈજસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, અને તૈજસની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક જ્ઞાણને લેવાયોગ્ય વર્ગણા થાય તથા જ્ઞાણની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક મય દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક જીવસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, તે જીવસની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિકમય દલીયાં જેલાં થાય તેવારેં એક મનને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય. એ સાતમી મનોવર્ગણા થકી વહી આઠમી કર્મવર્ગણામાં અનંતગુણાધિક પરમાણુઆ જાણવા. એ વી જીવને એકેકપ્રદેશે અનંતી કર્મની વર્ગણા રાગદ્વેષની ચિકાશે કરી લાગી છે, તેણે કરી જીવના જ્ઞાનાદિક ગુણ દબાઈ ગયા છે, માટે જીવથકી પુજ્જલ દ્રવ્ય અનંતગુણા જાણવા. તે પુજ્જલરૂપી છે, અચેતન છે, સક્રિય છે, પૂર્ણ ગલન છે, એ ચાર ગુણ, એમાં સ્વાત્ત્વાધિક જાણવા. એ પરમાર્થ છે.

હવે વર્ગણાનો વિચાર કહે છે:—પૂર્વોક્ત આઠવર્ગણા જીવને અનાદિકાલની લાગી છે, તેમાં એક ઔદારિક બીજી વૈક્રિય, ત્રીજી આહારક અને ચોથી તૈજસ, એ ચાર વર્ગણા બાદર છે, તેમાં પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ અને આઠ સ્પર્શ. એ વીશ ગુણ જાણવા. અને બાકીની ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ છે, તેમાં પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, અને ચાર સ્પર્શ મલી શોલ ગુણ છે,

તથા એક પરમાણુઆમાં એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, અને બે સ્પર્શ, મલી પાંચ ગુણ છે, તે પરમાણુઆ શાશ્વતા છે, વાહ્યા બેલે નહીં, ગાહ્યા ગલે નહીં, ઢેચા ઢેદાય નહીં, ખેચા ખેદાય નહીં, સદાકાલ શાશ્વતા છે, તેટલાને તેટલા છે, પણ કોઈ કાલેં એક પરમાણુ પણ વધશે ઘટશે નહીં, તે એકેક પરમાણુડ આગલ અનાગતકાલેં અનંતી અનંતી વાર એકેક વસ્તુમાં પરિણમી ચૂકો, તિહાં જે વસ્તુને પરિણમીને ફરી જેં વસ્તુતેં તે વસ્તુથી ભૂટો પડ્યો તે વસ્તુતેં તે વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો, અને બીજી વસ્તુમાં જઈ પરિણમ્યો તેથી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, વલી ત્રીજી વસ્તુમાં પરિણમ્યો, તેવારેં વલી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, અને આગલી વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો; વલી ચોથી વસ્તુમાં પરિણમ્યો તેવારેં તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, અને આગલી વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો, તથા વલી તે આગલી વસ્તુમાં પાઠો પરિણમ્યો, એમ એકેક પરમાણુઆમાં અનંતી વસ્તુ ઉત્પાદવ્યયરૂપ પર્યાયપણે પલટાણી તેમાં અનંતો કાલ વહી ગયો અને હજી અનંતો કાલ જાશે, પણ પરમાણુઆ તે ના તેજ છે. એ રીતેં એકેક પુજ્જલ પરમાણુડ એકેકી વસ્તુમાં અનંતીવાર જૂદા જૂદા જાવેં પરિણમ્યો છે, તેથી અનંતીવાર તે તે વસ્તુનો પર્યાય થયો તે પુજ્જલ પરમાણુઆથી વલી કાલના સમય અનંતગુણા જાણવા. એ પરમાર્થ છે. એમ ષટ્ત્વડ્વ્યમાં એક આકાશ તે ક્ષેત્ર અને પાંચ દ્રવ્ય, આકાશના ઘરમાં રહ્યાં છે, માટે તે ક્ષેત્રી જાણવાં. એ એક વાલાગ્રમાત્ર ક્ષેત્રનો લેશમાત્ર વિચાર જાણવો. એ પ્રકારેં જીવ અજીવરૂપ વહેંચણ કરતાં અંતરમાં ધારતાં વિચારતાં થકાં જીવને સમકેતની પ્રાપ્તિ થાય.

૭૯૦ શિષ્ય:-એ દ્રવ્યમાં (કિરિઆય કે) સક્રિયકેટલાં અને અક્રિયકેટલાં?

ગુરુ:-નિશ્ચયનયેં કરી તો એ દ્રવ્યને સક્રિય કહીયેં અને વ્યવહારનયેં કરી તો ચાર દ્રવ્ય અક્રિય કહીયેં. તથા બે દ્રવ્ય સક્રિય કહીયેં. તે આવી રીતેં:-નિશ્ચયનયેં કરી ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય, તે જીવ અને પુજ્જલ એ બે દ્રવ્યને પોતાની ચલણસહાયરૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી અધર્માસ્તિકાય પણ જીવ પુજ્જલને પોતાની સ્થિરસહાયરૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી આકાશાસ્તિકાયદ્રવ્ય પણ જીવ પુજ્જલને પોતાની અવગાહનારૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી કાલદ્રવ્ય તે પણ

જીવ અજીવરૂપ સર્વવસ્તુમાં પોતાની વર્તનારૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી તો જીવદ્રવ્ય, પણ પોતાના સ્વરૂપમાં રમવારૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે. કેમ કે જો નિશ્ચયનયેં કરી જીવ શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ વિજ્ઞાવ દશામાં રમણ કરવારૂપ ક્રિયા કરતો હોય, તો કોઈ કાલેં જીવ સિદ્ધિ વરેજ નહીં, માટે નિશ્ચયનયેં કરી તો જીવ પોતાના સ્વરૂપમાં રમવારૂપજ ક્રિયા કરે છે. તથા નિશ્ચયનયેં કરી પુજ્જલપરમાણુઆ જે છે તે પણ અનાદિ કાલના પોતાની મલવા વિચરવારૂપ ક્રિયા કરતા જાય છે. એ રીતેં ઢણ દ્રવ્ય નિશ્ચયનયેં કરી પોતપોતાની ક્રિયા કરે છે, માટે સક્રિય છે.

અને વ્યવહારનયેં કરી ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર દ્રવ્ય અક્રિય જાણવાં. તથા જીવ અને પુજ્જલ એ બે દ્રવ્ય સક્રિય જાણવાં. કારણ કે વ્યવહાર નયને મતેં જીવ અજ્ઞાન અને રાગદ્વેષની ચિકાશરૂપ અશુદ્ધતાયેં કરી સમય સમય અનંતા પુજ્જલ પરમાણુઆનું ગ્રહણ કરવારૂપ ક્રિયા કરે છે, અને પુજ્જલ પરમાણુઆને વલગવાનો સ્વજ્ઞાવ છે, માટે પુજ્જલ પરમાણુઆ વલગવારૂપ ક્રિયા કરે છે. એ રીતેં વ્યવહારનયને મતેં જીવ અને પુજ્જલ, એ બે દ્રવ્ય મલવા વિચરવારૂપ ક્રિયા કરે છે, માટે સક્રિય જાણવાં. જે કારણમાટે જીવ, સમય સમય અનંતા કર્મરૂપ પુજ્જલ પરમાણુઆનું ગ્રહણ કરે છે અને આગલ સત્તાયેં અનંતાં કર્મરૂપ દલીયાં બાંધ્યાં છે, તે સ્થિતિપ્રમાણેં જીવને ઉદય આવે છે, તેને જોગવીને સેરવે છે, તથા કેટલા એક પરમાણુઆ તો ઉદીરીને ઉદય આળી જોગવીને સેરવે છે, તથા કેટલા એક જ્ઞાનરૂપ દૃષ્ટિયેં કરી બાલીને સેરવે છે, એમ અનેક પ્રકારેં સમય સમય અનંતા કર્મરૂપ પરમાણુઆ ગ્રહણ કરે છે અને સમય સમય અનંતા કર્મરૂપ પરમાણુઆ સેરવે છે, માટે અનાદિકાલના જીવ અને પુજ્જલ, એ બે દ્રવ્ય મલવા વિચરવા રૂપ ક્રિયા કરે છે, તેથી સક્રિય જાણવાં.

૭૫૭શિષ્ય:—એ બદ્રવ્યમાં (નિષ્ઠં કેળ) નિત્ય કેટલાં અને અનિત્ય કેટલાં?

ગુરુ:—નિશ્ચય નયેં કરી ઢણ દ્રવ્ય નિત્ય છે, અને નિશ્ચયનયેં કરી ઢણ દ્રવ્ય અનિત્ય પણ છે, તથા વ્યવહાર નયેં કરી તો ચાર દ્રવ્ય નિત્ય જાણવાં અને બે દ્રવ્ય અનિત્ય જાણવાં. તે આવી રીતેં:—ધર્માસ્તિકાયના અરૂપીઅચેતન અક્રિય અને ચલણસહાય એ ચાર ગુણ અને પર્યાયમાં ધર્માસ્તિમાયનો એક સંધ એ પાંચ નિત્ય જાણવા, તથા દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ત્રણ

पर्याय धर्मास्तिकायना अनित्य जाणवा. तथा अधर्मास्तिकायना पण अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने स्थिरसहाय, ए चार गुण तथा पर्यायमां अधर्मास्तिकायनो एक खंध, ए पांच नित्य जाणवा. अने देश, प्रदेश, तथा अगुरु लघु, ए त्रण पर्याय अधर्मास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे आकाशास्तिकायना अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने अवगाहक, ए चार गुण अने पर्यायमां आकाशास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा. तथा देश, प्रदेश, अने अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय आकाशास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे कालद्रव्यना अरूपी अचेतन अक्रिय अने नवा पूराणा वर्तना लक्षण ए चार गुण नित्य जाणवा. तथा अतीत, अनागत, वर्तमान अने अगुरुलघु, ए चार पर्याय काल द्रव्यना अनित्य जाणवा. हवे पुञ्जल द्रव्यना रूपी अचेतन सक्रिय अने पूर्णगलण मिलण विखरण, ए चार गुण नित्य जाणवा. तथा वर्ण, गंध, रस, फरस, अगुरुलघु सहित ए चार पर्याय पुञ्जलास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे जीव द्रव्यना ज्ञान, दर्शन, चारित्र अने वीर्य, ए चार गुण अने अव्याबाध, अमौक्तिक तथा अनवगाह, ए त्रण पर्याय जीवना नित्य जाणवा. अने एक अगुरुलघुपर्याय, जीवनो अनित्य जाणवो. ए रीतें निश्चयनयें करी उद्रव्य नित्यपण कहियें, अने अनित्यपण कहियें.

हवे व्यवहारनयें करी धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार द्रव्य नित्य कहियें. तथा जीव अने पुञ्जल, ए बे द्रव्य अनित्य जाणवा. कारण के व्यवहार नयने मत्तें जीव, चारगतिरूप संसारमां जन्म मरण रूप नवा नवा जव करे ठे, माटे अनित्य कहियें तथा व्यवहारनयें करी पुञ्जल द्रव्यना खंध पण सर्वे अनित्य जाणवा कारण के पुञ्जलना खंध बने ठे, ते स्थितिप्रमाणें रहे ठे, वली पाठा विखरे ठे, माटे अनित्य जाणवा. तथा जे कारणें वली द्रव्यास्तिकनयने मत्तें जीव असंख्यात प्रदेशी नित्य, सदाकाल शाश्वतो ठे, अने अशुद्ध अनित्य पर्याय करी जीव अनित्य अशाश्वतो जाणवो, केम के अशुद्ध अनित्य पर्यायें करी जीव चार गतिरूप संसारमां उत्पाद, व्ययरूप पलटण स्वभावे वर्तें ठे. ते आवी रीतें:—मनुष्य जवना पर्यायनो व्यय थयो, अने देवताना जवना पर्यायनो उत्पाद थयो, वली देव जवना पर्यायनो व्यय थयो, अने तिर्यक जवना पर्यायनो उत्पाद थयो, वली तिर्यक जवना पर्यायनो व्यय थ

यो अने मनुष्यजवना पर्यायनो उत्पाद थयो. एम अशुरू अनित्य पर्यायें करी जीव,अनेक प्रकारें उत्पाद व्ययरूप पलटण खजावें चार गतिरूप संसारमां सदा काल वर्त्ते ठे, अने जीव, एनो ए ध्रुवपणे शाश्वतो ठे, तथा जन्म, मरण, थाय ठे, ते सर्व पर्यायनो उत्पाद व्यय थाय ठे, मा टें द्रव्यास्तिक नयें करी जीवने नित्य कहीयें,अने पर्यायास्तिक नयें करी जीवने अनित्य कहीयें,ए परमार्थ ठे. तथा पुज्जल परमाणुआ पण द्रव्यथकी नित्य शाश्वता ठे,अने पर्यायथकी घणा परमाणुआ मल्ली खंध बने ठे, ते स्थिति प्रमाणे रहे ठे,वल्ली पाठा विखरे ठे,ते खंधनेअनित्य पण कहीयें. ए रीतें षट् द्रव्यमां निश्चयव्यवहार नयें करी नित्यअनित्यनुं स्वरूप जाणवुं.

७९५ शिष्यः—ए ठ द्रव्यमां कारण केटलां अने अकारण केटलां ?

गुरुः—ठ द्रव्यमां पांच द्रव्यने एक जीव द्रव्य ते अकारण ठे, अने जीव द्रव्यने पांचे द्रव्य, कारणरूप जाणवां. जेम के जीव कर्त्ता, अने तेने धर्मास्तिकाय कारण मध्युं, तेवारें जीवने चालवा हालवारूप कार्य थयुं, तेमज जीव कर्त्ता तेने अधर्मास्तिकाय कारण मध्युं, तेवारें जीवने स्थिर रहेवारूप कार्य नीपन्युं, तेमज जीव कर्त्ता, अने तेने आकाशास्तिकाय कारण मध्युं, तेवारें जीवने अवगाहनारूप कार्य नीपन्युं. तेमज जीव कर्त्ता, तेने पुज्जलास्तिकाय कारण मध्युं, तेवारें जीवने समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ लेवा, अने समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ खेरवारूप कार्य नीपन्युं. तेमज जीव कर्त्ता अने तेने काल द्रव्य कारण मध्युं, तेवारें जीवने नवा पुराणा वर्त्तनारूप कार्य नीपन्युं, ए रीतें षट् द्रव्यमां जीवने पांचे द्रव्य, कारणरूपें जाणवां अने जीव पोतें अकारण ठे.

७९६ शिष्यः—ए ठ द्रव्यमां (कर्त्ता केण) कर्त्ता केटला अने अकर्त्ता केटला ?

गुरुः—निश्चय नयें करी ठए द्रव्य पोतें पोताना स्वरूपना कर्त्ता ठे, अने व्यवहारनयें करी अनेक नयनी अपेक्षायें जोतां तो एक जीव द्रव्य कर्त्ता अने पांच द्रव्य अकर्त्ता जाणवां, ते आवी रीतेंः— जे व्यवहार नयना ठ जेद ठे,तिहां प्रथम शुरुव्यवहारनयें करी जीव, शुरु निर्मल, कर्मथकी रहित एवुं पोतानुं स्वरूप नीपजाववुं तेनो कर्त्ता जाणवो, एटले जे जे आगलां गुणगणानुं ठोडवुं अने उपरलां गुणगणानुं लेवुं तेने शुरुव्यवहारनयें कर्त्ता कहीयें. एटले पहेले गुणगणे अनंतानुबंधियानी

ચોકઢી હતી, તે સ્વપાત્રી અને ચોથે ગુણઠાણે આવ્યો, તેવારે જીવને ઇક સ મકેત ગુણ નિરાવરણ થયો અને અપ્રત્યાલ્યાનીની ચોકઢી સ્વપાત્રી, તેવારે પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ ગુણ પામ્યો, તથા પ્રત્યાલ્યાનીની ચોકઢી સ્વપાત્રી, તેવારે ઢઠે સાતમે ગુણઠાણે સર્વવિરતિ ગુણ પામ્યો, તથા સર્વ ક ષાય ક્ષય થયા, તેવારે અગીયારમે, બારમે, ગુણઠાણે પહોંચી રાગ ઢેષ રૂપ મોહનીય કર્મ સ્વપાત્રી, બારમે ગુણઠાણે ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરી તેરમે ગુણઠાણે કેવલજ્ઞાન પામ્યો. ઇ રીતે જેમ જેમ પૂર્વલાં ગુણઠાણાં ઢોડવું અને ડપરલા ગુણઠાણાં લેવું તેને શુદ્ધ વ્યવહાર નય કહીયે. ઇટ લે જીવ જેમ જેમ કર્મરૂપ અશુદ્ધતાને ટાલે, અને ગુણરૂપ શુદ્ધતાને નીપજા વે, તે શુદ્ધવ્યવહાર નય જાણવો. હવે વીજા અશુદ્ધવ્યવહારનયે કરી જીવ માં અજ્ઞાન, રાગ, ઢેષ, અનાદિકાલના શત્રુ થઈ લાગા ઢે, તેણે કરી જીવ માં અશુદ્ધપણું જાણવું. ઇ અશુદ્ધતાની ચિકાશે કરી જીવને સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ દલીયાં સત્તાયે લાગે ઢે, ઇ અશુદ્ધતા અનાદિની જાણવી. ઇ અશુદ્ધ વ્યવહારનયે જીવ કર્તા, તેનું સ્વરૂપ કથું. હવે ત્રીજા શુજ વ્યવહારનયે કરી જીવ, દાન, શીલ, તપ, જાવના, પૂજા, પ્રજાવના, સેવા, જક્તિ, સાહમ્મીવાત્સલ, વિનય, વૈયાવચ્ચ, ડપકાર, કરુણા, દયા, યજ્ઞા, મી હું મનોહર વચન વોલવું, સર્વ જીવનું રૂઢું ચિંતવવું, ઇ આદિ અનેક પ્રકારની જીવને શુજ કરણી જાણવી. ઇ શુજ વ્યવહારનયે જીવ કર્તા કહીયે. હવે ચોથા અશુજવ્યવહાર નયે કરી જીવ, ક્રોધ, માન, માયા, લોજ, વિષય, કષાય, નિડ્રા, વિકથા, હાસ્ય, વિનોદ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ચાઢી, મૂર્છા, મમતા, હિંસા, મૃષા, અદત્ત, મૈથુન, પરિગ્રહ, ઇ આદિ અનેક પ્રકારની જીવને અશુજકરણી કહીયે, ઇ અશુજ વ્યવહારનયે જીવ, કર્તા જાણવો. હવે પાંચમા ડપચરિતવ્યવહાર નયે કરી જીવ, ધન, કુટુંબ, પરિવાર, હાટ, ઘર, વસાર, ગામ, ગરાસ, દેશ, જાકરરૂપ, દાસ, દાસી, વાણોતર, રાજ, રૂઢિ, ક્ષેત્ર, સલાં, વાઢી, વન, આરામ, કૂવા, વાવ્ય, સરોવર, નવાણ, ઇ આદિ અનેક પ્રકારની વસ્તુ તે પોતાથકી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી ઢે, તેને જીવ અજ્ઞાનપણે પોતાની કરી જાણે ઢે, તેને માહારું માહારું કરતો ફ રે ઢે, ઇટલે તેના પાપનો અધિકારી થાય ઢે, ઇ રીતે ડપચરિત વ્યવહાર નયે જીવને કર્તા જાણવો. હવે ઢઠા અનુપચરિત વ્યવહારનયે કરી જીવ,

शरीरादिक परवस्तु जे पोताना स्वरूपथकी प्रत्यक्षपणे जुदी ठे, पण पारिणामिक जावें लोलीञ्चूतपणे एकठी मली रही ठे, तेने जीव, पोता नी करी जाणे ठे. पण एवां शरीर तो अनंती वार कस्यां अने अनंती वार मूक्यां, तथापि अज्ञानपणे तेने पोतानां करी जाणे ठे, तेने वास्ते अनेक प्रकारें हिंसादि पाप करी पुष्ट करे ठे, ए रीतें अनुपचरित व्यवहारनयेंकरी जीव कर्त्ता जाणवो. ए ठ प्रकारें व्यवहार नयने मतें जीवुं कर्त्तापणुं देखाड्युं, एम ठ ड्रव्यमां कर्त्ता अकर्त्ता पणानुं स्वरूप जाणवुं.

७९७ शिष्यः—ए ठ ड्रव्यमां (सर्वगयश्यर के०) सर्वगत एटले सर्वव्यापी ड्रव्य केटलां अने ते थकी इतर एटले देश व्यापी ड्रव्य केटलां पामीयें ?

गुरुः—ठ ड्रव्यमां एक आकाशड्रव्य सर्वलोकालोकव्यापी ठे अने पांच ड्रव्य, देश व्यापी जाणवां. कारण के धर्मास्तिकाय असंख्यातप्रदेशी लोकव्यापी जाणवुं अने अधर्मास्तिकायड्रव्य पण असंख्यातप्रदेशी लोकव्यापी जाणवुं. तथा कालड्रव्य गणितकाल ते अढीद्वीप व्यापी जाणवुं. तथा जीवड्रव्य पण लोकव्यापी जाणवुं. एटले जेटला लोकाकाशना प्रदेश ठे, ते टला निगोदना गोला ठे, अने एकेक गोलांमां असंख्याती निगोद रही ठे, ते एकेकी निगोदमां अनंता जीव रहा ठे, माटे जीवड्रव्य लोकव्यापी जाणवुं. तथा पुञ्जलड्रव्य पण एकेक जीवने सत्तायें अनंता कर्मरूप पुञ्जल परमाणुआ लागा ठे, तथा ते थकी बीजा बूटा लोकव्यापी पुञ्जलपरणुआ पण अनंता ठे, ते सर्वलोक व्यापी ठे. ए रीतें ए पांच ड्रव्य देशव्यापी जाणवां, अने एक आकाशास्तिकायड्रव्य लोकालोकव्यापिअनंतप्रदेशी ते सर्वव्यापी जाणवुं. ए ठ ड्रव्यमां सर्व व्यापी तथा देश व्यापीनुं स्वरूप कळुं.

७९८ शिष्यः—ए ठ ड्रव्य (अप्रवेसा के०) अप्रवेशी एटले एक क्षेत्रें ठ ड्रव्य जेलां मली रह्यां ठे, पण कोइ एक बीजांमां प्रवेश करी जली जातांनथी अने एक बीजानुं कोइ कोइनुं काम पण करतां नथी तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—जेम कोइ एक डुकानमां पांच वाणोतर रहेता होय, ते सर्वे पोत पोताना ह्वाला प्रमाणें काम करता जाय, अने सहु सहुनी मर्यादांमां चाले, तेम इहां एक क्षेत्रें ठ ड्रव्य जेलां रह्यां ठे, पण सहु पोतपोतानुं काम करे ठे. अने पोत पोतानी मर्यादांमां वत्तें ठे, पण निश्चयनयें करी कोइ एक

બીજામાં માંદોમાંદે જલતાં નથી, માટે અપ્રવેશી જાણવા. એ પરમાર્થ છે. એ રીતે ષટ્કાવ્યનું સ્વરૂપ બાર જાંગે કરી સામાન્યપ્રકારે જીવ્યજીવને જાણવું.

૮૦૦ શિષ્ય:-આગલ પન્નાવણાસૂત્રના પાઠમધ્યે તમે કહ્યું જે જીવ અજીવરૂપ ષટ્કાવ્યનું સ્પરૂપ સ્યાદ્વાદાદિ આઠ પદ્ધતિ કરી જાણવું. માટે તે આઠ પદ્ધતિ કયા, તેનાં નામ કહો ?

ગુરુ:-આઠ પદ્ધતિ તે એક, અનેક, નિત્ય, અનિત્ય, સત્ય, અસત્ય, વક્તવ્ય, અવક્તવ્ય, એ પ્રત્યેક કાવ્યમાં આઠ પદ્ધતિ કરતાં ષટ્કાવ્યમાં અઢતાલીશ પદ્ધતિ થયા

૮૦૧ શિષ્ય:-એ ષટ્કાવ્યમાં એક અનેક પદ્ધતિ કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:-એ ષટ્કાવ્યને એક પણ કહીયે અને અનેક પણ કહીયે કેમ કે ધર્મ, અધર્મ, એ બે કાવ્ય સંધરૂપ લોકાકાશ પ્રમાણે એક છે અને એના ગુણ પર્યાય પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા પર્યાય અનંતા અને પ્રદેશ અસંખ્યાતા જાણવા. હવે આકાશાસ્તિકાવ્યકાવ્ય પણ સંધરૂપ લોકાલોકપ્રમાણે એક છે અને ગુણપર્યાય પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા, પર્યાય અનંતા અને પ્રદેશ પણ અનંતા જાણવા. એ રીતે ત્રણ કાવ્યમાં એક અનેક પદ્ધતિ કહો. હવે શેષ ત્રણ કાવ્યમાં એક અનેકપણું દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ કાલકાવ્યનો વર્તમાનરૂપ ગુણ એક જાણવો અને ગુણપર્યાય તથા સમય અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા છે, પર્યાય અનંતા છે, અને સમય પણ અનંતા જાણવા, કેમ કે અતીતકાલે અનંતા સમય વહી ગયા અને અનાગતકાલે અનંતા સમય આગલ આવશે, તથા વર્તમાન કાલ એક સમય માત્ર જાણવો. હવે પુન્નલાસ્તિકાવ્ય કાવ્યમાં એક અનેક પદ્ધતિ કહે છે. પુન્નલકાવ્યના પરમાણુઆ અનંતા છે તે એકેક પરમાણુઆમાં અનંતા ગુણપર્યાય રહ્યા છે, એ બોલ અનેક છે, પણ સર્વ પરમાણુઆમાં પુન્નલપણું એક સરખું છે, તેથી એક છે. હવે જીવકાવ્યમાં એક, અનેકપણું કહે છે. લોકમાં જીવ અનંતા છે, એકેકજીવના અસંખ્યાતા, અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને એકેક પ્રદેશો અનંતા ગુણ રહ્યા છે, તથા એકેક ગુણમાં અનંતા અનંતા પર્યાય છે અને પર્યાય પર્યાયમાં ધર્મ અનંતો છે, એ સર્વ બોલ અનેકપદ્ધતિના દર્શાવનારા છે, અને સંગ્રહનયે કરી જીવપણું સર્વમાં એક સરખું છે, માટે એકપદ્ધતિ છે.

હાં શિષ્ય પૂછે છે કે જો એમ સર્વજીવ એક સરખા છે તો એકજીવ સિદ્ધસ્વરૂપી પરમાનંદ સુખમય દેખાય છે, અને બીજા સંસારી જીવ કર્મ

વશે પડ્યાથકા ડુઃખી દેસાય છે, તેણે કરી સર્વજીવ, જૂદા જૂદા લાગે છે, તેનો શ્યો પરમાર્થ ? તેવારે ગુરુ કહે છે; કે નિશ્ચય નયેં કરી સર્વે જીવ, સત્તાયેં સિદ્ધસમાન છે, તેથીજ સર્વ જીવ કર્મે સ્વપાવી સિદ્ધિ વરે છે, તેણે કરી સર્વ જીવની સત્તા એક સરખી જાણવી માટે સરખા છે.

શિષ્ય:—સર્વે જીવ, સિદ્ધ સમાન કહો છો તેવારે અજ્ઞવ્ય જીવ પણ સિદ્ધસમાન થયા, તો અજ્ઞવ્ય જીવ કેમ મોઢેં જતા નથી ?

ગુરુ:—અજ્ઞવ્યનો સ્વજ્ઞાવ એવોજ છે, જે સંસારમાં ફરતાં કદાચિત્ કારણ સામગ્રી મલે, તો પણ અજ્ઞવ્યને પરાવર્તન ધર્મ નથી, તેણે કરી સિદ્ધ થતા નથી, પણ જ્ઞવ્ય જીવને પરાવર્તન ધર્મ છે માટે તેને કારણ સામગ્રી મલવા થી પૂર્વજ્ઞાવને પલટાવી ગુણશ્રેણી ચઢી સર્વ કર્મને ચૂર્ણ કરી સિદ્ધિ પદ વરે છે. અને સર્વ જીવના આઠ રુચક પ્રદેશ મુખ્ય છે, તે નિશ્ચયનયેં કરી જ્ઞવ્ય અજ્ઞવ્ય બેહુના સિદ્ધ સમાન છે, તેણે કરી સર્વ જીવની સત્તા એક સરખી છે, કેમ કે એ આઠ રુચક પ્રદેશને કર્મ લાગતાં નથી, તેની આચારાંગસૂત્ર ની ટીકામાં સાચ છે. એ રીતેં ષટ્ દ્રવ્યમાં એક અનેક પદ્ધતિ સ્વરૂપ કહ્યું.

૭૨૪ શિષ્ય:—ષટ્ દ્રવ્યમાં નિત્ય અનિત્ય પદ્ધતિ કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—ઠ દ્રવ્ય નિત્ય પણ કહેવાય અને અનિત્ય પણ કહેવાય, તે આવી રીતેં કે ધર્માસ્તિકાયના અરૂપી, અચેતન, અક્રિય અને ચલણસહાય એ ચાર ગુણ તથા પર્યાયમાં ધર્માસ્તિકાયનો સંધ, એ પાંચ નિત્ય જાણવા, અને દેશ, પ્રદેશ તથા અગુરુલઘુ એ ત્રણ પર્યાય ધર્માસ્તિકાયના અનિત્ય જાણવા તથા અધર્માસ્તિકાયના અરૂપી અચેતન, અક્રિય અને ચિર સહાય એ ચાર ગુણ તથા પર્યાયમાં અધર્માસ્તિકાયનો સંધ, એ પાંચ નિત્ય જાણવા, અને દેશ, પ્રદેશ તથા અગુરુલઘુ, એ ત્રણ પર્યાય અનિત્ય જાણવા. તથા આકાશાસ્તિકાયના અરૂપી, અચેતન, અક્રિય અને અવગાહક, એ ચાર ગુણ તથા પર્યાયમાં આકાશાસ્તિકાયનો સંધ, એ પાંચ નિત્ય જાણવા, અને દેશ, પ્રદેશ, તથા અગુરુલઘુ, એ ત્રણ પર્યાય અનિત્ય જાણવા, તેમજ કાલ દ્રવ્યના અરૂપી, અચેતન, અક્રિય, અને નવાપુરાણા વર્તના લક્ષણ એ ચાર ગુણ નિત્ય જાણવા, તથા અતીત અનાગત, વર્તમાન અને અગુરુ લઘુ એ ચાર પર્યાય અનિત્ય જાણવા. તથા પુન્નલ દ્રવ્યના રૂપી, અચેતન સક્રિય અને ગલણ પૂરણ મિલણ વિચરણ એ ચાર ગુણ નિત્ય જાણવા.

તથા વર્ણ, ગંધ, રસ, ફરસ, અગુરુ લઘુસહિત એ ચાર પર્યાય પુજ્જલદ્રવ્યના અનિત્ય જાણવા, તથા જીવદ્રવ્યના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ ચાર ગુણ અને અવ્યાવાધ, અમૂર્તિક તથા અનવગાહ એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય જાણવા તથા એક અગુરુલઘુ પર્યાય, જીવનો અનિત્ય જાણવો. એ રીતે ષટ્ દ્રવ્યમાં નિત્ય અનિત્ય પદ્ધતિનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૮૩૬ શિષ્ય:-ષટ્ દ્રવ્યમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયું ?

ગુરુ:-ઢણ દ્રવ્ય, સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજાવપણે (સત્ કેળ) ઠતા છે, અને પરદ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ તથા પરજાવ પણે (અસત્ કેળ) અઠતા છે. હવે એ ઢ દ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્યાદિક ચારપણું દેખાડે છે. પ્રથમ ધર્માસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે ચલણસહાય ગુણ તથા અધર્માસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે સ્થિરસહાય ગુણ, તથા આકાશાસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે અવગાહક ગુણ, તથા કાલનું સ્વદ્રવ્ય તે નવા પુરાણા વર્તના લક્ષણગુણ, તથા પુજ્જલાસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે પૂર્ણગલન ગુણ, અને જીવનું સ્વદ્રવ્ય તે જ્ઞાનાદિ ચેતના લક્ષણ ગુણ, એ ઢ દ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્યપણું કહ્યું. હવે સ્વદેત્રપણું દેખાડે છે. ઇટલે સ્વદેત્રે પ્રદેશ ઘણા છે, માટે ઢણ દ્રવ્યમાં સ્વદેત્રપણું કહે છે. તિહાં પ્રથમ ધર્મ અને અધર્મ, એ બે દ્રવ્યના સ્વદેત્રે અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. તથા આકાશ દ્રવ્યના સ્વદેત્રે અનંતા પ્રદેશ જાણવા, તથા કાલ દ્રવ્યનો સ્વદેત્રે એક સમય જાણવો, તથા પુજ્જલદ્રવ્યનો સ્વદેત્રે એક પરમાણુ, એવા અનંતા પરમાણુઓ જાણવા. તથા જીવદ્રવ્યના સ્વદેત્રે એક જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. એ રીતે ઢ દ્રવ્યમાં સ્વદેત્રપણાનો વિચાર જાણવો, હવે ઢ દ્રવ્યમાં સ્વકાલપણું દેખાડે છે. ઢણ દ્રવ્યમાં પોત પોતાનો સ્વકાલ તે અગુરુલઘુ પર્યાયનો જ વર્તે છે. હવે ઢણ દ્રવ્યમાં સ્વજાવપણું દેખાડે છે (સ્વજાવ કેળ) ગુણ પર્યાય, તે ઢણ દ્રવ્યમાં પોત પોતાને સ્વજાવે ગુણ પર્યાય રહ્યા છે. તે સ્વજાવપણું જાણવું. એમ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં પોતાનું સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજાવપણાનો સંબંધ છે, પણ બીજા પાંચ દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિક ચારનો તેમાં સંબંધ નથી. તેમજ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં પોતાનો સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વજાવપણાનો સંબંધ છે, પણ બીજા પાંચ દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિક ચારનો સંબંધ તેમાં નથી, તેમજ આકાશાસ્તિકાયમાં, કાલમાં, પુજ્જલમાં અને જીવમાં એ સર્વમાં પોત પોતાનું સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ અને

સ્વજ્ઞાવ પણાનો સંબંધ છે, પણ બીજા પાંચ દ્રવ્યનાં સ્વદ્રવ્યાદિક ચારનો તેમાં સંબંધ નથી. એમ ઠ દ્રવ્ય સ્વગુણે કરી સત્ છે, અને પરગુણે કરી અસત્ જાણવાં. જે દ્રવ્ય તે ગુણ પર્યાયવંત હોય, એટલે અનેક પર્યાય તે દ્રવ્ય કહીયે, અને સ્વદ્રવ્યનું આવર્તપણું તે ક્ષેત્ર કહીયે. તથા ઉત્પાદ વ્યયની વર્તના તે કાલ કહીયે, તથા વિશેષ ગુણ પરિણતિ તે સ્વજ્ઞાવ પરિણતિ જાણવી, એટલે પર્યાય પ્રમુખ તે સ્વજ્ઞાવ કહીયે. એ રીતે ઠ દ્રવ્યના સ્વરૂપમાં સત્ અસત્ પણાનો વિચાર જાણવો.

૮૪૭ શિષ્ય:—ઠ દ્રવ્યમાં વક્તવ્ય અવક્તવ્ય પણાનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

ગુરુ:—ઠ દ્રવ્યમાં (વક્તવ્ય કે) વચનથી કહેવાય એવા પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં અનંતા ગુણ પર્યાય વક્તવ્ય છે, અને ઠ દ્રવ્યમાં (અવક્તવ્ય કે) વચનથી કહ્યા ન જાય, એવા અનંતા ગુણ પર્યાય અવક્તવ્ય છે, તેનું સ્વરૂપ કહે છે. શ્રી તીર્થંકર જગવાને સર્વ જ્ઞાવ પ્રત્યક્ષ પણે દીઠા, તેને અનંતમે જાગે વક્તવ્યા એટલે પ્રરૂપ્યા અને જે શ્રી તીર્થંકર જગવાને પ્રરૂપ્યા, તેનો અનંતમો જાગ શ્રી ગણધર દેવે જાણ્યો તે સૂત્રમાં ગુંથ્યો છે, અને જે સૂત્રમાં ગુંથ્યો, તેને અસંખ્યાતમે જાગે હમણાં આગમ વર્તે છે, એ ઠ દ્રવ્યમાં વક્તવ્ય અવક્તવ્ય પદ્ધતું સ્વરૂપ જાણવું. એ રીતે ઠ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ આઠ પદ્ધતે જાણે, તેને સમકેતી કહીયે.

અત્ર સૂત્રપાઠઃ ॥ ગાથા ॥ જીવાઈસદ્દહણં, સમ્મતં એસ અઙ્ગમો નાણં ॥ તહેવ સયા રમય, ચરથી એસો હુમુક્કપહો ॥૧॥ અર્થ:—જીવાદિક ઠ દ્રવ્ય જે જેહવા છે, તે તેવા ગુણ પર્યાય સહિત જાણે અને નિત્ય અનિત્ય પણે સમય સમય પલટાય છે, તે સર્વદે, તેને સમકેતી જાણવા. એ રીતે ઠ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણી તેમાંથી પાંચ અજીવ દ્રવ્યને ઢાંચી ને એકજ જીવના સ્વગુણમાં સ્થિર થઈ રમણ કરવું, તેને ચારિત્ર કહીયે.

હવે પ્રથમ સમકેત શુરુ કરવું જોઈયે, માટે સમકેતનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. નવ તત્ત્વમાં મોક્ષનું કર્તા જીવતત્ત્વ છે, અને સંવર તથા નિર્જીરા એ બે ગુણ છે, તે મોક્ષના ઉપાદાન કારણ છે, તથા દેવ અને ગુરુ એ બે ઉપકારી છે, તે મોક્ષના નિમિત્તકારણ જાણવાં. એ રીતે જીવ, સંવર, નિર્જીરા અને મોક્ષ, એ ચાર ઉપાદેય છે, એટલે આદરવા યોગ્ય છે, અને શેષ પાંચ તત્ત્વ હેય છે, એટલે ઢાંચવા યોગ્ય છે, એવા જે પરિણામ તે સમકેત જ્ઞાન કહીયે, એ

વા સમકેત જ્ઞાનેં કરી જહું થાય, શ્રી અનુયોગ દ્વારમાં કહું છે ॥ ગાથા ॥
નાણહમિ ગિણ્હિયવે, અગિણ્હિયવે ચ દ્વઃ અહમ્મિ ॥ જશ્ય વમે વર્ણ્ય જો, સો
ઊવણ્સો નર્ત નામ ॥૧॥ અર્થ:-જ્ઞાન તે શું? જે ઢ ડ્રવ્યનું સ્વરૂપ નિત્યાનિત્યા
દિ આઠ પદોં કરી જેવું છે, તેવું જાણીને તેમાં જે લેવા યોગ્ય હોય તે લીધે
અને ઠાંઠવા યોગ્ય હોય, તે ઠાંકે, એવો જે ઉપદેશ, તે નવ ઉપદેશ કહીયેં,

વહી શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં સમકેતની દશ રુચિ કહી છે. તેનાં ના
મ કહે છે. એક નિઃસર્ગરુચિ, વીજી ઉપદેશરુચિ, ત્રીજી આજ્ઞારુચિ, ચો
થી સૂત્રરુચિ, પાંચમી શ્રદ્ધારુચિ, ઠઠી સંકેપરુચિ, સાતમી અગ્નિગમ
રુચિ, આઠમી વિસ્તારરુચિ, નવમી ક્રિયારુચિ, અને દશમી ધર્મરુચિ. એ
દશ રુચિનું જે જીવને જ્ઞાન થયું હોય, તેહને દ્વાયિક સમકેતી જાણવો.
માટે હવે એ દશ રુચિનું સ્વરૂપ શિષ્યને જાણવા સારું સંકેપથી કહે છે.

૫૪૯ પ્રથમ નિઃસર્ગરુચિ તે જે નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી નૈગમાદિ સાત
નયેં કરી, નામાદિ ચાર નિક્ષેપે કરી, જીવ અજીવરૂપ નવતત્ત્વ ષટ્ ડ્રવ્ય
નું સ્વરૂપ જાણે, તેમાં આશ્રવરૂપ પાંચ તત્ત્વ તે ઉપર ત્યાગબુદ્ધિ તથા સં
વર નિર્જ્જારારૂપ શુદ્ધ ગુણ તેનું આદરવું કરે, તથા શ્રી વીતરાગ પ્રાપ્તિ જે
નવતત્ત્વ ષટ્ ડ્રવ્યરૂપ તેનું સ્વરૂપ, ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને પ્રાવચ્છી જાણે,
તથા નામાદિચારનિક્ષેપે કરી સર્વ વસ્તુનું પ્રમાણ કરે, તે નિઃસર્ગરુચિ કહીયેં

૫૫૦ વીજી ઉપદેશરુચિ તે ઇહીજ નવ તત્ત્વ, ષટ્ ડ્રવ્યને ગુરુના ઉપ
દેશથી જાણીને સર્વદે, પ્રતીતિ કરે, તેનું સ્વરૂપ જાણવાને ઘણી રુચિ રાખે,
તે ઉપદેશરુચિ.

૫૫૧ ત્રીજી આજ્ઞારુચિ, તે જેના રાગ, દ્વેષ અને મોહ, ક્રોધ થઈ ગયા છે
અને જેનું અજ્ઞાન મટી ગયું છે, એવા શ્રીઅરિહંતદેવ તેણે જે આજ્ઞા કરી, તે
પ્રમાણ કરે, તેમાં કાંઈ પણ શંકા સંદેહ ન આણે, તે આજ્ઞારુચિ જાણવી.

૫૫૨ ચોથી સૂત્રરુચિ, તે આગમસૂત્ર, નિર્યૂત્તિ, પ્રાણ્ય, ચૂર્ણિ અને ટીકા, એ પં
ચાંગીનાં વચન માને, આગમસૂત્ર જાણવાની ઇચ્છા રાખે, તે સૂત્રરુચિ જાણવી.

૫૫૩ પાંચમી શ્રદ્ધારુચિ, તે શ્રીજગવતી તથા નંદીસૂત્રમાં આ પ્રમાણે
ગાથા છે ॥ સુત્તઢોં યહુ પઢમો, વીઢ નિજ્જુત્તિ મિસ્સઢ જણિઢ ॥ તદ્ધઢ ય
નિરવિસેસો, એસ વિહિ હોઈ અણુઢગો ॥૧॥ તથા અનુયોગ દ્વારમાં નિર્યૂત્તિ
અનુગમ કહ્યો છે, તથા સમવાયાંગમાં “સન્નિયુત્તાપ” इत्यादिक ઘણી

સાચો ઠે તે માટે જે પુરુષ પંચાંગી માને તે આરાધક ઠે તેથી પંચાંગીની શ્રદ્ધા રાખવી તે શ્રદ્ધારુચિ જાણવી.

૮૫૪ ઠઠી અગ્નિગમરુચિ તે સૂત્ર સિદ્ધાંત અર્થ સહિત જાણે, તથા અર્થવિચાર સુણવાની જાણવાની જેને ઘણી ચાહના હોયે, તેને અગ્નિગમરુચિ જાણવી.

૮૫૫ સાતમી વિસ્તારરુચિ, તે ઠ ડ્રવ્યને જાણે, ઠ ડ્રવ્યના પ્રદેશ જાણે, ગુણ જાણે, પર્યાય જાણે, નામ, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ, ડ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવ, સાત નય, ચાર નિદેષા, ઠ કારક, પ્રમાણ, પાંચ સમવાય, ડ્રવ્યાસ્તિ ક દશ નય, પર્યાયાસ્તિક ઠ નય, કર્તા, કારણ, કાર્ય, નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ, અપવાદ, હેય, કેય, ઉપાદેય, ચતુષંગી, ત્રિજંગી, સત્ત્રંગી, અનેકજંગી, ૯ રીતે નયપ્રમાણ સહિત નવતત્ત્વ તથા ઠ ડ્રવ્યને સર્વહે, તે વિસ્તારરુચિ જાણવી.

૮૫૬ આઠમી ક્રિયારુચિ કહે ઠે. રત્નત્રયી જે જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રરૂપ આત્મસત્તા ઠે, તે નિવારણ કરવા સારુ તપ, જપ, વિનય, વૈય્યાવચ્ચ, જ ક્તિ, વ્રત, પચ્ચરુક્ષાણ, સમિતિ ગુત્તિરૂપ ચરણસિત્તરી, કરણસિત્તરીને ગુણે કરી સહિત ॥ ગાથા ॥ વય સમણ ધમ્મ સંજમ, વેયાવચ્ચં ચ વંજ ગુત્તીઝ ॥ નાણાઙ્ગ તિયં તવ કો, હ નિગ્ગહાઙ્ગં ઇચરણ મેયં ॥ ૧ ॥ અર્થ:—પાંચ વ્રત તથા દશ પ્રકારે શ્રમણધર્મ, પાલે, સત્તર જોડે સંયમ આરાધે, દશ પ્રકારનું વૈય્યાવચ્ચ કરે, નવ વાડે બ્રહ્મચર્ય પાલે, ત્રણ ગુત્તિને આદરે, રત્નત્રયીને આરાધે, વાર પ્રકારના તપને આદરે, ક્રોધાદિક ચાર કષાયનો નિગ્રહ કરે, ૯ ચરણસિત્તરીના સીત્તર જોડ જાણવા. હવે કરણસીત્તરી કહે ઠે ॥ ગાથા ॥ પિંરુવિસોહી સમિઙ્ગ, જવણા પહિમાય ઇંદિય નિરોહો ॥ પહિલેહણ ગુત્તી ઝ, અગ્નિગ્ગહો ચેવ કરણં તુ ॥ ૨ ॥ અર્થ:—ચાર પ્રકારનો પિંરુ સૂજતો લીયે, ઇંદ્રિયાસમિતિ પ્રમુખ પાંચ સમિતિ પાલે, અનિત્યાદિ વાર જાવના જાવે, સાધુની વાર પ્રતિમા વહે, પાંચ ઇંદ્રિયનો નિરોધ કરે, પચ્ચીશ પહિલેહણ ઉપયોગ સહિત કરે, ત્રણ ગુત્તિ પાલે, તથા ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવ, ૯ ચાર પ્રકારે અગ્નિગ્રહ કરે, નિશ્ચયથકી ૯ કરણસિત્તરીના સીત્તર વોલ પાલે, ૯ રીતે ચરણસીત્તરી અને કરણસીત્તરીના ગુણે કરી જે સહિત હોય અને આત્મધર્મથી રુચિ ઘણી હોય, તે જીવ ક્રિયારુચિવંત જાણવો. ૮૫૭ નવમી સંક્ષેપરુચિ તે અર્થમાં તથા જ્ઞાનમાં થોડું કહ્યાથી પણ ઘણું જાણે, કુમતિમાં ન પડે, જૈનમતમાં અંતરંગ પ્રતીતિ માને, તેને સંક્ષેપરુચિ હોય.

૮૫૮ દશમી ધર્મરુચિ તે પંચાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ જાણવે કરી શ્રુતજ્ઞાનને સંપ્નાવેં.અંતરંગ નિશ્ચયનયને સત્તાને સર્વદે,દટલે વસ્તુગતેં અનંતો ધર્મ રહ્યો છે,તેને નિરાવરણ પ્રગટ કરવાની રુચિજેને હોય તેને ધર્મરુચિ જીવ કહીયેં. ૯ રીતેં દશ રુચિનું સ્વરૂપ જાણે, તેને ક્ષાધિકસમકેતી કહીયેં.

હવે વહી ઠ ડ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણવાને અર્થેં એકેક ડ્રવ્યમાં ઠ ઠ સામાન્યગુણ છે,તેનાં નામ કહે છે. એકઅસ્તિત્વ તે અસ્તિપણું, બીજું વસ્તુત્વ તે વસ્તુપણું,ત્રીજું ડ્રવ્યત્વ તે ડ્રવ્યપણું,ચોથું પ્રમેયત્વ તે પ્રમેયપણું, પાંચમું સત્ત્વ તે સત્ત્વપણું, ઠડું અગુરુલઘુત્વ, તે અગુરુલઘુ પણું. ૯ ઠ ગુણ જાણવા.

૮૬૪ તિહાં પ્રથમ અસ્તિપણું કહે છે. ૯ ઠ ડ્રવ્ય પોતાના ગુણ પર્યાય અને પ્રદેશે કરીને અસ્તિ છે,તેમાં પાંચ ડ્રવ્ય અસ્તિકાય જાણવા. અને એક કાલડ્રવ્યમાં અસ્તિકાયપણું નથી, જે કારણે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને જીવ, ૯ ચાર ડ્રવ્યના અસંખ્યાતા પ્રદેશ મલી લંધ થાય છે અને પુજ્જલમાં પણ લંધ થવાની શક્તિ છે, તેથી પાંચે ડ્રવ્ય અસ્તિકાય જાણવાં. અને કાલનો સમય જે છે તે કોઈ બીજા સમયથી મલતો નથી,દટલે એક સમય વિણસે છે, અને તે પઠી બીજો સમય આવે છે, તેણેં કરી કાલડ્રવ્ય અસ્તિકાય ન કહેવાય, અને પાંચ ડ્રવ્ય અસ્તિકાય કહેવાય.

૮૭૦ હવે ઠ ડ્રવ્યમાં વસ્તુ પણું દેખાડે છે. વસ્તુત્વ તે ઠ ૯ ડ્રવ્ય એકઠાં એક ક્ષેત્રમાં ખેલાં રહ્યાં છે,જે કારણેં આકાશરૂપ ક્ષેત્રના એક પ્રદેશમાં ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો છે,તથા અધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો છે,અને જીવ અનંતાના અનંતા પ્રદેશ રહ્યા છે, તથા પુજ્જલ પરમાણુઆ પણ તેમજ અનંતા રહ્યા છે,એમ એક આકાશ પ્રદેશમાં પાંચ ડ્રવ્ય રહ્યાં છે, તે સર્વે ડ્રવ્ય પોત પોતાની સત્તા લીધાં રહ્યાં છે, પણ કોઈ ડ્રવ્ય કોઈ ડ્રવ્ય માં નથી, ૯ ડ્રવ્યનેવિષે વસ્તુપણું જાણવું.

૮૭૬ હવે ૯ ઠ ડ્રવ્યમાં ડ્રવ્યપણું દેખાડે છે. ઠ ૯ ડ્રવ્ય પોત પોતાની ક્રિયા કરે છે, દટલે ધર્માસ્તિકાયમાં પોતાનો ચલણ સહાય ગુણ છે, તે ધર્માસ્તિકાયના સર્વ પ્રદેશમાં જાણવો. તે સદા કાલ જીવ પુજ્જલને ચાલ વારૂપ ક્રિયા કરે છે. ઇહાં શિષ્ય આશંકા કરે છે કે લોકને અંતેં સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં ધર્માસ્તિકાય છે, તે સિદ્ધના જીવને ચલણરૂપ ક્રિયા કેમ કરતો નથી ? તેનો ઉત્તર ગુરુ કહે છે. સિદ્ધના જીવ અક્રિય છે, તેથી

તે ચાલતા નથી, પણ તેહીજ ક્ષેત્રમાં સૂક્ષ્મનિગોદીઆ જીવ તથા પુજ્જલ પરમાણુઆ અનંતા રહ્યા છે, તેને ચાલવારૂપ ક્રિયા કરે છે, તથા અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય જીવ પુજ્જલને સ્થિરરાખવા રૂપ ક્રિયા કરે છે, તથા આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય સર્વ દ્રવ્યને અવગાહકરૂપ ક્રિયા કરે છે. અહીં શિષ્ય આશંકા કરે છે, કે અલોકમાં પણ આકાશ દ્રવ્યને અવગાહ શક્તિ તેવીજ છે, પણ તિહાં અવગાહના કેમ કરતો નથી? તેનો ઉત્તર ગુરુ કહે છે, અલોકમાં અવગાહક કોઈ દ્રવ્ય નથી એટલે કેને અવગાહ ક્રિયા કરે? તથા પુજ્જલ દ્રવ્ય મલવાવિખરવારૂપ પોતાની ક્રિયા કરે છે, તથા કાલ દ્રવ્ય પણ પોતાની વર્તનારૂપ ક્રિયા કરે છે, તથા જીવ દ્રવ્ય પણ જ્ઞાનલક્ષણ ઉપયોગ રૂપ ક્રિયા કરે છે, એ રીતે બધું દ્રવ્ય, પોતાને પારિણામિક પળે પોત પોતાની સત્તાની ક્રિયા કરે છે, તે દ્રવ્યત્વ જાણવું.

૫૫૨ હવે એ ઠ દ્રવ્યમાં પ્રમેયપણું કહે છે. જે વસ્તુનું પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયે. એટલે કેવલી જગવાન પોતાના જ્ઞાનથી જાણે છે જે ઠ દ્રવ્ય મહ્યાં છે, તે ઠ દ્રવ્યમાં પ્રમેયપણું છે, તે ઠ દ્રવ્યનું પ્રમાણપણું દેખાડે છે. ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય એક, અધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય એક, આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય એક, અને જીવદ્રવ્ય અનંતાં છે, તેની ગણતી કહે છે તેમાં સંઙ્ગી મનુષ્ય સંખ્યાતા છે, અસંઙ્ગી મનુષ્ય અસંખ્યાતા છે, નારકી અસંખ્યાતા છે, દેવતા અસંખ્યાતા, તિર્યચપંચેન્દ્રિય અસંખ્યાતા, વેન્દ્રિ અસંખ્યાતા, તેન્દ્રિ અસંખ્યાતા ચૌરિન્દ્રિય અસંખ્યાતા, પૃથ્વીકાય અસંખ્યાતા, અપ્કાય અસંખ્યાતા, તેજકાય અસંખ્યાતા, વાઇકાય અસંખ્યાતા, પ્રત્યેક વનસ્પતિ જીવ અસંખ્યાતા, એ સર્વ તેર બોલના જીવ જેલા કરીયે, તેથી સિદ્ધના જીવ અનંતા છે, અને સિદ્ધના જીવ કરતાં બાદર નિગોદના જીવ અનંતગુણા જાણવા. બાદરનિગોદ તે મૂલા, આદુ, નીલી હલદર, રતાલુ, પિંચાલુ, શકરકંદ, ગાજર, લસણ, સૂરણ, ગરમર પ્રમુખ કંદમૂલ છે, તે સૂઝના અગ્રજાગ જેટલું કંદમૂલ હોય, તેમાં પણ સર્વસિદ્ધના જીવ કરતા અનંતગુણા જીવ રહ્યા છે. એ રીતે બાદર નિગોદનો વિચાર જાણવો. અને સૂક્ષ્મનિગોદમાં તો વહી એ સર્વથી અનંતગુણા જીવ જાણવા, તેનો વિચાર કહે છે. જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે, તેટલા નિગોદીયા ગોલા છે, એ રીતે દેવચંદ્રજીકૃત આગમસારને મતે જાણવું અને બીજા આચાર્ય વહી એમ કહે છે કે જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે, તેને

અસંખ્યાતમે જાગે નિગોદીયા ગોલા છે, એ વાતનો નયની અપેક્ષાએ જોતાં પણ કોઈ નિકાલ સૂજતો નથી માટે એ વિચાર વહુશ્રુતગમ્ય છે.

હવે તે લોકાકાશના પ્રદેશનું માન કહે છે. એક તંડુલરૂપ શ્રેણીપ્રમાણે ક્ષેત્રમાંથી સમય સમય એક એક આકાશ પ્રદેશ કાઢતાં અસંખ્યાતી અવસર્પિણી અને ઉત્તસર્પિણી કાલ વહી જાય, એવા ચૌદ રાજલોકમાં આકાશ પ્રદેશ ઝર્યાં છે, તેટલા નિગોદીયા ગોલા લોકમાં જાણવા, અને એકેક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ જાણવી, તે એકેક નિગોદમાં વહી અનંતા જીવ રહ્યા છે, તેનું માન કહે છે. અતીત કાલ, અનંતો ઢેહારહિત ગયો, તેના સમય તથા અનાગતકાલ આગલ અનંતો આવશે, તેના સમય અને વર્તમાન કાલનો એક સમય, એ રીતે ત્રણે કાલના સમય લઈ ઝેલા કરીયે, તેને અનંતગુણા કરીયે, તેટલા જીવ, એક નિગોદમાં છે. એવી એક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ રહી છે. એ રીતે જીવની સૂક્ષ્મતા જાણવી. હવે તે એકેક જીવના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને એકેક પ્રદેશે અનંતી કર્મની વર્ગણાઈ લાગી છે, તે એકેક વર્ગણામાં અનંતા પુજ્જલ પરમાણુઆરહ્યા છે, એમ અનંતા પરમાણુઆ જીવને લાગા છે, અને જીવચક્રી રહિત વીજા હૂટા પરમાણુઆ તે વહી જીવોને લાગેલા પરમાણુઆથી પણ અનંતગુણા છે, અને એકેકા પરમાણુઆમાં અનંતો ઉત્પાદવ્યયરૂપ કાલ વહી ગયો અને પરમાણુઆ તેના તેહીજ છે, એ ઢ ડ્રવ્યનું માન સામાન્યપણે કહ્યું, તે પંક્તિ જીવને શ્રદ્ધામાં લાવવું. એ નિગોદનું સ્વરૂપ શ્રદ્ધામાં આવે, તેવારે સમકેતની પ્રાપ્તિ થાય. એવી રીતે ઢ ડ્રવ્યનું જે પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયે. જે પ્રમાણ કરવા યોગ્ય હોય તેને પ્રમેય કહીયે તે પ્રમેય ઢ ડ્રવ્ય છે તેનું જે પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયે.

વહી નિગોદનું સ્વરૂપ વિશેષરીતે સૂત્રપાઠે કરી દેલાહે છે ॥ ગાથા ॥ ગોલાય અસંસ્કિજ્ઞા, અસંસ્કનિગોદ્હૃદ્વહ્ગોલો ॥ ઇક્કિંમિ નિગોદે, અણંત જીવા મુણેયદ્વા ॥ ૧ ॥ અર્થ:-લોકમાં અસંખ્યાતા ગોલા છે, એકેક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ છે, એકેક નિગોદમાં અનંતા જીવ છે ॥ ગાથા ॥ સત્તરસ સમહિયાકિરિ, યગુણુયાણા મુદ્ધુત્ત ચુમ્મુજવા ॥ સગતીસસયતિહૂત્તર, પાણા પુણ શ્ચ મુદ્ધુત્તમિ ॥ ૨ ॥ અર્થ:-નિગોદીયાજીવ સંઙ્ઘીપંચેન્દ્રિય

મનુષ્યના એક શ્વાસોદ્વાસમાં સત્તર ઝવ ઝાઝેરા કરે છે, તેવા ઉદ્વાસ એક મુહૂર્તમાં ૩૭૭૩ થાય છે ॥ ગાથા ॥ પણસઠિ સહસ્ત્ર પણસય, ઠત્તીસા ઈગ મુહૂર્તં સુખુજવા ॥ આવલિયાણાં દોસય, ઢપ્પન્ના ઇગસુખુજવો ॥ ૩ ॥

અર્થ:-નિગોદીયા જીવ એકમુહૂર્તમાં ૬૫૫૩૬ ઝવ કરે છે, તે નિગોદનો એકઝવ ૧૫૬ આવલિકાનો છે એ સુલ્લકઝવનું પ્રમાણ છે ॥ ગાથા ॥ અઙ્ઙિ અણંતા જીવા, જેહિં ન પત્તો તસાઈ પરિણામો ॥ ઉવવઘંતિ ચયંવિ ચ, પુણો વિ તહેવ તહેવ ॥ ૧ ॥ અર્થ:- નિગોદમાં અનંતા જીવ એવા છે, કે જે જીવ ત્રસપણું કેવારેં પણ પામ્યો નથી અનંતો કાલ પૂર્વે વહી ગયો છે, વહી અનંતો કાલ આગલ જાશે તો પણ તે જીવ વારંવાર તિહાંજ ઉપજે છે અને તિહાંજ ચવે છે, તે એકેકી નિગોદમાં અનંતા જીવ છે.

હવે તે નિગોદના વે પ્રેદ છે. એક વ્યવહારરાશિ નિગોદ અને બીજા અવ્યવહારરાશિ નિગોદ, તિહાં જે જીવ, વાદર એકેંદ્રિયપણું અથવા ત્રસપણું પામીને પાઠા નિગોદમાં જઈ પડે છે, તે નિગોદીયા જીવ વ્યવહાર રાશિયા કહીયે. તથા જે જીવ, કોઈ કાલેં પણ નિગોદથી નીકલીને વાદર એકેંદ્રિયાદિકપણું પામ્યા નથી, તે જીવ, અવ્યવહારરાશિયા કહીયે. એ અવ્યવહાર રાશિ નિગોદમાં જવ્ય અને અજવ્ય, એવા બે જાતિના જીવ છે, એ સ્વરૂપ સર્વ શ્રીચુવનજાનુકેવલીના ચરિત્રની સાચેં લલ્યું છે. તથા જ્યાં મનુષ્ય પણા માંથી જેટલા જીવ કર્મ સ્વપાવી એક સમયમાં મોઢેં જાય છે, તેટલા જીવ તે સમયમાં અવ્યવહારરાશિ સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકલીને ઊંચા આવે છે. એટલે જો દશ જીવ મોઢા જાય તો દશ જીવ અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકલે, તિહાં કોઈ સમયેં તે જીવમાં જવ્યજીવ ઊંઠા નીકલે તો એક બે અજવ્ય જીવ નીકલે, પણ વ્યવહારરાશિ જીવમાં વધઘટ થાય નહીં, તેટલાના તેટલાજ રહે, એવા એ નિગોદના ગોલા લોકમાં અસંખ્યાતા છે, તે ઠંદિશિના આવ્યા પુજ્જલ આહારાદિ પળે લીધે છે, એ જે ઠંદિશિનો આહાર લીધે છે, તે સકલ ગોલા કહેવાય છે, અને જે લોકના અંતપ્રદેશેં નિગોદીયા ગોલા રહ્યા છે, તે ત્રણદિશિનો આહાર ફરસનાયેં લીધે છે, તે વિકલગોલા કહેવાય છે, એ સૂક્ષ્મનિગોદમાં એક સાધારણ વનસ્પતિના સ્થાવર સૂક્ષ્મજીવ છે, અને પૃથિવ્યાદિક ચાર પ્રમુખના સૂક્ષ્મજીવ જે લોકવ્યાપી છે, તે સર્વ પ્રત્યેક

હે, પરંતુ સાધારણપણું એક વનસ્પતિકાયમાંજ હે, પૃથિવ્યાદિક ચાર સ્થા
વરમાં નથી, એ સૂક્ષ્મનિગોદમાં અનંતું દુઃખ હે, તે દૃષ્ટાંતે કરી દેલાહે હે,
સાતમી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટાયુ તેત્રીશ સાગરોપમનું હે, તે તેત્રીશ સાગરોપમના
જેટલા સમય થાય, તેટલી વાર કોઈ જીવ સાતમી નરકમાં પૂર્ણ તેત્રીશ
તેત્રીશ સાગરોપમને આઠલે ડાળે, તેવારે તેને અસંખ્યાતા જવ નરકના થાય,
તે અસંખ્યાતા જવમાં સાતમી નરકને વિષે તે જીવને જેટલું બેદન, જેદનનું
દુઃખ થાય, તે સર્વે દુઃખ એકતું કરીયે, તેથી પણ અનંતગુણું દુઃખ નિગો
દીયા જીવ એક સમયમાં જોગવે હે. વહી વીજો દૃષ્ટાંત કહે હે મનુષ્યની
સાડા ત્રણકોડી રોમરાજી હે, તેને કોઈ દેવતા સાડાત્રણ કોડ લોખંડની
સૂઝ અગ્નિમાં તપાવીને સમકાલે રોમે રોમે ચાંપે, તેવારે તે જીવને જે વેદના
થાય, તેથી પણ અનંતગુણી વેદના નિગોદમાં હે, માટે હે જવ્યજીવો! એ
નિગોદપણું પામવાનું કારણ તે અજ્ઞાન હે ॥ ગાથા ॥ નવિ તં કરેઈ અગણિ,
ન ઈવ વિસં ન ઈવ કિણ્હ સપ્પાઈ ॥ જં કુણ્હ મહાદોસં, તીવં જીવસ્સ મિ
હત્તં ॥ ૧ ॥ અર્થ:—જેટલો અવગુણ અગ્નિ ન કરે, જેટલો અવગુણ વિષ ન
કરે, જેટલો અવગુણ કાલો સર્પ ન કરે, તેટલો અવગુણ મહાદોષ રૂપ અ
જ્ઞાન જે હે તે કરે હે. માટે અજ્ઞાનરૂપ (તીવં કેય) આકરો દોષ, તે મિથ્યા
ત્વ જાણવું ॥ ગાથા ॥ કઠં કરેસિ અપદં, મેસી અઠં ચયસિ ધમ્મહં ॥ ઈક્કં ન
ચયસિ મિહત્તં વિસલવં જેણ વુડ્ઢિહિસિ ॥ ૧ ॥ અર્થ:—કોઈ જીવ અનેક પ્ર
કારે કષ્ટક્રિયા કરે તથા પંચાગ્નિસાધના તપશ્ચર્યાદિક કરે, પાંચે ઇંદ્રિયોને
વશ કરવા સારુ આત્માને દમે, ધર્મને અર્થે ધનપ્રમુખનો ત્યાગ કરે, પટલાં
સર્વ કાર્ય કરે, પરંતુ જો એક મિથ્યાત્વને નથી ઢોડતો તો તેની ક્રિયા સ
ર્વે વિષના ઝંલવા સરખી અશંક્ય કદાગ્રહ દૃઠરૂપ જાણવી. તે જીવ સંસાર
સમુદ્રમાં બૂંદે, કારણ કે એક મિથ્યાત્વ હતા સર્વે ક્રિયા સંસારદેતુ જાણવી
માટે ઉત્તમ પ્રાણીયે મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો. એ નિગોદનો વિચાર જાણવો.

૭૭૭ શિષ્ય:—એ ઢ દ્રવ્યમાં સત્ત્વ અને સત્ત્વપણું તે શું કહીયે ?

ગુરુ:—ઢ એ દ્રવ્ય એક સમયે ડાળે હે, વિણસે હે, અને સ્થિર હે. એ ડ
ત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણું તેહીજ સત્ત્વપણું જાણવું, પટલે ઢ એ દ્રવ્ય ઉત્પાદ,
વ્યય, અને ધ્રુવે કરી યુક્ત હે, તે સત્ત્વપણું હે. એ તત્ત્વાર્થગ્રંથનું વચન હે.
. એનું વિસ્તારે સ્વરૂપ દેલાહે હે. ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્યના અસંખ્યાતા પ્રદેશ

હે, તિહાં એકપ્રદેશમાં અનંતો અગુરુલઘુ છે, અને વીજા પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો અગુરુલઘુ છે એમ ત્રીજા પ્રદેશમાં સંખ્યાતો અગુરુલઘુ છે, એ રીતે અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં અગુરુલઘુપર્યાય ઘટતો વધતો રહ્યો છે, એ અગુરુલઘુ પર્યાય સમય સમય ચલે છે, તેથી જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો છે તે પ્રદેશમાં અનંતો થાય છે અને જે પ્રદેશમાં અનંતો છે તે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો થાય છે, એમ ચૌદરાજ લોકમાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, તેમાં સરલો સમકાલે અગુરુલઘુ પર્યાય ફરે છે. એટલે જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો છે, તે સ્થાનકે અસંખ્યાતો ફીટીને અનંતો થાય છે, તેવારે તે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતા પણાનો વિનાશ છે, અને અનંત પણાનો ઉત્પાદ છે, એ રીતે અગુરુલઘુનો ઉત્પાદ વ્યય છે, અને એ ધર્માસ્તિકાયમાં વીજા જે ગુણ છે તે ધ્રુવપણે છે અથવા અગુરુલઘુ પોતે પણ અગુરુલઘુપણે ધ્રુવ છે માટેં ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવપણું એ ત્રણે જાવ ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં સદાકાલ સમયસમય થઈ રહ્યા છે, તે મજ એ ત્રણે જાવ અધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં તથા આકાશાસ્તિકાયના પણ અનંતા પ્રદેશમાં સદાકાલ સમયે સમયે થઈ રહ્યા છે. તથા એક જીવના પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે, તેમાં પણ ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવપણું અગુરુલઘુ પર્યાયનો સમયે સમયે થયા કરે છે, એમ સર્વ જીવને વિષે જાણવો, તેમજ પુજ્જલપરમાણુઆ માંહે પણ ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવપણું સમયે સમયે થઈ રહ્યું છે, તથા કાલ દ્રવ્યનો વર્તમાન સમય ફિટિને અતીત થાય છે, એટલે તે સમયે વર્તમાનપણાનો વિનાશ છે, અને અતીતપણાનું ઉપજવું છે, પણ કાલપણું તે ધ્રુવ છે, એમ એ બે દ્રવ્યમાં સ્થૂલપણે ઉત્પાદવ્યયનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે સિદ્ધજગગવાન પણ બે દ્રવ્યમાંહેલા જીવદ્રવ્ય છે, તેને પણ સમય સમય ઉત્પાદવ્યય અને ધ્રુવપણું થાય છે, તે દેખાહે છે. તિહાં વસ્તુગતે મૂલપણે જે જ્ઞેયને પલટાવે, તે જ્ઞાનપણું એટલે તે જ્ઞાસપણે પરિણમવું થાય, તેવારે પૂર્વપર્યાયના જ્ઞાસનો વ્યય થયો, અને અજ્ઞિતવપર્યાયના જ્ઞાસનું ઉત્પાદપણું થયું અને જ્ઞાનપણું તે ધ્રુવ જાણવું. એ રીતે સર્વેસિદ્ધપરમાત્માને સર્વગુણની પ્રવૃત્તિરૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય થઈ રહ્યો છે, અને ગુણ તો ધ્રુવપણે જાણવા. એમજ ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશમાં તે ક્ષેત્રમાં રહેલા પુજ્જલ અને જીવને પ્રથમ સમયે અસંખ્યાતા ચલણસહાયી પણે

પરિણમતો હતો, તે વીજે સમયે અનંત પરમાણુ તથા અનંત જીવપ્રદેશ ને ચલણ સહાયી થયો, તેવારે અસંખ્યાત ચલણ સહાયીનો વ્યય થયો, અને અનંતા ચલણ સહાયીનો ઉત્પાદ થયો, તથા ચલણ સહાયીગુણપણું તે ધ્રુવ જાણવું. એ રીતે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં પણ ઉત્પાદ, વ્યય થઈ રહ્યો છે, તેમજ અધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્યને વિષે પણ જાણવો. તથા વહી કાર્ય કારણ પણે તે ઉત્પાદવ્યય જાણવો, તે અગુરુલઘુના ચલણનો ઉત્પાદ વ્યય કહેવો. એ રીતે પંચાસ્તિકાયને વિષે જાણવો. અને કાલદ્રવ્ય તો ઉપચારે છે, માટે તેનું સ્વરૂપ પણ સર્વે ઉપચારે કહેવું. એમ સર્વે દ્રવ્યમાં સત્ત્વપણું છે, જો અગુરુલઘુનો જેદ ન થતો હોય, તો પછી પ્રદેશે પ્રદેશે માંહોમાંહે જેદનું કહેવા પણું થાય, તેથી અગુરુલઘુનો જેદ સર્વમાં છે, અને જેટલું ઉત્પાદ વ્યયનું સત્ત્વપણું એક તે એક દ્રવ્યપણું જાણવું અને જેનું ઉત્પાદવ્યયનું સત્ત્વપણું જૂડું તે દ્રવ્યપણું પણ જૂડું જાણવું. એ રીતે સત્ત્વપણું કહ્યું.

૮૯૪ શિષ્ય:— એ ષટ્દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુત્વને અગુરુલપણું તે શું કહીયે ?

ગુરુ:—જે દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુ પર્યાય છે, તે દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુ હાનિ થઈ કરે છે, એટલે ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ અને ઠ પ્રકારની હાનિ કરે છે, તેમાં પ્રથમ ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ કહે છે. એક અનંતજાગવૃદ્ધિ, વીજી અસંખ્યાત જાગ વૃદ્ધિ, ત્રીજી સંખ્યાતજાગવૃદ્ધિ, ચોથી સંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, પાંચમી અસંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, ઠછી અનંતગુણવૃદ્ધિ, હવે ઠ પ્રકારની હાનિ કહે છે. એક અનંતજાગહાનિ, વીજી અસંખ્યાતજાગહાનિ, ત્રીજી સંખ્યાતજાગહાનિ, ચોથી સંખ્યાતગુણહાનિ, પાંચમી અસંખ્યાતગુણહાનિ, ઠછી અનંતગુણહાનિ. એ રીતે એ ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ અને ઠ પ્રકારની હાનિ, સર્વ દ્રવ્યમાં સદાકાલ સર્વ સમયે થઈ રહી છે તેમાં વૃદ્ધિ તે ઉપજવાને કહીયે. અને હાનિ, તે વિણસવાને કહીયે. એ અગુરુલઘુપણું જાણવું એટલે નહીં ગુરુ અને નહીં લઘુ તેને અગુરુલઘુ સ્વજાવ કહીયે તે સર્વ દ્રવ્યમાં છે, ઉત્કંચ જગવતી સૂત્રે “સવદત્ત સવ ગુણ સવપણસા સવપણવા સવરૂપ અગુરુલઘુઆણ” એ અગુરુલઘુ સ્વજાવને આવરણ નથી અને જે આત્મદ્રવ્યમાં અગુરુલઘુ ગુણ છે, તે જેવારે આત્માના સર્વપ્રદેશે કાયિકજાવ થાય, તેવારે સર્વગુણમાં સમાનપણે પરિણમે, પણ અધિકો ઊંઘો પરિણમે નહીં, તે અગુરુલઘુ ગુણનું પ્રવર્તન જાણવું. એ રીતે એ અગુરુલઘુ સ્વજાવ તે સર્વદ્રવ્યમાં છે.

હવે ગુણની જાવના કહે છે. તિહાં જેટલા ઠણ દ્રવ્યમાં સરસા ગુણ છે, તેને સામાન્ય ગુણ કહીયે. તથા જે ગુણ એક દ્રવ્યમાં છે, અને વીજા દ્રવ્ય માં નથી, તેને વિશેષ ગુણ કહીયે. જે ગુણ કોઈ દ્રવ્યમાં છે અને કોઈ દ્રવ્યમાં નથી, તે સાધારણ આસાધારણ ગુણ કહીયે. ઠણ દ્રવ્યમાં અનંતાગુણ, અનં તાપર્યાય અને અનંતા સ્વજાવ તે સદા શાશ્વતા છે, શ્રીકેવલીજગવાને પ્રરૂપ્યા તે સર્વે જેમ છે, તેમ સદ્દેહાપૂર્વક યથાર્થ ઉપયોગ સહિત શ્રુતજ્ઞાનાદિ ક ગુણથી યથાર્થ પાળે જાણવા એ નિશ્ચયજ્ઞાન છે, તે મોક્ષનું કારણ છે, જે જીવ જ્ઞાન પામ્યો તે જીવ વિરતિ કરે છે, તેને ચારિત્ર કહીયે. ઇટલે શ્રુતજ્ઞા નનું ફલ તે વિરતિ છે, અને વિરતિ જે છે, તે મોક્ષનું તત્કાલ કારણ છે. એ રીતે જ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારે કરી બાલકબુદ્ધિ જીવોને અર્થે પ્રકા ર્યું, તેનું જાણપણું કરતાં થકાં સમકેતરૂપ રત્નની પ્રાપ્તિ થાય.

૯૬૭ હવે જે જીવ સમકેતરૂપ રત્ન પામ્યો, તે જીવને સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવા રૂપ વિચાર લેખીયે ઠેયે. ૧ હું એક હું, મહારો કોઈ નથી, ૨ મહારો આ ત્મા શાશ્વતો છે, ૩ હું જ્ઞાન, દર્શન કરી સહિત હું, ૪ ધન કટુંબાદિક મહારા સ્વરૂપથી બાહ્ય વસ્તુ અલગી વસ્તુ છે તે સર્વ સંયોગે મલી છે, અને વિયોગે જાશે તેમાં મહારે શો વગાડ થવાનો છે, ૫ તન ધન કટુંબાદિક નો સંયોગ ઇટલે મિલાપ તેને વિષે જીવ મુંજાયો થકો દુઃખની પરંપરા પ્ર ત્યે પામે છે. ૬ એ શરીરાદિ પુત્ર, કલત્ર, પરિવાર પ્રમુખ તે સંયોગી વસ્તુ મહારા સ્વરૂપ થકી જૂદી છે, ૭ તે સર્વેને હું મન, વચન, કાયાયે કરી બો સિરાવું હું. ૮ હું ચેતન હું, અને એ પુજ્જલનો સ્વજાવ તે અચેતન છે, ૯ હું અરૂપી હું, એ પુજ્જલરૂપી છે, મહારો જ્ઞાનાદિ ચેતના લક્ષણ સ્વજાવ છે, એ પુજ્જલનો જડ સ્વજાવ છે, ૧૦ હું અમૂર્તિ હું આ પુજ્જલ મૂર્તિ છે, ૧૧ હું સ્વાજાવિક હું, આ પુજ્જલવિજાવિક છે, ૧૨ હું (સુચિ કેળ) પવિત્ર હું એ પુ જ્જલ અપવિત્ર છે, ૧૩ મહારો શાશ્વતો સ્વજાવ છે, અને આ પૌજ્જલિક વસ્તુ જે મને મલી છે, તે સર્વ અશાશ્વતી છે, ૧૪ મહારું જ્ઞાનાદિરૂપ છે, આ પુજ્જ લનું પૂર્ણ ગલનરૂપ છે, ૧૫ મહારું કેવારે સ્વરૂપથી ન ચલવું એવો અ ચલિત સ્વજાવ છે, અને પુજ્જલનો ચલિત સ્વજાવ છે, ૧૬ મહારું જ્ઞાન, દ ર્શન, ચારિત્ર મય સ્વરૂપ છે, અને પુજ્જલ વર્ણગંધાદિ રૂપ છે, હું વર્ણગંધાદિકથી રહિત હું, ૧૭ હું શુદ્ધ નિર્મલ હું, ૧૮ હું બુદ્ધ હું, હું જ્ઞાનાનંદી હું, ૧૯ હું

નિર્વિકલ્પ એટલે સર્વ વિકલ્પથી રહિત હું, મહારું સ્વરૂપ પુજલથી ન્યારું છે,
 ૨૦ હું દેહાતીત એટલે આ દેહરૂપ જે શરીર તેથી રહિત હું, ૨૧ અજ્ઞાન,
 રાગ, દ્વેષરૂપ જે આશ્રવ, તે માહારું સ્વરૂપ નથી. હું એથી ન્યારો હું,
 ૨૨ અનંતજ્ઞાનમય, અનંતદર્શનમય, અનંતચારિત્રમય, અનંતવીર્યમય, એવું
 મહારું સ્વરૂપ છે, ૨૩ હું શુદ્ધ હું, કર્મમલથી રહિત હું, ૨૪ હું બુદ્ધ એટલે
 જ્ઞાનસ્વરૂપી હું, ૨૫ હું અવિનાશી હું, એટલે માહારો કોઈ કાલે નાશ ન
 થી, ૨૬ હું જરાયથી રહિત અજર હું, ૨૭ હું અનાદિ એટલે મહારી આ
 દિ નથી, ૨૮ હું અનંત એટલે મહારો અંત ઢેહો કોઈ કાલે નથી, ૨૯ હું
 અક્ષય હું, એટલે માહારો કોઈકાલે ક્ષય નથી, ૩૦ હું કોઈકાલે સ્વરૂપ નહિ
 ઇવો અદ્વર હું, ૩૧ હું કોઈકાલે સ્વરૂપથી ચલું નહી, ઇવો અચલ હું,
 ૩૨ મહારું સ્વરૂપ કોઈથી કલ્પું જાય નહી, માટે અકલ હું, ૩૩ હું ક
 મ્મરૂપમલથી રહિત અમલ હું, કર્મમલથી ન્યારો હું, ૩૪ મહારી કોઈને
 ગમ નથી, માટે અગમ્ય હું, ૩૫ હું નામ રહિત અનામી હું, ૩૬ હું વિજ્ઞા
 વદશાના રૂપથી રહિત સ્વજ્ઞાવી હું, ૩૭ હું કર્મરૂપ ઉપાધિથી રહિત અક
 માં હું, ૩૮ હું કર્મરૂપ બંધનથી રહિત અબંધક હું, મહારો ખેલ ન્યારો
 છે, ૩૯ હું ઉદયજાવથી રહિત અણુદય હું, ૪૦ હું મન, વચન, કાયાના
 યોગથી રહિત અયોગી હું, ૪૧ હું શુદ્ધાશુદ્ધવિજ્ઞાવદશાના યોગથી રહિત
 અયોગી હું, ૪૨ હું કર્મરૂપ રોગથી રહિત અરોગી હું, ૪૩ હું કોઈનો જોઈ
 જોઈ નહી, માટે અજોડી હું, ૪૪ હું પુરુષ, સ્ત્રી, નપુંસક લક્ષણ ત્રણ
 વેદથી રહિત અવેદી હું, ૪૫ હું કોઈનો ઢેહો ઢેહાં નહી માટે અઢે
 દી હું, ૪૬ હું આત્મસ્વરૂપ રમણમાં સ્વેદ પામું નહી, માટે અસ્વેદી હું, ૪૭
 માહારો કોઈ સંસ્વાદ્યૂત નથી માટે અસંસ્વાદ્ય હું, ૪૮ હું મહારે પોતાને
 પરાકર્મે કરી સહિત હું, પણ મહારા વિપરીત પરિણમન થકી બંધાણો
 હું, તે જોવારે સઘલો પરિણામીશ તેવારે ભુટીશ પરંતુ મને વીજો કોઈ બાંધવા
 ઠોડવા સમર્થ નથી. ૪૯ હું બલેશ્યાથી રહિત અલેશી હું, લેશ્યાથી ન્યારો હું,
 લેશ્યાનું રૂપ તે પુજલ છે, માહારું રૂપ તે જ્ઞાનાનંદ છે, ૫૦ હું (અશરીરી કેવળ)
 શરીરરૂપ જડથી રહિત શુદ્ધચિદાનંદ પૂર્ણબ્રહ્મ હું. ૫૧ હું જાણારૂપ પુજલ
 થી રહિત અજ્ઞાસી પૂર્ણદેવ હું, અને એ જાણારૂપ તે પુજલ છે, ૫૨ હું ચા
 ર આહારરૂપ પુજલના યોગથી રહિત અજાહારી પોતાના પર્યાયરૂપ યોગ

नो विलासी हुं, ५३ हुं बाधापीडारूप दुःखथी रहित अनंत अव्यावाधिसुख
 नो विलासी हुं, ५४ महारं स्वरूप कोइ द्रव्य अवगाही शके नहिं माटे
 अनवगाही महारं स्वरूप ठे, ५५ हुं अशुरुलघु एटले महोटो नही, अने
 ठोटो पण नही, बली जारी नही, अने हलवो पण नही एवो हुं, ५६ हुं
 मनरूपपरिणामथी रहित न्यारो अपरिणामी हुं, ५७ हुं इंद्रियरूप विका
 रथी रहित न्यारो इन्द्रायोगी, अनिंद्रिय हुं, ५८ हुं दशप्राणरूप पुजलथी
 रहित महारो खेल न्यारो ठे, तेथी अप्राणी हुं, ५९ हुं (अयोनि के०)
 चोराशीलाख जीवायोनिरूप परिभ्रमण पणथी रहित निश्चयदेव हुं; ६०
 हुं असंसारी एटले चारगतिरूप संसारथी रहित पूर्ण आत्मारामी हुं, ६१
 हुं जन्म जरा मरण रूप दुःखथी रहित अमर हुं, ६२ हुं (अपर के०)
 सर्वपरंपराथी रहित न्यारा खेलवालो हुं, ६३ हुं (अव्यापी के०) वि
 जावरूप जडपणथी रहित महास्वरूपमां सदाकाल व्यापी रह्यो हुं,
 ६४ हुं अनास्ति एटले महारं कोइ कालें नास्तिपणुं नथी, हुं महारा स्व
 द्रव्यादिकें करीने सदाकाल अस्तिपणे वर्तुं हुं, ६५ हुं अकंप एटले को
 इनो कंपाव्यो कंपुं नही, एवो अनंतवीर्यरूप शक्तिनो धणी हुं, ६६ हुं
 अविरोध एटले कर्मरूप शत्रुनो रुंध्यो रुंधाउं नही, सदाकाल निर्लेप कर्म
 रूप मलथी रहित न्यारो थको माहारा पारिणामिक जावें रह्यो वर्तुं हुं, ६७
 हुं अनाश्रव एटले शुजाशुजविजाव दशरूप आश्रवथी रहित सदाकाल
 न्यारो वर्तुं हुं, जेम मंकने संयोगें स्फटिकने कलंक लागे, पण मूलस्व
 जावें जोतां तो स्फटिक शुद्ध निर्मल ठे, तेम हुं पण महारे स्वजावें निर्लेप
 रह्यो वर्तुं हुं. ६८ महारं स्वरूप ठद्यस्थना लख्यामां न आवे माटे
 अलख हुं, ६९ हुं अशोक एटले जन्म, जरा, मरण अने जयरूप शो
 क संतापथी रहित सदाकाल नीरोगी अमररूप वर्तुं हुं. ७० हुं अलौ
 किक एटले लौकिक मार्गथी रहित महारो खेल न्यारो वत्तं ठे, ७१
 हुं ज्ञाने करी लोकालोकनुं स्वरूप एक समयमां जाणवाने सामर्थ्य वा
 न् हुं, माटे लोकालोक ज्ञायक हुं, ७२ हुं शुद्ध एटले निर्मल कर्मरू
 प मलथी रहित हुं, ७३ हुं (चिद के०) ज्ञान अने (आनंद के०) चारित्र
 तेणें करी सहित चिदानंद हुं, एवुं महारं स्वरूप सदाकाल शाश्वतुं वत्तं ठे,
 हवे ए ठ द्रव्यमां अगीयार सामान्य स्वजाव ठे, ते उलखावे ठे. १ अ

સ્તિ સ્વજ્ઞાવ, ૨ નાસ્તિસ્વજ્ઞાવ, ૩ નિત્યસ્વજ્ઞાવ, ૪ અનિત્યસ્વજ્ઞાવ, ૫ એક સ્વજ્ઞાવ, ૬ અનેકસ્વજ્ઞાવ, ૭ જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ, ૮ અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ, ૯ જલ્પ્યસ્વજ્ઞાવ, ૧૦ અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ, ૧૧ પરમસ્વજ્ઞાવ. ૫ અગ્રીઆર સ્વજ્ઞાવનાં નામ કહ્યાં. ૬૬૮તિહાં પ્રથમ અસ્તિસ્વજ્ઞાવ તે પોતાની અપેક્ષાએ ઠતાપણે ઠાઠ ડ્રવ્ય પોતાના પરિણામિક જાવેં કરી પરિણમે છે, તે અસ્તિસ્વજ્ઞાવ જાણવો. ૬૬૯વીજો નાસ્તિસ્વજ્ઞાવ તે પરની અપેક્ષાએ પોતેં મૂલસ્વજ્ઞાવેં સર્વેં ડ્રવ્ય પર માં પરિણમતાં નથી, ૬૮૯ પરમાં પોતાના પરિણામિકપણાનું નાસ્તિપણું છે. ૬૯૦ત્રોજો નિત્યસ્વજ્ઞાવ તે સર્વેં ડ્રવ્ય પોતપોતાના અનેક પ્રકારના પર્યાય નેવિષે સ્વડ્રવ્યપણે સદાકાલ શાશ્વતાં વર્તેં છે, માટે સ્વડ્રવ્યપણે કરી સર્વ ડ્રવ્યનો નિત્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

૬૯૧ચોથો અનિત્ય સ્વજ્ઞાવ તે સર્વેં ડ્રવ્યમાં અનંતા પર્યાય સમયસમય પ લટાય છે, ૫ સર્વેં ડ્રવ્યોમાં અનિત્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

૬૯૨પાંચમો એક સ્વજ્ઞાવ તે સર્વેં ડ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વડ્રવ્યપણે કરી એક છે, જેમ ધર્માસ્તિકાયનો સ્વડ્રવ્ય ચલણસહાયરૂપ ગુણ તેણેં કરી એક છે, અને અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિરસહાયરૂપગુણ તેણેં કરી એક છે, તથા આકાશાસ્તિકાયનો અવગાહનારૂપગુણ તેણેં કરી એક છે, પુન્નલડ્રવ્યનો મિલણવિચ્છરણરૂપગુણ તેણેં કરી એક છે, કાલડ્રવ્યનો નવાપુરાણા વર્તનારૂપ ગુણ, તેણેં કરી એક છે, તથા જીવડ્રવ્ય પોતાના જ્ઞાનાદિક ગુણ તેણેં કરી એક છે, ૫ રીતેં સર્વ ડ્રવ્ય, પોત પોતાના સ્વડ્રવ્યપણે કરી ૬૮૯ જ્ઞાનાદિ ચલણ સહાયા દિગુણ તેણેં કરી એક છે, માટે ૫ સર્વ ડ્રવ્યમાં એકસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

૬૯૩ઠાઠો અનેક સ્વજ્ઞાવ તે અનેક પ્રકારેં ડ્રવ્યતા પણે કરીને જૂદા જૂદા જ્ઞેદ છે, ૬૮૯ ડ્રવ્યથી ગુણ અનંતા અને ગુણથી પર્યાય અનંતા એમ કલ્પ નાએં કરી અલગા કરવા ૬૮૯ જેમ જીવમાં જ્ઞાનગુણ, દર્શન ગુણ, ચારિત્ર ગુણ અને વીર્ય ગુણ ૫ આદિ અનંતા ગુણ છે, તેમ વીજા સર્વ ડ્રવ્યોમાં પણ અનેક ગુણ છે, માટે ૫ ડ્રવ્યમાં અનેક સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

૬૯૪સાતમો જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ, તે જીવમાં સંસારી જીવ આશ્રયી જાણવો. તિહાં સકલકર્મ કાય કરી જે મોક્ષ પહોતા તે સિદ્ધના જીવ અને વીજા સંસારી જીવ તે સંસારીના વે જ્ઞેદ એક અયોગી, વીજા સયોગી. સયોગીના વે જ્ઞેદ, એકેવલી, વીજા ઢઘ્નસ્થ, ઢઘ્નસ્થના વે જ્ઞેદ, એક હીણમોહી ઉપશાં

તમોહી, ઇત્યાદિક પૂર્વે કહ્યા છે તે પ્રમાણે જીવમાં અનેક પ્રકારે જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જાણવો. અને અજીવમાં તો ધર્માસ્તિકાયમાં ચલણસહાયપણું અધર્માસ્તિકાયમાં સ્થિરસહાય પણું આકાશાસ્તિકાયમાં અવગાહના પણું કાલમાં નવા પુરાણા વર્તનાપણું પુઝલમાં પૂર્ણગલનપણું એમ અનેક પ્રકારે જીવ અજીવરૂપ ઠ ડ્રવ્ય જૂદે જૂદે જ્ઞેદે પરિણમે છે, તે સર્વ જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જાણવો તથા વલી ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાયાદિકમાં જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ તે જેમ બેસતાને વેઠાપણે સહાય કરે, ઊઠતાને ઊઠતાપણે સહાય કરે, સૂતાને સૂતાપણે સહાય કરે, ચાલતાને ચાલવાપણે સહાય કરે, હાલતાને હાલવાપણે સહાય કરે, એમ એક ડ્રવ્ય અનેક પ્રકારે જૂદે જૂદે જ્ઞેદે પરિણમે માટે તે જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ કહીયે.

૯૭૫ તથા આઠમો અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ તે જીવ ડ્રવ્યના જે ડ્રવ્યગુણપર્યાયય તે જીવની સાથે એકરૂપ અજ્ઞેદપણે છે. તેમ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયાદિકના પણ જાણવા માટે તેને અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ કહીયે. જેમ શરીરમાં જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જોતાં તો હાથનો જ્ઞાવ જૂદો, પગનો જ્ઞાવ જૂદો, નાકનો જ્ઞાવ જૂદો, આંખનો જ્ઞાવ જૂદો, એ રીતે સર્વ જૂદે જૂદે જ્ઞેદે પરિણમે છે. તે જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જાણવો. અને અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જોતાં તો એ હાથપગાદિક સર્વે કાયામાં અજ્ઞેદરૂપ એક પણે વર્તે છે, તે અજ્ઞેદ સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

૯૭૬ હવે નવમો જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ અને દશમો અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ એ બે સાથે કહે છે. તિહાં જે જીવમાં પલટણપણું છે. તે જીવને કોઈ દિવસે કારણ સામગ્રી મલવાથી પલટાઈ શ્રેણી જાવેં ચઢી સિદ્ધિરૂપ કાર્ય પ્રત્યે નિપજાવશે, તે જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો. તથા અનેક પ્રકારે કારણ રૂપ સામગ્રી મલશે, પણ મનઃપરિણામ પલટાવી પ્રતિબોધ નહીં પામે, તે અજ્ઞવ્ય સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

વલી જ્ઞવ્યજીવમાં નિશ્ચય વ્યવહારનયેં કરી જ્ઞવ્ય અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ, ઊલ્લાખાવે છે. તિહાં વ્યવહારનયેં કરી જીવ, ચાર ગતિમાં નવા નવા જવ કરી ચલવું ઉપજવું કરે છે, તે વ્યવહારનયેં કરી જીવમાં જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો. અને નિશ્ચયનયેં કરી જીવ, પારિણામિક જાવેં સદાકાલ શાશ્વતો વર્તે છે, કોઈનો બેઘો બેઘાય નહીં, જ્ઞેદ્યો જ્ઞેદાય નહીં, એ રીતે નિશ્ચયનયેં કરી જીવ અજ્ઞવ્યરૂપ છે, તે જીવમાં નિશ્ચયનયેં કરી અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

વલી નિશ્ચય વ્યવહારનયેં કરી જીવમાં જ્ઞવ્ય અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ ઊલ્લાખાવે છે.

તિહાં સકલ કર્મ ક્ય કરી લોકને અંતેં બિરાજમાન એવા સિદ્ધપરમાત્માને જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ ઠતા પર્યાય પ્રગટ્યા હે, તે પર્યાય કોઈ કાલેં પલટશે નહીં, માટે એ નિશ્ચય નયેં કરી સિદ્ધનો અજવ્યસ્વજાવ જાણવો. તથા જે શ્રીસિદ્ધપરમાત્માને સામર્થ્ય પર્યાય પ્રવર્તનારૂપ સમય સમય અનંતો ઉત્પાદ વ્યય થઈ રહ્યો હે, તે વ્યવહારનયેં પલટણસ્વજાવેં કરી શ્રીસિદ્ધપરમાત્માનાં જવ્ય સ્વજાવ જાણવો.

હવે પુજ્જલજવ્યમાં જવ્ય અજવ્ય સ્વજાવ ડલેલાવે હે. તિહાં પુજ્જલજવ્ય ના અનંતા પરમાણુઆ હે, તે નિશ્ચયનયને મતેં નિત્ય સદાકાલ શાશ્વતા વર્તેં હે ઇટલે એ મૂલસ્વજાવેં કરી કોઈકાલેં પલટશે નહીં, તે અજવ્ય સ્વજાવ જાણવો, તથા વ્યવહારનયને મતેં કરી પુજ્જલના સંધ બને હે, તે સ્થિતિ પ્રમાણે રહે હે. વહી પાઠા વિચરે હે, તે સર્વે જવ્યસ્વજાવેં જાણવા.

હવે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયાદિક જવ્યમાં જવ્ય અજવ્ય સ્વજાવ ડલેલાવે હે. તિહાં પરજવ્ય આશ્રયી ષટ્ જાગ હાનિ વૃદ્ધિરૂપ સમય સમય જે પલટણ પાણું થાય હે, તે જવ્યસ્વજાવ જાણવો અને મૂલસ્વજાવેં જોતાં સર્વજવ્ય પારિણામિક જાવેં કરી પોતપોતાને સ્વજાવેં રહ્યા વર્તેં હે, તેમાં પલટણ પાણું નથી, સ્વજાવ પલટતા નથી માટે તે અજવ્યસ્વજાવ જાણવો.

અણ અગ્નીઆરમો પરમ સ્વજાવ કહે હે જે ઉત્કૃષ્ટ સ્વજાવ તેને પરમસ્વજાવ કહીયેં. તિહાં જીવજવ્યમાં જ્ઞાન દર્શનરૂપ પરમસ્વજાવ જાણવો. ઇટલે જ્ઞાનેં કરી અનંતાણુણ, વિશેષતાપણે પરિણમે હે, અને દર્શનેં કરી અનંતા ણુણ, સામાન્યપણે પરિણમે હે. માટે એ પરમસ્વજાવ જાણવો. તથા પુજ્જલમાં પરમસ્વજાવ તો જે ચેતના રહિત અજીવરૂપ જડસ્વજાવ, જે સુખ અને દુઃખને નથી જાણતો એ પુજ્જલમાં પોતાનો પરમસ્વજાવ જાણવો, તથા ધર્માસ્તિકાય જવ્ય સમય સમય અનંતા જીવ પુજ્જલને ચલણ સહાયિપણે પરિણમે હે, તથા અધર્માસ્તિકાય, સ્થિરસહાયિ પણે પરિણમે હે, તથા આકાશાસ્તિકાય, અવગાહના પણે પરિણમે હે, તથા કાલ જવ્ય નવા પુરાણા પણે પરિણમે હે, એ સર્વ જવ્યમાં પોતપોતાનો ઉત્કૃષ્ટો સ્વજાવ વર્તેં હે, તે પરમસ્વજાવ જાણવો. એ રીતેં હ જવ્યમાં અગ્નીયાર સામાન્યસ્વજાવનો વિચાર કહ્યો,

હવે હ જવ્યમાં દશ વિશેષસ્વજાવ હે તે ડલેલાવે હે. ૧ ચેતનસ્વજાવ, ૨ અચેતનસ્વજાવ, ૩ મૂર્તિસ્વજાવ, ૪ અમૂર્તિસ્વજાવ, ૫ એકપ્રદેશસ્વજાવ,

६ अनेकप्रदेश स्वज्ञाव, ७ शुद्धस्वज्ञाव, ८ अशुद्धस्वज्ञाव, ९ विज्ञावस्वज्ञाव, १० उपचरितस्वज्ञाव. ए दश विशेषस्वज्ञावनां नाम जाणवां,

ए७७ तिहां प्रथम चेतनस्वज्ञाव ते एक जीवद्रव्यमांहेज ठे, केम के सर्व जीव सत्तायें शुद्धज्ञानादि चेतना रूप गुणे करी सहित निश्चयनयें ज्योतिः स्वरूपी एक सरखा सामान्यपणे करी जाणवा. अने व्यवहारनयें करी संसारी जीव, चार गतिरूप संसारमां शरीरादि कर्मने योगें करी वत्तें ठे, पण निश्चयनयें करी सत्तायें सिद्धसमान ठे, ते जीवमां चेतनस्वज्ञाव जाणवो.

ए७८ बीजो अचेतन स्वज्ञाव ते एक जीवद्रव्य विना शेष पांच द्रव्य मां चेतना रहित अजीवरूप जडस्वज्ञाव ठे, ते अचेतन स्वज्ञाव जाणवो.

ए७९ त्रीजो मूर्तिस्वज्ञाव ते एक पुद्गलद्रव्यमां ठे, अने व्यवहारनयें करी तो संसारी जीव, चार गतिरूप संसारमां वत्तें ठे, तेमां पण मूर्तिस्वज्ञाव जाणवो.

ए८० चोथो अमूर्तिस्वज्ञाव, ते एक पुद्गलद्रव्यवर्जित शेष चार द्रव्यमां ठे, अने निश्चयनयें करी पांचमा जीवद्रव्यमां पण अमूर्ति स्वज्ञाव जाणवो.

ए८१ पांचमो एकप्रदेश स्वज्ञाव, ते जीव द्रव्यआश्रयी तो जीव, लघु शरीर मां उपन्यो होय, तेवारें लघु थड संकोचाय, एटले जेम एकप्रदेश संकोच स्वज्ञाव ठे, तेम असंख्याते प्रदेशे पण संकोच स्वज्ञाव जाणवो अने पुद्गलद्रव्यमां जेम बशेर पाणीनी लोटीमां बशेर खांक पडे, ते सर्व पाणीमां समाइ जाय, पण पाणी बाहेर नीकले नही, तेम पुद्गलद्रव्यनो संकोचस्वज्ञाव पारो, हींगलो, लींबु प्रमुख वस्तुने संयोगें बने ते एकप्रदेश स्वज्ञाव जाणवो.

ए८२ षष्ठो अनेकप्रदेश स्वज्ञाव कहे ठे. जेम जीव महोटा शरीरमां उपन्यो तो महोटा थाय, एटले लोकाकाशना जेटला प्रदेश ठे, तेटला एक जीवना प्रदेश ठे, पण आवरणने अज्ञावें शक्तिनो प्रकाश प्रगटे, ते जीवमां अनेकप्रदेशस्वज्ञाव जाणवो. तथा पुद्गलमां अनेकप्रदेशस्वज्ञाव ते पुद्गलना जे अर्कतुल्यप्रमुख पोचा खंध थाय, ते अनेकप्रदेशस्वज्ञाव जाणवो.

ए८३ सातमो विज्ञावस्वज्ञाव कहे ठे. जीव, पोतानो मूलस्वज्ञाव त्यागीने परस्वज्ञावें परिणम्यो, जेम पोतानो परमशांतरसमय स्वज्ञाव त्यागीने क्रोधादिक चार कषायने विषे परिणम्यो, ए जीवद्रव्यनो विज्ञावस्वज्ञाव जाणवो. तथा पुद्गलद्रव्यमां बूटो परमाणुं पोतानो मूलस्वज्ञाव त्यागीने खंध मांहेजळ्यो, तेने जीवें ग्रहण कस्यो, ते विज्ञावस्वज्ञावें परिणम्यो कहेवाय.

૯૫૬ આઠમો શુદ્ધસ્વજ્ઞાવ. તે સકલ કર્મને કાર્યે જીવને સિદ્ધિરૂપકાર્ય નીપ જે અને કેવલજ્ઞાનાનાદિક લક્ષી પ્રગટે, તે જીવમાં શુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જાણવો. તથા પુજ્જલદ્રવ્યમાં સંધ્યકી રહિત બૂટો પરમાણુ રહે તે શુદ્ધસ્વજ્ઞાવે જાણવો.

૯૫૭ નવમો અશુદ્ધસ્વજ્ઞાવ તે જીવને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન, મનઃ પર્યવજ્ઞાન રૂપ જે ક્ષાયોપશમજ્ઞાવે ઇન્દ્રિયને અનુયાયીરૂપ જીવને ગુણ પરિણમે, તે જીવનો અશુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જાણવો અને પુજ્જલદ્રવ્યમાં જે પરમાણુ આ માં હોમાં હે મલ્લી સંધ જાવ પામે, તે અશુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જડ પરિણતિરૂપ જાણવો.

૯૫૮ દશમો ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ તે જે પોતાના સ્વજ્ઞાવથી જિન્ન પુજ્જલને સંયોગે થાય તે પરસ્વજ્ઞાવ છે, તેને ઉપચારે કરી બોલાવીયે જેમ જીવમાં રૂપીપણું અને જડપણું સ્થાપીયે, જેમ શરીરરૂપી છે, તે જડરૂપ છે તેનો સંસર્ગ જીવને લાગ્યો છે તે જીવને ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ જાણવો અને પુજ્જલને ચેતનપણું કહીયે, તે પુજ્જલમાં ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ જાણવો ઘટલે પુજ્જલ ચેતનને લાગો અને રૂપી છે પણ અતિસૂક્ષ્મ છે માટે ચર્મચત્તુર્યે ન દેખાય, તે અમૂર્તિ સ્વજ્ઞાવ છે તેને સ્થાપીયે, તે ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ પુજ્જલમાં જાણવો. ૯ રીતે જીવ, અજીવરૂપ ષટ્દ્રવ્યમાં ૯ દશ વિશેષ સ્વજ્ઞાવ જાણવા.

હવે જીવ, અજીવની ઊલ્લેખ કરવા વાસ્તે દ્રવ્ય તથા જ્ઞાવનું જાણપણું કરવા સારુ નવ તત્ત્વ ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય જ્ઞાવની ચોક્કસ કરી દેખાડે છે, તિહાં પ્રથમ જીવદ્રવ્યથી માંડીને શિષ્ય ગુરુના પ્રશ્નોત્તરરૂપે નવતત્ત્વ ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાએ કહે છે.

૯૫૯ શિષ્યઃ—અશુદ્ધ પ્રકારે જીવ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ દ્રવ્યથી જાણવથી જાણવથી જાણવથી તથા દ્રવ્યથી જાણવથી કેમ જાણીયે?

ગુરુઃ—૯ અશુદ્ધવ્યવહારનયને મતે જાણવું. કેમ કે શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ પરિણામ તો કશું થાય છે, પણ અજ્ઞાનરૂપ રાગ દ્વેષની ચિકાશ તેને અશુદ્ધતા કહીયે તે અશુદ્ધતા તો જીવને અનાદિકાલની છે, માટે નિગોદીયા જીવ, રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનની ચિકાશરૂપ અશુદ્ધતાયે કરી અનંતાં જન્મ મરણ કરે છે, ૯ અશુદ્ધ પ્રકારે જીવનું સ્વરૂપ તેમાં દ્રવ્યથી તો જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી જાણવો અને જાણવથી અજ્ઞાનરૂપ રાગ દ્વેષની ચિકાશ જાણવી. તે જાણવથી અજ્ઞાનરૂપ રાગ દ્વેષની ચિકાશ તેણે કરી અનંતાં દ્રવ્યરૂપ કર્મનાં દલીયાં જીવને લાગે તે અનંતાં દ્રવ્યરૂપ કર્મનાં દલી

यां जीवने लागां तेने जावपणे दुःखरूपविपाकें जीव जोगवे. एरीतें अशुरू प्रकारें चोजंगीयें करी जीवनं स्वरूप जाणवुं.

ए०० शिष्यः—अशुभप्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकीने जावथकी, जावथकीने द्रव्यथकी, द्रव्यथकीने जावथकी, केम जाणीयें ?

गुरुः—ए अशुभव्यवहारनयने मत्तें जाणवुं जेकारणे अशुभप्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी जाणवो अने जावथकी क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, कषाय, निद्रा, विकथा, हास्य, विनोद, ए आदि अशुभ जावना अनेक प्रकार जाणवी. अने ए अशुभजावनी चि काशें करी अनंता द्रव्यरूप कर्मनां दळीयां जीवने लागे, ते अनंतां अशुभ द्रव्यरूप कर्मनां दळीयां जीवने लागां, तेने जावपणे जीव नरक तिर्यचनी गति पामीने जोगवे, ए अशुभप्रकारें चोजंगीयें करी जीवनं स्वरूप जाणवुं.

ए०१ शिष्यः—शुभप्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी ने जावथकी, जावथकीने द्रव्यथकी, द्रव्यथकीने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—ए शुभव्यवहारनयने मत्तें जाणवुं जे कारण शुभ प्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी जाणवो अने शुभजावते दान, शील, तप, जाव, उपकार, करुणा, दया, यत्ना आदिक शुभजावना अनेक प्रकार जाणवा अने ए शुभजावनी चिकाशें करी अनंता शुभकर्मरूप द्रव्य नां दळीयां जीवने लागे ते अनंतां शुभकर्मरूप द्रव्यनां दळीयां जीवने लागा तेने जावपणे जीव मनुष्य देवताना जव पामीने जोगवे. ए शुभ प्रकारें जीवनं स्वरूप चोजंगीयें करी जाणवुं.

ए०२ शिष्यः—शुरू प्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी ने जावथकी, जावथकी ने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—ए शुरूव्यवहारनयने मत्तें जाणवो. तिहां चोथा गुणगणार्थी मांसीने यावत् तेरमा चौदमा गुणगणार्थी लगें शुरूजाव जाणवो. ते शुरू प्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी ठे, अने शुरूजाव ते शुभाशुभविकाररूप परपुजल तेथकी विरक्तजाव एटले उदासी परिणाम अने पोताना स्वरूपमां रद्देवुं, ते शुरूजाव जाणवो. अने ए शुरूजावरूप स्वरूपमां रद्देतां जीवने द्रव्यरूप कर्मनां दळीयां आवतां रो काय, ए शुरूप्रकारें जीवनं स्वरूप, चोजंगीयें करी जाणवुं.

ए॥३ शिष्यः—निश्चयथकी जीवतुं स्वरूपद्रव्यथकीने जावथकी केमजाणीयें?

गुरुः—निश्चयनयें जीवतुं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी ठे, अने जावथकी तो सकलकर्म थकी रहित, शुद्ध, निर्मल, चिदानंद, परमज्योति, सहजानंदी, पूर्णानंदी, अजर, अमर, अखंड, अविष्ट, सिद्धिरूप कार्य निष्पन्न, अनंत सुखजोगी, विज्ञावसुखत्यागी आपस्वरूपमां रमता एवा अनंता सिद्धपरमात्मा सादि अनंतमे जांगे वत्तें ठे, ए जावथकी स्वरूप जाणवुं, ए निश्चयनयें जीवतुं स्वरूप, बे जंगीयें करी कहुं. ए रीतें जीवतुं स्वरूप कहुं. ह्वे अजीवना स्वरूपमां द्रव्यजावतुं लक्षण कहेठेः—

ए॥४ शिष्यः—धर्मास्तिकायद्रव्यतुं स्वरूप द्रव्यथकीने जावथकी अने जावथकीने द्रव्यथकी ए त्रिजंगीयें करी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो धर्मास्तिकायद्रव्य असंख्यात प्रदेशी कह्यीयें. अने जावथकी तो धर्मास्तिकायतुं चलणसहायीपणुं जाणवुं, तथा ए जावथकी जे चलणसहायीपणुं ते द्रव्यथकी अनंता जीव पुजलने विषे जाणवुं. ए रीतें धर्मास्तिकायतुं स्वरूप, द्रव्यजावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए॥५ शिष्यः—अधर्मास्तिकायतुं स्वरूप द्रव्यथकीने जावथकी तथा जावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो अधर्मास्तिकायद्रव्य असंख्यात प्रदेशी कह्यीयें, अने जावथकी तो अधर्मास्तिकायतुं स्थिरसहायीपणुं जाणवुं तथा ए जावथकी जे स्थिरसहायी पणुं ते द्रव्यथकी अनंता जीवपुजलने विषे जाणवुं. ए रीतें अधर्मास्तिकायतुं स्वरूप द्रव्य जावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए॥६ शिष्यः—आकाशास्तिकायतुं स्वरूप द्रव्यथकीने जावथकी तथा जावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो आकाशास्तिकायद्रव्य अनंत प्रदेशी कह्यीयें, अने जावथकी तो आकाशास्तिकाय द्रव्यतुं अवगाहनारूपपणुं जाणवुं. तथा ए जावथकी जे अवगाहनारूपपणुं ते द्रव्यथकी अनंता जीव पुजलद्रव्यने विषे जाणवुं. ए रीतें आकाशास्तिकायने स्वरूप द्रव्यजावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए॥७ शिष्यः—पुजलास्तिकायतुं स्वरूप द्रव्यथकी ने जावथकी तथा जावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो पुजलास्तिकायना अनंता परमाणुआ लोकमांशा

श्वता ठे, ते जाणवा अने जावथकी तो पुजलद्रव्यनुं गलण पूर्णपणुं जाणवुं तथा ए जावथकी जे गलणपूर्णपणुं ते द्रव्यथकी अनंता बंधने विषे जाणवुं. ए रीतें पुजलास्तिकायनुं स्वरूप द्रव्य जावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

एण्ण शिष्यः—कालद्रव्यनुं स्वरूप द्रव्यथकी ने जावथकी तथा जावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यकी तो कालद्रव्यनो एक समय लोकालोकमां वर्त्ते ठे ते जाणवो, अने जावथकी कालद्रव्य नवा पुराणा वर्त्तना रूप जाणवुं, तथा ए जावथकी जे नवा पुराणा वर्त्तना रूप ते द्रव्यथकी जीव अजीव द्रव्य रूप वस्तुने विषे जाणवो. ए रीतें कालद्रव्यनुं स्वरूप द्रव्यजावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए रीतें षट्द्रव्यनुं स्वरूप द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी, त्रिजंगीयें करी तथा वे जंगीयें करी विचारतां थकां समकेतनी शुद्धि थाय.

हवे नव तत्त्वनुं स्वरूप द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी देखाडे ठे, तेमां जीव अने अजीव ए वे तत्त्वनुं स्वरूप आगल ठ द्रव्यना स्वरूपमां कळुं, हवे शेष पुण्यादिक सात तत्त्वनुं स्वरूप, द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी कहे ठे.

एण्ण शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पुण्यतत्त्वनुं स्वरूप जावथकीने द्रव्यथकी तथा द्रव्य थकीने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—जावथकी तो पुण्यवांधवाना नव प्रकार ठे. तेमां प्रथम साधु, साधवी, श्रावक अने श्राविकारूप चतुर्विध श्रीसंघने अंतरंग रागसहित अन्न देवनी रुचि ते अन्नपुण्य जाणवुं. वीजुं पाणपुण्य ते साधु साधवी प्रमुखने प्राशुक जलदेवानी रुचि जाणवी, त्रीजुं लेणपुण्य ते साधु साधवी प्रमुखने रहेवा सारु निरवद्यजगा देवानी रुचि. चोथुं सयणपुण्य ते साधु, साधवी प्रमुखने सूवाने अर्थ पाट तथा वेसवाने वाजोठ प्रमुख देवानी रुचि, पांचमुं वस्त्रपुण्य ते साधुसाधवी प्रमुखने कपडां, कांबली आदिक धर्मोपकरण प्रमुख देवानी रुचि. ठहुं मनःपुण्य ते जगतना जीवनुं मने करी रूहुं चिंतववुं अर्थात् सर्वजीवने धर्म पमाडीकर्मरूप दुःखथकी मूकावी सुखिया करी मोक्षनगरें पहोचाहुं? एवी जावना मने करी जावे, ते जीव जिननाम कर्म उपार्जन करे, सातमुं वचनपुण्य ते मीतुं, मनोहर प्रीतिकारी, हितकारी सूत्रमर्यादायें आज्ञा प्रमाणे घणा जीवने उपकाररूप वचन बोलवानी

रुचि. आठमुं कायपुण्य ते पूंजवुं, प्रमार्जवुं, तथा साधु साधवी प्रमुख च तुर्विध श्रीसंघनो विनय वैयावच्च तेने विषे काया प्रवर्त्ताववानी रुचि. नवमुं नमस्कारपुण्य ते श्रीतीर्थकर, केवली, गणधर, आचार्य, साधु, साधवी प्र मुख गुणी जीवने कृतिकर्म एटले बंदना नमस्कार करवानी रुचि, एरीतें नव प्रकारनो जे जीवना चित्तमां जाव उपजे, ते जावपुण्य कहीयें अने ए जावपुण्यनी चिकारें करी जीवने सत्तायें जे शुभ कर्मनां दलीयां लागे, ते द्रव्यपुण्य कहीयें, अने ए द्रव्यपुण्यना दलीयां सत्तायें बंधाणां, ते आगल जावपणे मनुष्य देवताना जवपामी बहेंतालीश प्रकारें मीठा विपाकें जीव जोगवे, ए रीतें ए द्रव्य जावनी चोजंगीयें करी पुण्यनुं स्वरूप जाणवुं.

१००० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पापनुं स्वरूप जावथकीने द्रव्यथकी तथा द्रव्यथकीने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—जावथकी तो पापबांधवानी अढार प्रकार बे. तेनां नाम कहे बे. पहेलो प्राणातिपात ते परजीवना प्राणनो नाश चित्तवबो, बीजो मृषावाद ते जूतुं बोलवुं, त्रीजुं अदत्तादान ते पारकी अणदीधी वस्तु चोरी ले वानी रुचि, चोथुं मैथुन ते विषयसुखनी बांठारूप परिणाम, पांचमो परिग्रह ते नव प्रकारें बाह्य अने चौद प्रकारें अज्यंतररूप परिग्रहनी बांठा, ठठो क्रोध ते कोइ जीवनी उपर आकरा तीव्रपरिणामें क्रोध करवो, सातमुं मान ते आठ प्रकारें मद करवो आठमी माया ते कपटें करी लोक देखाडवारूप धर्म करणी करवी, नवमो लोभ ते धन, शरीर, कुटुंब परिवाररूप संपदा एकठी करवानी रखवालवानी घणी बांठा, दशमो राग ते पौञ्जलिक परवस्तु वर्णादि उपर राग धरवो, अगीयारमो द्वेष ते पोताने अणगमती वस्तु उपर अरुचिजाव, बारमो क्लेश ते हरएक कोइ कारणें क्लेश करवानी रुचि, तेरमो अन्याख्यान ते अणदीतुं अणसांजखुं परजीवने आल देवुं. चौदमो पैशून्य ते पारकी चाढी करवी, पंदरमो रति अरति ते सुखदुःख आवे हर्ष शोक धरवो, शोखमो परपरिवाद ते गुणी निर्गुणी जीवनी निंदा करवी, सत्तरमो मायामोसो ते अंतरमां जूदी बात होय अने मुखें मीतुं बोलवुं, श्ल्यादि अनेक प्रकारें छल करी लोकने ठगवा रूप परिणाम, अढारमो मिथ्यात्वशल्य ते पांच प्रकारें मिथ्यात्व सेववारूप परिणाम, ए रीतें अढार प्रकारें जे जीवना चित्तमां पापरूपजाव उपजे, तेने जावपाप कहीयें. अने

એ જાવની ચિકાશે કરી જીવને સત્તાયેં પાપરૂપકર્મનાં દહીયાં લાગે, તેડ્રવ્ય પાપ કહીયેં. અને એ ડ્રવ્યપાપનાં દહીયાં જે સત્તાયેં વંધાણાં, તે આગલ જાવપણે તિર્યંચ અને નારકીના જવ પામીને વ્યાશી પ્રકારેં કડવા વિપાક જીવ જોગવે, એ રીતેં ડ્રવ્યજાવની ચોજંગીયે કરી પાપનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૦૦૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી આશ્રવનું સ્વરૂપ જાવથકીને ડ્રવ્યથકી તથા ડ્રવ્યથકી અને જાવથકી કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—જાવ આશ્રવ તે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ, એ જાવ આશ્રવની ચિકાશે જીવને શુષ્કાશુષ્કવિકારરૂપ કર્મના દહીયાં લાગે, તેને ડ્રવ્યઆશ્રવ કહીયેં. અને એ ડ્રવ્યઆશ્રવનાં દહીયાં જે જીવની સત્તાયેં લાગાં, તેને ચારગતિરૂપ સંસારમાં જાવપણે જીવ જોગવે તે જાવથી જાણવું, એ રીતેં ડ્રવ્યજાવની ચોજંગીયેં કરી આશ્રવનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૦૦૨ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી સંવરનું સ્વરૂપ, ડ્રવ્યથકીને જાવથકી તથા જાવથકીને ડ્રવ્યથકી કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પોસહ, વ્રત, પન્થકાણરૂપ સંવર કરી એક જગાયેં રહેવું, તેને ડ્રવ્યસંવર કહીયેં અને જે જીવ અજીવરૂપ વેંચણ કરી અંતરંગ સત્તાગતના ઉપયોગમાં વર્તવું, તેને જાવસંવર કહીયેં. પઠી તે અંતરંગ સત્તાગતના ઉપયોગરૂપ જાવસંવરમાં જીવને રહેતાં થકાં ડ્રવ્યરૂપ આઠ વર્ગનાં દહીયાં આવતાં રોકાય, તે ડ્રવ્યથી જાણવું. એ રીતેં ડ્રવ્યજાવની ચોજંગીયેં કરી સંવરનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૦૦૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી નિર્જ્જારાનું સ્વરૂપ ડ્રવ્યથકીને જાવકી જાવ થકીને ડ્રવ્યથકી કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—ચાર પ્રેદેં તપસ્યા કરવી, તેને ડ્રવ્યનિર્જ્જારા કહીયેં. અને જાવનિર્જ્જારા તો શબ્દ સમજિરૂઢનયને મતેં જ્ઞાનરૂપ દૃષ્ટિયે કરી અંતરંગ સ્વસત્તા પરસત્તારૂપ વેંચણ કરવી, તેને જાવ નિર્જ્જારા કહીયેં. અને એ રીતેં એક અંતરમુદ્ધૂર્ત સ્વસત્તા પરસત્તારૂપ જીવને વેંચણ કરતાં ડ્રવ્યરૂપ આઠ કર્મનાં દહીયાં જે જીવને સત્તાયેં રહ્યાં છે, તે દહીયાને લખાવે, તે ડ્રવ્યદહીયાને લખાવ્યા કહીયેં. એ રીતેં ડ્રવ્યજાવની ચોજંગીયેં કરી નિર્જ્જારાનું સ્વરૂપ જાણવું,

૧૦૦૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી બંધતત્ત્વનું સ્વરૂપ જાવથકીને ડ્રવ્યથકી તથા ડ્રવ્યથકીને જાવથકી કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—પુજ્જલજીવને સંસર્ગે જે કર્મ બંધાય તેને જાવથકી બંધ કહીયેં. એટલે પુજ્જલની પિપાસારૂપ વિષયસુખની તૃષ્ણા અંતરંગ લાલચરૂપ પરિણામ, તે ને જાવબંધ કહીયેં. અને એ જાવબંધ એટલે અંતરંગ ઇન્દ્રિયસુખની લાલચરૂપ પરિણામની ચિકાશેં કરી જે આઠ કર્મરૂપ દલીયાં જીવને લાગે તે દ્રવ્યબંધ જાણવો. જેમ તેલને સંસર્ગે વસ્તુને ધૂડલાગે તેની પરે જીવને પોતાના માઠા પરિણામના બગાડ રૂપ ચિકાશેં કરી જ્ઞાનાવરણાદિ આઠકર્મરૂપ ધૂલ જીવને લાગે, તે દ્રવ્યબંધ જાણી લેવો અને એ દ્રવ્યબંધરૂપકર્મના દલીયાને જીવ ચારગતિરૂપ સંસારમાં જાવપણે જોગવે, તે જાવ જાણવો. એ રીતે દ્રવ્ય જાવની ચોજંગીયેં કરી બંધનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૦૦૫ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાંથી મોક્ષનું સ્વરૂપ દ્રવ્યથકીને જાવથકી કેમ?

ગુરુ:—બારમે ગુણઠાણે રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, તથા મોહનીયકર્મનો ક્ષય કર્યો, અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલજ્ઞાન પામ્યો, તેને દ્રવ્યમોક્ષપદ કહીયેં. તથા અષ્ટ કર્મ ક્ષય કરી, અષ્ટગુણસંપન્ન લોકને અંતેભિરાજમાન, સાદિ અનંતમે જાંગે વર્તે છે એવા સિદ્ધપરમાત્મા તેને જાવમોક્ષપદ કહીયેં. એ રીતે જે જંગીયેં કરી મોક્ષતત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું. એ રીતે બદ દ્રવ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, દ્રવ્યજાવની ચોજંગીયેં, ત્રિજંગીયેં, બે જંગીયેં કરી દેખાડ્યું.

હવે એ નવ તત્ત્વ બદ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કર્તા, કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી દેખાડે છે.

૧૦૦૬ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાં અશુદ્ધપ્રકારેં જીવમાં કર્તા કારણ ને કાર્ય તે શું?

ગુરુ:—અજ્ઞાન અને રાગ, દ્વેષરૂપ અશુદ્ધતા તે જીવને અનાદિલાણ સંપન્ન જાણવી. એ અશુદ્ધતાયેં કરી જીવ નિગોદમાં અનંતાં જન્મ મરણ કરે છે. એટલે શુદ્ધાશુદ્ધ તો કહ્યાં થાય છે, પણ અશુદ્ધતા તો જીવને અનાદિની જાણવી, એ પરમાર્થ છે. એટલે કર્તા જીવ, અને અજ્ઞાનરૂપ રાગ, દ્વેષ, તે કારણ તથા એ અશુદ્ધ કારણથી નિગોદમાં જીવને અનંતા જન્મ મરણ થાય, તે રૂપ કાર્ય જાણવું. એ રીતે અશુદ્ધપ્રકારેં જીવનું સ્વરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી કહ્યું.

૧૦૦૭ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાં અશુદ્ધપ્રકારેં જીવમાં કર્તાકારણ ને કાર્ય તે શું?

ગુરુ:—કર્તા જીવ, અને અશુદ્ધ કારણ તે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, તૃષ્ણા, મમતા, મૂર્ખા, નિંદા, વિકથા, હાસ્ય, એ આદિ અનેક પ્રકાર

रना अशुचकारणथकी जीवने नरक तिर्यचनी गतिरूप कार्य नीपजे, ए रीतें अशुचप्रकारें जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१००८ शिष्यः—नवतत्त्वमांशुचप्रकारेंजीवनास्वरूपमांकर्त्ता, कारणनेकार्यतेशुं

गुरुः—कर्त्ता, जीव, अने दान, शीयल, तप, जाव, ए आदि अनेक प्रकारें शुचकारण थकी जीवने देव मनुष्यचवरूप कार्य नीपजे ठे.

१००९ शिष्यः—नवतत्त्वमांशुचप्रकारेंजीवनास्वरूपमांकर्त्ताकारणनेकार्यतेशुं

गुरुः—कर्त्ता जीव अने शुद्ध कारण ते आ जव परजव इंद्रियसुखनी वांढा रहित, यशःकीर्त्तिनी वांढा रहित, एक पोतानो आत्मा कर्मवशे दुःखी ठे, तेने कर्मरूप बंधीखानाथकी ढोढाववारूप जे साधन करवुं, ते शुद्धकारण जाणवुं अने एवा शुद्धकारण सेवन कल्याणी जीवने कर्मरूप दुःखनो राशि त्रूटे, अने अनंतसुखनो राशि प्रगटे, ते रूप कार्य जाणवुं. ए रीतें शुद्ध प्रकारें जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कवुं.

१०१० शिष्यः—ए नव तत्त्वमां निश्चयनयें करी जीवमां कर्त्ता, कारण ने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—निश्चय नयें करी जीव, मोक्षरूप कार्यनो कर्त्ता जाणवो. एट छे कर्त्ता तो जीव अने कारण तो शुद्धशुद्धध्यान रूपातीत परिणाम क्षपक श्रेणी, ए कर्मक्षयनां कारण जाणवां. तथा ए कारणथकी सकल कर्मरहित शुद्ध चिदानंद परमज्योति एवुं सिद्धिरूपकार्य जीवने नीपजे, ए निश्चयनयें करी जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं. ए नव तत्त्वमां जीवनां स्वरूपमां त्रिजंगीयो कही. हवे अजीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहे ठे.

१०११ शिष्यः—धर्मास्तिकायमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप धर्मास्तिकाय मळ्यो, तेवारें जीवने हा लवा चालवा रूप कार्य नीपन्युं ए धर्मास्तिकायमां त्रिजंगी जाणवी.

१०१२ शिष्यः—अधर्मास्तिकायमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ताजीव अने कारणरूप अधर्मास्तिकाय मळ्यो, तेवारें जीवने स्थिर रहेवारूप कार्य नीपन्युं ए अधर्मास्तिकायमां त्रिजंगी जाणवी.

१०१३ शिष्यः—आकाशास्तिकायमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप आकाशास्तिकाय मळ्यो, तेवारें जीवने अवगाहनारूप कार्य नीपन्युं. ए आकाशास्तिकायनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कवुं.

१०१४शिष्यः—कालद्रव्यमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप कालद्रव्य मध्युं तेवारें जीवने नवा पुराणारूप कार्य नीपन्युं एम कालद्रव्यनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०१५ शिष्यः—पुञ्जलास्तिकायमां कर्त्ता,कारण अने कार्य ते शुं कहीयें?

गुरुः—कर्त्ता जीव, अने कारणरूप पुञ्जलद्रव्य मध्यो, तेवारें जीवने स मय समय अनंतां कर्मरूप दळीयां लेवां, अने अनंता कर्मरूप दळीयां खेरववां, तेरूप कार्य नीपन्युं एम पुञ्जलास्तिकायना स्वरूपमां त्रिजंगी जाणवी. ए रीतें जीव, अजीवरूप षट्द्रव्यनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहुं.

हवे नव तत्त्वमां जीव अने अजीव ए वे तत्त्वनुं स्वरूप षट्द्रव्यना स्व रूपमां कहेवाणुं शेष पुण्यादि सात तत्त्वनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहेवे.

१०१६शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पुण्यमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण ते ठ कायनी दयारूप परिणाम, परोपकार करतो, मनोहर ललित वचन बोलतो, करुणाजावना जावतो, कुकर्म जीव देखी तेनी उपर दया चिंतवतो, गुणवंत जीव देखी अत्यंत प्रमोद धरतो, सर्व जीवने पोता समान जाणी, तेने दुःखथकी मूकाववानी चिंता करतो, एवा परिणामरूपकारणथकी जीव महापुण्यरूप कार्य उपार्जन करे.

१०१७शिष्यः—ए नव तत्त्वमां पापमां कर्त्ता,कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण तो हिंसा, मृषा, चोरी, मैथुन, निंदा, ईर्ष्या, मिथ्यात्व, अव्रत, हास्य, विनोद, कुतूहल, पारकां ढिड जोतो, क डवां वचन बोलतो, अनेक जीवने संताप उपजावतो, एवा परिणामरूप कारणथकी जीव महापापरूप कार्य उपार्जन करे. ए पापमां त्रिजंगी कही.

१०१८शिष्यः—ए नव तत्त्वमां आश्रवमां कर्त्ता,कारण,अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—आश्रवनो कर्त्ता जीव अने कारण तो एके आ जव परजवने अर्थें तथा इंद्रियसुखनी वांढारूप परिणामें जे शुज कारण मेलवी साधन करवुं, ते शुजकारणरूप आश्रव जाणवुं अने मिय्यात्व, अव्रत, क्लेश, कजी या, निंदा, विकथारूप परिणामें करी जे दळीयां मेलववां, ते अशुजकार णरूप आश्रव जाणवुं. अने एवा शुजाशुज कारण मेलव्याथी जे आ जवें परजवें शुजाशुजविकाररूप फलनी प्राप्ति थाय, ते कार्यरूप आश्रव जाणवुं. ए रीतें आश्रव तत्त्वनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०१एशिष्यः—एनवतत्त्वमां संवरमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण तो नव तत्त्व षट्द्रव्यरूप जीव अजीवनी वेंचण करी अंतरंग निश्चयनयें ज्ञानस्वरूपी सत्तायें सिद्धसमान एवी जीव सत्ताने ध्यावे, अने अजीवसत्ताने जडरूप जाणी त्याग करे, एतुं संवररूप कारण जीवने मळे, तेवारें शुजाशुज विजाविक सुख उपरथी मूर्छा टले, अने अनंत स्वाभाविक सुखरूप कार्य नीपजे, ए संवरमां त्रिजंगी कही.

१०२शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथीनिर्झरातत्त्वमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने अंतरंग इहानो रोध करी पौजलिक सुखनी वांठा रहित थको एक पोतानो आत्मा कर्मरूप जालमां वीटाणो ठे, तेने शुद्ध निरावरण ज्ञान स्वरूपी ज्योतिरूप प्रगट करवानी वांठायें वारजेदें तपस्या रूप कारणने मेलवतो थोडा कालमां आवरण रहित थइ परमानंद सुखरूप कार्य निपजावे. ए रीतें निर्झरातत्त्वतुं स्वरूप, त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०३शिष्यः—ए नव तत्त्वमां वंधमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता तो जीव अने कारण तो पुजलद्रव्यने संसर्गें करी जीव, कर्मने बांधे ठे. एटले वर्ण गंधादिक, रस, फरस प्रमुख पुजलनी रचना तेने देखीने मोहदृष्टियें करी जीव व्यामोह पामे ठे. पठी तीव्ररागें करी विषयसुखनां कारण मेलवे, ए तीव्ररागनी चिकाशें जीव, कर्मरूप दलीयां नो बंध पाडे, तेवारें बंधरूप कार्य नीपजे, एम बंधतत्त्वमां त्रिजंगी कही.

हवे आगल पन्नवणासूत्रना पाठमध्ये कहुं ठे जे मोक्षनिःकर्मावस्था रूप सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें. अने अंतरंग सदहे तेने निश्चय समकेत ठरे तेनो खुलासो करे ठेः—समकेतविनानी सर्व करणी ते एकडा विनानां मीमां सरखी जाणवी, एटले कांइ पण लेखे लागे नहीं तेमाटें समकेत ठे, ते दीवा समान ठे, जेम दीवा विना घरनेविषे अंधारामां कांइ पण वस्तु सूजे नहीं, तेम चित्तरूपीया घरनेविषे पण समकेतरूप दी पक विना कांइ मालम पडे नहीं, तथा वली समकेत ठे, ते बीजनाचंद्रमा समान ठे, जेम बीजनो चंद्रमा उगे, तेवारें लोकना जीवने पूर्णमासीनी प्रतीति थाय जे हवे पूर्णमासी अवश्य थाशे, तेम चित्तने विषे समकेतरूप बीज उगे. तेवारें मोक्षरूप पूर्णमासीनी प्रतीति थाय, तथा जेम कोइएक स्त्रीयें पांचशेर चोखा चूखे मूक्या होय, तेमांहेलो एक दाणो चांपी जोतां

पाका काचा चोखानुं ज्ञान थाय. तेम समकेतरूप एक गुण आवेथी सिद्धना अनंता गुणनुं ज्ञान थाय. तथा जेम कोइ एक व्यापारी गोधमनी वोरगत क रवा आव्यो, तिहां गोधमनो कोठार सो कलशीनो जरेलो हतो, तेमांथी एक मूठी जरीने वानकी जोइ, तेवारें तेने सोए कलशी गोधम अमुक जात ना ठे, तेनुं ज्ञान थयुं, तेम समकेतरूप एक गुण ते वानकी समान ठे. ते जो जीवने आवे, तो तेने सिद्धजगवानना सर्व गुणनुं ज्ञान थाय. तेवारें तेने सिद्धनां सुख प्रगट करवानो जाव उपजे एवुं एसमकेत सर्वोत्तम ठे.

१०३६ शिष्यः—सिद्धपरमात्माना केदखा जेद ठे ?

गुरुः—गाथा ॥ जिण अजिण तिष्ठतिष्ठा, गिहि अन्न सलिंग ढी नरनपुं सा ॥ पत्तेय सयंबुद्धा, बुद्ध बोहिक्कणिक्काय ॥१॥ अर्थः—प्रथम जिनसिद्ध ते तीर्थकरने कहीयें. बीजा अजिणसिद्ध ते सामान्यकेवलीने कहीयें, त्रीजा तीर्थसिद्ध ते जे श्रीतीर्थकर थाय ते चतुर्विधसंघनी स्थापना करे, ते संघने तीर्थ कहीयें. ते तीर्थ प्रवर्त्या पढी जे मोद्धें गया, तेने तीर्थसिद्ध कहीयें चोथा तीर्थ प्रवर्त्यानी प्रथमज मरुदेवादिकनी पेरें जे मोद्धें गया, ते अ तीर्थसिद्ध कहीयें. पांचमा घरमां बेठां जे मोद्धें गया, तेगृहस्थलिंगसिद्ध, ढछा मुनिना वेशविना बीजा वेशे जे मोद्धें गया, ते वल्कलचिरी प्रमुखने अन्यलिंगसिद्ध कहीयें. सातमा साधुने वेशे जे मोद्धें गया, ते स्वलिंग सिद्ध कहीयें. आठमा चंदनबाखा प्रमुख स्त्रीलिंगें जे मोद्धें गया, ते स्त्रीलिं गसिद्ध कहीयें. नवमा श्रीगौतम प्रमुख नरलिंगें जे सिद्ध थया, तेने पुरुषलिं गसिद्ध कहीयें. दसमा गांगेय प्रमुख जे नपुंसक मोद्धें गया, ते नपुंसकलिंग सिद्ध कहीयें. अगीयारमा करकंठुप्रमुखने प्रत्येकबुद्ध सिद्ध कहीयें. बारमा कपिल प्रमुखने खयंबुद्ध सिद्ध कहीयें. तेरमा गुरुना बोधयकी जे सिद्ध थया, ते बुद्धबोधितसिद्ध जाणवा. चौदमा वीरजगवाननी पेरें जे एक समय एका की सिद्ध थया, ते एकसिद्ध कहीयें. पंदरमा श्रीकृष्णप्रभुनी पेरें एकसम यमां घणा सिद्ध थया, ते अनेकसिद्ध कहीयें. ए सिद्धना पंदर जेद जाणवा.

१०४५ शिष्यः—नामथकी, क्षेत्रथकी, कालथकी, जावथकी, डव्यथकी, गुणथकी अने पर्यायथकी तो उत्पाद तथा व्यय ए बे जंग लेवा अने न वमो ध्रुव, ए रीतें नव जांगे करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप केम जाणीयें?

गुरु:-प्रथम श्रीकृष्णादि चोवीश तीर्थकर प्रमुख ते नामेकरी सिद्ध जाणवा. वीजा क्षेत्रथकी सिद्ध ते सर्वसिद्धआश्रयी पीस्तालीश लाख यो जन सिद्धशिला प्रमाणें जाणवा, अने एकसिद्ध आश्रयी तो पोताना शरीरना प्रमाणमध्येथी त्रीजो जाग घटाडी बाकी बे जागना शरीरप्रमाणें आत्मप्रदेशनो घन करी ते प्रमाणें क्षेत्र फरसीने सिद्ध रह्या बे. त्रीजा कालथकी सर्व सिद्ध जगवान् तो अनादि अनंत जांगे रह्या बे. अने एकसिद्ध आश्रयी तो सादि अनंत जांगो जाणवो, केम के सिद्धि वस्था तेनी आदि ठे, अने फरी पातुं संसारमां कोशकालें आवतुं नथी, त्यां सिद्धत्वमांहेज रहेवुंठे, माटे अंत नथी तथा चोथा जावथकी सिद्धजगवान् तो, शुजाशुजविकार रूप जे जाव तेथकी निवृत्तिने पोताना स्वजावमां वर्त्ते ठे, तथा पांचमाद्रव्यथकी सिद्धना जीव असंख्यातप्रदेशरूप जाणवा. ठठा गुणथकी सिद्धपरमात्माने एकेक प्रदेशें ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप अनंतागुण प्रगट्या ठे, तथा पर्यायथकी तो सातमो उत्पाद अने आठमो व्यय तथा नवमो ध्रुव, एटले पर्यायथकी सिद्धना जीवने समय समय अनंता अनंत नवा नवा झेयनी वर्त्तना रूप पर्यायनो उत्पाद व्यय थइ रह्यो ठे अने गुण तो ध्रुवाध्रुव पणेज वर्त्ते ठे, तेणे करी समय समय अनंता सुखनुं आस्वादनरूप सिद्ध परमात्मा सुख विलसे ठे. हवे उत्पाद व्ययनुं स्वरूप कहे ठे. वस्तु गतें मूलपणे जे झेयने पलटावे, ते ज्ञानपणुं एटले ते ज्ञासनपणे परिणमवुं थाय, तेवारें पूर्वपर्यायना ज्ञासननो व्यय थयो अने अजिनव पर्यायना ज्ञासननो उत्पाद थयो, तथा ज्ञानपणुं ते ध्रुव जाणवुं. ए सामान्यप्रकारें उत्पाद व्ययनुं स्वरूप कछुं जो विशेष रीतें कहीयें, तो बाल जीवनी समजणमां नावे. ए रीतें नवजंगीयें करी सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप जाणवुं.

१०४७ हवे नित्य, अनित्य, एक, अनेक सत्, असत्, वक्तव्य अने अवक्तव्य ए आठ पक्षें करी सिद्धनुं स्वरूप उलखावे ठे. तिहां प्रथम नित्य अनित्यपक्ष कहे ठे:-ज्ञानादिक अनंतगुण सिद्धजगवानने प्रगट्या ठे, ते सदा काल नित्यपणे शाश्वता वर्त्ते ठे. तेमाटे सिद्धने नित्य कहियें, तथा ए ज्ञानादिक अनंतगुण जे सिद्धने प्रगट्या ठे, तेने विषे अगुरुलघु पर्याय समयसमय हा निवृद्धिरूप उपजवो विणसवो करे ठे, तेमाटे सिद्धने अनित्य पण कहीयें. तथा ए अगुरुलघु पर्याय समय समय हानिवृद्धिरूप उपजवो विणसवो करे

હે,તે અનિત્યપણું હે તેને વિષે પણ સિદ્ધ જગવાનના જ્ઞાનાદિક અનંતગુણ નિત્યપણે વર્તે હે, તે અનિત્યમાં નિત્યપણું હે અને પૂર્વોક્ત જ્ઞાનાદિક ગુણ નિત્યપણે હે તેમાં અગુરુલઘુનું અનિત્યપણું હે, તે નિત્યમાં અનિત્યપણું હે. **૧૦૪૮** નિત્યમાં અનિત્ય અને અનિત્યમાં નિત્ય પદ્ધતિનો વિચાર જાણવો.

૧૦૪૯ હવે સિદ્ધમાં એક અનેક પદ્ધતિ કહે છે:-પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણજાદિ એવું નામ લેતાં તો સિદ્ધ એક હે તેથી સિદ્ધને એક કહીયે, અને ગુણપર્યાય તથા પ્રદેશ **૧** સિદ્ધને અનેક હે **૨**ટલે ગુણ અનંતા, પર્યાય અનંતા, પ્રદેશ અસંખ્યાતા, માટે સિદ્ધને અનેક પણ કહીયે. તથા **૩** ગુણ, પર્યાય અને પ્રદેશ અનેક હે, તેમાં પણ પોતાપણે તે સિદ્ધ એક વર્તે હે, **૪**ટલે એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો વિચાર કહ્યો.

૧૦૫૧ હવે સિદ્ધમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિ દેખાડે છે:-તિહાં સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ,અને સ્વજાવણે કરી સિદ્ધ સત્ હે અને પરદ્રવ્ય,પરદેત્ર,પરકાલ, તથા પરજાવે કરી સિદ્ધ અસત્ હે. તિહાં સ્વદ્રવ્ય તે સિદ્ધમાં જ્ઞાનાદિ ગુણ જાણવા અને સ્વદેત્ર તે પોતાના અસંખ્યાતપ્રદેશરૂપ દેત્રને અવગાહીને રહ્યા હે, તથા સ્વકાલ તે પોતાનો અગુરુલઘુપર્યાય સર્વગુણમાં સિદ્ધને હાનિવૃદ્ધિરૂપ ડપજવો વિણસવો કરે હે તથા સ્વજાવ તે પોતાના ગુણપર્યાય જાણવા, **૫** સર્વ દ્રવ્યાદિક ચાર તેણે કરી સિદ્ધપરમાત્મા સત્ હે અને પર દ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ અને પરજાવણમાં સિદ્ધનું પોતાનું અસત્પણું વર્તે હે. માટે **૬** સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધતિનો વિચાર જાણવો.

૧૦૫૩ હવે સિદ્ધમાં વક્તવ્ય અવક્તવ્ય પદ્ધતિ દેખાડે છે:-સિદ્ધ પરમાત્મા ના અનંતા ગુણ હે. તેમાં જેટલા ગુણ કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે સર્વવક્તવ્ય જાણવા અને કેવલીજગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. **૭** રીતે આઠ પદ્ધતિ કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું. **૧૦૬૦** હવે સત્સંગીયે કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ ડંભલાવે હે.પ્રથમ સ્યાત્ અસ્તિ,સ્યાત્નાસ્તિ,સ્યાત્અસ્તિનાસ્તિ,સ્યાત્અવક્તવ્ય સ્યાત્અસ્તિઅવક્તવ્ય સ્યાત્નાસ્તિઅવક્તવ્ય,સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિયુગપત્અવક્તવ્ય. **૮** સાતજંગા કહ્યા

પ્રથમ સ્યાદસ્તિ જાંગો ડંભલાવે હે, તિહા (સ્યાત્ કે **૦**) અનેકાંતપણે સર્વ અપેક્ષાયે કરી (અસ્તિ કે **૦**) ઢતા પણું તેને સ્યાદસ્તિ કહીયે. **૯**ટલે સિદ્ધનું સ્વદ્રવ્ય તે પોતાના ગુણપર્યાયનો સમુદાય જાણવો તથા સ્વદેત્ર તે

પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્ર તેને અવગાહી રહ્યા છે, તથા સ્વકાલ તે સમય સમય ઉત્પાદ વ્યયની વર્તનારૂપ જાણવો અને સ્વજ્ઞાવ તે અનંતા જ્ઞાનપર્યાય, અનંતા દર્શનપર્યાય, અનંતા ચારિત્રપર્યાય, અનંતા અગુરુલઘુ પર્યાય તેણે કરી સિદ્ધને અસ્તિપણું છે, માટે એ સ્યાત્ અસ્તિ જાંગો કહીયે.

વીજો સ્યાન્નાસ્તિજાંગો કહે છે. સિદ્ધમાં પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરજ્ઞાવ એ ચારેનું નાસ્તિપણું છે. તેણે કરી સ્યાન્નાસ્તિ જાંગો કહીયે.

હવે સ્યાદસ્તિનાસ્તિ ત્રીજો જાંગો સિદ્ધમાં કહે છે. તિહાં પ્રથમ જંગમાં કહ્યું જે સ્વગુણે અસ્તિ છે, અને વીજા જાંગામાં કહ્યું જે પરગુણે નાસ્તિ છે, એ બે જાંગા સિદ્ધને એક સમયે છે, કિંવા સમયાંતરે છે? તેનો ઉત્તર ગુરુ કહે છે, કે જે સમયે સિદ્ધને સ્વગુણની અસ્તિ છે, તેહીજ સમયે સિદ્ધને પરગુણની નાસ્તિપણું છે, તેથી સિદ્ધને અસ્તિ નાસ્તિ એ બે જાંગા ખેલા એક સમયમાં જ છે.

હવે સ્યાત્ અવક્તવ્ય નામે ચોથો જાંગો કહે છે. તિહાં સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિ એ બે જાંગા એક સમયે છે, પરંતુ સ્યાત્ અસ્તિ એટલું વચન કહેતાં થકાં અસંખ્યાતા સમય લાગા, તેવાર પઠી સ્યાત્ નાસ્તિ નામે વીજો જાંગો કહ્યો. એટલે જે સમયે અસ્તિજાંગો કહ્યો, તે સમયે નાસ્તિપણું કહેવામાં ન આવ્યું અને નાસ્તિ કહેતાં તે સમયે અસ્તિપણું નાવ્યું તેવારે અસ્તિ કેતાં નાસ્તિપણાનો મૃષાવાદ લાગો કિંવા નાસ્તિ કેતાં અસ્તિપણાનો મૃષાવાદ લાગો, એમ એક સમયમાં બે વચન બોલ્યાં જાય નહીં જેમ એક અદ્ધર બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગી જાય, ત્યાર પઠી વીજો અદ્ધર બોલવામાં આવે, તેમાટે સિદ્ધને ચોથો જાંગો અવક્તવ્ય કહ્યો એટલે (અવક્તવ્ય કેળ) વચનથી અગોચર, વચનથી કહ્યું જાય નહીં માટે અવક્તવ્યજાંગો જાણવો.

શિષ્ય પૂછે છે કે તમે અવક્તવ્યપણું કહ્યું તે અવક્તવ્યપણું સિદ્ધને અસ્તિ ધર્મનું છે, કિંવા નાસ્તિધર્મનું છે? તેવારે ગુરુ કહે છે, જે તે વચનપણે સ્યાદસ્તિ સ્યાન્નાસ્તિ એ બે જાંગા અવક્તવ્ય છે, એટલે પાંચમો સ્યાદસ્તિ અવક્તવ્ય અને ઊઠો સ્યાત્નાસ્તિ અવક્તવ્ય એ બે જાંગા કહ્યા.

હવે સાતમો સ્યાત્ અસ્તિ નાસ્તિ યુગપત્ અવક્તવ્ય જાંગો કહે છે. એટલે સ્યાત્ અસ્તિપણું નાસ્તિપણું યુગપત્ એક સમય છે, પણ વચનથી અવક્તવ્ય છે માટે એ સાતમો જાંગો પણ સિદ્ધમાં જાણવો.

૧૦૬૭ હવે સિદ્ધનું સ્વરૂપ નિત્યાનિત્યાદિની સમજાંગીયે કરી ઝંલ્યાવે છે.

સ્યાન્નિત્યં, સ્યાદનિત્યં, સ્યાન્નિત્યાનિત્યં, સ્યાદવક્તવ્ય, સ્યાન્નિત્ય અવક્તવ્ય, સ્યાદનિત્ય અવક્તવ્ય, સ્યાન્નિત્યાનિત્ય યુગપત્ અવક્તવ્ય, એ સાત છે.

તિહાં સ્યાન્નિત્યનામે પ્રથમ જાંગો ઊલ્લખાવે છે. ઇટલે (સ્યાત્ કે) અનેકતાપણે સર્વ અપેક્ષાએ કરી અને (નિત્યં કે) શાશ્વતપણે વર્તે છે, તેને સ્યાત્નિત્ય જાંગો કહીયે. તે સિદ્ધજગવાનને જ્ઞાનગુણના બતાવ્યા અનંતા, દર્શનગુણના બતાવ્યા અનંતા, ચારિત્રગુણના બતાવ્યા અનંતા, અને વીર્યગુણના બતાવ્યા અનંતા, એમ અનંતા બતાવ્યા તે સિદ્ધને વિષે સદાકાલ શાશ્વતા નિત્યપણે વર્તે છે, માટે સ્યાત્ નિત્યં જાંગો છે,

હવે સિદ્ધમાં સ્યાદનિત્ય એ વીજો જાંગો કહે છે. શ્રીસિદ્ધપરમાત્માને અનંતા બતાવ્યા જે પ્રગટ્યા છે, તે એકેક પર્યાયને વિષે અનંતા સામર્થ્ય પર્યાય રૂપ ફેરવતી વર્તના સમય સમય થઈ રહી છે, ઇટલે અતિ નવપર્યાયનું ઉપજવું અને પૂર્વપર્યાયનું વિણસવું થાય છે. માટે એ સિદ્ધમાં અનિત્યપણું જાણવું તેથી સ્યાદનિત્યરૂપ વીજો જાંગો કહ્યો.

હવે સિદ્ધમાં સ્યાન્નિત્યઅનિત્યરૂપ ત્રીજો જાંગો કહે છે. તિહાં સિદ્ધમાં પૂર્વોક્ત બતાવ્યા નિત્ય છે, અને સામર્થ્ય પર્યાય અનિત્ય છે. એ બે જાંગા એક સમય છે, કેવા સમયાંતરે છે? ત્યાં ગુરુ કહે છે, કે જે સમય બતાવ્યાનું નિત્યપણું છે, તે સમયે જ સામર્થ્ય પર્યાયનું અનિત્યપણું પણ છે, તેથી સિદ્ધને નિત્ય અને અનિત્ય એ બે જાંગા જોવા એક સમયે છે, એ સ્યાન્નિત્ય અનિત્ય નામે ત્રીજો જાંગો કહ્યો.

હવે સિદ્ધમાં સ્યાદવક્તવ્ય નામે ચોથો જાંગો કહે છે. શિષ્ય કહે છે. કે એ નિત્ય, અનિત્ય બે જાંગા એક સમયે છે, તો આપણે સ્યાન્નિત્ય કહેતાં થકાં પણ અસંખ્યાતા સમય લાગે, તેવાર પઠી સ્યાદનિત્ય જાંગો કહેવાય. માટે નિત્ય કહે તે સમયે અનિત્યપણું નાવ્યું અને અનિત્ય કહે, તે સમય નિત્યપણું નાવ્યું ઇટલે નિત્ય કહેતાં અનિત્યપણાનો મૃષાવાદ લાગ્યો કેવા અનિત્ય કહેતાં નિત્યપણાનો મૃષાવાદ લાગ્યો તેવારે ગુરુ કહે છે, જે એમ એકસમયે બે વચન બોલ્યાં ન જાય, કેમ કે એક અક્ષર બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગે, તેવાર પઠી વીજો અક્ષર બોલવામાં આવે, માટે એ અવક્તવ્યનામે ચોથો જાંગો સિદ્ધમાં કહ્યો છે, ઇટલે (અવક્તવ્ય કે) વચનથી અગોચર અર્થાત્ વચનથી કહ્યો જાય નહીં.

एवं सांजली शिष्य कहे ठे के हे गुरुजी ! तमे अवक्तव्य पणुं कथुं ते अवक्तव्य पणुं सिद्धपरमात्माने नित्यधर्मनुं ठे, किंवा अनित्यधर्मनुं ठे ? तेवारें गुरु कहे ठे, के वचनपणे नित्य अनित्य ए बे जांगा अवक्तव्य ठे, एटले पां चमो स्यान्नित्य अवक्तव्य अने ठठो स्यादनित्य अवक्तव्य जांगो कह्यो.

हवे सातमो स्यान्नित्य अनित्य युगपत् अवक्तव्य जांगो कहे ठे. एटले ए स्यात् नित्यानित्य पणुं युगपत् एकसमय ठे पण वचनथी अवक्तव्य ठे माटे स्यात् नित्यानित्य युगपत् अवक्तव्य सातमो जांगो सिद्धमां जाणवो.

१०७४ वली सिद्ध परमात्मां एक अनेकनी सप्तजंगीयो करवी. जेम के स्यादेकं, स्यादनेकं, स्यादेकानेकं, स्यादवक्तव्यं, स्यादेकअवक्तव्यं, स्यादअनेकावक्तव्यं, स्यादेकानेकयुगपदवक्तव्यं. ए रीतें एक अनेकनी सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप गुरुमुखें जाणवुं.

१०७५ वली सिद्धपरमात्मां स्यात्सत्यं, स्यादसत्यं, स्यात्सत्यासत्यं, स्यादवक्तव्यं, स्यात्सदवक्तव्यं, स्यादसदवक्तव्यं, स्यात्सत्यासत्यं युगपदवक्तव्यं, ए सत्या सत्यनी सप्तजंगीयें करी सिद्धनुं स्वरूप विचारवुं.

१०७६ वली सिद्धमां ज्ञव्य अज्ञव्य स्वज्ञावनी सप्तजंगी करवी ते आवी रीतें स्याज्ञव्यस्वज्ञाव, स्यादज्ञव्यस्वज्ञाव, स्याज्ञव्याज्ञव्यस्वज्ञाव, स्यादवक्तव्यं, स्याज्ञव्यस्वज्ञाव अवक्तव्यं, स्यात् अज्ञव्यस्वज्ञाव अवक्तव्यं, स्यात्ज्ञव्यस्वज्ञाव अज्ञव्य स्वज्ञाव युगपदवक्तव्यं, ए सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप विचारवुं.

१०७७ वली सिद्धमां गुणपर्यायनी सप्तजंगी करवी, ते आवी रीतें स्यात् गुणं, स्यात्पर्यायं, स्यात्गुणपर्यायं, स्यात्अवक्तव्यं, स्यात्गुणअवक्तव्यं, स्यात्पर्याय अवक्तव्यं, स्यात्गुणपर्याययुगपदवक्तव्यं. ए रीतें गुणपर्यायनी सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप विचारवुं. एम अनंती सप्तजंगीयो सिद्ध परमात्माने विषे वस्तुधर्में रही ठे पण तेनो विस्तारें अर्थ क रतां ग्रंथ वधे, माटे ए सामान्य प्रकारें बीजरूप सप्तजंगीनो विचार कह्यो.

११०१ हवे मोक्षनिष्पन्न स्वरूपसिद्ध अवस्थांमां षट्कारक लगावे ठे. तिहां प्रथम ज्ञानगुणमां षट्कारक लगावे ठे. प्रथम कर्त्ता ते सिद्धनो जीव, बीजुं कारण रूप ज्ञानगुण ठे, बीजुं ते ज्ञानगुणें करीने अनंता ज्ञेयपदार्थ जाणवा रूप कार्य करवुं ठे, तेणे करी समय समय अजिनव पर्यायनुं जा

જાણવું સંપજતું જાય, તે ચોથું સંપ્રદાન, અને સમય સમય પૂર્વપર્યાયના જાણપણાનો વ્યય થતો જાય, તે પાંચમું અપાદાન, અને જ્ઞાનગુણ ધ્રુવનું ધ્રુવપણે જાણવું તે ઠઠું આધાર, એ સિદ્ધના જ્ઞાનગુણમાં ૭ કારક કહ્યાં.

૧૧૦૭ હવે સિદ્ધને દર્શનગુણમાં ૭ કારક કહે છે. પ્રથમ કર્તા સિદ્ધનો જીવ, વીજું તેને દર્શનગુણ કારણ મધ્યું તેણે કરી ત્રીજું અનંતા દૃશ્યપદાર્થને દેખવારૂપ કાર્ય કરવું છે, ચોથું અજિનવપર્યાયનું સમયસમય દેખવા પણું સંપજતું જાય તે સંપ્રદાન, પાંચમું પૂર્વપર્યાયના દેખવા પણાનો સમયસમય વ્યય થાતો જાય, તે અપાદાન, આધાર તે દર્શનગુણ ધ્રુવન ધ્રુવપણે જાણવો.

૧૧૧૨ હવે સિદ્ધને ચારિત્રગુણમાં ૭ કારક કહે છે પ્રથમ કર્તા સિદ્ધનો જીવ, વીજું ચારિત્રગુણ કારણ મધ્યું, ત્રીજું અનંતા ગુણને વિષે રમણ કરવા રૂપ કાર્ય કરવું છે, ચોથું સંપ્રદાન તે અજિનવ પર્યાયનું રમણ પણું સમય સમય સંપજતું જાય, પાંચમું અપાદાન તે પૂર્વપર્યાયના રમણપણાનો સમય સમય વ્યય થાતો જાય, ઠઠો આધાર તે ચારિત્રગુણ ધ્રુવનું ધ્રુવપણે જાણવું.

૧૧૧૯ હવે સિદ્ધના વીર્ય ગુણમાં ૭ કારક લગાવે છે, પ્રથમ કર્તા સિદ્ધનો જીવ, વીજું કારણરૂપ વીર્યગુણ, ત્રીજું અનંતાગુણને વિષે સહાયરૂપ કાર્યકરવું છે, ચોથું સંપ્રદાન, તે અજિનવ પર્યાયનું સહાયપણું સમય સમય સંપજતું જાય, પાંચમું અપાદાન તે પૂર્વપર્યાયના સહાયપણાનો સમય સમય વ્યય થાતો જાય, ઠઠો આધાર તે વીર્યગુણ ધ્રુવનું ધ્રુવપણે જાણવું. એ રીતે સિદ્ધના વીર્યગુણમાં ૭ કારક જાણવા. એ રીતે સિદ્ધપરમાત્માને અનંતા ગુણને વિષે ૭ કારક રૂપ અનંતાં ચક્ર લાગી રહ્યાં છે, તેનું જાણપણું કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ ધ્યાવે તે પ્રાણી, ગણ્યા દિવસમાં પરમાનંદ પદ પામે.

૧૧૪૪ શિષ્ય:-સિદ્ધપરમાત્માના સ્વરૂપમાં એકરૂપ, અસંખ્યરૂપ, અસંખ્ય અનંતરૂપ, અનંતઅનંતરૂપ, અનંતઅનંતધર્મરૂપ એ પાંચજંગીયો કેમ જાણીયે.

ગુરુ:-પ્રથમ નામથકી સિદ્ધને (એક કેળ) એક કહીયે, વીજો ક્ષેત્રથકી સિદ્ધને (અસંખ કેળ) અસંખપ્રદેશી કહીયે ત્રીજું સિદ્ધને એકેક પ્રદેશ અનંતગુણ પ્રગટ્યા છે, તેવા પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે અને ગુણ અનંતા છે, માટે અસંખ્ય અનંત કહીયે, ચોથો સિદ્ધપરમાત્માના એકેક ગુણમાં અનંતા અનંત પર્યાયની વર્તના રૂપ જાણવી, તે અનંત અનંતજંગી કહીયે. પાંચમો સિદ્ધને એકેકપર્યાયે અનંતો ધર્મ પ્રગટ્યો છે, તે અનંત અનંત ધર્મરૂપ જંગી જાણવી.

૧૧૨૭ હવે ચાર નિદેષે કરી સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ ઉલ્લાસાવે છે. પ્રથમ (નામસિદ્ધ કે) સિદ્ધ એવું નામ તે ત્રણે કાલે એકરૂપ પણે શાશ્વતું વર્તે છે, બીજો સ્થાપનાસિદ્ધ તે શ્રીજિનપ્રતિમા સ્થાપવી અથવા દેહમાન મધ્યેથી ત્રીજો જાગ ઘટાડી બે જાગ શરીર પ્રમાણે આત્મપ્રદેશનો ઘન કરી સ્થાપના રૂપ ક્ષેત્ર અવગાહી રહ્યા છે. ત્રીજો દ્રવ્યસિદ્ધ તે તેરમે ચૌદમે ગુણગણે કેવલીજગવાનું વર્તે છે. તે દ્રવ્યશરીર આશ્રયી દ્રવ્ય સિદ્ધ જાણવો અને જે સિદ્ધિ વસ્તુ તેના શરીરની જાણ કરીએ, તે જાણીશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું તથા શુદ્ધ નિર્મલ અસંખ્યાત પ્રદેશને વિષે જ્ઞાનાદિ અનંતગુણ રૂપ ઠતા પર્યાય વસ્તુરૂપ પ્રગટ્યા છે, તે તદ્વ્યતિરિક્ત શરીર આશ્રયી દ્રવ્યનિદેષો જાણવો એ ત્રણ પ્રકારે સિદ્ધનો દ્રવ્યનિદેષો જાણવો. તથા સિદ્ધનો સ્વરૂપ સામર્થ્યપર્યાય પ્રવર્તના રૂપ અનંતો ધર્મ પ્રગટ્યો છે, તેણે કરી સદા કાલ નવા નવા જ્ઞેયની વર્તના રૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય અનંત અનંતો થઈ રહ્યો છે. તેથી સિદ્ધ પરમાત્મા અનંતું સુખ જોગવે છે. તે જાણનિદેષો જાણવો, એ રીતે ચારનિદેષે. સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું, ૧૧૩૧ શિષ્ય:-સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં અજોગી, ઉપજોગી અને જોગી, ધર્મી ત્રિજંગી ઉપજે છે માટે તેણે કરીને સિદ્ધનું સ્વરૂપ કેમ જાણીએ ?

ગુરુ:-સિદ્ધ પરમાત્મા જુજાશુજના હેતુ ઇન્દ્રિયસુખના વિકારરૂપ જોગચક્રી રહિત છે, તેમાટે સિદ્ધને અજોગી કહીએ. તથા અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્ય, એ આદિ અનંતા ગુણ પ્રગટ્યા છે. તે વારંવાર એના એ ગુણ જોગવ્યામાં આવે છે, તેથી સિદ્ધને ઉપજોગી કહીએ. જે એકવાર જોગવવામાં આવે, તેને જોગ કહીએ. અને જે વારંવાર જોગવવામાં આવે, તેને ઉપજોગ કહીએ. તથા સિદ્ધના એકગુણને વિષે અનંતાનંત પર્યાયની સમય સમય ઉત્પાદવ્યયરૂપ નવા નવા જ્ઞેયની વર્તના થઈ રહી છે, તેણે કરી સિદ્ધ પરમાત્મા, સમય સમય અનંતસુખના આસ્વાદનરૂપ જોગ કરે છે, તેમાટે પર્યાયચક્રી સિદ્ધને જોગી કહીએ. એ રીતે જુજાશુજરૂપ વિજાવના જોગચક્રી સિદ્ધ રહિત છે, તેમાટે અજોગી કહી બોલાવ્યા અને જ્ઞાનાદિ અનંતપર્યાયરૂપ ગુણચક્રી સિદ્ધને ઉપજોગી કહી બોલાવ્યા, એટલે ઠતા પર્યાયરૂપ ગુણ વારંવાર ફરી ફરીને એના એ જોગવ્યામાં આવે માટે, તપજોગ છે તથા સિદ્ધના સામર્થ્ય પર્યાય સમય સમય નવા નવા જ્ઞેયની વર્ત

નારૂપ પલટાય છે. તેમાટે સમય સમય નવનવું અનંતું સુખ જોગવે છે એટલે પર્યાયથી સિદ્ધને જોગી કહી બોલાવ્યા, એ પરમાર્થ છે. એ રીતે ત્રિજંગીયે કરી સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૧૩૩ શિષ્ય:-સિદ્ધપરમાત્માનો નિત્યસ્વજાવ કહીયે, અને અનિત્ય સ્વજાવ પણ કહીયે, તેનો શ્યો પામાર્થ ?

ગુરુ:-સિદ્ધને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય, એ ચાર ગુણ તથા અવ્યાબાધ, અમૂર્તિ, અને અનવગાહક, એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે તેમાટે એ નિત્ય સ્વજાવ કહીયે અને એક અગુરુલ્લુપ્ત પર્યાય સિદ્ધને સર્વગુણમાં ઉપજવા વિણસવા રૂપ હાનિ વૃદ્ધિ કરે છે, તે માટે સિદ્ધનો અનિત્યસ્વજાવ કહીયે, એટલે દ્રવ્યાસ્તિનયે કરી સિદ્ધનો નિત્યસ્વજાવ કહીયે અને પર્યાયાસ્તિ કનયે કરી સિદ્ધનો અનિત્ય સ્વજાવ કહીયે એ પરમાર્થ જાણવો.

૧૧૩૫ શિષ્ય:-સિદ્ધનું પરમાત્મામાં અસ્તિ તથા નાસ્તિપણું કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:-સિદ્ધ પરમાત્માને જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ થઈ છે, તેનું સિદ્ધને અસ્તિપણું જાણવું, અને પરસ્વજાવ શુજાશુજરૂપ જે ઇન્દ્રિય સુખ તેનું સિદ્ધને નાસ્તિપણું જાણવું.

૧૧૩૬ શિષ્ય:-સિદ્ધને યોગી કહીયે અને અયોગીપણ કહીયે તેનો શો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-સિદ્ધને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રણ ગુણ પ્રગટ થયા છે માટે એ ત્રણ ગુણે કરી યોગી કહીયે. તથા મન, વચન અને કાયા, એ ત્રણ યોગથી સિદ્ધ રહિત છે, માટે અયોગી કહીયે.

૧૧૩૭ શિષ્ય:-સિદ્ધને કર્તા કહીયે અને અકર્તાપણ કહીયે તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-જ્ઞાનના પર્યાય અનંતા છે તેણે કરી સિદ્ધ પરમાત્મા અનેક જ્ઞેય રૂપ પદાર્થને જાણવારૂપ કાર્ય કરે છે, અને અનંતા દર્શનના પર્યાય તેણે કરી સિદ્ધ અનેક દૃશ્યપદાર્થને દેખવારૂપ કાર્ય કરે છે માટે સિદ્ધને તેના કર્તા કહીયે. અને શુજાશુજવિકારરૂપ ઇન્દ્રિયસુખના હેતુ એવા જે પૌજલાદિક વિજાવિક વસ્તુ તેના સિદ્ધને અકર્તા કહીયે.

૧૧૪૧ શિષ્ય:-સિદ્ધ પરમાત્માનો જીવ્યસ્વજાવ પણ કહીયે, અને અજીવ્ય સ્વજાવ પણ કહીયે. તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-જેને પલટણ સ્વજાવ છે, તેને જીવ્યસ્વજાવ કહીયે. અને જેને પલટણ સ્વજાવ નથી, તેને અજીવ્યસ્વજાવ કહીયે. હાં સિદ્ધપરમાત્માને જ્ઞા

ન, દર્શન અને ચારિત્ર એ આદિ અનંતા ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેનો કોઈ કાલે વિનાશ થવાનો નથી, ઇટલે તે કોઈ કાલે પલટાશે નહીં, તેમાટે એ અજવ્ય સ્વચાવ સિદ્ધમાં કહીયે. અને સિદ્ધને એક અગુરુલઘુ પર્યાય કરી અનંતા ગુણમાં હાનિવૃદ્ધિરૂપ સમય સમય ઉત્પાદ વ્યય થાય છે, તે પલટણ સ્વચાવ છે. તેણે કરી સિદ્ધ પરમાત્માને જવ્યસ્વચાવ કહીયે.

૧૧૪૩ શિષ્ય:—સિદ્ધ પરમાત્માને લાજ કહીયે અને અલાજ પણ કહીયે તેનો શો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—સત્તાગતે અનંતું સુખ પ્રગટ્યું, તેનો સિદ્ધને લાજ કહીયે અને શુ જાશુજીવિકારરૂપ ઇન્દ્રિસુખના જે જોગ તેનો સિદ્ધને અલાજ કહીયે.

૧૧૪૫ શિષ્ય:—સિદ્ધ પરમાત્માને ગ્રાહકસ્વચાવ કહીયે, અને અગ્રાહક સ્વચાવ પણ કહીયે, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—સિદ્ધ પરમાત્માયે શુદ્ધધ્યાનરૂપ અગ્નિયે કરી સર્વ કર્મ બાહી પોતાના સ્વરૂપનું ગ્રહણ કરી લોકને અગ્રજાગે જઈ અનંતસુખરૂપ આસ્વાદનું ગ્રહણ કહ્યું છે તેમાટે ગ્રાહકસ્વચાવ કહીયે, અને ચારગતિરૂપ સંસારમાં મોહનીકર્મને વશે હતા, તેવારે સમય સમય અનંતા કર્મરૂપ દલીયાનું ગ્રહણ રતા હતા, તેથી હમણાં નિવર્ત્યા, માટે અગ્રાહકસ્વચાવ કહીયે.

૧૧૪૭ શિષ્ય:—સિદ્ધ પરમાત્માનો સ્થિરસ્વચાવ કહીયે, અને અસ્થિર સ્વચાવ પણ કહીયે, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—સિદ્ધ પરમાત્મા સકલ કર્મ સ્વપાવી પોતાનું રૂપ નિપજાવી લોકને અંતે સાદિ અનંતમે જાગે ને આકાશપ્રદેશરૂપ ક્ષેત્ર અવગાહી રહ્યા છે, તિહાં થકી કોઈ કાલે એ પ્રદેશ મૂકી બીજે પ્રદેશે જવું નથી તેમાટે સ્થિરસ્વચાવ કહીયે. અને જે અનંતગુણ સિદ્ધને પ્રગટ્યા છે, તેનું પણ કોઈકાલે વિનાશપણું નથી, તે પણ સિદ્ધનો સ્થિરસ્વચાવ કહીયે તથા પર્યાયનું સમય સમય પલટણપણું છે ઇટલે પર્યાયે કરી હાનિવૃદ્ધિ થાય છે તે સિદ્ધ પરમાત્માનો અસ્થિરસ્વચાવ જાણવો.

૧૧૪૯ શિષ્ય:—સિદ્ધને રક્ષક કહીયે અને અરક્ષક કહીયે, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—સિદ્ધ પરમાત્માને સત્તાયે જ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ જે લક્ષ્મી પ્રગટ થઈ છે. તેના રક્ષક છે માટે સિદ્ધને રક્ષક કહીયે, અને પુજલાદિ વિચાવરૂપ જે લક્ષ્મી તે થકી સિદ્ધ રહિત છે, તેમાટે તેના અરક્ષક કહીયે.

११५१ शिष्यः—सिद्ध परमात्मानो अचक्षितस्वप्नाव कहीयें, अने चक्षितस्वप्नाव पण कहीयें, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्ध परमात्माने सत्तागतें ज्ञानादि अनंतगुण प्रगट्या ठे, तेनो कोइ कालें विनाश नथी माटे सिद्धनो अचक्षित स्वप्नाव कहीयें, अने न वा नवा ज्ञेयनी वर्त्तनारूप समय समय उत्पादव्यय थाय ठे, तेमाटे सिद्धपरमात्मानो चक्षित स्वप्नाव कहीयें.

११५३ शिष्यः—सिद्धपरमात्मानो रमणिक स्वप्नाव कहीयें, अने अरमणिक स्वप्नाव पण कहीयें, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—शुद्धध्यानरूप अश्रियें करी घाती अघाती रूप कर्म आवरण वाली ज्ञानादि अनंतगुणरूप पोतानुं स्वरूप प्रगट कछुं, तेने विषे सिद्धपरमात्माने रमणिकपणुं ठे अने इंद्रियसुखनी हेतु एवी जे परस्वप्नाव रूप विज्ञावदशा तिहांथकी सिद्धने अरमणिक पणुं जाणवुं.

११५५ शिष्यः—सिद्ध परमात्मानो व्यापक स्वप्नाव कहीयें अने अव्यापक स्वप्नाव पण कहीयें तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्धपरमात्माने सत्तागतें सामान्य विशेषरूप ज्ञान, दर्शन आदि अनंता गुण प्रगट्या ठे, तेमां व्यापकपणुं जाणवुं. अने परस्वप्नावरूप विज्ञावदशा थकी सिद्ध परमात्मा रहित ठे, तेमाटे तेमां अव्यापकपणुं जाणवुं. ए रीतें बे जंगीयें करी सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप कछुं.

११६५ हवे सिद्ध परमात्माना अन्वयी गुण लखीयें ठेयें. १ अनंतज्ञानमय, २ अनंतदर्शनमय, ३ अनंतचारित्रमय, ४ अनंततपोमय, ५ अनंतजोगमय, ६ अनंतदानमय, ७ अनंतलाज्मय, ८ अनंतजोगमय, ९ अनंतउपयोगमय, १० अनंतबलमय, ११ सिद्धपरमात्माना अन्वयी गुण कहा.

११६६ हवे सिद्धपरमात्माना व्यतिरेकगुण लखीयें ठेयें. १ क्रोधरहित, २ मानरहित, ३ मायारहित, ४ लोचरहित, ५ हास्यरहित, ६ अरतिरहित, ७ रतिरहित, ८ रागरहित, ९ द्वेषरहित, १० मोहरहित, ११ मिथ्यात्वरहित, १२ निजारहित, १३ कामरहित, १४ अज्ञानरहित, १५ मनरहित, १६ वचनरहित, १७ कायारहित, १८ संसाररहित, १९ इंद्रियरहित, २० कंदर्परहित, २१ शब्दरहित, २२ रूपरहित, २३ रसरहित, २४ फरसरहित,

१५ गंधरहित, १६ आहाररहित, १७ निहाररहित, १८ रोगरहित, १९ चयरहित, २० शोकरहित, २१ जुगुप्सा रहित, २२ व्यतिरेक गुण जाणवा.

१२७५ हवे सिरूपरमात्माना अन्वयी अने व्यतिरेक ए बे गुण जेला लं खीयें ठीयें. निराकार, १ निराखं, २ निराशी, ३ निरुपाधि, ४ निर्वि कारी, ५ अक्षय, ६ अनादि, ७ अनंत, ८ अखंड, ९ अक्षर, १० अनक्ष र, ११ अचल, १२ अकल, १३ अमल, १४ अगम, १५ अनादमी, १६ अरूपी, १७ अकर्मि, १८ अवंधक, १९ अनुदय, २० अनोदिक, २१ अ जेदी, २२ अवेदी, २३ अहेदी, २४ अखेदी, २५ असखायी, २६ अलेशी, २७ अजोगी, २८ अव्यावाध, २९ अनंतअनवगाही, ३० गुरुलघु, ३१ अपरिणामी, ३२ अनिद्रिय, ३३ अविकारी, ३४ अयोनि, ३५ अव्यापी, ३६ अनाश्रयी, ३७ अकंप, ३८ अविरोधी, ३९ अखंडित, ४० अनाश्रव, ४१ अलख, ४२ अशोक, ४३ अलोक, ४४ लोकालोकज्ञायक, ४५ स्वद्र व्यवंत, ४६ स्वक्षेत्रवंत, ४७ स्वकालवंत, ४८ स्वज्ञाववंत, ४९ द्रव्यास्ति कपणे नित्य, ५० पर्यायास्तिकपणे अनित्य, ५१ गुणपर्यायपणे नित्यानि त्य, ५२ सिरूपस्वरूपी, ५३ स्वसत्तावंत, ५४ परसत्तारहित, ५५ स्वक्षेत्रअ वगाहिक, ५६ परक्षेत्रस्वपणें अनवगाहिक. ५७ धर्मास्तिकायथकी जि न्न, ५८ अधर्मास्तिकाय थकी चिन्न, ५९ आकाशास्तिकाय थकी चिन्न, ६० पुजलास्तिकायथकी चिन्न, ६१ कालथकी चिन्न, ६२ स्वज्ञावना कर्त्ता, ६३ परज्ञावना अकर्त्ता, ६४ लोकप्रमाणें अवगाहनावंत, ६५ गुरु, ६६ बु रु, ६७ अमर, ६८ अपर, ६९ अपरंपर, ७० स्वज्ञावरमणी, ७१ सह जानंदी, ७२ पूर्णानंदी, ७३ अजर, ७४ अविनाशी, ७५ एक, ७६ अ संख्य, ७७ अनंत, ७८ अनंतगुणें करी बिराजमान.

शिष्यः—सिरूप परमात्माने दान अनंतुं ठे. लाज अनंतो ठे, जोग अनं तो ठे, उपजोग अनंतो ठे, तेनो श्यो परमार्थ ? तथा ते दान कोने आपे ठे ? लाज शानो थाय ठे ? जोग ते शेनो ठे. अने उपजोग ते शेनो ठे ?

गुरुः—सिरूप परमात्माने वीर्यगुण ते सहकार दीये ठे तेम ज्ञानगुणना उपयोग विना वीर्य फुरी शके नहीं तेथी वीर्यने सहाय ज्ञान गुणनुं ठे त था ज्ञानमां रमण ते चारित्रनुं सहाय ठे, एम एक गुणने अनंतगुणनुं सहाय ठे. हवे जे गुण सहाय दीये ठे ते तो आत्माना गुणमां दान धर्म

હે, તે સિદ્ધના જીવ પ્રતિ સમય અનંત સ્વગુણ સહાય રૂપ અનંતું દાન પો તે પોતાને આપે હે તથા જે ગુણને જે ગુણની સહાય રૂપ શક્તિની પ્રાપ્તિ તે સિદ્ધના જીવને લાજ હે તથા સિદ્ધના જીવ પોતાના પર્યાયને પ્રતિસમ યે જોગવે હે તે જોગ હે તથા સિદ્ધના જીવ સ્વાત્તાવિક જે સ્વગુણ તેને વારં વાર જોગવે હે માટે તેનો ઉપજોગ હે એમ સિદ્ધને દાન સ્વરૂપનું હે, લાજ પણ સ્વરૂપનો હે, જોગ સ્વપર્યાયનો હે અને સ્વાત્તાવિક સ્વગુણનો ઉપજોગ હે.

ए रीतें एक सिद्ध आश्रयी ए स्वरूप किंचिन्मात्र लख्युं हे. एवा अनंता सिद्ध वर्त्ते हे, तेमाटे एक सिद्धनुं स्वरूप जाणुं एटले सर्वसिद्धनुं स्वरूप जाणुं तेथी एक सिद्धनुं स्वरूप जेना जाण्णामां आवे, तेने ज्ञानी कहीयें, अने जेनी श्रद्धामां बेसे, अंतरंग सईहे, तेने समकेती कहीयें. एवा पुरुषने सिद्धनां सुख नजीक हे, एवा पुरुष संसारमां जे रह्या हे, ते मात्र जवस्थि तिना बांकथकी रह्या हे, अने एवी उलखाणना धणी जे सिद्धपरमात्माने नमस्कार करे हे. एटले नमोसिद्धाणं कहे हे. ते घणी निर्झरा करे हे. ते माटे तेने निश्चय समकेतना धणी कहीयें.

तथा जेणें एवी रीतनी उलखाण करी नथी, अने जे “नमोसिद्धाणं” कही सिद्धने नमस्कार करे हे, ते सूडो जेम रामनो उच्चार करे हे, तेनी पेरे आचरण जाणवું, तिहां सुधी मिथ्यात्व हे, पण निर्झरा थाय नही, केम के निर्झरा तो उलखाणने हाथ हे, माटे सिद्धनुं स्वरूप जाणवानो घणो खप करवो, जेणे उक्तप्रकारें सिद्धनुं स्वरूप न जाणुं तेનો द्रव्यनिक्षेपो हे. अणुवर्णोदवं ए श्रीअनुयोगधारनुं वचन हे,

बली कछुं हे, जे पद, अक्षर, मात्रा, शुद्धसिद्धांत वांचतां, પૂઠતાં, અર્થ કરે હે, ગુરુ મુર્ખે સડે હે, તે પણ શુદ્ધ નિશ્ચય સત્તા ઉલ્લેખ્યા વિના સર્વે દ્રવ્યનિક્ષેપે હે, અને જે જાવ વિના દ્રવ્યનય હે, તે પુણ્યબંધનું કારણ હે, પણ મોહનું કારણ નથી, એટલે જે જીવ, કરણીરૂપ કષ્ટતપસ્યા કરે હે, પણ જીવ અજીવની સત્તા ઉલ્લેખી નથી, તેને જગવતીસૂત્રમાં અવ્રતી અપ ચચ્ચાણી કહ્યા હે, તથા જે બાહ્યથી એકલી તપસ્યારૂપ કરણી કરે હે, અને પોતાને સાધુ કહેવરાવે હે, તે મૃષાવાદી હે. શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં “ન મુણિઅન્નાણવાસેણ” એ વચને તથા “નાણેણંમુણીહો” એ વચને જે જ્ઞાની તે મુનિ હે, અને અજ્ઞાની તે મિથ્યાત્વી હે.

तथा कोइ गणितानुयोग जे नारकी देवताना बोझ अथवा यतिश्राव कनो आचार जाणीने कहे जे अमें ज्ञानी ठेयें ? परंतु ते ज्ञानी नथी, जे ड्रव्यगुणपर्यायनुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें. उत्तराध्ययनना मोक्ष मार्गाध्ययनमां कछुं ठे. तथा च तत्सूत्रं ॥ एवं पंचविहं नाणं, द्वाण्यगुणा ए य ॥ पञ्चवाण्य सव्वेसिं, जं नाणिहिं दंसीआ ॥ १ ॥ अर्थः—पांच प्रकारें ज्ञाननुं स्वरूप तथा षट् ड्रव्यनुं स्वरूप, गुणपर्याय सहित जाणे, तेने सम्यग्ज्ञानी जाणवा. तिहां प्रथम पांच प्रकारें ज्ञाननुं तथा षट् ड्रव्यनुं स्वरूप रूपी अरूपी पणे निश्चयव्यवहारथी जाणे, तथा उत्सर्ग अपवादथी जाणे, तथा देशव्यापी सर्वव्यापी पणे जाणे, तथा प्रत्यक्ष परोक्ष ए वे प्रमाणे करी जाणे, तथा कर्त्ता कारणे कार्यपणे जाणे, तथा हेय क्लेय उपादेयपणे जाणे. तथा ड्रव्य, क्षेत्र, काल अने जावथकी जाणे, तथा नामादिक चार निक्षेपे ऋजुसूत्रनयने मतें जाणे, तथा शब्दनयने मतें चार निक्षेपे जाणे, तथा समजिरूढ नयने मतें चार निक्षेपे जाणे, तथा पंच समवायें करी जाणे, तथा पद कारकें करी जाणे, तथा नैगमादिक सप्त नयें करी जाणे, तथा नित्य अनित्यादिक आठ पदें करी जाणे तथा निश्चयव्यवहारथी जाणे, तथा नाम, ड्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव, गुण, पर्यायथकी जाणे, तथा उत्पाद, व्यय, ध्रुवपणे जाणे. ए रीतें पांच ज्ञाननुं तथा षट् ड्रव्यनुं स्वरूप जाणे, तेने निश्चय सम्यग्ज्ञानी जाणवा.

हवे ए उपर प्रश्न कहा तेनो अर्थ करवाथकी आ ग्रंथ षणो वधे, माटे एमांथी केटलाएक प्रश्ननो अर्थ रहस्य जाणवा सार करुं तुं, ते प्रमाणें विस्तार बुझिना धणी हशे ते सर्वनो अर्थ विचारी बेशे.

प्रथम पांच प्रकारें ज्ञाननुं स्वरूप तथा षट् ड्रव्यनुं स्वरूप रूपी अरूपी पणे निश्चय व्यवहारथी जाणवा आश्रयी कहीयें ठेयें. तिहां प्रथमनां चार ज्ञान ते इंद्रियने अनुयायी ठे अने रूपी पदार्थने देखे ठे, अने ए चार ज्ञाननो उपयोग पाठो टली जाशे, केम के अवधिज्ञान अने मनःपर्यव ज्ञान नो उपयोग ब्रह्मा सातमा गुणठाणा खगें ठे अने श्रुतज्ञाननो उपयोग बारमा गुणठाणा सुधी ठे, पढी नथी. एटले चार ज्ञान ते इंद्रियने अनुयायी व्यवहारनयने मतें रूपी पणे प्रगट्यां अने देखे पण रूपी पदार्थने ठे माटे रूपी जाणवा अने एक केवलज्ञान ते शुद्धनिश्चयनयें अरूपी पणे

સાદિ અનંતમે જાંમે પ્રગટે તેનો ઉપયોગ આવ્યો થકો જાય નહી, અને ઇંદ્રિયના અનુયાયીપણા વિના રૂપી અરૂપી સર્વ પદાર્થને જાણે, માટે એ કે વલ જ્ઞાન તે નિશ્ચયનયેં અરૂપી જાણવું.

વલી એ પાંચ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ નિશ્ચયવ્યવહારનયેં કરી રૂપી અરૂપી પણે દેખાડે છે. એ પાંચ જ્ઞાન કર્મરૂપ આવરણને અજાવેં અરૂપી પણે પ્રગટ્યા તેને પાઠાં કર્મરૂપ આવરણ લાગે નહી, માટે નિશ્ચયનયેં કરી પાંચે જ્ઞાન અરૂપી જાણવાં, અને એ પાંચે જ્ઞાન કર્મરૂપ આવરણને અજાવેં પ્રગટ્યાં તો અરૂપી પણે છે પણ તેના પર્યાય રૂપી પદાર્થમાં જડ્યા, કેમ કે ચારજ્ઞાન તો રૂપી પદાર્થનેજ દેખે છે, માટે રૂપી પદાર્થમાં ચાર જ્ઞાનના પર્યાય પ્રગટ્યા, તેથી વ્યવહાર નયને મતેં એ પાંચે જ્ઞાન રૂપી પણ જાણવાં.

હવે ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી રૂપી અરૂપી પણે દેખાડે છે. તિહાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, જીવ, અને કાલ એ પાંચ દ્રવ્ય નિશ્ચયનયેં કરી અરૂપી જાણવાં અને એક પુજ્જલદ્રવ્યના પરમાણુઆ તેયદ્યપિ રૂપીજ છે, તથાપિ ઘણા સૂક્ષ્મ છે, કેમકે ઢદ્વસ્થમુનિરાજ ચાર જ્ઞાનના ધણી તેની નજરેં પણ નાવે અને શાશ્વતા છે, માટે ઉપચારેં કરી અરૂપીમાં ગણ્યા, એ રીતેં ઢદ્વ દ્રવ્ય નિશ્ચયનયેં કરી અરૂપી જાણવાં અને વ્યવહારનયેં કરી તો ચારદ્રવ્ય અરૂપી જાણવાં તથા જીવ અને પુજ્જલ, એ બે દ્રવ્ય રૂપી જાણવાં. કેમ કે જીવ, ચારગતિમાં નવ નવા જવેં કરી નવનવાં નામ ધરાવી ચવડું ઉપજવું કરે છે, તે નજરેં જોવામાં આવે છે, માટે રૂપી જાણવો. અને પુજ્જલપરમાણુઆ પણ ઘણા જોલા મલી લંધ બને છે, તે નજરેં જોવામાં આવે છે, માટે એ બે દ્રવ્ય વ્યવહારનયેં કરી રૂપી જાણવાં. અને ધર્માસ્તિકાયાદિક ચાર દ્રવ્ય અરૂપી જાણવાં. ઇતિ પ્રથમ પ્રશ્ન.

હવે બીજા પ્રશ્નમાં પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા ઢ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઉત્સર્ગ અપવાદેં કરી કહે છે. તિહાં પાંચ જ્ઞાન મધ્યેં મતિશ્રુતાદિ ચાર જ્ઞાન તે ઇંદ્રિયને અનુયાયી વ્યવહારનયને મતેં રૂપીપણે પ્રગટ્યાં અને દેખે પણ રૂપી પદાર્થને છે, માટે અપવાદેં કારણરૂપ જાણવાં અને એક કેવલજ્ઞાન તે શુરુનિશ્ચયનયેં કરી અરૂપી લોકાલોક જાસ્કર ઇંદ્રિયની સહાય વિના સર્વ જોય પદાર્થને જાણે, માટે ઉત્સર્ગેં કાર્યરૂપ જાણવો.

હવે ષટ્ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઉત્સર્ગ અપવાદેં કહેતો થકો ધર્મ, અધર્મ આ

કાશ, પુજ્જલ અને કાલ એ પાંચ દ્રવ્યના અનંતા ગુણ, અનંતા પર્યાય તે ના જાણપણારૂપ પ્રતીતિ ગુરુમુખેં કરવી, તે સર્વે અપવાદેં કારણરૂપ છે, અને એક જીવદ્રવ્યનું સ્વરૂપ, શુદ્ધ નિર્મલ ચિદાનંદરૂપ પરમજ્યોતિ, અવિ નાશી, અવિચલ, સર્વવિચાવચકી રહિત શુદ્ધ નિશ્ચયનયેં કરી સત્તાયેં સિદ્ધ સમાન જ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ બતા પર્યાય તથા સામર્થ્યપર્યાય રૂપ અનં તીશક્તિનો ધણી, તેનું સ્વરૂપ તે ઉત્સર્ગ કાર્યરૂપ જાણવું, એ બીજો પ્રશ્ન.

હવે ત્રીજા પ્રશ્નમધ્યે પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા ષટ્ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ દેશ વ્યાપી તથા સર્વવ્યાપી પળે જાણવું તે કહે છે, મતિશ્રુતાદિ ચાર જ્ઞાન, તે પોતપોતાની મર્યાદા પ્રમાણે ઉપયોગ દીધે લોકમાં એના પર્યાય પ્રવર્તે, તે પ્રમાણે જ્ઞેયપદાર્થ જાણે, માટે દેશવ્યાપી જાણવાં અને એક કેવલજ્ઞાનનો ઉપયોગ તે પ્રયાસ વિના સર્વપર્યાય લોકાલોકમાં વ્યાપી રહ્યા છે. તેણે કરી સર્વ જ્ઞેયપદાર્થ એક સમયમાં જાણે છે, માટે સર્વવ્યાપી જાણવો.

હવે ષ દ્રવ્યમાં દેશવ્યાપી અને સર્વવ્યાપી પળું કહે છે. તિહાં ધર્માસ્તિ કાય અને અધર્માસ્તિકાય, એ બે દ્રવ્ય લોકવ્યાપી અસંખ્યાત પ્રદેશી જા ણવા, તેમજ એક જીવદ્રવ્ય, અસંખ્યાતપ્રદેશી છે એવા અનંતા જીવદ્રવ્ય છે તે પળ લોકવ્યાપી જાણવાં, તથા પુજ્જલદ્રવ્યના પરમાણુઆ અનંતપ્રદેશી, તે પળ લોકવ્યાપી જાણવા. તથા કાલદ્રવ્યનો સમય એક પળ પ્રવર્તન કાલ તે અઢીઢીપ વ્યાપી જાણવો, અને એક આકાશદ્રવ્યના અનંતા પ્રદેશ તે લોકાલોકવ્યાપી જાણવા. ઈરીતેં એક આકાશ વિના પાંચ દ્રવ્ય લોક વ્યાપી છે, માટે દેશવ્યાપી જાણવાં અને એક આકાશદ્રવ્ય તે લોકાલો કમાં વ્યાપી રહ્યો છે માટે સર્વવ્યાપી છે. એ ત્રીજો પ્રશ્ન થયો.

હવે ચોથા પ્રશ્નને વિષે પાંચ પ્રકારેં જ્ઞાન તથા ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ પ્રત્ય દ્ધ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણેં કરી દેખાહે છે. તિહાં પ્રથમ પ્રત્યક્ષ પ્રમા ણના બે જ્ઞેદ છે. એક સર્વ પ્રત્યક્ષ અને બીજું દેશપ્રત્યક્ષ તેમાં કેવલજ્ઞાનેં કરી ષટ્ દ્રવ્યના અનંતા ગુણ અને અનંતાપર્યાયરૂપ લોકાલોકના સર્વજાવ પ્રત્યક્ષ પળે જાણે, તે સર્વપ્રત્યક્ષ જાણવું અને મનઃપર્યવજ્ઞાન તે મનોવર્ગ ણાને પ્રત્યક્ષપળે જાણે, બીજું અવધિજ્ઞાન તે પુજ્જલ વર્ગણાને પ્રત્યક્ષપળે જાણે, એ સર્વ દેશપ્રત્યક્ષ જાણવા. હવે બીજું પરોક્ષજ્ઞાન છે તે પરોક્ષપ્રમાણના ત્રણ જ્ઞેદ છે, એક આગમપ્રમાણ તે આગમેં કરી નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય, દે

વતા યાવત્ સિદ્ધ અવસ્થાનું સ્વરૂપ જાણે, બીજું અનુમાનેં કરી અનેક વસ્તુનું પ્રમાણ કરે, જેમ કોઈના ઘરમાં ઘૂંચાડો વેચી અગ્નિનું પ્રમાણ થાય, અથવા કોઈનું મુઠ્ઠા દેખી રોગ, શોક, ચિંતાનું પ્રમાણ થાય, અને ત્રીજું ઉપમાપ્રમાણ, તે કોઈ જીવ અજીવરૂપ વસ્તુને અનેકપ્રકારેં ઉપમા આપી બોલાવીયેં, જેમ તીર્થકરને ગંધહસ્તી તથા ચિંતામણિરત્નની ઉપમા દેવી, તે સર્વેં ઉપમા પ્રમાણ કહીયેં, એ રીતેં પાંચ જ્ઞાન તથા ષટ્કાવ્યનું સ્વરૂપ એ બે પ્રમાણે કરી જાણવું, એ ચોથો પ્રશ્ન થયો.

હવે પાંચમા પ્રશ્નમાં પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા ષટ્કાવ્યનું સ્વરૂપ, કર્તા, કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી દેખાડે છે. તિહાં કર્તા જીવ તેને દેવ, ગુરુ, કારણરૂપ મહ્યાં તેવારેં જીવને સમ્યક્જ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્યું, તથા કર્તા જીવ, તેને સમ્યક્જ્ઞાન કારણરૂપ મહ્યું તેવારેં જીવને શ્રુતાદિ ચાર જ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્યું, વહ્ની કર્તા જીવ, તેને કારણરૂપ ચાર જ્ઞાન મહ્યાં, તેવારેં જીવને કેવલજ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્યું, વહ્ની કર્તા જીવ, તેને કેવલજ્ઞાનરૂપ કારણ મહ્યું તેવારેં અનેક ક્ષેપપદાર્થ જાણવારૂપ કાર્ય નીપન્યું.

હવે ષટ્કાવ્યમાં કર્તા, કારણ અને કાર્યપણું દેખાડે છે. તિહાં કર્તા જીવ અને કારણ ધર્માસ્તિકાય મહ્યો, તેવારેં જીવને ચાલવારૂપ કાર્ય નીપન્યું, વહ્ની કર્તા જીવ અને તેને અધર્માસ્તિકાય કારણ મહ્યું તેવારેં જીવને સ્થિર રહેવા રૂપ કાર્ય નીપન્યું વહ્ની કર્તા જીવ તેને અકાશાસ્તિકાય કારણ મહ્યું, તેવારેં જીવને અવગાહના રૂપ કાર્ય નીપન્યું, વહ્ની કર્તા જીવ, તેને કાલકાવ્યકારણરૂપ મહ્યું, તેવારેં જીવને નવા પૂરાણારૂપ કાર્ય નીપન્યું, વહ્ની કર્તા જીવ, તેને પુણ્યકાવ્ય કારણરૂપ મહ્યું તેવારેં જીવને સમય સમય અનંતા પુણ્ય પરમાણુઆ લેવા તથા ચેરવારૂપ કાર્ય નીપન્યું. એ રીતેં પાંચ પ્રકારેં જ્ઞાન તથા ષટ્કાવ્યનું સ્વરૂપ, કર્તા કારણ અને કાર્યપણે જાણવું એ પાંચમો પ્રશ્ન. એરીતેં શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં એકવીશ પ્રશ્ન કહ્યા છે. તેમાં પાંચ પ્રશ્નનો અર્થ કહ્યો, શેષ પ્રશ્નના અર્થનો જે વિસ્તારબુદ્ધિના ધણી હોય તે પરમાર્થ જાણી લેજો. એ પ્રમાણે જે જાણી આદરી ને પાલે, તેને જાણ કહીયેં. તેનું સ્વરૂપ ડંલલાવવાને ચોજંગી લાલીયેં ઠેયેં. પહેલા જીવ જાણે, આદરે અને પાલે, બીજા જીવ જાણે, આદરે અને ન પાલે, ત્રીજા

जीव जाणे, न आदरे, अने न पाले, चोथा जीव जाणे, न आदरे, अने पाले, हवे एनो अर्थ जूदो जूदो लखीयें ठैयें.

तिहां पहेला जीव जे जाणे, आदरे, अने पाले, ते उलखावे ठे. जीव अजीव, नव तत्व अने षट् द्रव्यनुं स्वरूप साते नयें करी जाणे, अछा वीश उपनयें करी जाणे, द्रव्य, क्षेत्र, काल जावरूप चोजंगीयें करी जाणे, नित्य अनित्यादि आठ पदें करी जाणे, द्रव्यजावें करी जाणे, निश्चय व्यवहारें करी जाणे, नयसंयुक्त चार चारनिहेपे करी जाणे, ए रीतें जिन जिन प्रकारें जाणी अंतरंग जासन सहित प्रतीति करी चार गतिरूप संसारथकी उदासी जावें त्यागरूपवैरागें पंच महाव्रत शुरू रीतें आदरे, अने जेवी रीतें आदरे, तेवीरीतें मोक्षनिःकर्मारूप साध्य चोखो राखीने पाळे जीवसाधुमुनिराज ठठेसातमे गुणठाणे वर्तता कंचन पात्र समान जाणवा.

हवे बीजा जीव जे जाणे आदरे अने न पाले, ते जीव उलखावे ठे. एटले आगल जे जीव अजीवरूप षट्द्रव्यनुं नवतत्व स्वरूप कछुं ते प्रमाणे अंतरंग जाणपणा रूप जासन सहित प्रतीति करे, तथा चार गतिरूप संसारथकी उदासीजावें त्यागरूप वैरागें शुरू रीतें पांच महाव्रत गुरुमुखें उच्चरे, अने साध्य एक आत्माने कर्मथकी मूकाववा रूप निःकर्मा अवस्थानो राखीने पंच महाव्रत शुरू रीतें पाले, पण पूर्वकर्मरूप उदयजावने योगें करीने व्रतथकी चूक्यो मनःपरिणामविषे अशक्त थयो ॥ गाथा ॥ जे जाको जैसो उदे, तव सोए ते थान ॥ शक्ति मरोडे जीवकी, उदय महाबलवान ॥ १ ॥ एवी रीतें उदयजावने योगें करी व्रतथकी परिणाम स्वस्था पण वेष मूके नही, पडिक्रमणुं पडिलेहणादि क्रिया यथाशक्तियें साचवे, विषयसुख ते विषयान समान दारुण दुःखना दातार करी जाणे मनने विषे जूरणा घणी करे, पण बूटी शके नही, अने जे साधु, मुनिराज शुरूमार्गी जिनआज्ञाना पालक होय, तेने देखी घणो प्रेम धरे, तेनी सेवा करे, एवा व्रतपालवानी अजिलाषा राखे अने शुरू मार्गनो उपदेश आपी, लोकने प्रतिबोधे, धर्म पमाडे, ते जीव, व्रतथकी चूक्या पण समकेतनी सहहणायें करी सहित ठे, माटे संवेगपदी जाणवा. ए बीजो जंग.

हवे त्रीजा जे जीव जाणे, न आदरे, अने न पाले, ते उलखावे ठे. ते जीव सम्यग्दृष्टि चोथागुणठाणावाला जाणवा. एटले आगल जी

વ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ, ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહ્યું તે પ્રમાણે સર્વ જાણે, અંતરંગ પણે સર્વદે, કાર્ય કારણ, ધર્મ પ્રત્યે ઊંલ્લે, સ્વદયા પરદયા જાણે, સ્વજ્ઞાવ વિજ્ઞાવનો યથાર્થપણે વિચાર કરી સર્વદે, આત્માને ઉપાદાન કારણપણે જાણે, ઉપાદાનકાર્ય જાણે, તથા આત્મિકસુખ ઇન્દ્રિયજનિતસુખની પ્રતીતિ કરી સાધ્ય ચોખો રાખી વીતરાગની આજ્ઞાયેં અનેક પ્રકારે સાધન કરે, તેજીવ, સંસારચક્રી ઉદાસી જાવેં વચ્ચે, સંસારને વંધીલાનારૂપ કરી જાણે, અને વ્રત લેવાની રુચિ ઘણી કરે, પણ અવ્રતને ઉદયેં કરી સંસારરૂપ જાલમાંથી ઢૂટો શકે નહીં, એવા જીવ જાણે સ્વરા પણ આદરે નહીં અને પાલે પણ નહીં. એ ત્રીજો જંગ કહ્યો.

હવે ચોથા જે જીવ જાણે ન આદરે અને પાલે તેને ઊંલ્લેવાવે છે. તે જીવ અનુત્તરવાસી દેવ જાણવા. એટલે આગલ જાવ કહ્યા, તે પ્રમાણે સર્વ જાણે છે પણ ગતિ આશ્રયી અવ્રતિપણને ઉદયેં કરી તિહાં વ્રતનું આદરનું નથી તથાપિ વ્રત પાલવાને જાવેંજ વચ્ચે છે, માટે જાણે ન આદરે અને પાલે એ ચોથો જંગ. એ ચાર જાંગાના અર્થ વિચારી તોલના કરે તે જ્ઞાનીપુરુષ જાણવા.

હવે અજાણનું સ્વરૂપ જાણવાને ચોક્કંગી લક્ષીયેં ઠેયેં. તિહાં પહેલા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને ન પાલે. વીજા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને પાલે, ત્રીજા જીવ ન જાણે, આદરે અને પાલે, ચોથા જીવ ન જાણે, આદરે અને ન પાલે. એ ચાર પ્રકારના જીવ ઊંલ્લેવાવવાને અર્થ લક્ષીયેં ઠેયેં.

તિહાં પહેલા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને ન પાલે તેજીવ મિથ્યાદૃષ્ટિ પહેલે ગુણગણે અન્યદર્શની જાણવા. તેને જીવ અજીવરૂપ સ્વરૂપ જાણ્યું નથી, અને જિનવચનની આસ્થા વિના અનેક પ્રકારે અન્યલિંગેં મિથ્યાત્વ રૂપ ચેષ્ટા કરતા ફરે, એ પહેલા જાંગાનો વિચાર કહ્યો.

હવે બીજા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને પાલે, તે જીવ ઊંલ્લેવાવે છે. તે જીવ, બાલ તપસ્વી જાણવા. તેને જીવ અજીવના સ્વરૂપની ઊંલ્લેવાવ નથી, અને પંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ પણ જાણતાં નથી તેમ પાંચ આશ્રવ પણ સેવતા નથી, માટે એ બાલ તપસ્વી જીવ જાણવા. એ બીજો જંગ.

હવે ત્રીજા જે જીવ ન જાણે, આદરે અને પાલે, તે ઊંલ્લેવાવે છે, તે જીવ જૈનમતી સ્વલિંગી, બાહ્યક્રિયા પ્રતિપાલક જાણવા. તેણે જીવ અજીવ રૂપ નવ તત્ત્વ ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ નયેં કરી, નિદેપે કરી, સ્યાદ્વાદરૂપ નિત્ય

अनित्यादि आठ पक्षें करी ज्ञासनरूप प्रतीति करी नथी, अने उपादान पणुं न जाणे, उपादान कारणपणुं न जाणे, उपादानकार्यपणुं न जाणे, साधक बाधक अने सिद्धादि स्वरूप चौद गुणगणानो विचार न जाणे, लौकिक धर्म न जाणे, लोकोत्तर बाह्यकारणरूप धर्म न जाणे, लोकोत्तर अंतरकारणरूप धर्म न जाणे, तथा लोकोत्तर अंतरकार्यरूप धर्म पण न जाणे अने जीवसत्तारूप द्रव्यगुणपर्यायनुं स्वरूप न जाणे तथा अजीव सत्तारूप जावकर्म द्रव्यकर्म नोकर्मरूप विचार न जाणे, तथा साध्य साधनरूप लेवानी प्रतीति कस्या विना नरकनिगोदनां दुःखचक्री बीहीतो थको सुखनी लालचें पुण्यरूप फलनी वांढायें निवृत्तिरूप चारित्र अंगीकार करी, पांच महाव्रत शुद्ध रीतें पाळे ठे, बहेंतालीश दोष टाळी आहार लीये ठे, मांखाना पांच दोष टाळे ठे, अने पडिक्रमणुं पडिलेहणादि क्रिया शुद्ध रीतें साचवे ठे, ते द्रव्यलिंगी जीव जाणवा. ए त्रीजो जंग कह्यो.

हवे चोथा जे जीव न जाणे, आदरे अने न पाळे, ते उलखावे ठे, ते जीव जिनमतलिंगी वेषधारी जाणवा. षट्ठे पोतानो पाट मेलववारूप प नाम राखवा सारु बालपणे शिष्यने वेचाता छऽ अनेक प्रकारें दुःखें करी जिनमतना शास्त्र जे अंगोपांगादिक तथा परमतनां शास्त्र जे ज्योतिष्य वैद्यकादिक ते जणावे, जणावी पाळीने महोटा करे, पण अंतरंग सत्ताग तना जाणपणारूप ज्ञासन रहित तेणें करी जीवादिक नव पदार्थना परमार्थने न जाणे, अने अज्ञावें करी रुचि विना पांच महाव्रतरूप उच्चारें करी जैनलिंग धरुं ठे, पण ठकायना आरंभने विषे प्रवर्त्तें ठे, सावय्यरूप पापकर्मना आदेश उपदेश दीये ठे ॥ अत्र गाथा ॥ निर्दय हृदय ठका यमां, जे मुनिवेषे प्रवर्त्तें रे ॥ गृही यतिधर्मथी बाहिरा, ते निर्धन गति व र्त्तें रे ॥ १ ॥ ए परमार्थ जाणवो. षट्ठे ते जीव न जाणे, अने व्रत आद रे पण पाळे नही, माटे जिनमतलिंगी वेषमात्रें जाणवा. ए चोथो जांगो कह्यो. ए रीतें जाण अजाण पणानुं स्वरूप जाणवा सारु चोजंगी कही ठे.

॥ दोहा ॥

॥ आत्मदृष्टिदेखीयें, पुजल चेतनरूप ॥ परपरिणति होय वेगली, न पडे ते जवकूप ॥ १ ॥ आत्मज्ञावें सिद्ध ठे, परज्ञावें ठे बंध ॥ निजस्वरूप अ विस्त्रोक्ततां, मिटे अनादि धंध ॥ २ ॥ जेने पुजल योग ठे, तेहनी न धरे

आश ॥ शुद्धातम अनुभव चख्यो, शाश्वत सुख विलास ॥ ३ ॥ चेतन
लक्षण आतमा, सो अनादि गुणलीन ॥ पण ते प्रगटे अनुभवें, समकेत
दृष्टि पीन ॥ ४ ॥ मग्न ज्यो जडजावमें, तेणे सावरण खजाव ॥ निरावरण
तो संपजे, आपें आप खजाव ॥ ५ ॥ शुद्धद्रव्य शुद्धातमा, व्यापक सकल
खजाव ॥ शुद्ध द्रव्यगुण पक्षावे, मटे मोहमद ताव ॥ ६ ॥ इम जावत शिव
तत्त्व रस, ते अघ्यातम सार ॥ ताके गुणकी वर्णना, सुणतां होय सुखकार ॥ ७ ॥

॥ देशी चोपादनी ॥

खिमाविजय ठे क्कमा जंकार, जिन उत्तमपदना दातार ॥ एवा गुरु नि
त्य सेवो सद्गुरु, निजरूप प्रगटे सुख लहो बहु ॥ ८ ॥ अमिय कुंअर तसु
प्रणमी पाय, ग्रंथ कियो जविजन सुखदाय ॥ अद्विपबुद्धि में रचना करी,
शुद्ध करो पंक्ति जन मदी ॥ ९ ॥ मरुधर पाद्री नगर मजार, चोमासुं ध
री हर्ष अपार ॥ वर्ष व्यासी संवत अठार, महाशुदि पांचम ने रविवार ॥
१० ॥ प्रश्नोत्तर ग्रंथ कीधो सार, आतम अर्थीने हितकार ॥ जणतां गुणतां
जय जयकार, लखमी लीला पामे अपार ॥ ११ ॥ इति पंक्ति श्रीकुंवर
विजयजी विरचित प्रश्नोत्तर ग्रंथः संपूर्णः ॥ श्लोक संख्या ॥ ६६६१ ॥

चूलः—आ ग्रंथ ठापतांज एना बीजा पृष्ठनी ठेव्ही लीटीमां (वाजित्रमां
मलतो शब्द होय.) ते ठेकाणे कंपाजीटरनी चूलथी “वा जित्रमां मेल उ
चित प्रमुख गुणसहित होय” एम थइ गयुं ठे. तेमज बीजापण जे जे स्थान
के अशुद्धतारूप दोष महाराथी थयेला होय ते सर्व स्थले वांचनार
साहेबोयें सुधारी वांचवुं. आ पुस्तक मुद्रित करतां जे कांइ श्रीजिनवचन
विरुद्ध महाराथी लखायुं होय ते अपराध रूप दुष्कृतने हुं समस्त आ
ग्रंथ पठन करनारा सज्जनोनी समक्ष मिथ्या करुं हुं.

इति श्री कुंवरविजयजीकृत अध्यात्मसार

प्रश्नोत्तर ग्रंथः समाप्तः ॥

अथ बूटक बोलो लखीयें ठैयें.

सुगाम, सुगाम, सुजात, सुभ्रात, सुतात, सुमात, सुवात, सुकुल, सुबल, सुखी, सुपुत्र, सुपात्र, सुक्षेत्र, सुदान, सुमान, सुरूप, सुविद्या, सुदेव, सुगुरु, सुधर्म, सुवेश, सुदेश. एटलां वानां पुण्यविना न पामीयें.

सुमति, शीलवंत, संतोषी, सत्संगी, खजन, साचा बोला, सत्पुरुष, समे ला, सुलक्षण, सुलज्जा, सुकुलीन, गंजीर, गुणवंत, गुणज्ञ, एवा पुरुषनो संग करवाथी धर्म पामीयें. चुगल, चोर, ठलग्राही, अधर्मी, अधम, अविनीत, अधिक बोला, आनाचारी, अन्यायी, अधीरा, अधूरा, निःस्नेही, कुलक्षण, कुबोला, कुपात्र, कूडाबोला, कुशीलिया, कुशासनी, कुलखण, चूना, चूड. एवा पुरुषनो संग न करवो.

केटलाएक दोष मुख्यतायें जेने होय तेनां नाम कहे ठे:—रजपुतने क्रोध घणो होय, क्षत्रीने मान घणुं होय, गणिका अने वणिकने माया घणी होय, ब्राह्मणने लोभ घणो होय, मित्रने राग तथा हेत घणुं होय, शोक्यने द्वेष घणो होय, जुगारीने शोक घणो होय, चोरनी माताने चिंता घणी होय, कायरने जय घणो होय. इत्यादिक श्रीविशेषावश्यकमां घणा बोल ठे.

हवे धर्म कर्म केवी रीतें होय ते कहे ठे. धर्म तो आत्मजावें शुद्धोपयोगें होय अने कर्म तो अशुद्धोपयोगें तथा शुद्धाशुद्ध जावें होय जेवी करणी एट ले जेवी क्रिया तेवां कर्म होय अने धर्म तो अक्रिया रूपें होय जेवो शुद्धोपयोग वृद्धिवंतो होय तेवो धर्म पण वृद्धिवंतो होय.

महोटी चौदविद्यानां नाम:—एकनचोगामिनी, बीजी परशरीर प्रवेशिनी, त्रीजी रूपपरावर्त्तनी, चोथी स्तंजनी, पांचमी मोहनी, ठछी सुवर्णसिद्धि, सातमी रजतसिद्धि, आठमी रससिद्धि, नवमी बंधयोजिनी, दशमी शक पराजयनी, अगीयारमी वशीकरणी, बारमी चूतादिदमनी, तेरमी सर्व संपत्करी, चौदमी शिवपदप्रापणी.

वक्ताना चोद गुण लखीयें ठैयें. पहेलो प्रश्नव्याकरणोक्त शोल बोलनो जाण पंक्ति होय, बीजो शास्त्रार्थ विचारी जाणे, त्रीजो वाणी मांहे मीठाश होय, चोथो प्रस्ताव अवसर उलखे, पांचमो सत्य बोले, ठछो सांजलनारना संदेहनो ठेद करे, सातमो बहुशास्त्रवेत्ता गीतार्थ उपयोगी होय, आठमो अर्थने विस्तारी तथा संवरी जाणे, नवमो व्याकरण रहित ठतां कंठनी जा.

ષામાં પણ અપશબ્દ ન બોલે, દશમો વાણીયે કરી સજાજનોને રીજપમાડે, અગીયારમો પ્રશ્નાર્થ ગ્રાહક, બારમો અહંકાર રહિત, તેરમો ધર્મવંત, ચૌદમો સંતોષવંત. એ ચૌદ બોલનો જાણ હોય તે વક્તા જાણવો.

હવે શ્રોતાના ચૌદ ગુણ કહે છે:-એક જ્ઞાતિવંત, બીજો મીઠાબોલો, ત્રીજો ગર્વરહિત, ચોથો સાંજલવા ઉપર રુચિ, પાંચમો ચંચલતારહિત એકાગ્ર ચિત્તે સાંજલે અને ધારે, ઢઠો જેવું સાંજલ્યું તેવું પ્રગટ અદ્ધરે કહે, સાતમો પ્રશ્નનો જાણ, આઠમો ઘણા શાસ્ત્ર સાંજલ્યાનાં રહસ્ય જાણે, નવમો ધર્મકાર્યે આલસુ ન હોય, દશમો જેને ધર્મ સાંજલતાં નિડા નાવે, અગીયારમો બુદ્ધિવંત હોય, બારમો દાતારૂપ ગુણ હોય, તેરમો જેની પાસેથી ધર્મકથા સાંજલે તેના પાઠલથી ઘણા ગુણ બોલે, ચૌદમો કોઈની નિંદા ન કરે તથા કોઈની સાથે તાણ સ્વેચ્છ વાદવિવાદ ન કરે, એ ચૌદ ગુણ સાંજલનારમાં જોઈયે, યોગ, કષાય, અને લેશ્યા એ ચાર જેવારેં એકઠા મલે, તેવારે પરજવાયુ બંધાય.

નારકી જીવને મહાવેદના અને અદ્ય નિર્જીરા જાણવી. તથા સાધુને મહાવેદના અને મહાનિર્જીરા ગજસુકુમારની પેરેં જાણવી, તથા દેવતાને અદ્ય વેદના અને અદ્ય નિર્જીરા જાણવી તથા શૈલશીકરણે ચોદમે ગુણઠાણે મહાનિર્જીરા અને અદ્યવેદના જાણવી. એ નિર્જીરાને વેદનાની ચોજંગી કહી.

સામાયિક, ચોવીસઠો ને પ્રતિક્રમણ એ ત્રણ આવશ્યક સંવર તત્ત્વમાં છે. તથા વંદનક, કાચસ્સગ્ગ અને પચ્ચકાણ એ ત્રણ આવશ્યક નિર્જીરામાં છે.

સંસારમાં જીવ ત્રણ પ્રકારના છે. એક જ્ઞવ્ય, બીજા અજ્ઞવ્ય અને ત્રીજા જ્ઞવ્યાજ્ઞવ્ય. તેમાં વહી જ્ઞવ્યજીવનાં ત્રણ પ્રકાર છે. એક નિકટજ્ઞવ્ય, બીજા મધ્યજ્ઞવ્ય અને ત્રીજા દુર્જ્ઞવ્ય. તેમાં સધવા સૌજાગ્યવતી સ્ત્રી જેમ પરણીને તત્કાલ ૭ મહીને ગર્ભધારણ કરી પુત્રની પ્રાપ્તિ રૂપ ફલ પામે તેની પેરે જે જ્ઞવ્યજીવ પણ તરત સિદ્ધિ વરે તે નિકટ જ્ઞવ્ય જીવ જાણવા. તથા જેનેકો એક સ્ત્રી પરણ્યા પછી બે વર્ષે પુત્રરૂપ ફલ પામે તેની પેરે જે જીવ થોડા જ વ માહિ મેઘકુમારની પેરેં સિદ્ધિ વરે, તે મધ્યજ્ઞવ્ય જીવ જાણવા. તથા જે દુર્જ્ઞવ્યજીવ છે તે જેમ કોઈ પરણેલી સ્ત્રીને ઘણા વરસ પછી પુત્રરૂપ ફલની પ્રાપ્તિ થાય તેમ તે જીવ પણ મોશાલાની પેરે અથવા અનંતા પડિવાઈજીવોની પેરે ઘણા કાલે સિદ્ધિ વરશે તે દુર્જ્ઞવ્ય જાણવા. એ જ્ઞવ્યના ત્રણ પ્રેદ કહ્યા.

હવે બીજા અજ્ઞવ્ય જીવનાં લક્ષણ કહે છે, જેમ વંધ્યા સ્ત્રીને ઘણાકાલ

डरुत ऒरतारनू डूग डलू तथल अनेक उडलड करू तु डण डुतुरूड डलनी डुरलसल न थलड, तुनी डूरू अतुरवुडनू ऑलड डण वुडलरुथी ऑलरलतुरनी ऑुरलडल अरुदरू नवडल डुरैवुडक डरुत ऑलड डरुतु सलऑुरलरूड डूदुडडल डलड नहुी.

हुवू तुरीऑल तुरवुडलतुरवुडनलं लऑण कहुू डू. ऑूड कूशुक डललवलधवल लुी हुूड तुनू डुतुर थवलनी शकुतल डू डरुतु ऒरतारनल डूगनू अऑलवू डुतुरूड डल डलड नहुी तुड कूडलल ँक ऑलतूँ तुरवुड ऑलड तुू डू, डरुतु कडुनू वलशूष नलवलडतलनू डूगूँ करी अलवुडलर रलशलडलंथी नलकलुीनू वुडलर रलशलडलं उंऑलऑ नहुी अलवी शकू, तुथी सलडगुरीनू अऑलवू डूदुडरूड डललनी डुरलसल डण न डलड.

तथल वलुी तुरण डुरकलरनल ऑलड कहुू डू ँक तुरवलऑलनूदुी तु डलथुडलहुल ऑलड ऑलणवल. डीऑल डुऑललऑलनूदुी तु ऑूथल डलंऑल गुणठलणल डललल सडुड गृहुऑल ऑलड ऑलणवल. तुरीऑल अलतुडलनूदुी तु सलधु सुनलरलऑल ऑलणवल.

तथल वलुी संसलरी ऑलड ऑलर डुरकलरनल कहुल डू. ँक सधन रलतुरल सडलन तु तुरवलऑलनूदुी डलथुडलतुवगुणठलणलवतुी ऑलड ऑलणवल. ऑूडलं कूशु अऑुवलुं नहुी डीऑल अधनरलतुरल सडलन तु डलरुगलऑलडुखी डलरुगलतुसलरी ऑलड ऑलणवल. तुरीऑल सधन दुन सडलन तु ऑूथल गुणठलणलथी डलंकीनू डलरडल गुणठलणल सुधीनल ऑलड ऑलणवल. ऑूथल अधन दुन सडलन तु कूवलुी तुरगवलन ऑलणवल.

तुीरुथकरनल ऑनुडलदलकलुडलणक थलड तुवलरू सलतू नरकूँ कूडलुं अऑुवलुं थलड? तु कहुू डू:—डुरथड नरकूँ सुूरुड सरखू उदुूत थलड, डीऑल नरकूँ सलतुरसूूरुड सडलन तुऑ थलड, तुरीऑल नरकूँ डूरुणलडलनल ऑंऑ सडलन उदुूत थलड, ऑूथी नरकूँ सलतुर ऑंऑ सडलन तुऑ थलड, डलंऑडी नरकूँ शुऑ तथल डूहुसुडतल शलुडल वल अहुनल सरखुं तुऑ थलड, ठलुी नरकूँ नऑतुरनल सरखुं तुऑ थलड अनू सल तडी नरकूँ तलरल सरखुं तुऑ थलड.

तुरण डुरकलरूँ करूलल उडकलरनुं उंसलंगण थलड, तुनू वलऑलर.

१ डलतल डलतलनू डुतुर डुरऑलतूँ उठी शतडलक सहसुडडलक तुलूँ डरुडन करू, डठी सुगंधूँ करी उवऑणुं करूँ, तुवलर डठी सुूगंधलकडलणी, ऑलुंडलणी, ऑुषुण डलणी, ँवल तुरण डलणीथूँ करी नहुवलरुवू डठी उतुतड वलुऑलऑूषणलदलकूँ करी वल ऑूषल करू, डठी डन गडतुं सरस डधुर ऑूऑन करलवू, ऑलवऑलड सुधी डूतलनी डठवलडू खलंध उडर लशुनू डरू, ँ रीतूँ तुरकुतल सलऑूवू तु डण तु डुतुर, डलतल डल तलनू उंसलंगण न थलड. डरुतु डलतल डलतलनू कूवललडुरणीत धरुड कहुी

धर्म बूजवीने धर्ममां थापे तो ते पुत्र, माता पितानो उंसिंगण थाय.

१ कोइ एक महोदो पुरुष कोइ एक दरिद्री पुरुषने महादो धनवंत करे पढी कालांतरे कोइ रीतें अशुज कर्मोदयथी ते महोदो पुरुषने दरिद्र प्राप्त थाय ते प्रस्तावें ते पूर्व उपकार पामेलो पुरुष पोताना स्वामीने दरिद्र आव्युं जाणी पोतानुं सर्वस्व पोताना स्वामीने आपतो ठतो पण तेनो उंसिंगण न थाय, परंतु ते पुरुष जो पोताना स्वामीने केवलि प्रणीत धर्म कही धर्म बूजवीने धर्मने विषे स्थापन करे, तो उंसिंगण थाय,

३ कोइ एक पुरुष श्रीसाधुनी पासेंथी रुढां धर्ममय वचन सांजली तेने मनमां धारी पढी शुजध्यान विषे काल करी देवलोके देवतापणे उपजे, ते देवता पोताना धर्माचार्य प्रत्ये दुःकालमां पढ्यो जाणी वस्तिना स्थानके मूके अथवा ते धर्माचार्यने कोइ रोग उत्पन्न थयाथी तेने रोग रहित निराबाध करे, तो पण ते देवता तेनो उंसिंगण न थाय, परंतु ते देवता जो पोताना धर्माचार्यने अशुज कर्मोदयथी केवलि प्रणीत धर्मयकी भ्रष्ट थयो जाणी फरी तेने केवलि प्रणीत धर्म बूजवीने धर्मने विषे स्थापन करे, तो उंसिंगण थाय.

॥ चार प्रकारनी वर्त्तणूक करतो जीव, नरकायु बांधे, तेनां नाम.

- १ महारंजमां वर्त्ततो थको. २ महापरिग्रहमां वर्त्ततो थको,
३ पंचेंद्रिय जीवनोवध करतो. ४ आमिषनो आहार करतो थको.

॥ चार प्रकारें वर्त्ततो जीव तीर्यचायु बांधे, तेनां नाम ॥

- १ मायाने करवे करी. २ विशेषमायाने करवे करी.
३ अलिक बोलतो थको. ४ कूडां तोल कूडां माप करतो थको.

॥ चार प्रकारें वर्त्ततो जीव मनुष्यायु बांधे, तेनां नाम ॥

- १ प्रकृतियें जडकपणे वर्त्ततो थको. २ प्रकृतियें विनीत पणे वर्त्ततो.
३ दयासहितपणे वर्त्ततो थको. ४ मत्सर रहित पणे वर्त्ततो थको.

॥ चार प्रकारें वर्त्ततो जीव देवायु बांधे तेनां नाम ॥

- १ सराग संयमें करी. २ देशसंयमे वर्त्तवे करी.
३ बाल तटें करी. ४ अकाम निर्झरार्यें करी.

॥ चार प्रकारनां शूर पुरुष कहा वे ॥

- १ क्षमा शूर श्रीश्रिरिहंत. २ तपःशूर श्रीअणगार.
३ दानशूर वैश्रमण. ४ युद्धशूर वासुदेव.

॥ ચાર પ્રકારના પુષ્પ કહ્યાં છે ॥

- ૧ રૂપસહિત પણ ગંધ રહિત. ૨ ગંધસહિત પણ રૂપરહિત.
૩ ગંધ સહિત અને રૂપ સહિત. ૪ ગંધ રહિત અને રૂપ રહિત.

॥ એમ ચાર પ્રકારના પુરુષ કહ્યાં છે ॥

- ૧ રૂપવંત પણ શીલ રહિત. ૨ શીલ સહિત અને રૂપ રહિત.
૩ રૂપ સહિત અને શીલ સહિત. ૪ રૂપ રહિત અને શીલ રહિત.

॥ ચાર પ્રકારે ઉપરા ઉપર અનંતા કહ્યાં છે ॥

- ૧ અજ્ઞવ્ય જીવ અનંતા છે. ૨ તે થકી સિદ્ધના જીવ અનંતા છે.
૩ તે થકી જ્ઞવ્ય જીવ અનંતા છે. ૪ તે થકી જાતિજ્ઞવ્ય જીવ અનંતા છે.

॥ અંતિમ ચતુર્વિધ સંઘનાં નામ ॥

- ૧ શ્રીહુપ્પસહ નામા આચાર્ય. ૨ ફલ્લુસિરી મહા સતિ સાધવી.
૩ નાણ નામા શ્રાવક. ૪ સવસિરીનામા શ્રાવિકા.

॥ પાત્ર ચાર પ્રકારનાં કહ્યાં છે ॥

- ૧ શ્રી જિનેંદ્ર. ૨ શ્રી સાધુ. ૩ દેશવિરતિ શ્રાવક. ૪ અવિરતિ સમ્યક્ દષ્ટિ.

॥ અણાહારકના ચાર પ્રકાર ॥

- ૧ વિગ્રહગતિવંત, ૨ કેવલસમુદ્ધાતકારક, ૩ ચંદ્રમે ગુણગણે. ૪ શ્રીસિદ્ધ.

॥ મનુષ્યની ચાર અવસ્થાનાં નામ ॥

- ૧ ગર્જાવસ્થા. ૨ બાહ્યાવસ્થા. ૩ યૌવનાવસ્થા. ૪ વૃદ્ધાવસ્થા.

॥ ચાર પ્રકારે કુંજ છે, તેનાં નામ ॥

- ૧ મધુનો ઘડો ને મધુનું ઢાકણું ૨ મધુનો કુંજને વિષનું ઢાકણું.
૩ વિષનો કુંજને મધુનું ઢાકણું. ૪ વિષનો કુંજને વિષનું ઢાકણું.

॥ એજ પ્રકારે ચાર જાતિના પુરુષ હોય તે કહે છે ॥

- ૧ એક પુરુષ નિર્મલ નિષ્પાપ અને જિહ્વાથી પણ મીઠું મધુરું બોલે.
૨ એક પુરુષ નિર્મલ નિષ્પાપ ઠતાં જિહ્વાયે કડવું બોલે.
૩ એક પુરુષ એક લક્ષ પાપવાલા હોય અને જિહ્વાયે મીઠું મધુરું બોલે.
૪ એક પુરુષ એક લક્ષ પાપવાલો હોય અને જિહ્વાયે પણ કડવું બોલે.

॥ પચ્ચક્ષાણ કરવાની ચતુર્જંગી ॥

- ૧ પચ્ચક્ષાણનો કરાવનાર ગુરુ જાણ હોય, અને કરનાર શિષ્ય તે પણ જાણ હોય, એ પ્રથમ જંગ અત્યંત શુદ્ધ ઉત્તમ જાણવો.

१ पञ्चस्काणनो करावनार गुरु जाण अने करनार शिष्य अजाण होय, त्या जाण गुरु पञ्चस्काणना करनारने पूढे, जाण करे, केहे के हे अमुका ! तने अमुक पञ्चस्काण कराव्युं ठे, तेवी रीतें पालजे एम शिष्य पण पाळे तो शुरु जांगो जाणवो. अने न पूढे न पाळे, तो अशुरु जांगो जाणवो.

२ पञ्चस्काणनो करनार शिष्य जाण होय, ते शिष्य जाणतो ठतो गीतार्थ गुरुने अज्ञावें पर्यायें करी महोटा एवा महात्माने समीपें अथवा पित्रादि कने गुरु स्थानकें मानीने तेमनी साखें पञ्चस्काण करे, तो ते शुरु जाणवुं. परंतु जो ठते गीतार्थें पण अजाण गुरु पासेंची पोताने ठंदे पञ्चस्काण करे, तो अशुरुजांगो थाय, एम समजवु.

४ पञ्चस्काण करावनार गुरु अने पञ्चस्काण करनार शिष्य, ए बेहु अजाण होय तो ते जांगो अत्यंत अशुरु श्री वीतरागदेवें कह्यो ठे.

॥ साधु ठ कारणें आहार लीये, तेनां नाम कहेठे.

१ ऋधानी वेदनायें आहार लीये.

२ आचार्यादिकनां वैयावच्च करवाने अर्थें आहार लीये.

३ ईर्यापधिकी मार्ग शोधवाने कारणे आहार लीये.

४ संयम पालवाने कारणे आहार लीये.

५ जीवितव्य रक्षाने कारणे आहार लीये.

६ शुचध्यान करवाने कारणे आहार लीये.

॥ साधु ठ कारणे आहार न लीये, तेनां नाम कहे ठे ॥

१ ज्वरादिकरोग आवे थके न जमे.

२ मावापने उपसर्ग रूप कारणे न जमे.

३ पुरुष वेदनो उदय थयाची ब्रह्मचर्य राखवाने अर्थें न जमे.

४ कर्म खपाववा निमित्तें तप करवाने अर्थें न जमे.

५ जीवदयाने अर्थें वर्षाद वरसते अथवा धूहरी पडते न जमे.

६ अंतसंक्षेपणार्थें शरीर ठांक्वा जणी न जमे.

